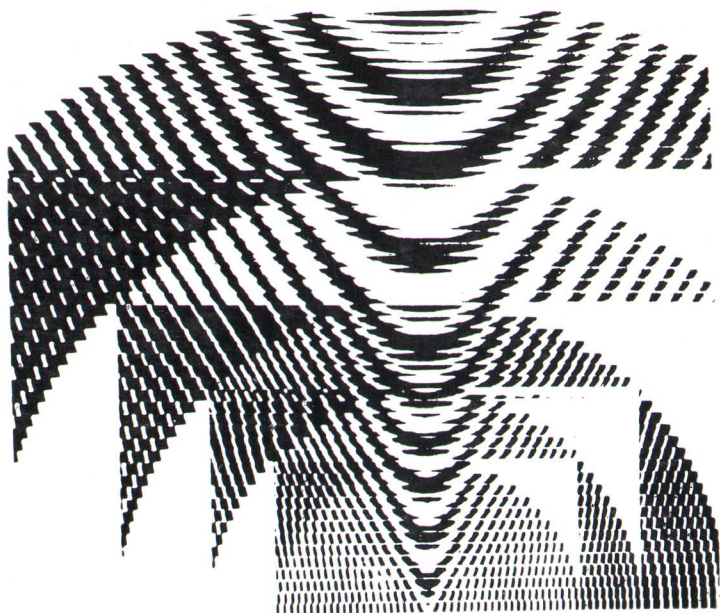
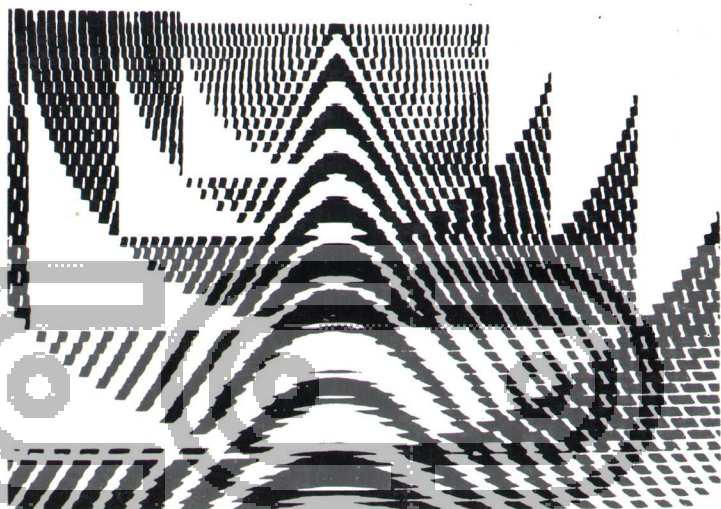

Secolul 20

PREZENTAREA ARTISTICĂ:
GETA BRĂTESCU

Coperta:

CONSTANTIN FLONDOR STRĂINU

Transcripție grafică a uneia din lucrările
expuse la Bienala de la Nürnberg (1969)

Secolul 20

Revistă de literatură universală

editată de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

Comitetul de redacție:

ACAD. AL. PHILIPPIDE, ION BRAD, OV. S. CROHMĂLNICEANU,
ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, MIHNEA GHEORGHIU,
DAN HĂULICĂ REDACTOR-ŞEF, ŞTEFAN AUG. DOINAŞ REDACTOR-ŞEF ADJUNCT,
GEORGETA HORODINĂ, TATIANA NICOLESCU, FLORIAN POTRA

5

[101]

1969

SUMAR

PIERRE EMMANUEL

Nașterea verbului; Mormîntul lui Orfeu; Imn lui Hölderlin; Poetul nebun; Marș forțat; Imnul iubirii omenești; Verbul; Ruga atee, — versuri — în românește de Ștefan Aug. Doinaș. • 3

ȘTEFAN AUG. DOINAȘ: *Pierre Emmanuel și explorarea spiritualului*. • 15

CONSTANTIN CRIȘAN: *Cu Pierre Emmanuel despre spațiul poemului* • 23

GÜNTER GRASS

Șoarecele și pisica; nuvelă; Toba de tinichea — fragment de roman în românește de Rodica Demian și Sânziana Pop cu o prezentare de Sânziana Pop. • 25

MIHAI ISBĂȘESCU: *Günter Grass și forța epicului* • 65

KAVAFIS: *Un bătrîn; Revino; Întrerupere; Cînd se trezesc; Troieni; Prima treaptă; Implorare, poeme, în românește de Aurel Rău* • 71

MILAN KUNDERA

Gluma, nuvelă, în românește de Jean Grosu. • 75

ANIVERSĂRI

AL. BALACI: *Cuvînt înainte la o carte despre Niccolò Machiavelli* • 101

•
GIANCARLO VIGORELLI: *Moravia «bătrîn» și Moravia «tînăr»* • 108

•
ANDREI BREZIANU: *James Joyce și Plevna* • 111

ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA: *O istorie a literaturii germane*

WILLIAM FAULKNER

ZGOMOTUL ȘI FURIA

partea II-a, roman, în românește de Mircea Ivănescu • 125

A R T E

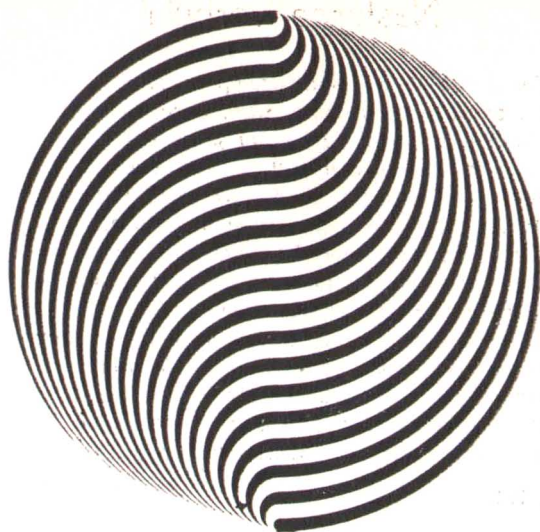
OCTAVIAN BARBOSA: *Constructivismul între rațional și irațional.*

Note despre Bienala de la Nürnberg • 178

EDUARD CONSTANTINESCU: «*Greco cea de toate zilele*» • 182

JURNAL «SECOLUL 20»

Tea Preda; *Din nou Sartre...*; Geo Șerban; *Cum ne cunosc străinii: Biblioteca de critică; Alexandru Baciuc: Corespondența Alain — Romain Roland; Ștefan Delureanu: O vacanță fantastică disputată; Dino Buzati* • 166

PIERRE EMMANUEL

Nașterea verbului

Poeții sînt pereții ne-mpodobiți ai casei
Cu tencuieli de strigăte, sare, buze, nour
Zidiți pe infinitul de lacrimi și-azvîrliți
În infinitul cerului mișcător. Doar luna
Aprinde griul aur și sună, corn pierdut în
Melancolia singelui sumbru și în Umbră.
Cînd țara fără nume din viitor ca Domnul
Spre morții săi se-ntoarce și cheamă aurora,
Pietrele sale arse de beznă inimi sînt,
Marmura — mări albastre, apele — foi crestăte,
Și-a singelui sămînță se spînzură în arbori.
Dar unde-i O-ul ocră al gurii tale-amare,
Prin ochiul aparențelor vag o să străpungă
Virgină o coloană cu spatele la mare.

(Din « Elegii », 1940)

Mormîntul lui Orfeu

Rocă mult timp rănită de limpezimi de iarbă
Tu cîntec aspru-n sîngele cel mai negru speli
Orbita cicatrice a marilor abisuri
Pe care nici o cale lactee n-o deschide.
O, licărește calmă mereu lăuntric strînsă
Plîngi veșnic tot mai blîndă mai aspră și mai crudă
Mereu mai despletită te odihnește ! Munții
Din sunetele tale aprinse-și fac chenare
Orașele în stoluri de păsări rătăcite
Și plînsetele-n goană tot sfîșie văzduhul
Cînd tu faci să se scoale bătrînii regi din pulberi.
Dar nimenea nu-ți știe suflarea calmă rouă
Doar frunzele limbi pure-ale gîndurilor tale
Frunzele mișcătorul mormînt iubitul nume.

(Din « Mormîntul lui Orfeu », 1941)

Imn lui Hölderlin

(FRAGMENT)

Ruina ta în faldul nemărginitei glorii
Caldă încă de vise străvechi ! unde sînt regii
Ierboși și plini de gânduri umbrele mutile
Marea dormind pe marmuri și morții îndrăgiți
Prieten fără vîrstă ? Bogatele-anotimpuri
Irită sori din timpuri apuse peste pietre
Și vînturile-atrîrnă bolind pe lîngă ziduri :
În amintire totul e clamă dezolare
Totul conspiră groapă fără cuvînt a Morții
Și iarba crește peste epoci

De-ar veni Noaptea

Cu cornurile sale ! sîngele-n piept de piatră
Scăpa-va în aceste adînc simțite ape
De crîngurile aspre și reci de nebunie ?
O, cîini cu dinți de-oțete-ai tăcerii O, Erinii
Ah scuturați torpoarea acestei voci, ce minte,
Și strecurați o pace gîfîitoare-n verb !
El v-a stîrnit vă cheamă să alergați spre pradă
El sîngerează-n pînda cea de pe urmă-a morții !
O, faceți cerc în juru-i dar fără să-l atingeți
Lipsiți-l de plăcerea sălbatică a morții
Să nu-i hrăniți cu aer strigarea, nici cu spațiu
Privirea sa. Nici mort el să nu fie nimica,
Deloc nebun în noaptea solară a demenței.

Luth monocord O, strună de-nvîrtoșate lacrimi
Cînt singular în mîna lui Dumnezeu ! Cerca-voi
Chiar Moartea, chiar arsura cumplită-a-ntregii Ființe

Și clipa însumată azil al nebuniei
Ca să te-aud masculă solie-a zămislirii
O, tu bărbat al sfintei muțenii ?

Poate. Fără

Să văd s-aud nimica, doar sori stridenți de lacrimi
Căzînd (e-amiază veșnic în geru-acesta mare).
Și nici o respirație să nu încețoșeze

Cristalul vostru vîrste ale prunciei aspru
Timbrate-n cea mai dură și dulce dintre ierni
— O, zvon de ger năpraznic simțit de-o rază-atît de
Departe — Însă-un dînt mușcă din cupă zvonul
E stins iar ora-și caută beția în absență
Și-adevărata buză nu bea deloc Cîntarea-ți
Profundă încă Moarte preafelică. Setea
E goală și-alăptează-n amiază umbre limpezi,
Mama-și întinde sînul crispăt de suferință
Spre cel pe care tîlcul cel mai amar îl arde.
Și care în scuipatul lipsit de gust cu sînge
Ar vrea să guste moartea-ntr-o lacrimă întreagă
Să simtă că-și topește în Sine-ntregul spirit
Cum se topește seara mireazma gliei grea
Pe cea mai dulce limbă de clopot a uitării...

Tîlcul — de ce? În pietre mustește oare tîlcul?
Piatră să fii, sau sete — acesta-i tîlcul. Adio
Frumseții ! în această odihnă fără umbră
Spiritu cuprins în marmuri neprihănit de daltă.
Sete virgină ! unda-ți țîșnindu-mi peste lumi
Piatră de poezie totul mi-e dat în tine
Tu cap smintit ce licări peste-ale mele-abisuri
Povară muzicală tronînd pe rațiune:
Ți-e armonia însuși pericolul sălbatic
Marele spațiu care dansează-n jurul tău
Cît timp un zeu nu-ți pune piciorul peste gînduri
Cît timp o zi de scrumuri apasă viitorul.

(Din « Orfice », 1942)

Poetul nebun

III

Cuprins de vrajă somnul îngheață valea verde,
— Cerul are-o culoare naivă de legendă.

Un nalt castel, imagine-a Morții, suie-n zare
Asemeni unui strigăt de-nsingurat în pustă.

Moartă, în ochi cu iriși și lișițe căzute,
Cu sînul gol, puternic de sînge, în brocarte,
Ea e mereu regină prin apriga splendoare
A tălpii albe-n purpuri și-a sufletului lamă.

Un vînător în verde țintind o porumbiță
Se-ntoarce-ntr-una, pîndă sub cer, printre morminte,
A unui punct în care pasărea cade-n rană.

În timp ce-n patul negru cu baldachin s-așează,
O, pură-ogîndă-a crimei, imaginea-ți de aur
Împalidat pe sînii pe care-ngheață-o roză.

IV

O, pietrele pe care le azvîrlea-napoi,
O, tot atîtea nume pe care le uitase.
Cîndva, nume-ale sale. . . Ce-i numele? Această
Zvîcnire de-a te naște, cînd te-a somat chemarea.
El era mort de veacuri. O lume fără margini
De lucruri fără nume-l înconjura: puține
Cuvinte, însă pure, precum un ger în suflet,
De diamant, o boare, un cer senin, copacul !
O, sunete gingașe în aer pur: urechea
Drumețului ce-ascultă-anotimpu-n depărtare.
El auzea cum vine din fundul vîrstei sale
Ea, numele pe care-l înăbușise Moartea,
Luptînd cu capu-n umbră, pe spate răsturnat,
Cumplită alergare prin humă spre iubit !
Atunci, el îi da nume, pe liră, într-un strigăt
De suflet rupt în două sub mîna-nsîngerată.

XIII

În odaia lui Zimmer

Atîtea zile puse să-ți spună zilnic moartea,
Atîta nemișcare sublimă la fereastră,
Atîta amintire între pereții casei,

Atîta melodie-ntre pași în strîmtul suflet
O, călător ce fuge dintr-un zăvor într-altul !
De-ajuns sînt pașii, șapte, ca să străbați distanța
Din naștere și moarte, pe care toți o umplem :
Tu mori cu fruntea-n geamuri, privești eternei
Tristeți se desfășoară-n privirea ta spălată :
— În ochii tăi sînt sumbre-anotimpurile, uite
Se scurg încet din mîna ce azi nu le mai simte.
Nu te trezi. O, plînge încet, cu lăcrimare !
O altă lume, plină de viitor și arbori
Cînd vei fi mort, s-ascultă născîndu-se în tine.

XV

Elipsă-amară ! ochiul filtrînd deșarta lume,
Zăpada, un rîu negru, trei arbori ce se nalță
Cumpliți peste uitarea ce, vastă,-ncet se șterge
În limbul unde cerul e doar un gri în suflet.
Cuvinte, astfel cade becața ciuruită
(Căderea ei despică în baltă pat de trestii)
Curînd lăsate și mai curînd ucise. . . Crapă
Un lemn mort de tăcere și vine: o, revoltă,

Divin hazard al unui strigăt țintind în Moarte !
În van, Mușchiu-mblînzește căderea. El își caută
O inimă-ntre pietrele care-l lapidează.

O inimă ? mai bine o gaură-n tăcere.
Gîndește-te la plînsul dezghețului, la vrăbii
Ce-ți ciugulesc blîndețea pe umăr, om de veghe. . .

XVII

Precum Icar în tihnă pe țărnul ameteții
Cu brațul lăsat pradă abisului, visînd, —
Așa, în suflet, imnul neterminat. Această
Abandonare-a mîinii mirate simțînd vidul,
Acest apel prin brațul uitat al greutății,
Și dintr-odată șoldul acesta, un perete
De carne, sau de stîncă ? ce se desprinde, ezită,
Se clatină în culmea tăcerii, și-o să cadă,
Cuvintele din urmă (vibrînd de spațiu, sparte-n

Efortul de-a cuprinde ce e oprit, mâini fine)
Le-aduc în piept, cu ample tremurături: o, visul
Ochii închiși strămută un cer înalt de nouri
Peste Icar ce naște-n cădere-a viitoare,
În amușitul soare ce-orbește-n zare marea.

XVIII

Noaptea, Hölderlin nebun urca și cobora
fără încetare șcara turnului.

Smintită spiră, sfredel al unei strâmte liniști,
Gîfîitoare scară a turnului și-a Noptii !
Cui fără capăt, umbra-mi lăuntrica absență
O sparge, eu mă depăn unic în jurul sforii
Ținută de-o Prezență prea pură, iar suișul
— Cablu absurd — reține universalul somn
Să nu mai cadă după imensa-i greutate
Pe care, o, izbîndă-n cumplit efort de simțuri !
Înalta mea urcare pe brînci spre inefabil
Iată-ø sfidează.

Însă în zori, cînd văzul rupe
Firul cu plumb ! tăiat de-o orizontală rază,
Arcul plin de rigoare al cugetării-ntregi
Destins, fără iertare, Pămînt, tu cazi din nou
În zarea vinovată și oarbă de cuvinte.

XXVIII

Verde rațiune ! Focul din crîngurile-ți sumbre
Revarsă-o rază-adîncă, cinstită de-orice soare.
Amiază. Întuneric ciudat. Cine n-aude
Izvoare plîngătoare-ntre degete? . . . Pe Diana
Cîntînd peste lătrături de cîini. . . O, aș dori
Să pasc propriul meu sînge, să fiu fiara nebună
De moarte ce se duce mugindu-ți în privire,
Zeîto.

Ah, ce mască pe spirit. . . Bîntuiește
Negrul, felinul negru și blînd: albastra-ți gheară
O simt, cum rupe huma ce lasă să răsune
În surdă melodie neîmblînzitu-i sînge !

Sub învelișuri, aspre măceluri. Sus, în slavă,
Vislașii, o pereche, se-ndreaptă liniștiți
Spre mare-n lipsa-atîtor frunzișuri născocite
În gri să răcorească-n arginturi crudul verde.

XXXII

Se-ntinde timpul, Patria vai ! se-ndepărtează.
De nici o-apropiere nu-s pașii. Iar destinul
Sub sufletul, povară ce crește-ncet cu vîrsta,
Îi spulberă în umbră la poala unor munți.
Cel ce-a crezut că umblă s-a scufundat sub pietre.
Glia cedează, corpul se sfarmă: pas cu pas
Se surpă-aici, își varsă pietrișul său Aiurea.
Ades, imense blocuri se clatină sub talpă
Și curg către cîmpie. O, pace pentru pietre,
Urme de pași gigantici greșiți din înălțime !
Acele stînci, cu talpa acuma fixă, miră
Doar pe copii, și iarba. Ah, o să vină ziua
Cînd pietrele-n cădere imensă-ntre orașe
Mărturisii-vor ochii, puțini, ce n-au clipit ?

(Din « Poetul nebun », 1944)

Marș forțat

Sînt singur în deșertul întregii abjecțiuni
Oriunde mă împiedic lovesc cu pasul oameni
Și cad pe zi de-o sută de ori printre aceștia
Atît de cruzi că jindui blîndețea unor pietre
Și mila unor ceruri uscate, și pe Tine
Tată de oase-albite și vipere, Zeu sec.
În gură cu cuvinte și cu nisip, eu nu pot
Și nu vreau să mă rog. Înainte, doar nainte
Căzînd, urcînd ca iarăși să cad, aceasta-mi este
Ursita ! și Te laud că rîzi, o, tu Sinistru
Gigant care urăște că e iubit. Acest
Ris ca de bronz, lovind în cei mărunței și-n pietre

Acesta mi-e păcatul că nu-s ca ceilalți oameni
Să Te implor în timp ce Tu ești numai refuz
Ecou smintelii mele, Eternitate pală
Care mă legi de pașii cei goi ai absolutului.

(Din « Tristețe, o, patria mea », 1946)

Imnul iubirii omenești

Tîrziu, purtîndu-și soarele-n spate ziua toată,
Au născocit femeia. O scobitură-n' lut,
Un pic de spumă-a apei, cea dintru început,
O luntre ce pe-o dîră de-argint în somn înoată.

Acest tipar asemeni treptat cu visul lor
Se rotunji în umăr sfios, sub fruntea calmă,
Li se făcu de-odată un fruct lăptos în palmă
Și, lîngă șold, un fluviu curat, răcoritor.

Apoi, sub sapă, trupul frumos ieși: Urzire
De dimineată, tauri de vînt peste colini !
Un soare cu peri roșii vărsa pe piept lumini
Bărbaților cu coapsa-ncordată de iubire.

Și iată — se văzură că-s goi. Un cer de-amiază
De veacuri îi privise. Un cer ? un lac limpid
În care-a lor dorință-i cusur al unui vid
Pe care chiar și ochiul divin îl rușinează.

Atunci se-nspăimîntară și, peste sîni rotunzi,
Mii de culori pictară din cîte sînt pe lume;
Dar cînd, crezînd că însăși te știi sub mii de nume,
Femeie, ce la numele morții doar răspunzi,

Cu ochii lor în care-și năștea puterea plînsul
În ochii tăi cercară să-și culce cerul ud,
Citiră-n tine numai albastrul verde, crud,
Un farmec plin de-o clară monotonie-ntr-însul,

Privire oxidată a unui idol ! Foc
Cu false flăcări geana în evantai îngaimă,
Juca un dor pe pleoape, apoi trecea spre spaimă,
Fără-a umbri metalul ce nu clintea din loc.

Au plîns atunci, spre-a sparge privirea ta de-aramă:
Doar cerul în adîncul său mare se trezi.
Umbra ce-și varsă mila adesea-n plină zi,
Și bunătatea nopții ce-i iartă ca o mamă

De-acum în van se-mbie spre pieptul lor curat:
În trupu-acesta, formă din mîngîieri aleasă,
Vidul se face carne sub mîna lor: se lasă
De-o grabnică, stîngace blîndețe-ncercănat.

Acum au absolutul ! Acum acceptă lent
Să piară în deșertul acestor ochi în care
Nădăjduiesc cu spaimă să vadă cum apare
— Dintr-un nimic — de-odată și chipul lor absent

Pe lînceda retină-a Nimicului. Femeie,
Tu care cunoști tîlcul din nebunia lor,
Tu-i lași să-ți soarbă trupul, cu drojdii, arzător.
Le-adapi cu sare setea ce-n trupul lor scînteie.

Ci ochiul tău, într-una fixat pe-a lor absență,
Îi face să se nege mereu, sacrificînd
Spre-a poseda Nimicul tot ce mai au, pe rînd,
Spre-a nu mai fi, fiind doar umpluți de-a ta prezență.

(Din « Babel », 1952)

Verbul

Noi Te purtăm în noi ca o mamă pruncu-n pîntec.
Fără să știm.

În somnul cel mai adînc și fără
A o trezi o-nșfacă de-odată răpitorul

(Un vis de lame aspre, căci sîngele o scaldă).
Trupul simte plăcere numai în vis departe,
Țărm năzuit, nu însă și-atins, între avînturi.
Sau apele-aspirate-n deșerturi: suprafața
Un strop nu gustă. Între picioarele deschise
Răcoare-i numai umbra copacului de-oțel.

Cînd ea-și deschide ochii-i amiază. Zmălțuită
De soare-i lumea, trunchiul copacului s-a dus.
Prea mult visata apă de carnea-n nesimțire
E doar un pat al setei. Greșala ei: Ființa-i
Lipsește, înainte de-a fi Ființă. Matcă
Se face-atunci, și prinde o formă-n lipsă. Tatăl
Și-a dat sămînța ca și Onan vibrînd el singur
Apoi s-a dus lăsîndu-și, nepăsător, femeia
Deschisă și virgină să-l nască-n fiul său.

Așa-ai venit s-acoperi al nostru somn. Era
Nainte chiar ca omul să fie. Strălucirea
Ți-ai aruncat-o-n humă, te-ai bucurat tu singur
Simțînd o voluptate fără s-o știi de fiară
În rut care se freacă de scoarța unui pin.

Tu nu erai nimica, dacă nu Forța. Raze
Ți se pierdeau din pura nevoie-a lor în nouri.
Dar una lovind viața în nodul ei de nervi
Pe veci o făcu-n sinea ei însăși dureroasă,
Și viața se privi cu adîncii-i ochi lăuntrici
Un gol crescînd într-însa: o aprigă arsură
Cu fiecare oră mai vie-i țesea zidul.

Acest pîntec fu primul tău templu. Tu te-ai copt
Ca Dumnezeu — nu forță — format în piept de oameni
Ți-i numele Ființă, dar Tu nu te-ai născut.
Ca răpitorul, Tu ai plecat. Unde se află
Tatăl? Doarme la umbră de mori de vînt. E mort.

« Cînd se va naște? Poate nicicînd. . . » își zice mama.

Rugă atee

În ochi și-n mâini ocolo e-ntregul meu regat
În ochi în gură-n cupa mîinii mele
Văd noaptea ziua mi-e spectru tulburat
Cu-ai mei sînt mut vorbesc la vînt și stele
Dar cine să-mi bea cerul din mîini cînd negurat
Doar drojdie rețin în mine și în ele

Eu nu mai știu cînd mîna mi-o-nchid s-apuc nimic
Mi-e ochiul larg dar pleoapa mi-e arsă de rugină.
Ce fuge doar îmi aparține-un pic
De mult pierdut cînd încă mă-nsenină
În van uscata limbă mi-o ridic
Abia grăit cuvîntul se stinge în lumină

Ce sînt deci Doar ofranda de urgie
Ce-nfometează ființa cînd îi oferă-un sîn
Mor nencetat în lucrul pe care-l sper. Dar mie-n
Această moarte-a morții mi-e dat ca să rămîn
O, taină-a mea. O neantul arzînd ce mă sfîșie
Atîta sărăcie îmi dă profil divin

(Din « Evangheliar », 1961)

În românește de ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

Pierre Emmanuel și explorarea spiritualului

E un loc comun al filozofiei după Bergson neputința limbajului uman de a exprima în termeni adecvați viața și fluxul temporal, nevoia noastră de a recurge la un alfabet spațial, la vocabule care măsoară întinderea, atunci când vrem să sesizăm o mișcare pur spirituală. Recunoașterea acestei incapacități funciare se impune mai ales în cazul unui poet non-cartezian, cum e Pierre Emmanuel, pentru care diferența dintre întindere și suflet, dintre lumea exterioară și cea interioară se dovedește a fi o simplă iluzie, pernicioasă de altfel: « Le monde est intérieur » — așa se intitulează o ultimă carte a sa. Afirmția sună ca o axiomă. Pentru Pierre Emmanuel, a călători înseamnă a călători în spirit, a realiza o mișcare în spațiul ideal al sensibilității umane, spațiu care încapă în — și definește, totodată — deopotrivă ființa generală a omenirii și persoana particulară a fiecărui individ. « Linia creștelor » — *Ligne de faite* — alt titlu, pentru o auto-selecție a celor mai reprezentative texte ale poetului — este, de fapt, dîra unui periplu spiritual, însumează reperele dramatice ale unei evoluții personale în care se reflectă istoria umanității, neconținută ei înălțare și prăbușire, « le vatique entre l'élévation et la chute ». Esențial — adaugă poetul — nu este nici căderea, nici prăbușirea: « eu cred că jos și sus, crima și sfințenia, furia de a crea și pasiunea de a distruge, atracția demoniacă și apelul divin, amestecătura oribilă în care spiritul se dedublează și se strivește pe sine însuși, toate aceste puteri în luptă sînt în fiecare dintre noi, trăite în diverse grade de conștiință sub suprafața banalității » (L.¹ *Le fragment Le chantier La ruine*; pag. 16). Esențială este mișcarea, posibilitatea trecerii, raportul dinamic între două realități de ordin intern date dintru început; cu alte cuvinte — dialectica internă a condiției noastre, elanul care unifică prăpastia și piscul. O asemenea vocație a mișcării spirituale, o atare pendulare între diferite cote ale altitudinii umane, o cumplită obsesie a excursiei lăuntrice necesare fiecărui individ și, totodată, omenirii întregi — iată ce justifică — în ochii noștri — calificativul de *poeta viator* pe care i-l acordăm lui Pierre Emmanuel. Poetul călătorește în sine, iar această explorare de peisaje sufletești, acest jurnal de bord pe o Mediterană abisală reprezintă istoria însăși a umanității, scrisă în mod particular de către fiecare artist adevărat.

¹ Utilizăm următoarele abreviațiuni bibliografice: P.E. = PIERRE EMMANUEL, par Alain Bosquet, Seghers, 1959; E. = EVANGELIARE, Seuil, 1961; L. = LIGNE DE FAÎTE, Seuil, 1966; M.I. = LE MONDE EST INTERIEUR, Seuil, 1967.

PUNCTUL DE PLECARE. Traversarea umanului presupune în mod obligatoriu un punct de plecare și o țintă, două repere între care se înscriu un număr variabil de etape. Așa cum e firesc, adeseori natura punctului de plecare determină natura țintei ce urmează să fie atinsă. Pentru Pierre Emmanuel, acest start al cursei spirituale a omului spre esența sa e dat de o luare de poziție, de un « face à face » a individului: cu sine însuși, cu semenii săi, cu lumea, cu arta pe care o profesează, cu Dumnezeu. Omul își începe propria sa traversare spirituală în momentul în care realizează o conștiință clară a condiției sale, a raporturilor care-l determină, a urzelii metafizice în care se află angajat cu calitățile și cu defectele sale. « Orice om este om pentru a numi omul. E vorba de a nu refuza în el nimic din ceea ce îl antrenează în jos, ci de a traversa natura sa întreagă, de a-l chema spre înălțimea care i se deschide începând de la ultimul act al josiției sale. Prin mișcarea ascendentă a iubirii, cuvântul poate, și trebuie, să restaureze ierarhia lumii umane — forma lumii — elucidând sub toate aspectele sale antinomia dintre natură și spirit » (M.I., *La conscience dans le mal*, pag. 130).

Emmanuel scrie rîndurile de mai sus într-un articol — consacrat lui Baudelaire — ale cărui afirmații de bază ne oferă concepția sa despre confruntarea omului cu sine însuși. Plictisul lui Baudelaire este interpretat ca un semn al « întemnițării » omului în general: « Si Baudelaire s'ennuie, c'est que l'homme est emmuré, possède: s'il souffre l'enfer, c'est en quête de l'exorcisme » (M.I., pag. 114). Scepticismul social al celui ce a scris « Florile răului », anti-rousseauismul său manifest constituie emblema omului inteligent care vrea să depășească starea de natură: « Efortul spiritului este să se degajeze de natură: îndată ce-și suspendă sau chiar își destinde acest efort, greutatea (*la pesanteur*) îl precipită. Forma umană a animalității este prostia » (M.I., pag. 117). Aceasta înseamnă că — pentru Emmanuel ca și pentru Baudelaire — esența umanului implică în sine greșeala: « este lipsa originală pe care nimic nu o umple, a cărei suferință condiționează orice activitate spirituală, orice elan. A îndura ghimpele limitelor sale înseamnă în același timp a dori ilimitatul ». Și mai departe: « Paradoxul conștiinței este acela de a fi în același timp o privire asupra ființei și o vedere asupra haosului: loc al ireconciliabilei lor dualități, ea trebuie totuși să-și afle în aceasta rațiunea sa de a fi » (M.I., pag. 119). De aici rezultă acea « conscience dans le mal » pe care poetul contemporan o vede ca o caracteristică esențială a poetului din secolul trecut, dar care reprezintă totodată titlul de noblete al oricărui om adevărat: luciditate deplină, chiar voluptate de a se vedea așa cum este, de a refuza orice falsă lumină care să-l înfrumusețeze. Căci « adevăratul aliat al lui Lucifer — spune Emmanuel — nu este spiritul luciferic, ci imbecilitatea definitivă pe care omul este pe cale s-o atingă prin atrofierea conștiinței » (M.I., pag. 121). Numai o asemenea vigilență conștiință « în rău » poate să ducă la formarea unei active « conștiințe a răului » (pag. 127) care devine forță a spiritului, « iluminare spre bine »; angoasa în fața vidului ce ființează în fiecare din noi devine certitudine că acest vid este « rezervor al tuturor forțelor și dreptății ». În celebra frază a lui Baudelaire « Le dandy doit aspirer à être sublime, sans interruption. Il doit vivre et dormir devant un miroir », Emmanuel vede efortul esențial al spiritului uman, tensiunea lucidă a celui ce izbuște să declanșeze întreaga energie a sufletului tocmai datorită faptului că are puterea de a se contempla așa cum este, și de a se iubi ca atare.

Aceeași conștiință a neantului marchează teribilul « face à face » dintre om și lume: aceasta e o « stare de absență, de privațiune; într-o lume a plictisului, ființa e goală de conținut, exilată din sine însăși, și dintre ceilalți: orice

Intimitate îi este interzisă. Dintr-o atare pierdere a realității, dintr-o atare scădere a interesului derivă moartea cotidiană a individului, aceea cu care cei mai mulți se obișnuiesc. Mulțumiți cu aparențele, aceștia sînt sclavi ai posesiunii care înlocuiește iubirea: «lubirii, puterea identificării și a uitării de sine, îi este preferată dorința, setea egoistă care-i asimilează pe ceilalți obiectului, și care degradează eul însuși». (M.I., pag. 123). Un asemenea om și-a pierdut profunzimea și identitatea: deci libertatea de a fi el însuși; el nu mai are valoare decît în planul utilului: *misterul original al ființei s-a subțiat și s-a pierdut în el.*

«Întemnițării» individuale îi corespunde, în plan social, o auto-anihilare voluntară a persoanei în ansamblul totalității: spiritul gregar e datornic lui Satan agent terifiant al depersonalizării, al uniformizării în masă; comunicarea interumană se reduce, de fapt, la un schimb devorant de uri și poște. Societatea modernă capitalistă e un fel de Babel în care indivizii nu se mai pot înțelege cu adevărat din cauza limbajelor hiper-specializate, funcționale, ale diverselor tehnici; dar și din cauza unor mituri pernicioase care sudează diverse colectivități, aruncîndu-le în luptă cu altele; se creează astfel diferite conștiințe colective — determinate de rațiuni economice, politice, rasiale etc. — care sînt tot atitea entități tiranice: individul e complet absorbit, devine un instrument pasiv al unor instincte de turmă. Mai mult: «L'indivision babélique étant l'inverse de la véritable unité, tout Individu indivis de Babel est un bourreau, toute personne ne peut y être que martyre (L., pag. 28.)

În problema poeziei, și a artei în genere, Pierre Emmanuel pornește de la viziunea antinomică a structurii omenești, de la «spiritul care fecundează suflul pe care-l fulgeră», de la un prag aproape tragic, stabilind o legătură inextricabilă între poezie și catastrofă: centrul nostru e abisul nostru, creația înseamnă cădere, suma afirmă separația dureroasă a fragmentelor care o compun, tot ce se afirmă pe sine implică negația sa proprie. Așadar, o structură dialectică, în permanentă mișcare: fiecare ruptură — «L'esprit, commencement absolu, est une fracture effroyable de l'être» (L., pag. 14) — e simultan moarte și naștere, distrugere și înviere, Psyché filnd, în mod esențial, «locul geometric al unor forțe contradictorii.» Posibilitatea catastrofei pune în mișcare tocmai facultatea poetică, imaginația, aceea care compensează abuzurile cerebralității: «Je tiens l'imagination poétique, cette dynamique de l'âme obscure, pour le remède aux carences et aux abus du mental. C'est elle qui fait échouer les entreprises unificatrices, totalitaires, poursuivies, sur l'individu et sur l'espèce, par une raison prétendument objective qui enferme la forme dans le schéma. Se détachant de l'ensemble humain, et germinatif de ce même ensemble, le poète — il existe en chacun — a pour rôle spécifique de maintenir l'énergie imaginaire en action, d'éviter que l'humanité ne se ferme sur soi, ne s'achève. Tout en barrant le retour au sein, il garde béante l'origine, non comme une matrice: comme une plaie qui serait une source». (L., pag. 13) Pe sine însuși, poetul se vede ca o «*image activă* a Sufletului uman universal prins între fragmentare și regenerare.» În altă parte, într-un articol cunoscut «Poezia, artă muribundă?», el remarcă drama actuală a oricărui creator: aceea a «divizării crescînde între o exterioritate din ce în ce mai pretențioasă față de noi, care ne solicită din ce în ce mai mult, și o interioritate din ce în ce mai atrofiată». Relevînd această discrepanță între «le bien-être et l'être», Emmanuel se întreabă: «Cum să învingem mușenia acestei ființe care sîntem noi pe dinăuntru? Căci în fiecare dintre noi, o ființă suferă, în primejdie de a se pietrifica». Soluția este aceea a unei arte a intercomunicării umane: pentru poet «ar fi un excelent "exercițiu spiritual" să nu mai fugă de simplitatea con-

cretului, să nu mai evadeze în cuvîntul enigmatic. Căci adevăratul cuvînt uman este un loc de comuniune, e adîncimea unei experiențe comune. Această experiență comună nu mai e vorbită pentru că nu mai e aprofundată, și nu mai e aprofundată pentru că nu mai e vorbită. Există, între ființă și cuvînt, o reciprocitate a cărei lipsă de exercițiu conduce la atrofierea lor reciprocă » (M.I., pag. 43) Visul poetului este, deci, această « parole commune » care constă în înlocuirea lui « je » prin « nous »: « Nous nous donnons l'un à l'autre en nous chacun se dit par la médiation de l'autre, et dit l'autre en se disant. En te parlant je t'écoute: ne sachant pas si c'est moi qui te parle ou toi-même qui parles en moi » (M.I., pag. 46).

Așadar pragul tragic pe care poezia este chemată să-l depășească în fiecare din noi este întreit: mai întîi, în noi înșine, între rațiunea schematică, seacă și unificatoare, și imaginația creatoare, singura capabilă să ia contact cu concretul viu și inepuizabil și să-l restituie în inepuizabila sa varietate; a doua oară, între eul nostru, amenințat de atrofiere în condițiile lumii moderne, și realitatea din jur, din ce în ce mai tiranică; în fine, între individul tentat să se închidă în sine, atins de viciul narcisic, și societatea umană în totalitatea ei. Căderea dureroasă pe fiecare din aceste trei praguri — care, pînă la urmă, se dovedesc a fi unul singur, căci « lumea este interioară » — constituie garanția însăși a elanului poetic: « La chute — symbole universellement dynamique, inexplicable autant qu'irrécusable, étant de l'ordre de la cénesthésie du songe, milieu vital — est chez moi le branle de l'imagination qui en tombant se jette passage dans la matière, selon un rythme dont la période verbale inscrit la loi: loi contrariée, confirmée, par l'obstacle que lui font les mots, par les couches psychiques qu'ils figurent » (L., pag. 14).

ETAPELE. Interpretarea acestei călătorii ideale a lui Pierre Emmanuel prin spațiul fără întindere al spiritualului ar rămîne o exegeză deșartă, fără obiect dacă n-am avea la îndemînă elementele reale, materiale ale ei, care sînt cărțile sale de poezie: jaloane marcînd cîteva etape clare, specifice. Poetul însuși a simțit nevoia să și le delimiteze, pentru sine și pentru alții, în « Ligne de faite », nu ca niște etape biografice, care s-ar înscrie pe o linie cronologică, ci sub forma unor « teme obsedante » care revin mereu, indicînd fără încetare coordonatele sale psihice. Popasuri în verb, aceste teme sînt tot atîtea treceri spre altceva: certitudinea unei anumite clipe, încorporată în cuvinte, este pierdută în clipa următoare, deoarece limbajul rămîne tot timpul în urma spiritului care-manipulează. Pînă la urmă, exercițiul poetic al acestor teme devine un exercițiu spiritual, de purgare prin umilitate, datorită împrejurării — esențial umane — că spiritul nu e în stare să-și păstreze propriile sale cuceriri, demnitatea sa fiind tocmai aceea de a tinde neîncetat spre altele: « Le plus beau poème est un miroir fallacieux où son créateur se prendrait à lui-même, s'il ne le brisait aussitôt, incertain de sa beauté, ou lassé d'elle. Briser pour aller au-delà: calciner toute idée de valeur, pour que le moi dérisoirement saturant, le moi vaniteux qui s'enchant, soit perpétuellement humilié, forcé d'être nul, libéré » (L., pag. 12).

Popasuri în verb, aceste teme ale lui Emmanuel sînt totodată popasuri ale Verbului: mituri străvechi, expresii figurate ale condiției umane. Oprindu-se

la ele, pe drumul său ideal, poetul se oprește parcă la fântînile în care omenirea însăși, în mersul ei inexorabil, s-a oprit pentru a sorbi o gură de apă și a-și privi chipul oglindit în adînc: noua vigoare cu care pornește mai departe se datorează, probabil, atît înviorării trupesti, cît și conștiinței lucide de sine pe care și-a format-o prin autocontemplare.

Primul mit este acela al lui Orfeu: mit care face din scufundarea în tenebre condiția nașterii poemului, el este identic cu pierderea în noaptea nebuniei, încercată de Hölderlin; de aceea, aventura bardului elin se asimilează noii aventuri, încărcată de un alt destin, a poetului german. Ca și Orfeu în Infern, Hölderlin nebun e împerecheat de Erinii, « cîinii cu dinți de oțel ai tăcerii », care nu-i iau, ci doar îi suspendă viața reală, tocmai pentru ca aceasta să se transforme integral în cîntec: O, Erinii / Ah scuturați torpoarea acestei voci, ce minte, / Și strecurați o pace gîfîitoare-n verb ! / El v-a stîrnit vă cheamă să alergați spre pradă / El singerează-n pînda cea de pe urmă-a morții: / O, faceți cerc în juru-i dar fără să-l atingeți / Lipsiți-l de plăcerea sălbatică a morții / Să nu-i hrăniți cu aer strigarea, nici cu spațiu / Privirea sa. Chiar mort el să nu fie nimica, / Deloc nebun în noaptea solară a demenței. (Imn lui Hölderlin). Rătăcirea fără sens, în sus și în jos, pe scara turnului în care e claustrat, face din Hölderlin un Orfeu modern (Smintită spiră, sfredel al unei strîmte liniști / Gîfîitoare scară a turnului și-a Noptii ! (în « Poetul nebun », XVIII) care, dimineața, cade din nou « în zarea vinovată și oarbă de cuvinte ». Amîndoi sînt deopotrivă « zidiți în Dumnezeu » (Cf. « Poetul în Infern »); gura celui alt tărîm e, pentru unul, ceea ce turnul-azil e pentru celălalt: un puț ce mișună precum speranța / Și cimentat de cîrnuri dragi; Diotima, nume străvechi al unei imposibile iubiri actuale, i se dă lui Hölderlin întocmai ca Euridice lui Orfeu: ca exercițiu orfic, de preschimbare a suferinței în cîntec: El auzea cum vine din fundul vîrstei sale / Ea, numele pe care-l înăbușise Moartea, / Luptînd cu capu-n umbră pe spate răsturnat, / Cumplită alergare prin humă spre iubit ! / Atunci el îi da nume pe liră într-un strigăt / De rupere de suflet sub mîna-nsingerată (« Poetul nebun », IV). La fel de imateriale, Diotima lui Hölderlin și Euridice, pierdută de către Orfeu, devin — la Pierre Emmanuel, simplu pretext al poematizării: poetul — odată rupt de realitatea palpabilă din jur — se despică în două: el însuși și imaginea plăzmută de dorințele sale, întreținînd astfel ruptura interioară necesară universalului cîntec. În ultimă analiză, acesta e rezultatul unui act narcisic, e generat de o iubire imposibilă.

Al doilea mit central al lui Emmanuel e luat din Biblie: Sodoma, cetatea desfrîului, simbolizează neantul erotismului fizic, privat de orice dimensiune a spiritualului. De data aceasta, narcisismul e depășit: eul ia act de existența concretă a non-eului, bărbații realizează pe deplin prezența carnală a femeii, dar aceasta nu e decît vidul care s-a făcut carne sub mîinile lor, mîngîietoare, absolutul ei e iluzoriu, nu le oferă decît sarea de care are nevoie setea lor, plini de « prezența » ei, ei nu mai sînt nimic, sînt Nimicul însuși (« Imnul iubirii omenesti »). Tema aceasta persistă în diverse volume ale poetului (« Elegies » 1940, « Pierre d'Abraham » 1943, « Sodome » 1944, « Tristesse, ô, ma patrie » 1946, « Babel » 1952 — tratată cu o fervoare aproape mistică, atestînd constituția pasională a autorului, dar și o conștiință voluptoasă a păcatului, ce amintește de Baudelaire.

Ca și la acesta prezența infernală a femeii, sub forma obsedantă a prostituției, se însoțește de atmosfera marilor orașe: « Euridice la Praga », « Cheiul Ronului la Lyon » etc., precum și de imaginile aproape naturaliste ale nămolului: *Des filles accoudées à leur tristesse, vides / Regardent leur regard s'en aller sous les ponts. / Entre leur jambes une odeur de terre humide / Aux vastes crues du fleuve et de l'homme répond* (« Quais du Rhône »). În « Blestemul Sodomei » repulsia și atracția resimțite în fața metropolei capătă accente dramatice, tocmai pentru faptul că marele oraș e doar un simbol al propriei sale persoane: *Est-ce ma vie ou bien la ville ? se întreabă poetul captiv în uriașele « oglinzi feroce ale păcatului » în care mișună torsuri și membre / Acra sudoare a timpului la subțioarele tale de umbră / Și gîfîitul de plăcere al morții mele. Simțindu-se « à la dérive du limon », poetul intonează o « liturghie a tenebrelor » în care, adresîndu-se lui Dumnezeu, cutează « blestemul sacru » de a alege drept cuminicătură tocmai « l'ordure universelle », dar strigătul său disperat nu e atît teroare a credinciosului în fața unui Iehova neîndurat, cît spaimă a individului ce-și pierde identitatea într-un abis al neconținutei prăbușiri cotidiane: *La solitude / Du chien quand il se mire à la pluie des pavés / Est moins aveugle que la mienne. Je m'élude / Tant j'ai crainte de me surprendre dans la nuit. / Anonyme Anonyme Anonyme Anonyme* (« La messe des ténèbres »).*

Mitul Sodomei e, la Pierre Emmanuel, un fel de avertisment pe marginea mitului platonice al Androginului primordial: uniunea bărbatului cu femeia reface Arhetipul numai atunci cînd fiecare din cei doi vede în celălalt prilejul unei lepădări de sine. « Ce n'est pas par l'abolition du multiple, mais par la totale reciprocité personnelle du don que le tissu universel se refait » (L., pag. 26).

Dacă Sodoma simboliza tragicul individului uman care face obiect al posesiunii sale din ceea ce trebuia să fie obiect al iubirii sale, Babel reprezintă mitul unei umanități care vrea să se auto-edifice făcînd abstracție de orice transcendență: « umanitatea constituindu-se ea însăși, gîndindu-se prin circuite cerebrale fără persoană, deci fără Dumnezeu » (L., pag. 27). De data aceasta, poetul intră în sfera istoricului, căutînd expresie metaforică pentru raporturile interumane ce se ivesc în cadrul societății moderne: abolirea conștiinței individuale, a persoanei, în reacțiile gregare, rutina unor relații neesențiale care duce la o servitute generală, imposibilitatea comunicării între oameni din cauza formării unor limbaje aparte — « funcționale », cum le numește poetul — care reprezintă tot atîtea enclave ale unui haos social. « Totalitar prin excelență, Babel este deci opusul Regatului: Anti-Totul » (L., pag. 28).

În fond poeziile pe tema Babelului uman constituie un avertisment; omul este responsabil — de-a lungul istoriei — de ceea ce a lăsat în urma lui pe pămînt; fiecare din noi « îngreunăm » planeta cu propriul nostru destin: *Învață de ce lumea-i atît de grea. Oricine! — Chiar dacă-și lasă-n urmă doar pulberea-n țărînă — / Îi pune-n circă-o soartă ce-o poartă după el, / Căci nu-i suspin al nostru pe care-o simplă piatră / Să nu-l culeagă și să-l pietrifice. Fii, frate, / Atent ca pietricica pe care-o calci cu pasul / Să nu fie umbrită de-orgoliul tău...* (« Pămîntul înainte de Babel »). Într-un « Discurs al tronului », de o tragică ironie, împinsă uneori pînă la cinism tiranul din Babel — prototip al tiranilor de oricînd și de oriunde

— se adresează astfel supușilor săi: *Je veux votre bonheur malgré vous. Je choisis les voies ou marcheront les hommes...* Bine înțeles, turnul Babel este un edificiu lăuntric: al oamenilor care «s-au zidit pe ei înșiși» în structura unei societăți care vrea să le extirpe, cu orice preț «viciul de a suferi», odată cu pece-tea personalității: individul e standardizat, simplu consumator al unei «feri-ciri» prefabricate: *Turnul / E numai spirit. Aer și pietre se pătrund, / Materia-i absentă. Dar totul e tăcere. / Oameni prizonieri ai rațiunii lor de sticlă / Muncesc fără să s-audă și să vadă, ajustați / De oarba nebulie-a unei gândiri prea clare...* («Turnul»). Tabloul, imaginat toteși în spațiu, al acestei umanități e dezolant: «Ultimul cîntăreț a murit» («Recitativ»), în oraș «fiecare cetățean joacă rolul de spion al poliției, gata să-și trădeze chiar propria sa umbră» («Furtună sub pămînt»), «rasa vulturilor a căzut în cursa bufnițelor», un «strigăt abrupt» se aude, dar el nu e perceput de «cei drepecți, pe care-i liniștește tăcerea pletre-lor»; e o «noapte de sînge» în care «popoarele putrezesc în picioare în pro-pria lor istorie». În fața acestei umanități surpate în propria sa neputință, poetul ar vrea să aibă «aripile porumbelului» biblic, pentru «a asurzi noaptea cu zborul» lui, pentru «a bate aerul în jurul tiranului, pînă ce acesta se va prăbuși» pînă ce «Spaima își va retrage apele din durată». Nu e greu de descifrat în această avîntată lirică umanitară («Ah ! si j'avais les ailes de la Colombe», face parte din volumul «La Liberté guide nos pas», scris în 1942) ecoul clipelor grele prin care trecea, în acele momente, Franța. În cîteva poezii, dedicate lui Antonio Machado (1939), Vercors (1944) și Gyula Illyès (1956), Emmanuel cîntă aceste «cumplite stigmate» ale istoriei contemporane, întrevăzînd apropiatul triumf al libertății. *Je sais que Dieu est mort*, spune poetul catolic: *Je suis homme à me présenter devant un mort / A me laisser interroger par un cadavre / Citer par le néant...* Omeniril, acestei fețe desfigurate de arsuri, nu-i mai rămîne decît «să plîngă ca un copil pentru a se cicatriza» («Ou est mon Dieu»).

«Orfeu al angoosei moderne», cum îl caracterizează Alain Bosquet, Pierre Emmanuel abordează, prin Babel, actualitatea cea mai strictă a vremii sale. Întîl-nirea vechiului mit cu momentele istoriei trăite de poet nu este întâmplă-toare, ci urmărită conștient și chiar programatic, după cum reiese din aceste rînduri, conținute în volumul «La Liberté guide nos pas» din 1946: «Să facem corp comun cu lumea pe care o rostim prin prezența noastră, și a cărei ființă ne este subordonată; să ne centrăm în Actul total al speciei, la care participăm și care participă la noi; să ne menținem generozitatea în efort, semn al vieții preapline, (...) iată, cred eu, esențialul acestei etici a entuziasmului care, mîine, va răsună în revoluții... Trebuie să îndrăznim și mai mult, să trecem de la simboluri la mituri, într-un spirit de decisa actualitate, adică conformă cu faza prezentă a dramei (...) lată-ne fără îndoială ajunși, datorită echilibrului intern al istoriei în una din aceste epoci mitice în care omul face să explodeze struc-turile ei prea înguste și proiectează o nouă figură pe care trebuie s-o desăvîr-șescă și căreia trebuie să-i dea conținut». (Apud. P.E., pag. 94).

ȚINTA. Dincolo de aceste etape ale marșului său spiritual — căroră se cuvine să-i adăugăm mitul christic, tot timpul prezent în poezia acestui scriitor catolic declarat — se profilează linia de lumină și certitudine a unui orizont pe care Pierre

Emmanuel vrea să-l atingă, și pe care-l propune omului contemporan. În ce constă acest orizont? Este el accesibil? În ce fel? Iată câteva întrebări esențiale la care poetul francez răspunde în articolele sale teoretice care cuprind, deopotrivă, o disciplină a spiritului și o artă poetică. În « *Versant de l'âge* » (1958) Emmanuel scria: « Eu spun mereu un singur lucru: « Eu, omul, sint ». Acest eu mai mare decât mine însumi, eu îl conțin și-i dau glas. El este ceea ce este: eu nu sint nici măsura, nici judecătorul lui. Servitor al prezenței umane, eu ascult de adevărul ei. Mă supun. Eu nu fac legea. Eu nu-mi condemn specia: nici n-o absolv. Eu mă împărtășesc din destinul ei: ea e deopotrivă onoarea și rușinea mea. . . Onoarea omului e aceea de a atinge acel centru în care certitudinea devine vertij iar vertijul certitudine. . . » (Apud P.E., pag. 105). Ultimele rînduri sînt semnificative pentru concepția mobilistă asupra vieții spiritului, pe care o profesează Emmanuel: ținta vizată de poet se comportă ca un adevărat orizont, derobîndu-se mereu atingerii noastre, centrul spre care tind toate forțele eului nostru este totodată un abis, culmea devine neîncetat prag al ascensiunii viitoare. Aceasta înseamnă că — așa cum am mai spus — între două repere sensibile sau ideale ceea ce contează este călătoria însăși. În termenii vieții sufletești, această călătorie înseamnă manifestare a unui elan creator, singura demnitate care-l apropie pe om de Creatorul însuși. « Dieu est tout créant, et l'homme de même, dans son ordre. Ainsi est réhabilité l'artiste, non comme *mime* de la création, mais comme co-opérateur, co-créateur. (. . .) Dans l'acte créateur authentique, l'amour humain rencontre un autre Amour. Par d'innombrables figures que l'homme invente comme *sa marche en avant* (*marche exaltante parfois, le plus souvent opiniâtre et dure*), cette rencontre est dite en énigme, elle est le sens de l'effort et du chemin » (M.I., L' exercice spirituel, pag. 308). Atenția pe care Emmanuel o acordă actului creator, în speță Verbului, izvorăște din convingerea sa intimă că « forma universului, istoria umană, pierderea sau mîntuirea universală a spiritului, depind de cuvîntul fiecăruia, de cuvîntul nostru al tuturor (*de notre parole-ensemble*) ». (M.I., *La beauté de Dieu*, pag. 285). Poetul are o atît de mare încredere în arta sa, încît nu se sfiește să afirme că « viziunea » lumii viitoare va fi dată de către slujitorii Verbului: « Poezia pe deplin ome-nească pe care o așteptăm va fi opera cîtorva mari intuitivi, care vor înțelege că o operă, ca un mit, se dezvoltă după o lege internă, biologică; că ea este o viziune generală, și care se amplifică mereu, a raporturilor ce guvernează diversele lumi ale omului, adică diversele mișcări în sinul devenirii sale totale. . . În haosul actual noi avem toate elementele unui umanism nou; rămîne să găsim spiritul acestui umanism și, într-un cuvînt, lirismul său creator » (« *Poésie raison ardente* », apud P.E., pag. 105—106). Conștiință lucidă a veacului său, poetul își are mîntuirea asigurată pentru că « cuvîntul e sfînt », pentru că el reprezintă vocea trează, veșnic trează a omenirii: *Tout peut mourir: qu'importe la Mort à qui maintient la vigile du Cri* ?

Poezia lui Pierre Emmanuel e un strigăt: patetic, neobosit, necruțător. Angajat în istorie, dar descifrînd sub eveniment semnificațiile metafizice ale destinului uman, acest strigăt răsună la răscrucea de fiecare clipă a unui spirit ce se știe și se vrea răspunzător de realitatea din jurul său.

Cu Pierre Emmanuel despre spațiul poemului...

Prezență prestigioasă a literelor franceze de azi și, de curînd, membru al Academiei Franceze, proaspătul *nemuritor* este de o modestie contaminantă, dispus să răspundă — se va vedea — chiar la întrebări mai puțin comode.

— Într-o *prefață la volumul dumneavoastră, «Ligne de faite»*, mi se pare, spuneți — referindu-vă la poem și la creatorul lui — că «nu putem să nu credem totuși că există «ceva» în poem care ne scapă, și pe care noi (poeții — n.n.) îl revelăm.» Ce înțelegeți prin acest «ceva»; este el vecin cu mult discutatul «inefabil»?

P. E. : Ei bine, cred că orice travaliu al expresiei este acela de a constrînge, de a stăpîni în propria sa mișcare realitatea care ne constituie și ne instituie. Noi nu putem decît să o figurăm. Poemul are două aspecte; unul pentru creator și celălalt pentru cititor; între ei există pînza pe care amîndoi încearcă să surprindă o realitate indicibilă. Poemul face parte din mișcarea vieții, dintr-o mișcare adînc împlîntată în viața creatorului. Poetul forjează într-o noapte interioară mereu prezentă; e o îmbrățișare în două sensuri; îmbrățișează și este îmbrățișat. Raportul dintre creator și cititor este un spațiu mai întîi proiectat și, apoi defrișat. Cititorul este întotdeauna capabil să-și găsească un loc în acest spațiu, să se adapteze ritmului unui astfel de spațiu. Altfel zis, creatorul sapă, desțele-nește «noaptea» din care cititorul, uneori, nu-și poate procura decît «fragmente». Baudelaire rămîne, de pildă, o enigmă a realității umane; poet și critic (deci — creator și cititor deodată), el căuta fragmentele pentru a recompune întregul. Am răspuns, bănuiesc, la întrebare.

— După părerea dumneavoastră există o legătură importantă între vîrsta poetului și formula lui estetic-stilistică? (E o întrebare pe care mi-a sugerat-o o confesiune a dumneavoastră, notificată public acum doi ani: «Am cincizeci de ani și cred că m-am detașat de cultul orfic al tinereții»).

P. E. : Da și nu. Sînt cîteodată uimit citind poeți foarte tineri; țesătura gîndită a creației lor, produsul finit, nu corespund maturității reale; este ceva care țîșnește, aș zice, iar ei sînt pur și simplu incapabili poate să priceapă propria lor profunzime. Pe parcurs, ei înșiși ajung să descopere această enigmă, să-și găsească cheia propriului lor talent.

— Avea deci, dreptate Valéry când spune: — parafrazez — că primul vers e dat de Dumnezeu, următoarele sînt produsul concentrării transpirate, sau așa ceva...

P. E.: Bineînțeles; poetul începe așa cum începe, apoi după ce a scris se citește el însuși și toată viața duce o luptă cu el însuși; să se citească din ce în ce mai bine.

— Dați-mi voie să vă pun o întrebare impertinentă sau poate — știu eu ? — incomodă; mai întîl să mă explic; într-o librărie pariziană, constatînd că « *Evangelia-rul* » și chiar « *Tombeau d'Orphée* » (ediția definitivă) s-au vîndut puțin, am stat de vorbă cu librarul, foarte amator de astfel de statistici. Acesta mi-a răspuns: « Nu știți, Pierre Emmanuel e membru al Academiei, cum să mai fie citit ? » Acum formulez întrebarea: credeți că aveți mai puțini cititori ca membru al Academiei Franceze ?

P. E.: Sincer, întrebarea dumitale nu mi se pare nici impertinentă nici incomodă; nu am decît zece luni de Academie dar mă gîndesc că într-o anumită categorie de cititori sălășluiește un dublu și teribil snobism; din aceasta se alcătulește pseudo-cititorul, mă înțelegi, nu-l așa ? Pe de altă parte sînt — și cred că e bine — un poet solitar, nu fac parte din nici un grup, din nici o « capelă »; acesta-l temperamentul meu, de o mare directitate și apertură, de altfel, și mă comport asemenea lui; nu sînt de acord cu moda, căci pentru mine nu există vîlă în poezie nici pentru poet nici pentru cititor; poetul nu se poate considera drept o ființă « sacrificială » — (« il ne peut pas se prendre un être sacrificiel »).

— O întrebare care nu vă va fi poate, indiferentă: Cum și ce credeți că s-ar putea face pentru o mai bună cunoaștere și răspîndire în Franța, a literaturii, a poeziei românești ?

P. E. În ce mă privește, am sprijinit personal publicarea *Antologiei* datorată lui Alain Bosquet și colaboratorilor săi. O antologie e întotdeauna o mare dificultate și recenta apariție a dovedit-o suficient; ea nu ilustrează — cred — acea deplină libertate de expresie, acea linie generoasă de dezvoltare a poeziei românești din ultimii ani. Selecția n-a fost destul de vastă; s-ar fi putut renunța la multe nume. Fizionomia ei ar fi fost cu totul alta dacă s-ar fi colaborat direct cu autorii, cu unii traducători și critici literari. Pentru viitor, aș propune ca echipe de tineri scriitori — poeți, critici, traducători — să colaboreze direct, fără intermediu — subliniez — pentru realizarea selecției și pentru... simetria fiecărui vers în parte.

Pînă atunci, sînt de acord cu dumneata că nu s-a făcut încă suficient pentru cunoașterea literaturii române în Franța și mult prea puțin — evident — față de ceea ce se face, de pildă, pentru literatura franceză în România.

— Întrebare finală și, ca, de obicei anostă: Ce mi-ați putea dezvălui din proiectele dumneavoastră de viitor despre scrierile care se află acum în lucru ?

P. E.: Lucrez la mai multe deodată; la un poem-fluviu: « *Noaptea lui Iacob* » în care preiau tema biblică în perspectiva omului modern, a luptei omului modern cu el însuși. Scriu lent; iată, de pildă, tot nu apuc să termin un eseu asupra morții, ca și o carte asupra lui Simone Weil și... altele.

— În altele, îmi permit să intervin, într-și pregătirea « *săbiei* » de academician... ?

P. E.: O, prietene, îți rîzi de mine (vous vous fichez de moi); zău că n-am timp și pentru de-alde astea...

GÜNTER
GRASS

Pisica și șoarecele, titlul nuvelei este și simbolul ei, un simbol mai larg decât accepțiunea imediată a prozei în care personajele principale sînt Joachim Mahlke și sfîrșitul celui de al doilea război mondial. Într-un front mai larg de gîndire ideea e a pîndei universale, a existenței în care tot timpul cineva e amenințat și altcineva amenință. Din acest punct de vedere, nuvela are și un suport filozofic, deși maniera prozei lui Günter Grass e tot ce există mai opus descripției de idei și precepte.

Dar Pisica și șoarecele este mai ales cartea unei generații, a unei generații tragice: promoțiile de tineri care la începutul războiului erau pe punctul de a absolvi liceul, iar la sfîrșitul războiului alcătuiră ultimele detașamente de rezervă trimise pe front. Idealurile vîrstei adolescente au fost convertite brusc, dur și obligatoriu la utilitarismul militar. Mutația psihologică e gravă. Aptitudinile proprii copilăriei, dezinvoltura, demnitatea, curajul, sinceritatea, aptitudinile fizice și intelectuale, au devenit brusc aptitudini ale uciderii.

Joachim Mahlke reprezintă un asemenea caz. Tînăr de proveniență socială modestă, fiu de mecanic de locomotivă mort într-un accident feroviar, crescut într-o ambianță familială umilă, conștient de starea sa și afectînd din motivul acesta timiditate, devine prin ambiție și prin disciplină unul din cei mai buni elevi ai școlii și, foarte important la vîrsta adolescenței, campionul tuturor activităților de peste vară ale unui grup de colegi. Lumea jocului e fixată pe-o epavă îngropată undeva lîngă un țărm al mării Baltice. Superioritatea e acum fizică, ține de curaj și Mahlke e un temerar de elită. Deși învață să înoate mai tîrziu decît ceilalți, devine în curînd Marele Înotător, și, mai ales, e un as al scufundărilor, uluindu-și sistematic tovarășii cu obiectele pe care le scoate din cabinele inundate ale epavei. În urma unui conflict grav, după începerea cursurilor, e eliminat din școală: furase decorația unui locotenent venit să țină un discurs despre armata germană. Dar Mahlke, la rîndul său, e încorporat, pleacă pe front, își face datoria cu abnegație folosind toate virtuțile adolescenței lui, e decorat, devine erou la șaptesprezece ani, vine acasă într-o permisie și vrea să țină și el un discurs. Nu i se permite. Corpul profesoral al liceului nu uitase vechea abatere a actualului erou, disciplina instituției e mai tare. Mahlke îl bate pe profesor, zădărnicia îl deprimă, intră în criză, i se face frică. Termenul permisiei trece, Mahlke nu se mai întoarce pe front, nu mai poate, e urmărit, se ascunde în epava scufundată pe care se desfășuraseră triumfătoare virtuțile copilăriei lui: acolo există o cameră plină numai pe jumătate de apă și cu atît de puțin aer că asfixia e ca și inevitabilă. Mahlke se hotărăște deci pentru sinucidere, nu însă înainte de a se despărți de viață într-un chip adolescentin, cu spaimă și candoare, aproape în joc. Magistral, finalul nuvelei reprezintă cu brio virtuțile prozei lui Günter Grass care, în ciuda enormelor ei dificultăți de lectură, procură satisfacții estetice unice.

Am folosit modalitatea aceasta de povestire a subiectului, considerînd că este necesară pentru a sugera legătura dintre începutul și sfîrșitul nuvelei, între primele și ultimele două capitole pe care le-am tradus.

SÂNZIANA POP

ȘOARECELE ȘI PISICA

I

...o dată, pe vremea când Mahlke învățase deja să-noate, stăteam întinși în iarbă lângă terenul de oină. Ar fi trebuit să merg la dentist, dar nu m-au lăsat, pentru că jucând în atac, eram greu de înlocuit. Măseaua mă sîcîia. O pisică trecu de-a curmezișul livezii, dar nu fu lovită. Unii rupeau fire de iarbă și le tes-cuiau în dinți. Pisica era a administratorului terenului și era neagră. Hotten Sonntag își lustruia crosa cu un ciorap de lînă. Măseaua mea ținea bine pasul. Jocul dura deja de două ore. Pierdusem la scor și așteptam revanșa. Pisica era tînără dar nu era pisicuță. Pe stadion, șuturile trase la porțile de handbal erau dese și pe toate direcțiile. Măseaua mea repeta o singură vorbă. Pe pista de zgură, alergătorii de sută exersau startul sau erau nervoși. Pisica dădea țîrcoale. Pe cer se tîra încet și cu zgomot un avion cu trei motoare, dar măseaua tot n-o acoperea. De după firele de iarbă, pisica neagră a administratorului terenului își ițea babe-țica albă. Mahlke dormea. Crematoriul dintre Cimitirele Unite și Școala tehnică superioară funcționa pe vîntul de est. Profesorul Mallenbrandt fluiera: schimbare, depășire la prinzător. Pisica exersa. Mahlke dormea sau părea doar că doarme. Lîngă el, aveam dureri de măsea. Exersînd, pisica se apropia. Mărul lui Adam al lui Mahlke bătea la ochi pentru că era mare, se mișca continuu și arunca o umbră. Între mine și Mahlke pisica neagră a administratorului terenului se cabră pentru salt. Alcătuiam un triumphi. Măseaua mea se liniști, nu mai ținea pasul pentru că mărul lui Adam al lui Mahlke devenise pentru pisică un șoarece. Era atît de tînără pisica, atît de mobil cartilagiul lui Mahlke — în orice caz îi sări lui Mahlke la bere-gată; sau poate că unul din noi luă pisica și i-o puse lui Mahlke la gît; sau poate că eu, cu dureri de măsea și totuși, ca fără, prinsesem pisica, îi arătasem șoarecele lui Mahlke și Joachim Mahlke strigă alegîndu-se însă doar cu cîteva neînsemnate zgîrîieturi.

Dar eu, eu care-am îndreptat privirea pisicii și-a tuturor pisicilor spre șoare-cele tău, eu trebuie să scriu. Chiar de-am fi ambii doar inventați, tot aș face-o. Cel care ne-a născocit din motive profesionale, mă obligă iarăși și iarăși să-ți iau în mînă mărul lui Adam, să-l port spre tot locul care-a fost martorul trium-fului sau înfrîngerii sale; și astfel, dau drumul șoarecelui la început să salte pe șurubelnița ta, arunc un popor de pescăruși sătui în sus, deasupra cărării din părul lui Mahlke, în nord-estul schimbător, așez timpul în vară stabilit la frumos, pre-supun că în cazul epavei avem de-a face c-un fost dragor de tipul «Czaika», dau Mării Baltice culoarea sticlelor groase de sifon, și decid acum, cînd locul acțiunii a fost fixat la sud-est de geamandura de balizaj Neufahrwasser ca pielea lui Mahlke, de pe care apa se scurge încă în pîrîiașe, să se facă zgrăbunțe și-apoi zgrunțuroasă; dar nu frica, ci dîrdîitul obișnuit de după o baie îndelungată îl stă-pînea pe Mahlke, înfiorîndu-l

Și în fond, nici unul dintre noi, cei care ședeam uscățivi și cu brațe prelungi între genunchii țîșnind în părți pe resturile punții de comandă, nu-i cerusem lui Mahlke să se mai afunde o dată în prora dragorului scufundat și în sala de mașini alipită de mijlocul navei, să meșterească ceva cu șurubelnița, la vreun șurubel, la vreo roțiță sau la vreun furchet; o plăcuță de alamă pe care era înscris dens, în limba polonă sau engleză modul de funcționare al vreunei mașini; pentru că noi ședeam deasupra apei pe puntea unui fost dragor polonez de tipul «Czaika», lansat la Modlin și finisat la Gdingen, care se scufundase cu un an în urmă la sud-est de geamandura de balizaj, adică în afara liniei de navigație și fără să stînjenească mersul vaselor.

De atunci, pe rugină se uscau excrementele pescărușilor. Zburau pe orice vreme, prelins, cu ochi laterali de sticlă, perlați, gata să-i prinzi uneori, foarte jos, deasupra cabinei de comandă, apoi iarăși sus, neclar, după un plan de nedescifrat, lansîndu-și din zbor gunoiul, viscos, și nu nimereau niciodată marea moale, ci întotdeauna rugina cabinelor de pe puntea superioară. Murdăria dura rezistent, dura tocit, dura calcaros, grămăjoară de grămăjoară și grămadă peste grămezi. Și întotdeauna cînd stăteau pe vapor se iveau unghii de mîini și de picioare care-ncercau să jupoaie gunoiul. De asta ni se rupeau unghiile, și nu pentru că ni le rodeam, ca Schilling, care tot mestecînd ajunsese cu ele în carne. Numai Mahlke avea unghii lungi, gălbui ce-i drept, de atîta scufundare; le menținea lungimea pentru că nu și le rodea și nici nu răzuia cu ele excrementele. Și tot el fu singurul care nu mîncă niciodată din gunoiul desprins, în vreme ce noi, pentru că ni se oferea, mestecam grămăjoarele calcaroase ca pe niște cochilii de scoică și le scuipam în flegmă spumoasă peste bord. Afacerea n-avea nici un gust sau avea gust de gips sau de făină de pește sau de orice ți-ai putea imagina; de fericire, de fete, de bunul Dumnezeu. Winter, care cînta foarte bine, făcea pe grozavul: «Știți că tenorii trebuie să mînințe zilnic excremente de pescăruși?» Deseori, pescărușii prindeau scuipatul nostru calcaros din zbor, fără să bănuiască nimic.

Cînd la puțin timp după începutul războiului Joachim Mahlke împlini paisprezece ani, nu știa nici să-noate, nici să meargă pe bicicletă, nu ieșea din comun prin absolut nimic, și era lipsit de acel măr al lui Adam, care mai tîrziu avea să momească pisica. De gimnastică și de înot era scutit pentru că reușise să se dovedească debil prezentînd certificate. Încă înainte de a învăța să meargă pe bicicletă, alcătuiind astfel o prezență hilară, așa țeapăn și îndîrjit, cu urechile clăpăuge, de un roșu aprins, cu genunchii-ndoiți în afară, înălțîndu-i și scufundîndu-i neîncetat, s-a prezentat pentru cursul de înot, din sezonul de iarnă, la bazinul acoperit Niederstadt, fiind admis deocamdată doar la înotul pe uscat, alături de copii între opt și zece ani. Nici în vara următoare nu avansă. Brösen, instructorul cursului, tipul perfect al profesorului de înot, cu trunchi-geamandură și cu picioare subțiri, fără păr, ieșind de sub indicatorul acela de adîncime a apei învestmîntat, trebuî să-l învețe pe Mahlke mai întîi în nisip și numai după aceea să-l poarte cu undița. Dar noi, plecînd după-amiază de după-amiază în larg, povestindu-i minuni despre dragorul scufundat, l-am stimulat în asemenea măsură încît a scos-o la capăt în două săptămîni, reușind să treacă examenul de înot.

Hotărît și cu zel mergea de colo pînă colo între dig, trambulina cea mare și strandul public, și părea să vădească deja oarecare rezistență la înot cînd începu să facă scufundări lingă faleza digului, aducînd la suprafață mai întîi simple scoici baltice, iar mai apoi cîte o sticlă de bere umplută cu nisip și pe care o arunca destul de departe. Pe semne că Mahlke reușise destul de des să scoată sticla, pentru că atunci cînd a-nceput să se scufunde de pe șalupa pe care ne aflam, nu mai era un începător.

Se milogea să-l luăm cu noi. Tocmai voiam, toți, cei șase sau șapte băieți s-o pornim în cursa noastră de fiecare zi, udîndu-ne cu mare zel în bazinul puțin adînc al strandului public, cînd apăru Mahlke pe marginea bazinului pentru bărbați: « Hai, luați-mă cu voi. O scot eu la capăt ».

Sub beregată îi atîrna o șurubelniță și ea muta atenția de la conformația gîtului.

« Ei, hai !, » Mahlke veni cu noi, ne depăși între primul și cel de al doilea banc de nisip, fără ca noi să ne dăm osteneala să-l ajungem din urmă: « Lasă-l să crape dînd din picioare ».

Cînd Mahlke înota bras, șurubelnița juca vizibil între omoplați pentru că unealta avea un miner de lemn. Dacă Mahlke înota pe spate minierul de lemn i se balansa pe piept, dar nu-i ascundea niciodată în întregime acel cartilagiu fatal dintre maxilar și claviculă, care plutea pe deasupra ca o aripioară dorsală, tăind brazdă în urma ei.

Și pînă la urmă Mahlke ne-o făcu. Se scufundă de mai multe ori cu șurubelnița sa aducînd la suprafață tot ce se lăsase desurubat după două, trei plonjări: capace, bucăți de cofraj, o piesă de la un dinam, găsi dedesubt o frînghie și scoase afară din proră un extingtor autentic; și obiectul — dealtfel produs german — funcționa încă; Mahlke ne-a demonstrat-o, stîNSE spuma, ne arătă cum se stînge cu spumă, stîNSE cu spumă marea verde ca sticla — vîdîndu-și din prima zi întreaga lui măreție.

Mai pluteau încă scame în insule și-n fișii încrețite pe hula domoală, cu respirații egale, atrăgînd puțini pescăruși, respingînd pescărușii, adunîndu-se laolaltă și purtînd către țarm o singură scursură de spumă acrită; atunci Mahlke făcea și el pauză, se ghemuia la umbra cabinei de comandă și pielea i se făcea, ba nu, i se făcuse deja demult, încă înainte ca scamele de spumă rătăcite pe punte să obosească tremurînd la orice adiere, pielea i se făcea de găină.

Mahlke dîrdîia, beregata-și luă zborul; șurubelnița juca-n mici dansuri deasupra claviculelor în mișcare. Dar și spinarea lui Mahlke, brînzooasă pe o parte, friptă la roșu, ca racul, de la umeri în jos, și pe care, în suprafețele despărțite de șira spinării ca de o osie, pielea arsă se tot cojea, se acoperise de zgrunțuri și era bîntuită de fiori răzleți. Buzele palide aveau contururi vinete și dezveliți, dinții lui Mahlke clănțăneau. Încearca cu mîini mari, ca fierte în leșie, să-și strîngă genunchii jupuți în pereții acoperiți de scoici și, în felul acesta, să-și liniștească trupul și dinții.

Hotten Sonntag — sau eu am fost acela? — îl freccionase pe Mahlke: « Să n-o pățești, băi tată. Trebuie să ne întoarcem și înapoi. » Șurubelnița se mai potolise

De la dig ne trebuiau douăzeci și cinci de minute pînă acolo, de la strand, treizeci și cinci. Drumul înapoi lua și el treisferturi bune de oră. Oricît de sleit era, Mahlke tot ajungea cu cîteva minute înaintea noastră pe dig. Își menținuse avansul din prima zi și pe mai departe. De fiecare dată, înainte ca noi să atingem barca — așa îi spuneam dragorului — Mahlke se și scufundase deja, și ne arăta mut, imediat ce ne apucam cu mîinile noastre de spălătorese, cam în același moment toți de rugina și murdăria pescărușilor de pe punte, sau de zbururile proeminente, o balama oarecare, ceva ce se lăsase ușor desprins, și, dîrdîia deja, deși, după a doua sau a treia ieșire în larg, începuse să se ungă gros și din abundență cu nivea; pentru că Mahlke avea destui bani de buzunar.

Mahlke era singurul copil de-acasă. Mahlke era orfan.

Tatăl lui Mahlke nu mai trăia.

Mahlke purta atît iarna cît și vara bocanci demodați, moșteniți de la tatăl său.

Șurubelnița era atârnată la gîtul lui Mahlke de un șiret negru de bocanci. Abia acum îmi aduc aminte că, din anumite motive, Mahlke mai purta încă ceva la gît; dar șurubelnița era mai vizibilă.

Probabil că din totdeauna — dar noi nu dădusem niciodată importanță acestui fapt — în orice caz, din ziua în care Mahlke învățase înotul pe uscat, la ștrandul public, și trebuise să exerseze figuri cu picioarele în nisip, purta la gît un lăntșor de argint, la care atârna ceva argintiu și catolic: Sfînta Fecioară.

Niciodată, nici chiar în timpul orei de gimnastică, Mahlke nu-și scotea lăntșorul; căci de-abia începuse înotul pe uscat și înotul în undiță la bazinul acoperit Niederstadt, cînd își și făcu apariția în sala noastră de gimnastică și nu mai prezintă de-atunci înaintea certificatului cutărui medic de familie. Ori dispărea lăntșorul în decolteul maioului de gimnastică, ori atârna Fecioara de argint puțin deasupra dungii roșii imprimată în materialul alb.

Mahlke n-avea probleme cu paralelele. Nici chiar de la exercițiile la cal nu lipsea, acolo unde participau doar trei sau patru elevi, cei mai buni din grupa de gimnastică, ci plutea încovoiat și ciolănos de pe trambulină peste calul cel lung, ateriza strîmb pe saltea cu lăntșorul și cu fecioara-ntr-o parte, stîrbind nori de praf. Cînd executa rotiri din genunchi la bara fixă — mai tîrziu într-o poziție jalnică, reuși două rotiri mai mult decît Hotten Sonntag, gimnastul nostru cel mai bun — cînd Mahlke căznea deci cele treizeci și șapte de rotiri din genunchi în jurul barei care scrișnea, lăntșorul îi ieșea din maieu și obiectul de argint era lansat de treizeci și șapte de ori, în avans față de părul său castaniu, fără să se desprindă de la gît și să-și dobîndească astfel libertatea, pentru că Mahlke, în afara beregatei care frîna, mai avea și occiputul dezvoltat, și acesta, împreună cu părul de pe ceafă și cu muchia vizibilă-a creștetului, ofereau sprijin lăntșorului care aluneca descătușat prin rotirile din genunchi. Șurubelnița atârna deasupra medalionului și șiretul de bocanc acoperea parțial lăntșorul. Cu toate astea, unealta nu incomoda medalionul, mai ales că obiectul cu mîner de lemn nu avea acces în sala de gimnastică. Profesorul nostru, un anume profesor Mallenbrandt, care era renumit în cercurile de gimnastică pentru că scrisese un regulament îndreptar pentru jocul de oină, îi interzise lui Mahlke să poarte șurubelnița atârnată de șnur în timpul orei de gimnastică. De amuleta de la gîtul lui Mahlke, Mahlenbrandt nu se legă niciodată, pentru că în afară de educație fizică și geografie preda și religia, și se pricepuse să conducă pînă în al doilea an de război sub bara fixă și la paralele resturile unei asociații de gimnastică muncitorești, catolice.

Și astfel, șurubelnița trebuia să aștepte în cuierul din vestiar, deasupra cămășii, în timp ce fecioarei de argint de la gîtul lui Mahlke ușor tocită, i se îngăduia să vegheze exercițiile periculoase.

O șurubelniță obișnuită: stabilă și ieftină. Adeseori, pentru a putea desprinde și pentru a aduce la suprafață o plăcuță îngustă, nu mai mare decît plăcuța cu numele locatarilor, prinsă în două șuruburi, pe ușa apartamentului, Mahlke trebuia să se scufunde de cinci, șase ori, mai ales cînd plăcuța era prinsă de piese metalice cu șuruburi care ruginiseră. În schimb, cîteodată, folosind șurubelnița ca pe o pîrghie, reușea doar după două scufundări să scoată din cofrajul de lemn putred, cu șuruburi cu tot, plăci mai mari, cu texte compacte, și să-și prezinte captura pe puntea de comandă. Plăcuțele le aduna la întîmplare, dăruise multe din ele lui Winter și Jürgen Kupka, care colecționau pătimaș tot ce putea fi deșurubat, plăci cu nume de străzi, plăcuțele W-C-urilor publice, păstrîndu-și din ce mai rămînea, doar lucrurile, care se potriveau colecției lui de vechituri. Mahlke își impunea un regim sever: în timp ce noi moțaiam pe barcă, el muncea

sub apă. Riciam excrementele pescărușilor, ne bronzam în culoarea tutunului, și cine-avea părul blond se aurea ca paiul; ci numai Mahlke se alegea, în cel mai bun caz, cu o nouă insolăție. În vreme ce noi urmăream mersul vapoarelor dincolo de geamandura de balizaj, privirea lui era pironită în apă; pleoape-nroșite, ușor inflamate, cu gene puține în jurul ochilor lui, cred, albaștri, și care abia sub apă se aprindeau, curioși.

De multe ori Mahlke se întorcea fără plăcuțe, fără captură, dar cu șurubelnița ruptă sau îndoită ireparabil. Dar arătându-ne-o făcea impresie și prin asta. Gestul acela cu care arunca obiectul peste umăr în mare, iritând brusc pescărușii, nu era cerut nici de o neagră dezamăgire, nici de o furie fără sens. Indiferența cu care arunca unealta stricăță nu era falsă dar nici sinceră. Chiar și gestul părea că spune: o să vedeți voi, imediat !

... și odată — sosise în port un vas-lazaret cu două coșuri și noi, după mici ezitări, ne-am dat seama că este « Kaizer »-ul din flota marină a Prusiei Orientale. Joachim Mahlke coborî dedesubt, în proră, fără șurubelniță, dispăru forțînd chepengul provei de-un verde tulbure, ca ardezia, în care valurile băteau ușor, se prinse cu degetele de nas, își afundă capul înții, cu părul lins, despărțit pe mijloc din pricina înotului și a scufundărilor, își trase apoi spinarea și fundul, expiră o dată pe partea stîngă și-și făcu vînt din tălpi în rama chepengului, oblic, în jos, spre acvariul rece și tainic în care fluxul luminii pătrundea prin hublourile deschise: plevuști agere, un banc neclintit de hadine, hamacurile echipajului întinse încă, unduitoare, năpădite și împletite de bărbile algelor în care scrumbiile odrăseau puieți. Rar de tot cite-un batog rătăcit. Despre țipari, doar zvonuri. Niciodată cambule.

Ne îmbrățișam genunchii ușor tremurînd, măcinam excrementele pescărușilor dizolvîndu-le în scuipat, eram curioși cu măsură, obosiți pe jumătate, pe jumătate captivați, număram cuturele de manevre care treceau în escadre, fixam coșul vaporului Lazaret care mai desena încă fum pe verticală, ne căutam pe furîș din privire — era de mult dedesubt — pescărușii se roteau, hula bolborosea la provă, spărgîndu-se de afetul tunului demontat, pleznete în spatele punții unde apa se balansa între gurile de evacuare spălînd aceleași nituri mereu, calcar sub unghii, mîncărimea pielii uscate, scînteieri, păcănit de motor pe vînt, urme pe piele în punctele de sprijin, sexul pe jumătate rigid, șaptesprezece plopi între Broser și Glettkau — și, iată-l țîșnind: vînat în jurul bărbiei și cu maxilare livide, sparse oglinda apei din chepeng, cu părul despărțit fix pe mijloc, trecu clătînîndu-se de-a-lungul provei prin apa pînă la genunchi, întinse mîna către suportii tunului, căzu în genunchi cu ochii holbați și apoși, și trebuirăm să-l tragem pe puncte. Dar în vreme ce apa i se mai prelingea încă din colțurile gurii și din nas, ne arătă obiectul: o șurubelniță de oțel executată dintr-o bucată. Era o unealtă englezească ștanțată Sheffield. Nici un pic de rugină, fără ciobituri, păstrînd încă un strat protector de grăsime: apa se brobonise pe ea prelingîndu-se în picături.

Această șurubelniță grea, să-i zicem chiar incasabilă, fu vizibilă la gîtul lui Joachim Mahlke mai mult de-un an, zi de zi, atîrnată de un șiret chiar și atunci cînd nu mai mergeam sau mergeam mai rar pînă la barcă, făcînd din asta deși, sau poate chiar pentru că era catolic un fel de cult, dădea obiectul în păstrare, de pildă, înaintea orei de gimnastică profesorului Mallenbrandt, pentru că se temea de hoți, și lua obiectul cu sine chiar și la capela Sfînta Maria; pentru că Mahlke mergea nu numai duminica dar și în timpul săptămîinii, înainte de începerea cursurilor, la slujba de dimineață de la capela de pe Marineweg, mai jos de cartierul Neuschottland.

El și șurubelnița lui englezească nu aveau mult de mers pînă la capela Sfînta Maria: ieșeau din Osterzeile și o luai în jos pe Bärenweg. Multe clădiri cu două etaje și vile cu acoperișuri duble, portaluri cu coloane, pergole cu arbuști fructiferi. Apoi două rînduri de clădiri netencuite sau cu tencuiala umedă încă. Spre dreapta, tramvaiul cotea și cu el cotea cablul electric pe un fundal de cer cel mai adesea întunecat. Spre stînga, grădinițele nisipoase și slabe ale muncitorilor feroviari: umbrare și cotețe de iepuri construite din lemnul roșu și negru al vagoanelor de marfă scoase din circulație. În spatele lor, semafoarele liniei ferate care ducea spre port. Silozuri, macarale fixe sau mobile. Cabinele cargoboturilor vopsite tipător și straniu. Mai circulau încă cele două vapoare de linie, vechi și prăfuite, bacul, fabrica de piine Germania; cîteva baloane captive, argintate intens balansîndu-se lin, la o-nălțime medie. Pe mîna dreaptă însă, ocupînd jumătate din fațada fostei școli Helena Lange, devenită ulterior Școala Gudrun și care, exceptînd macaraua, ascundea privirii haosul de metal al șantierului naval Schehau, se aflau terenuri de sport bine întreținute, cu porțile vopsite nou, cu marcajul alb al careurilor pe gazonul tuns scurt; duminica Blaugelb contra lui Schellmühl 98, fără tribună, dar în schimb o sală de gimnastică modernă, cu ferestre înalte, zugrăvită în tonuri deschise și moi, și pe a cărei acoperiș vopsit proaspăt în roșu, călărea, destul de ciudat, o cruce dată cu păcură; căci capela Sfînta Maria, o fostă sală de gimnastică a asociației sportive Neuschottland, a trebuit să fie amenajată ca biserică provizorie, pentru că biserica Herz-Jezu era prea departe și pentru că oamenii din Neuschottland din Schellmühl și din colonia aflată între Osterzeile și Westerzeile, în majoritate muncitori la șantierul naval, angajați la poșta sau muncitori feroviari, trimisese ră ani de-a-rîndul petiții la Oliva, unde-și avea reședință episcopul, pînă cînd, încă pe timpul republicii, s-a trecut la cumpărarea sălii de gimnastică, la refacerea și sfințirea ei.

Dat fiindcă specificul de sală de gimnastică al capelei Sfîntei Maria nu putea fi trecut cu vederea, în ciuda picturilor bogat și sinuos colorate, și a podoabelor provenite din pivnițele și magaziiile aproape tuturor bisericilor parohiale din episcopat, precum și din donații particulare, — nici chiar fumul tămîii și mirosul de ceară al luminărilor nu reușea să acopere întotdeauna duhoarea mizerabilă a anilor trecuți, duhoare de cretă, de piele și de gimnaști, de campionate de handbal în sală —, capelei i se imprimase un aer meschin, evanghelic, de neșters, platitudinea fanatică a unei săli de rugăciune.

În catedrala neogotică Herz-Jesu, construită din cărămidă la sfîrșitul secolului nouăsprezece, și care se afla în vecinătatea coloniei, aproape de gara cartierului suburban, șurubelnița de oțel a lui Joachim Mahlke ar fi părut nepotrivită și supărător de urîtă. În capela Sfînta Maria însă el ar fi putut să poarte unealta englezească de calitate cu liniște și fătîș: micuța capelă, cu podeaua acoperită de linoleum și bine întreținută, cu ferestre pătrate, din sticlă opacă, pornind imediat de sub acoperiș, cu montura de fier a aparatelor de gimnastică aliniată în ordine pe podea, și care altădată garantase barei fixe stabilitate și siguranță, cu traversele de fier vopsite în alb, sub tavanul zgrunțuros de beton, îmbrăcat în scînduri, de care odinioară ancoraseră inelele, trapezul și cele șase frînghii de cățărăt, era, în ciuda faptului că în toate colțurile se afla cîte-un gips vopsit cu aur și binecuvîntînd expresiv, era o capelă atît de modernă, atît de rece și de prozaică, încît șurubelnița de oțel aflată în libertate și pe care un licean rugîndu-se, apoi cuminicîndu-se, considera că e necesar să o poarte pe piept în balans, n-ar fi atras atenția în mod șocant nici puținilor vizitatori ai slujbei de dimineață și nici sfinției sale părintelui Gusevski, și ministrantului său somnoros.

Eroare ! Mie obiectul nu mi-ar fi scăpat .Din diferite motive, de câte ori slugăream pe lângă altar, chiar și în timpul slujbei, nu voiam să te pierd din ochi : dar nu permiteai să se ajungă pînă acolo, țineai unealta spînzurată de șnur, sub cămașă, și din cauza asta aveai pe pînză petele acelea de grăsimi, atît de pregnante, și care indicau conturul vag al șurubelniței. Oricînd înspre altar, el îngenunchia în banca a doua a rîndului din stînga și-nălța rugăciunea cu ochii deschiși, de-un cenușiu limpede, poate injectați de cele mai multe ori din cauza înotului și a scufundărilor, către altarul Fecioarei Maria.

...și odată — nu mai știu în ce vară? să fi fost în prima vacanță mare, pe barcă, scurt timp după scandalul din Franța, sau să fi fost în vara următoare? — într-o zi fierbinte și umedă, cu îmbulzeală la ștrandul public, steaguri moarte, carne flască, debit crescînd la chioscurile de răcoritoare, pe tălpi încinse deasupra preșurilor de rafie, prin fața cabinelor încuiate și pline de chicoteli, printre copii dezlanțuiți; tăvăleală, mînjeală, tăieturi la picior; și-n mijlocul copilărimii aceleia care atinge astăzi douăzeci și trei de ani, sub ocrotirea adulților înclinați grijuliu, un țînc de vreo trei ani lovea monoton și calm într-o tobă de jucărie din tinichea, transformînd după amiaza într-o zdrăngăneală de infern — și — atunci, noi ne-am desprins, am înnotat la barca noastră și, observați din ștrand prin binoclul instructorului de înnot, eram circa șase capete micșorîndu-se înspre larg; și unul în față, ajungînd primul la destinație.

Ne-am prăvălit pe rugina și excrementele de pescăruși răcorite de vînt și totuși încinse, devenirăm de neclintit, în timp ce Mahlke coborîse sub apă deja de două ori. Se ridică purtînd în mîna stîngă ceva, scormonise și zărise în provă și-n cabina echipajului, în și printre hamacurile putrezite pe jumătate, spînzurînd fără vlagă sau fixe încă, în roiurile scînteietoare de plevuști, printre pădurile de alge și irumperile de hadine și găsisse printre vechiturile năpădite, fostul sac de marină al matrozului Witold Duszynski sau Liszinski, o plachetă de bronz cît palma, care pe una din părți, sub protuberanța micului vultur polonez, avea înscris numele posesorului și data înmînării, iar pe cealaltă parte, arăta relieful unui general mustăcios; creată ușor cu nisip și excremente de pescăruși, inscripția plachetei dovedi că Mahlke scosese la lumină portretul mareșalului Piłsudski.

Paisprezece zile la rînd, Mahlke n-a mai căutat decît plachete, și găsi chiar și un suvenir de forma unei farfurii de cositor, amintind de o regată din anul 1934, care se ținuse în rada din Gdingen — și, în mijlocul vasului, înainte de sala mașinilor, în popota îngustă și greu accesibilă a ofițerilor, află acea medalie de argint, de mărirea unei mărci, cu toartă tot de argint, cu revers tocit și fără inscripție, dar a cărei față era reliefată și împodobită frumos : conturul bine accentuat al Fecioarei cu Pruncul.

Era vorba, după cum o dovedea inscripția de asemeni în relief, despre renumita Matka Boska Czestochowska; iar cînd descoperi pe punte ce scosese de dedesubt, cînd îi oferirăm cu toții nisip pentru curățat, Mahlke nu lustrui argintul ci îl lăsă, așa, sub patină.

Dar pe cînd noi ne mai certam încă, voind să vedem totuși argintul strălucind, el îngenunchiase deja, în umbra cabinei de comandă, potrivit dintr-o parte în alta medalia în fața genunchilor săi osoși, pînă cînd aceasta ajunse în dreptul ochilor plecați pentru rugăciune. Noi, riserăm cînd, dîrdîind și vînat de frig își făcu cruce cu vîrfurile degetelor leșietice, cînd încercă să-și miște buzele tremurînde ca pentru a rosti o rugăciune și cînd, clănțănî ceva în latină, ascuns de cabina de pilotaj. Și astăzi, încă mai cred, că își rostise atunci versetul preferat, pe care altminteri îl spunea numai în vinerea dinaintea Floriilor: «Virgo virginum praeclara — Mihi iam non sis amara...»

Mai târziu, după ce directorul nostru, profesorul Klohse, îi interzise lui Mahlke să poarte în mod vizibil la gît obiectul polonez în timpul orelor de curs — Klohse era șef de grupă, dar preda rareori în uniforma lui de partid — Mahlke se mulțumi cu vechiul și micul său medalion și cu șurubelnița de oțel atîrnată sub mărul acela al lui Adam pe care o pisică îl luase drept șoarece.

Iar pe negricioasa Fecioară de argint o atîrnă între profilul de bronz al lui Pilsudski și fotografia carte-poștală a comandorului Bonte, eroul de la Narvi.

II

Să fi fost rugăciunea o glumă? Casa voastră era pe Westerzeile. Umorul tău, dacă aveai vreunul, era ciudat. Nu, casa voastră era pe Osterzeile. Toate străzile coloniei arătau la fel. Și totuși, era suficient să mănînci o bucată de pîine cu unt și noi rîdeam, molipsindu-ne unul de la altul. Ne miram imediat după ce sîrșeam să rîdem de tine. Dar cînd profesorul Brunies i-a-ntrebat pe toți elevii din clasa noastră ce vor să devină mai târziu, și tu, — pe-atunci știai deja să-noi — i-ai răspuns: « am să ajung clown, să fac oamenii să rîdă », n-a rîs nimeni în clasa pătrată, iar eu m-am speriat, fiindcă Mahlke, în timp ce spunea răspicat și privind înainte că vrea să se facă clown, să lucreze la circ sau în altă parte, avea o figură atît de gravă încît te puteai pe drept cuvînt teme că odată, mai târziu, îi va face pe oameni să rîdă îngrozitor chiar și numai prin rostirea unei rugăciuni către Fecioara Maria, plasată între dresura de fiare sălbatice și numărul de atracție de la trapez; dar rugăciunea de pe vas fusese într-adevăr serioasă sau ai glumit doar?

Locuia pe Osterzeile și nu pe Westerzeile. Casa, menită să încapă o singură familie, era alături, între și vizavi de alte case de același fel, care se puteau deosebi cel mult prin numărul porții și eventual, datorită perdelelor cu model diferit sau cu falduri mai multe, dar nici într-un caz prin vreo fantezie aparte în felul de-a cultiva grădinișele-nguste din față. Fiecare grădină avea colivii agățate pentru păsări pe lețuri și podoabe de grădină smălțuite: broaște, ciuperci sau pitici. În fața casei lui Mahlke se ghemuia o broască din ceramică. Dar și în fața caselor următoare se ghemuiau broaște din ceramică verde.

Pe scurt, era numărul douăzeci și patru și venind dinspre Wolfsweg, Mahlke locuia în a patra casă de pe partea stîngă a străzii. Osterzeile la fel ca Westerzeile cu care era paralelă, dădeau perpendicular în Bärenweg care era paralelă cu Wolfsweg. Cine venea de pe Wolfsweg coborînd pe Westerzeile vedea în stînga, — de-asupra acoperișurilor cu țigle roșii, partea din față și latura vestică a unei turle-bulb cu acoperiș oxidat. Cine cobora în aceeași direcție pe Osterzeile vedea în dreapta, deasupra acoperișurilor partea din față și latura estică a clopotniței; pentru că biserica « Christus » era situată exact între Osterzeile și Westerzeile, pe una din laturile Bärenwegului și, ceasul ei cu patru cadrane, așezat dedesubtul acoperișului verde, în formă de bulb, măsura timpul întregului cartier, de la piața Max-Halbe pînă la capela catolică Sfînta Maria care nu avea ceas, dela Magdeburgerstrasse pînă la Posadowskiweg, aproape de Schellmühl, ocrotind punctualitatea muncitorilor catolici și evangheliști, a funcționarilor, a vînzătoarelor, a elevilor de la primară și-a liceenilor, făcîndu-i să ajungă la muncă sau la școală în timp potrivit și nu pe confesii.

Din camera lui, Mahlke vedea cadranul de pe partea de răsărit a turlei. Își aranjase odaia în pod, între pereții ușor înclinați, cu ploaia și grindina foarte aproape de creștetul său cu pârul despărțit la mijloc: o mansardă plină cu tot felul de alțiilduri obișnuite în odaia unui băiat, de la colecția de fluturi pînă la fotografiile actorilor

preferați, piloți de vânătoare și generali tanchiști cu decorații înalte; și printre toate astea o reproducere în ulei, neînrămată, a Madonei Sixtine, cu cei doi îngeri bucălați din partea de jos a tabloului, medalia deja amintită a generalului Pilsudski și amuleta pioasă și sfințită din Tschenstochau așezată lângă fotografia comandorului crucișătoarelor de la Narwik.

Chiar de la prima vizită mi-a atras atenția bufnița albă. Locuiam în apropiere, pe Westerzeile; dar nu despre mine va fi vorba ci despre Mahlke, sau despre Mahlke și despre mine, dar totdeauna cu privire la Mahlke, pentru că el avea cărarea la mijloc, el purta bocanci, el avea tot timpul ceva atârnat de gît, ca să abată atenția pisicii veșnice de la veșnicul șoricel, el îngenunchia în fața altarului Sfintei Maria, el era scafandru cu insolații recente, el ne-o lua mereu o bucată de drum înainte deși crispat oribil de efort și voia, el care totuși învășase înotul, mai târziu, după absolvirea școlii și așa mai departe, să fie clown la circ și să facă lumea să rîdă.

Chiar și bufnița albă avea cărarea trasată sever pe mijlocul capului și arăta, asemeni lui Mahlke, obrazul acela de mintuitor, suferind, blînd hotărît, bîntuit parcă de o durere internă de măsea. Tatăl său îi lăsase drept moștenire pasărea bine-măpăiată, cu desenul penajului lin, și ale cărei ghiare cuprindeau o cracă de mesteacăn.

Pentru mine, care mă străduiam să ignor bufnița albă și reproducerea în ulei a madonei, precum și piesa de argint din Tschenstochau punctul de atracție al odăii era acel gramofon pe care Mahlke îl scosese din barcă cu caznă istovitoare și migăloasă. Discuri nu găsisese dedesubt. Se dizolvaseră poate. Aflase cutia destul de modernă, cu manivelă și braț pentru ace, în acea popotă a ofițerilor unde mai dibuise deja moneda de argint și alte cîteva lucruri. Cabina se afla la mijlocul vaporului și era în felul acesta inaccesibilă pentru noi și chiar pentru Hotten Sonntag. Pentru că noi coboram numai în provă și nu ne avîntam către peretele întunecos în dreptul căruia abia de vibrau uneori cîteva pești și dincolo de care era sala mașinilor și cabinele alipite.

Puțin înainte ca prima vacanță de vară petrecută pe barcă să ia sfîrșit, Mahlke aduse gramofonul — produs german, și el, asemeni extincătorului — după vreo douăsprezece scufundări, mutîndu-l metru cu metru în direcția probei, pînă sub chepengul ce dădea pe punte și, în cele din urmă, trăgîndu-l cu ajutorul aceleiași frînghii cu care ridicase și extincătorul deasupra, îl scoase afară, la aer, lângă noi.

Trebuise să meșterim din lemn și din plută o ambarcație ca să putem duce la țarm cutia a cărei manivelă era ruginită. O duceam noi, cu rîndul, Mahlke nu.

Peste o săptămînă, reparat, uns, cu părțile de metal nichelate, gramofonul se afla în camera lui. Un înveliș nou de pîslă îmbrăca discul mobil. După ce învîrti manivela în fața mea, lăsă aparatul să funcționeze fără plăci, ci numai discul acoperit cu verde. Mahlke stătea în spatele brațelor sale încrucișate lângă bufnița-albă de pe craca de mesteacăn. Șoarecele i se odihnea. Eram cu spatele la Madona Sixtină de pe reproducerea în ulei și primeam fie la discul mobil, fără placă, și care oscila ușor, sau mă uitam prin fereastra marsei peste acoperișurile noi, din țigla roșie, în direcția bisericii « Christus », cu cadran pe partea din față, cu cadran și pe partea de răsărit a turlei în formă de bulb. Înainte să bată ora șase, gramofonul de pe căutătorul de mine își pierdu zbîrnîitul amuțind. Mahlke învîrti de cîteva ori manivela, și-mi ceru participare egală la noul său rit: multe zgomote, diferite și nuanțate, actual funcționării în sine fusesse celebrat.

Cărțile erau așezate pe un raft lung și curbat. Citea mult, și texte religioase. În afară de cactușii de pe pervazu ferestrei, în afară de modelul unui torpilor de tipul « Wolf » și modelul unei nave de tipul « Grille », mai trebuie amintit un pahar de apă care stătea pe comodă lângă lighean, veșnic tulbure și care conținea un strat de zahăr de-un deget. În fiecare dimineață, Mahlke amesteca în paharul

acela apă zahăr și grijă, ca să obțină tinctura lăptoasă care urma să dea părului său subțire și moale de la natura asprime, și nu arunca rămășițele.

Mi-a oferit și mie odată produsul și mi-am pieptănat apă cu zahăr în păr. Într-adevăr, după tratamentul cu soluția fixativă, freza mi-a devenit tăios de sticloasă și a ținut pînă seara: pielea capului mă mînca, mîinile mi se lipeau la fel ca ale lui Mahlke, din pricina faptului că mă tot controlam să văd cum îmi stă — dar poate că mi se pare numai, acum, cînd timpul trecu că aveam mîinile lipicioase și că de fapt ele nu se lipeau deloc. Sub el, în trei camere din care doar două se foloseau, locuiau mama lui și-o soră de-a ei mai în vîrstă. Tăcute cînd el era acasă, intimidată și mîndre de băiat, căci după certificatul de note, Mahlke trecea drept un elev bun, chiar dacă nu era premiant. Era mai mare cu un an decît noi — mama și mătușa dăduseră cu un an mai tîrziu la școala primară copilul pe care-l credeau slăbuț și bolnăvicios — și faptul acesta atenua meritele lui școlare. Nu era însă un ambițios, tocea cu măsură, lăsa pe oricine să copieze de la el, nu pîra niciodată, nu dovedea zel excesiv cu excepția orelor de gimnastică, vădea o surprinzătoare repulsie față de porcăriile obișnuite ale elevilor dintr-a cincea, și interveni atunci cînd Hotten Sonntag a adus în clasă, pe vîrfurile unui băț, un prezervativ găsit pe sub băncile din parcul Steffen, și l-a tras pe clanța ușii. Urma să i se joace o festă domnului Treuge, un profesor pe jumătate orb, care ar fi trebuit să fie deosebit pensionat. Cineva strigă pe coridor: Vine!, atunci Mahlke se strecură cu greutate din banca lui, și mergînd fără grabă, scoase cu hîrtia în care fusese învelită piinea cu unt, prezervativul de pe clanță.

Nimeni nu protestă. Ne-o dovedi încă odată; pot s-o afirm acum: nefiind un ambițios, învățînd cu măsură, lăsîndu-i pe toți să copieze de la el, fără să facă exces de zel cu excepția orei de gimnastică, și, evitînd porcăriile obișnuite, fu din nou acel Mahlke deosebit, care primea aplauzele cu jenă, în parte, în parte distins, de fapt voia să ajungă pînă la urmă-n arenă, pe scenă poate, se pregătea pentru meseria de clown; îndepărtînd prezervativele lipicioase, fu răsplătit cu aprobări mormăite, și era aproape clown atunci cînd făcea rotiri din genunchi la bara fixă, învîrtînd fecioara de argint prin mirosul mizerabil și acru al sălii de gimnastică. Dar cele mai multe aplauze le aduna în timpul vacanței de vară pe vasul eșuat, deși noi nu vedeam în scufundările sale nebunești un număr de circ de efect mare. Și nu rîdeam niciodată cînd cobora iarăși și iarăși yînăt și dîrdîind, scoțînd afară cîte ceva ca să ne-arate. La nevoie, spuneam uimiți și admirativ: «Bravo, domnule, prima. Aș vrea să am nervii tăi. Ești un mare nebulon, Joachim. Pe asta cum ai mai scos-o?»

Aplauzele îi făceau bine, și-i potoleau zbaterea gîtului; în același timp aplauzele îi jenau, provocînd dimpotrivă noi spasme. De cele mai multe ori se opunea, și asta îi aducea noi complimente. Și nu era un lăudăros: nu spunea niciodată «fă și tu dacă poți» sau «să văd cine-o mai face pe asta» sau «nici unul din voi n-a reușit încă să facă ce-am făcut eu alaltăieri, cînd am coborît de patru ori, la intervale mici, și am ajuns, trecînd prin mijlocul navei pînă la combustă și am scos la suprafață o conservă. Era desigur, franțuzească, căci avea piciorușe de broască în ea, și avea un gust oarecum asemănător cu carnea de vițel, dar voi ați făcut pe voi de frică, nici n-ați vrut să gustați, deși eu halisem deja jumătate din cutie. Și am mai scos încă una, ba am găsit chiar și o cheie de desfăcut conserve, dar cea de a doua era stricată conținea: Corned Beef.»

Nu, Mahlke nu vorbea așa. Făcea ceva extraordinar, aducea, de exemplu, din fosta combustă a vasului mai multe conserve, care după inscripția etichetei erau de proveniență engleză sau franceză, aducea chiar și o cheie pentru conserve, utilizabilă încă, fără să spună vreun cuvînt, spinteca cutia, mînca pretinsele piciorușe de broască, mărul lui Adam executa cățărături, — am uitat să spun că Mahlke era mîncăcios din fire, dar cu toate astea nu se-ngrășa — și ne poftea, fără să insiste,

ne întindea cutia când era pe jumătate golită. Noi refuzam mulțumind, căci numai privindu-l, Winter trebuia să se cațere pe unul din zături forțându-se degeaba să verse, cu capul întors pe direcția portului.

După acest prinz demonstrativ, Mahlke și-a cules, bineînțeles aplauzele, le-a oprit printr-un semn, a hrănit pescărușii care zburau incitați, la foarte mică distanță încă din timpul ospățului savuros, cu resturi de picioare de broască și cu carne de corned beef stricat. În cele din urmă, aruncă cutiile de tinichea, și alurgă o dată cu ele pescărușii de pe bord, frecă cu nisip cheia de desfăcut conserve; doar aceasta i se păru lui Mahlke demnă de păstrat. Și cum făcuse cu șurubelnița englezăscă, cu o amuleță sau alta, de-acum încolo și mai târziu chiar dacă nu regulat, ci numai atunci când pornea la vânătoare de cutii de conserve în combuza unui fost vas polonez căutător de mine — nu-și deranja niciodată stomacul — purta cheia de conserve legată cu o sfoară de gît, ducînd-o sub cămașă, alături de celelalte tinichele, la școală, luînd-o cu el chiar și la slujba de dimineață la capela Sfînta Maria; căci de fiecare dată cînd Mahlke îngenunchia pe banca de cuminecătură lăsîndu-și capul pe spate, scoțînd limba pentru ca sfinția sa părintele Gusewski să-i administreze sfința cuminecătură, ministrantul din dreptul preotului îi iscodea lui Mahlke gulerul cămășii: și-acolo, la gîtul tău, cheia de conserve se bălăbănea alături de madonă și șurubelnița unsă; și te admiram fără ca tu s-o dorești. Nu, Mahlke nu era un ambițios

Și faptul că în toamna aceluiași an în care-nvățase înotul, l-au dat afară din rîndurile «Jungvolk»-ului și l-au evacuat în rîndurile lui «Hitlerjugend», pentru că refuzase în mai multe duminici să-și fixeze program de lucru dimineața, să-și conducă «Jungzugul» — era Jungzugführer — la momentul festiv de dimineață, din pădurea Jäschkentahl, i-a adus, cel puțin în clasa noastră, o admirație zgomotoasă. Ca de obicei, a primit manifestările noastre între jenat și amabil, și a lipsit în continuare acum doar simplul membru al «Hitlerjugend»-ului, de la programul de lucru de duminică dimineața; pentru că absența sa din această organizație care supraveghea toți tinerii de la paisprezece ani în sus, nu se prea observa, căci HJ-ul era condus mai cu îngăduință decît Jungvolk-ul, era o organizație mai laxă, în care oameni de felul lui Mahlke se pierdeau printre ceilalți. Și-apoi, el nu era un rebel în sensul obișnuit al cuvîntului, frecventa în timpul săptămînii serile cultural-artistice și de instructaj și se prezenta onorabil la acțiunile speciale, tot mai des fixate, la strîngerea de material vechi și la colectele pentru acțiunea de ajutorare pe timp de iarnă, în măsura în care zornăitul cutiilor nu leza slujba sa de duminică dimineața. În organizația politică pentru tineret, membrul Mahlke rămase necunoscut și șters mai ales că mutarea lui de la «Jungvolk» la «Hitlerjugend» nu fusese un caz special — în vreme ce la noi în școală se bucura, încă din prima vacanță pe barcă, de un renume special, nu bun sau rău, ci de-a dreptul legendar.

Evident, gimnaziul nostru, în comparație cu sus-amintita organizație de tineret satisfăcea așteptările tale mult mai mult decît ar fi putut s-o facă un gimnaziu obișnuit, cu tradiția lui rigidă, în parte, în parte serviabilă, cu chipiurile colorate de liceeni, cu mult citatui spirit de școală.

— Ce-i cu el?

— Crede că are un tic, am spus.

— Poate că asta ține de moartea tatălui său.

— Și tinichelele de la gît?

— Și e pus veșnic pe rugăciune.

— Și în fond nu crede în nimic, spun eu.

— E mult prea lucid pentru asta.

— Și șoarecele și povestea asta de-acum?

— Întreabă-l tu, că doar tu ai luat atunci pisica și i-ai. . .

Ne tot socoteam dar nu puteam să te înțelegem. Înainte de-a ști să înoți erai un nimic, scos la lecție din când în când, dînd de obicei răspunsuri corecte și numindu-te Joachim Mahlke. Cu toate acestea cred că în clasa înția gimnazială sau mai târziu, în orice caz înaintea primelor tale încercări de înot, am stat un timp în aceeași bancă, sau tu stăteai în spatele meu sau paralel cu mine, în rîndul din mijloc, pe cînd eu stăteam alături de Schilling, în rîndul de la fereastră. Mai târziu se spusese că-ai fi purtat ochelari pînă-ntr-a doua; eu n-am observat. Chiar și veșnicele tale ghetе cu șireturi nu le-am observat decît după ce ai trecut examenul de-not, și după ce ai început să porți un șiret de gheată la gît. Pe atunci, lumea era frămîntată de mari evenimente, dar Mahlke măsura timpul astfel: înainte de examenul de înot și după examenul de înot; căci atunci cînd războiul a izbucnit peste tot — nu dintr-odată, ci-nctul cu-nctul mai întîi pe Westerplatte, apoi la radio și în ziare, nu era mare lucru de capul lui, acolo, un elev de liceu care nici să înoate nu știa, nici să meargă pe bicicletă; ci numai acel dragor de tipul «Czaika», care mai târziu urma să-i ofere primele posibilități de afirmare, juca deja — chiar dacă numai de cîteva săptămîni — rolul său războinic, în micul golf Putzig, și-n portul de pescari Hela.

Grămezile de marnă, nisipul, mlaștina pîlpîindă, scafii, pîlcurile fugare de pini, bălți, grenade și caracude, nori deasupra mestecenilor, partizani după tufele de genistă, ienupăr, ienupăr, bătrînul, bunul Löns — de-aici se trăgea — cinematograful din Tuchel, rămăseseră-n urmă; îmi luasem cu mine numai geamantanul de carton imitînd pielea și-un buchețel ofilit de iarbă neagră. Încă din timpul călătoriei, după ce-am aruncat buruienile între șine, dincolo de Karthaus, începusem deja să-l caut pe loachim Mahlke zadarnic dar cu obsesie prin gările suburbane, apoi în gara mare, în fața ghișeeelor, prin învălmășeala celor veniți în permisie, la intrarea biroului de informații și în tramvaiul de Langfur. Îmi păream caraghios și privit cu uimire în costumul meu de civil, rămas prea mic — uniforma de școală —, n-am mers acasă, ce putea să m-aștepte acolo? — am coborît aproape de liceul nostru, în stația Palatului Sporturilor.

Cufărul de carton l-am lăsat la portar fără să-l întreb nimic, eram acasă pretutindeni, și-am luat-o la goană pe scara de granit, sîrînd cîte trei trepte de-odată. Nu că m-aș fi așteptat să-l întîlnesc în aulă — cele două uși erau larg deschise, femeile de servici răsturnaseră băncile cu fundul în sus, spălîndu-le lemnul cu apă și săpun, pentru cine? Am cotit-o la stînga: coloane robuste de granit, bune să răcorească frunțile înfierbîntate. Tabla de marmoră pusă-n memoria celor căzuți în ambele războaie cu destul de mult loc liber. Lessing în nișă. Peste tot, orele de clasă erau în toi, coridoarele dintre clasele goale. Ci numai un elev dintr-a patra care ducea cu pași de picioare subțiri o hartă făcută sul prin mijlocul mirosului în opt colțuri, fixat în fiecare dintre unghere. 3a-3b- sala de desen — 5a dulapul cu vitrină pentru mamiferele împăiate — ce se afla de data asta în el? O pisică, desigur. Și unde tremura șoarecele? Mai departe, prin fața sălii de conferințe, Și cînd coridorul spusese amin, cu spatele spre fereastra luminoasă din fund care se afla între secretariat și camera directorului, stătea marele Mahlke, fără șoarece; pentru că avea acel obiect special la gît, flecuștețul, magnetul, inversul unei cepe, trifoiul galvanizat, creația bătrînului și bunului Schinkel, bomboana, aparatul, ding ding ding-ul, nenumitul de mine.

Și șoarecele? Dormea, hiberna în iunie. Picotea sub pătura groasă, pentru că Mahlke se îngrășase între timp. Nu că l-ar fi stîrpit sau l-ar fi șters destinul sau vreun autor așa cum a scos Racine șobolanul, păstrînd numai lebăda pe blazon. Șoricelul mai era încă animal de blazon, era viu chiar și-n vis, cînd Mahlke înghițea; căci din cînd în cînd, marele Mahlke, așa înalt decorat cum era, trebuia să și-nghită.

Cum arăta? Am spus deja, faptele de arme ți-au permis să te-ngrași, ușor, c-un strat de grăsime cît două sugative. Te sprijineai jumătate de rama ferestrei, jumătate

te așezaseși pe scîndura ei lăcuită cu alb. Ca toți cei de la tancuri purtai și tu uniforma aceea fantezistă, cadrilată, ca a excrocilor, într-un amestec de bucăți negre și cenușii : pantalonii bufanți, cenușii, cădeau peste carimbii cizmelor negre, lustruite cu glanț. O tunică neagră și-ngustă, strîmtă pe tine și cu cute sub braț — căci îți țineai brațele îndoite — care-ți venea totuși bine, făcîndu-te suplu, în ciuda kilogramelor adăugate ulterior. Pe tunică nici un ordin. Și primiseși totuși amîndouă crucile și încă ceva nu însemnul doar pentru invalizi: fuseseși invulnerabil, grație Fecioarei Maria. Desigur, de pe piept lipseau acele accesorii care ar fi putut să atragă și ele atenția. Centura uzată, curățată superficial cuprindea din stofă doar o bucată de-o palmă : atît de scurte erau tunicile tanchiștilor, supranumite și tunici de husari. Dacă centura, strîmbă dar îndrăzneată cu acel pistol atîrnînd mult în spate, aproape de fund, încerca să îmblînzească încordarea țeapănă a poziției tale, chipiul cenușiu îți stătea drept, fără acea înclinare spre dreapta atît de iubită odinioară ca și acum, amintind prin cuta ei perpendiculară de pasiunea ta pentru simetrie și de cărarea ta de pe mijloc din anii cînd erai elev și scafandru, de pe cînd pretindeai, că vrei să devii clown. Și în fond, nu mai purtai freza aceea de mîntuitor nici înainte, nici după ce durerile cronice de gît îți fuseseră vindecate cu o bucată de metal. Ți se tăiasă sau îți tăiaseseși acea perie neroadă de lungimea unui chibrit, care împodobeă pe atunci recrutul și care conferă astăzi intelectualilor fumători de pipă aerul unei asceze moderne. Și cu toate astea, expresie de mîntuitor: vulturul măreției bătut ca în cuie pe chipiul perpendicular, se umfla în pene deasupra frunții, ca porumbel al spiritului sfînt. Pielea ta subțire și sensibilă la lumină. Coșuri pe nasul cărnos. Pleoapele de deasupra străbătute de vinișoare roșii, le țineai aplecate. Și cînd ți-am gîfîit în față avînd pisica împîiată în spatele meu, după sticlă, nu ți-ai lărgit privirea.

Prima-ncercare de glumă: « Bună, subofițer Mahlke ! » Gluma dădu greș.

« Îl aștept pe Klohse. Predă matematica undeva. »

« Ei, o să se bucure. »

« Vreau să vorbesc cu el despre discurs. »

« Ai fost deja în aulă ? »

« Discursul meu e gata, cuvînt de cuvînt. »

« Ai văzut femeia de servicii ? A și-nceput să spele băncile. »

« O să arunc dup-aceea cu Klohse o privire-năuntru, să discutăm felul în care trebuie așezate scaunele pe podium. »

« O să se bucure. »

« Am să susțin ca discursul să fie prezentat numai elevilor de la clasa a treia inferioară-n sus. »

« Și Klohse știe că îl aștepți ? »

« Domnișoara Hersching de la secretariat l-a înștiințat. »

« Ei, o să se bucure. »

« Am să țin un discurs foarte scurt, dar cuprinzător. »

« Zi, omule, cum ți-ai făcut rost de aia, și-n timp așa de scurt ? »

« Dragul meu Pilenz, îți spun, răbdare : în discursul meu vor fi atinse și tratate cum toate problemele legate de decorare. »

« Ei, atunci o să se bucure Klohse. »

« Am să-l rog să nu mă introducă și nici să nu mă prezinte. »

« Poate Mallenbrandt ? »

« O să anunțe portarul discursul, și gata. »

« Ei, o să se. . . »

Semnalul soneriei sări din etaj în etaj sfîrșind orele de curs în toate clasele gimnaziului. Abia acum își deschise Mahlke amîndoi ochii. Gene puține și scurte. Poziția sa trebuia să pară indiferentă dar el era încordat. M-am întors, neliniștit de ce era

în spate, către dulapul de sticlă: nu era cenușie ci mai mult neagră, pisica furișată spre noi continuu pe labe albe, arătându-și babetica albă. Pisicile împăiate știu să se furișeze mai firesc decât pisicile naturale. Pe o tăbliță de carton era scris caligrafic: pisica domestică. Pentru că liniștea care urmă soneriei era prea mare, pentru că șoarecele se trezise și pisica dobîndea importanță crescîndă, întorcîndu-mă iar spre fereastră i-am spus ceva hazliu, și iar ceva hazliu, vorbeam ca să-l încurajez despre mama lui, despre mătușă, despre tatăl său, despre locomotiva tatălui său, despre moartea tatălui său la Dirschau și despre medalia de vitejie care i-a fost decernată postum: « Ei vezi, dacă tatăl tău ar mai trăi, s-ar bucura cu siguranță ».

Înainte de-ai invoca însă tatăl, și-nainte să-i scot șoarecelui pisica din cap apărui lîngă noi profesorul Waldemare Klohse cu voce înaltă și limpede. Klohse nu rosti nici o felicitare, nu spuse nici subofiter și purtător al comediei și nici domnule Mahlke, mă bucur sincer, ci după ce manifestă interes pentru concentrarea mea și pentru frumusețile de peisaj ale cîmpiei Tuchler — și Lons crescuse acolo, lansă peste chipul lui Mahlke șiruri de cuvînte în marș: « Vezi, Mahlke, ai scos-o pînă la urmă la capăt. Ai trecut deja pe la liceul Horst-Wessel? Prețuitul meu coleg, domnul director Dr. Wentd se va bucura. Cu siguranță, nu vei pierde ocazia, să ții un mic discurs foștilor dumitale colegi, ar fi bine să le întărești încrederea în armata noastră! Pot să te invit o clipă în cancelarie? » Și cu brațele îndoite ca niște toarte, marele Mahlke îl urmă pe profesorul Klohse în camera directorială scoțîndu-și abia în ușa cascheta de pe părul țepos: occiputul său noduros. Un licean în uniformă pe drumul către prima admonestație, al cărei rezultat eu nu l-am așteptat, deși eram curios ce va spune după discuție șoarecele deja treaz și întreprinzător, acelei pisici care deși-mpăiată, se mai furișă încă.

Triumf mărunț și căcăcios: iarăși apă la moara mea. Așteaptă! Dar el nu va putea să vrea să poată ceda. Am să-i fiu de folos. Pot să vorbesc cu Klohse. Am să caut vorbe care să meargă la inimă. Păcat că pe papa Brunies l-au mutat la Stuthof. Cu bătrînul și bunul Eichendorf în buzunar, el l-ar fi scos din încurcătură.

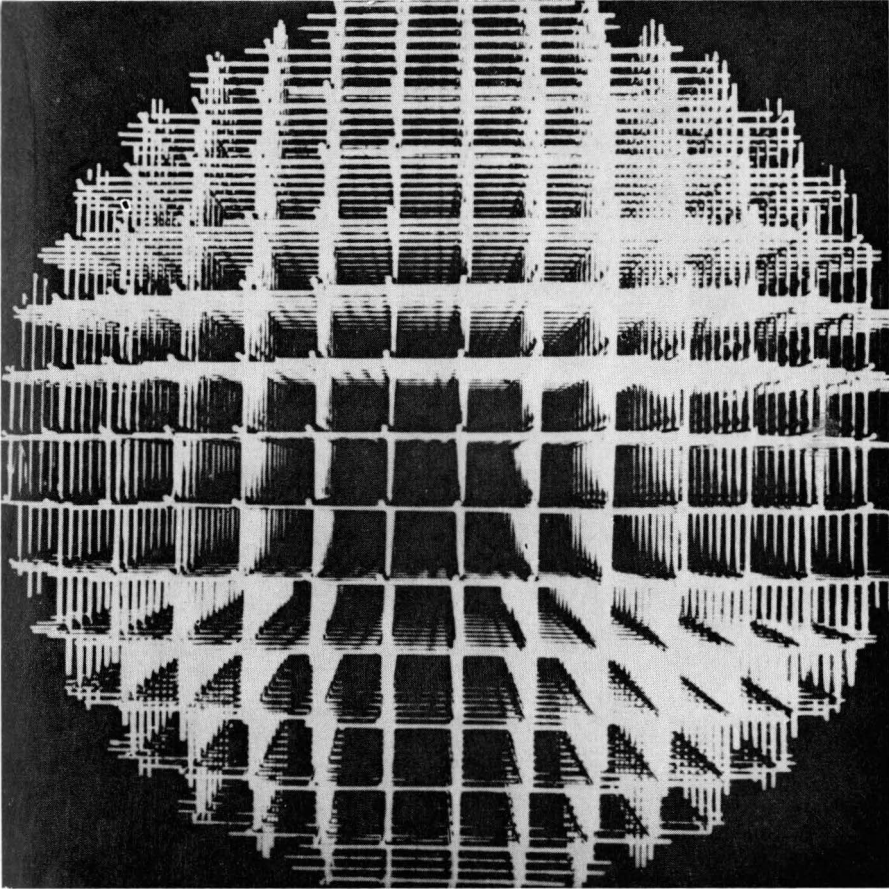
Dar lui Mahlke nu putea să-i ajute nimeni. Ci numai dacă eu aș fi vorbit cu Klohse. Dar am vorbit cu el, l-am lăsat o jumătate de oră să-mi sufle cuvinte de mentă în obraz, i-am replicat descurajat și prefăcut: « Probabil că din punct de vedere uman aveți dreptate, domnule profesor. Dar nu s-ar putea, avînd în vedere, vreau să spun, în acest caz special. Pe de o parte vă înțeleg pe deplin. Factorul de necontestat: ordinea instituției. Pe de altă parte, nimic nu se poate mușamaliza, și pentru că și-a pierdut tatăl atît de curînd... »

Și cu sfinția sa părintele Gusewski, am vorbit, și cu Tula Pokriefke ca să vorbească cu Stortebecker și gașca lui. Am mers la fostul meu instructor de detașament. Se alesese la Creta cu un picior de lemn, ședea în dosul biroului său de la direcția teritorială din Piața de Iarnă, fu încîntat de propunerea mea, îi înjură pe profesorii: « Foarte bine, se face. Să vină aici, Mahlke. Îmi amintesc vag de el. N-a fost o poveste? S-o trecem cu vederea. O să convoc cît o să pot de mulți. Chiar și B.D.M.-ul și Asociația femeilor. Am să organizez o sală de treisute cinci zeci de scaune, vizavi, la direcția poștei. »...

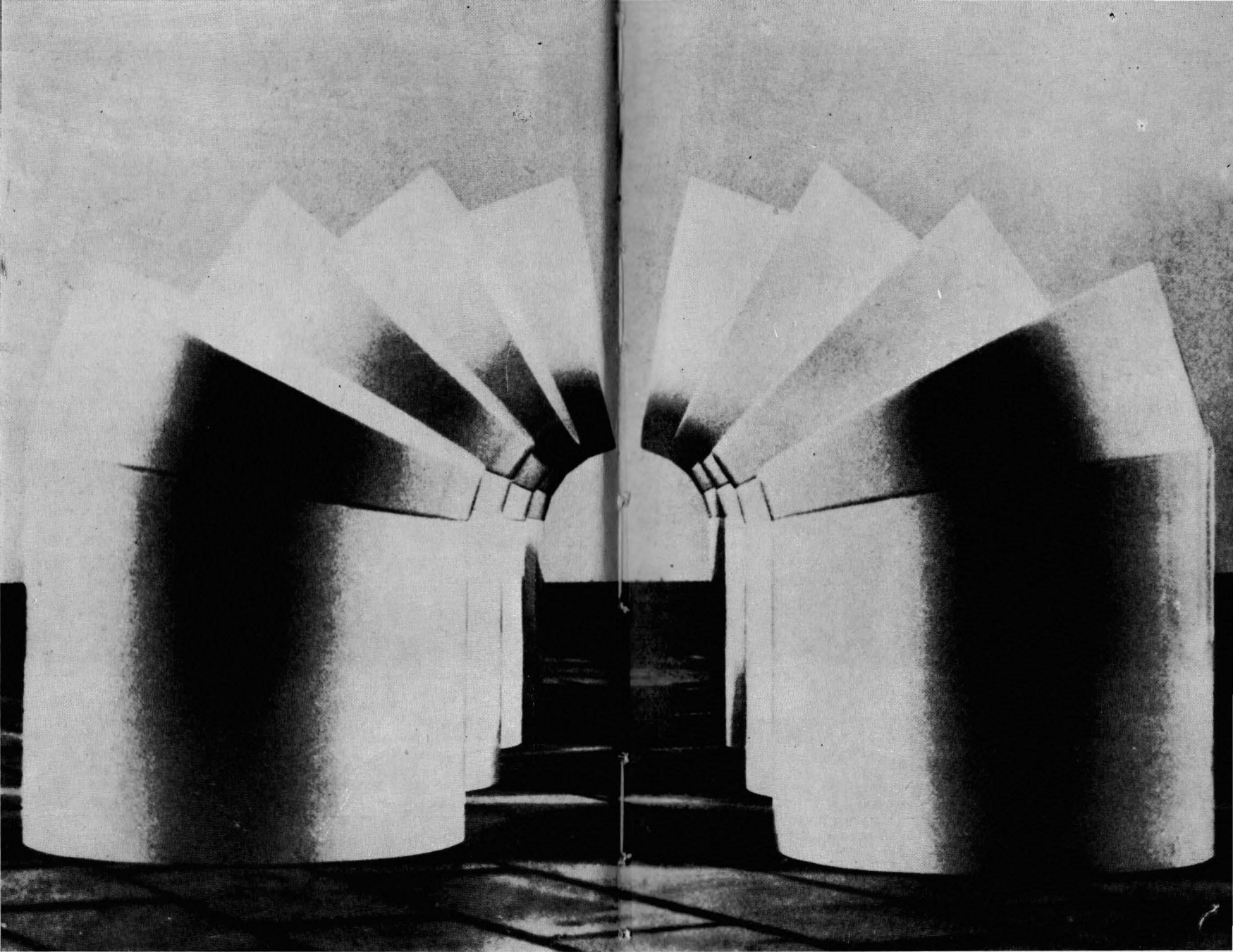
Și prea sfinția sa Gusewski voia să-și adune în sacristie doamnele bătrîne și o duzină de muncitori catolici, pentru că nu avea la dispoziție o sală publică.

« Pentru ca discursul să aibă un cadru potrivit cu biserica, poate că prietenul dumneavoastră ar putea să vorbească la început despre Sfîntul Gheorghe și la sfîrșit să atragă atenția asupra puterii și sprijinului rugăciunii în caz de nevoie și pericol, » propuse Gusewski, și speră mult în legătură cu discursul.

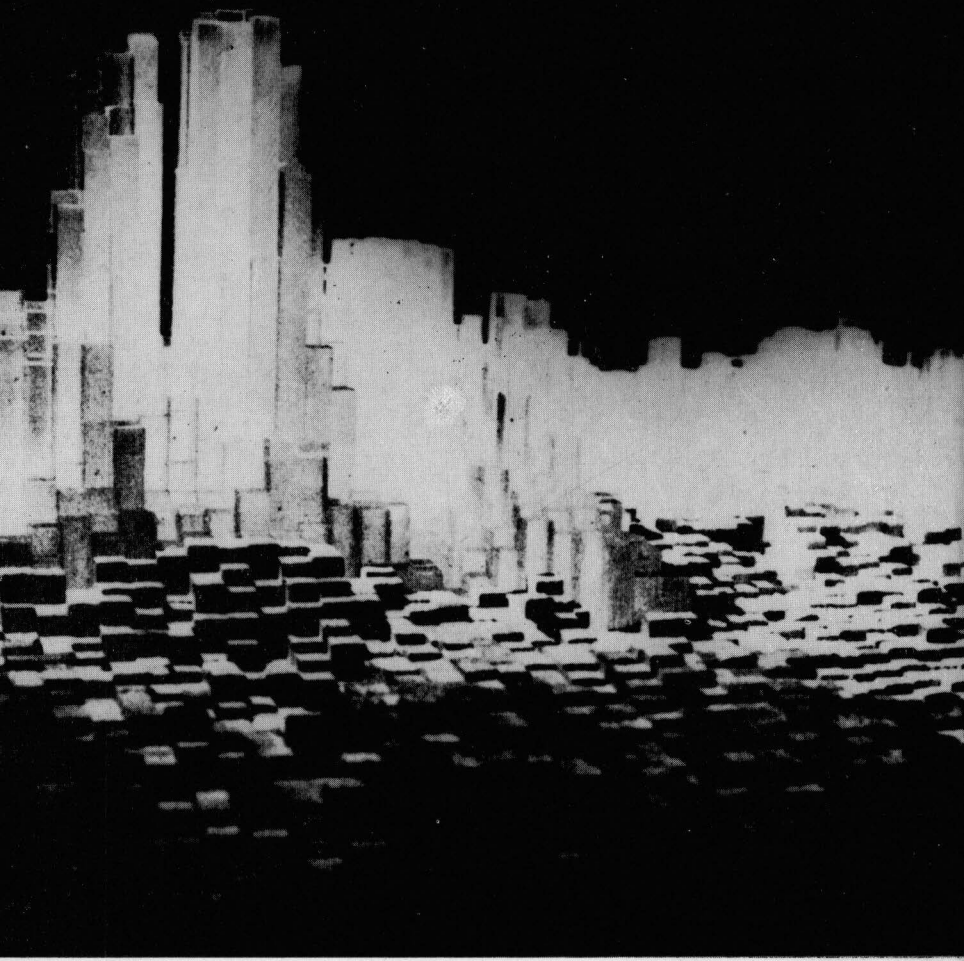
Voi aminti, în sfîrșit, și acea pivniță pe care voiau să i-o pună lui Mahlke la dispoziție adolescenții lui Stortebecker și ai Tullei Pokriefke. Un oarecare Rennwand,

MORRELET : Cadre suprapose

MAIER-AICHEN: Model pentru un uriaș obiect-cilindru

MOSSO: Model pentru un oraș programat

pe care-l știam din vedere, slujea ca ministrant la biserica Inima lui Cristos — și pe care mi-l prezentă Tulla, făcu aluzii misterioase și vorbi despre accesul lui Mahlke cu condiția de a preda pistolul: « Desigur, dacă va veni la noi, îi vom lega ochii. Și va trebui să iscălească o depoziție sub jurământ că va păstra tăcerea și așa mai departe, simplă formalitate. Bineînțeles, plătim ca lumea. Fie peșin, fie cu contraservicii. Nici noi nu facem nimic pe gratis. »

Dar Mahlke nu voi nici, nici, și nici onorari. L-am îndemnat: « Ce vrei de fapt? Nimic nu-ți convine. Pleacă la Tuchel-Nord. Acolo-i acum un nou contingent. Magazinerul și șeful bucătar te cunosc încă de-atunci, și se vor bucura cu siguranță dacă trași la ei și le ții un discurs. »

Mahlke ascultă calm toate propunerile, zîmbind uneori, înclinînd capul aprobator, puse întrebări concrete privind organizarea reuniunilor planificate, și cînd în fața planurilor respective nu mai erau greutăți, le respingea scurt și morocănos, respinse chiar și invitația conducerii districtuale; pentru că avea din capul locului un singur scop: aula școlii noastre. Voia să se afle în lumina mișunînd de praf, care se prelingea prin ferestrele cu ogive neogotice. Voia să vorbească față de mirosul celor trei sute de liceeni bășindu-se cu zgomot sau fără. Dorea să știe adunate în jurul și-n spatele său capetele uzate ale foștilor lui profesori. Voia să aibă în față acel tablou în ulei din fundul aulei, care-l reprezenta pe baronul de Conradi, ctitorul instituției, nemuritor și brînzos, lucind sub stratul gros de firnis. Voia să intre în aulă prin una din ușile de un maro învechit, voia să iasă pe cealaltă, după discursul scurt, dar cît se poate de reușit; în pantaloni golf, pepit, Klohse stătea însă în fața ambelor uși: ar trebui să știi, ca soldat, Mahlke, « Nu, femeile acelea de servici nu spălau băncile cu săpun într-un scop anumit, nu pentru dumneata, nu pentru discursul dumitale. Cît o fi de bine gîndit planul dumitale, tot nu merge: mulți oameni — lasă-mă să ți-o spun, — iubesc cît trăiesc covoarele scumpe și mor totuși pe scîndurile aspre ale podinii. Învață să renunți, Mahlke ! »

Și Klohse cedă puțin, convocă o ședință și ședința hotărî în unanimitate cu directorul liceului Horst-Wessel: « Ordinea instituției cere... »

Și Klohse obligă consiliul să certifice că un fost elev, ale cărui antecedente, chiar dacă el, dar tocmai avînd în vedere vremurile grele și grave, ce-i drept fără să i se confere acelei afaceri o importanță exagerată, mai ales că de mult timp cazul, cu toate și pentru că a fost un caz fără urmări, colegiile celor două institute ar fi căzut de acord să...

Și Klohse scrisese o scrisoare, strict personal. Și Mahlke citi, că Klohse n-ar putea așa cum i-ar dori inima. Că din păcate vremurile și condițiile erau de așa natură încît un om de școală experimentat și împovărat de sarcinile profesionale, nu putea să-și lase inima să vorbească simplu și pîrintește; că ar ruga, în conformitate cu concepția instituției și cu spiritul conradin spre o înțelegere bărbătească; ar fi ascultat cu plăcere acel discurs, pe care Mahlke îl va ține, să sperăm, cît de curînd și fără să-i poarte pică, la liceul Horst-Wessel: sau dimpotrivă, ar putea, așa cum li se potrivește eroilor, să aleagă calea cea bună și să tacă.

Dar marele Mahlke se afla pe o alee, asemănătoare acelei alei din parcul castelului Oliva, acoperită de vegetație ca un tunel, plină de spini și fără de păsări, care nu avea drumuri laterale și era totuși un labirint: și dacă peste zi dormea, juca țintă cu mătușa lui sau părea să aștepte deprimat și fără ocupație sfîrșitul permisiiei, se strecura cu mine prin noaptea care cădea peste Langfur, eu urmîndu-l niciodată în față, rareori alături, nu rătăceam fără scop: băteam distinsa și liniștita alee Baumbach, care se supusese camuflajului antiaerian, unde existau privighetori și pe care locuia profesorul Klohse. Eu, obosit, în spatele uniforme sale:

« Las-o baltă. Vezi doar că nu ține. Ce te-o fi apucat? Cele câteva zile de permisie pe care le mai ai. De fapt pînă cînd mai ai permisie? Las-o baltă, omule... »

Dar marele Mahlke avea o altă melodie în urechile lui clăpăuge, decît litania mea avertizînd monoton. Împresurarăm aleea Baumbach și cele două privighetori pînă la ora două. De două ori a trebuit să-l lăsăm să treacă — era însoțit. Dar cînd după patru nopți de pîndă către ora unsprezece noaptea, profesorul Klohse apăru singur, înalt și subțire, cu pantalonii golf dar fără pălărie, fără manta, căci aerul era moale, și urcă aleea Baumbach venind dinspre Drumul Negru, Mahlke lăsă mîna stîngă să-i scape și să prindă gulerul cămășii lui Klohse cu cravata-n civil. Îl înghesui pe omul de școală lîngă un gard de fier forjat, în dosul căruia înfloreau trandafiri, și care — pentru că era atît de întuneric — miroseau mai puternic decît știau să cînte privighetorile. Și Mahlke urmă sfatul scris al lui Klohse, alese calea cea bună, tăcerea eroică și lovi pe tăcute, stînga dreapta, cu fața și cu dosul palmei, în obrazul ras al profesorului. Amîndoi rigizi și cu ținută. Doar pocnetele vii și convingătoare; căci și Klohse își ținu mica sa gură-nchisă și nu voi să amestece mireasma de trandafiri cu mirosul de mentă.

Asta se întîmplă într-o joi și nu dură nici măcar un minut. L-am lăsat pe Klohse lîngă gardul de fier. Adică Mahlke făcu mai întîi stînga-mprejur, pași în pantalonii lui bufanți peste aleea pietruită, pe sub arțarul roșu, dar care oprea career într-un paravan negru. Am încercat să-i prezint lui Klohse un fel de scuză pentru Mahlke și pentru mine. Ultragiatiul mă respinse cu mîna, nu mai arăta ca lovit, stătea drept și silueta lui sumbră, ocrotită de flori și de glasuri rare de păsări, întruchiparea instituției, școala, ctitoria conradică, spiritul conradic, Conradium; așa se numea liceul nostru.

De-acolo și începînd din acel moment, o luarăm la goană pe străzile pustii ale periferiei, nemaivînd nici un cuvînt disponibil pentru Klohse. Mahlke vorbea ca pentru sine, voit neutru: chestiuni problematice, care și pe el și pe mine ne preocupau la vîrsta aceea. De exemplu: există viață după moarte? Sau crezi în reîncarnarea sufletului? Mahlke sporovăia: « Mai nou citesc destul de mult Kirkegaard. Mai tirziu va trebui să-l citești și tu neapărat pe Dostoievski, și anume, cînd o să ajungi în Rusia. Ai să înțelegi atunci o serie de lucruri, mentalitatea și așa mai departe. »

Ne oprirăm de câteva ori pe podurile de peste Striessbach, un pîrîiaș plin de lipitoare. Ne simțeam bine, proptiți de parapet și așteptînd șobolanii. Fiecare pod lăsa discuția să alunece de la banalități, ca de pildă reluările obositoarelor cunoștințe școlare despre vapoarele de război și puterea blindajului lor, despre dotarea lor cu tunuri și despre viteza în noduri pe care o atingeau, și pînă la religie și așa numitele chestiuni de actualitate. Pe micul pod Neuschottland ne-am ațintit ochii, întîi îndelung, în cerul de iunie înstelat, apoi ni i-am ațintit — fiecare pentru sine — în pîrîu. Mahlke cu jumătate de gură, în timp ce sub pod, cursul lîn al râului Aktien se sfîșia în cutiile de conserve, purtînd cu sine mirosul de drojdie al fabricii de bere Aktien: « Bineînțeles că nu cred în Dumnezeu. Excrocheria obișnuită pentru a prosti poporul. Singura în care cred e Fecioara Maria. Din pricina asta nici n-am să mă căsătoresc. »

Fu o propoziție scurtă, concisă și suficient de confuză pentru a putea fi pronunțată pe un pod. N-am uitat propoziția. De cîte ori un pîrîu sau un canal se lasă cuprinse de un pod, cînd clipocesc de desubt și se sparg în vechiturile pe care pretutindeni oameni murdari le aruncă de pe poduri în riuri și în canale, Mahlke, în cizme, pantalonii bufanți, și în tunică de tanchist, stă lîngă mine, își lasă marele obiect de la gît să atîrne perpendicular cînd se apleacă peste parapetul podului, triumfă sever și ca Clown împotriva pisicii și șoarecelui cu o cre-

dință de neclintit, « Bineînțeles, că nu în Dumnezeu. Excrocheriile pentru prostirea poporului. Maria e unică. Nu mă căsătoresc. »

Și mai spuse o grămadă de vorbe care căzură în Striessbach. Cred că am înconjurat de vreo zece ori piața Max-Halbe, am bătut strada Heeresanger de douăsprezece ori de jos în sus și-napoi. Ne-am oprit nehotărâți la capătul liniei cinci. N-aș spune că nu ne era foame privindu-i pe vatmanii și pe vâtmănițele cu permanent stînd în remorcele de tramvai vopsite într-un albastru de camuflare, mușcînd din feliile de pîine cu unt și bînd din termosuri.

... și odată veni un tramvai — sau ar fi putut să vină un tramvai, în care ședea ca vâtmăniță, cu chipiul pe-o parte, Tulla Pokriefke, care de cîteva săptămîni fusese recrutată în cadrul trupelor auxiliare. Am fi stat cu ea de vorbă, și mi-aș fi dat înțîlnire cu ea precis dacă-ar fi lucrat într-adevăr pe linia cinci. Așa însă nu-i zărirăm decît profilul mic, în dosul geamului de un albastru tulbure și n-am fost prea siguri.

Am spus: « Cu asta ar trebui să încerci o dată ».

Mahlke chinuit: « Ai auzit doar că nu vreau să mă căsătoresc. »

Eu: « Chestia asta ți-ar schimba gîndurile. »

El: « Și pe alea cine mi le mai schimbă ? »

Am încercat să glumesc: « Sfînta Fecioară Maria, desigur. »

A chibzuit: « Și dacă se va simți jignită ? »

Am propus: « Dacă vrei, o fac pe ministrantul mîine dimineață la Gusewski. »

Surprinzător de repede veni un « în regulă », și se mișcă în direcția acelei remorci, care promitea încă profilul Tullei Pokriefke, în postură de vâtmăniță.

Înainte să se urce am strigat: « De fapt cît mai ține permisia ? »

Și marele Mahlke îmi spuse din ușa remorci: « Trenul meu a plecat acum oatru ore și jumătate și dacă nu s-a întîmplat ceva între timp, trebuie să fie aproape de Modlin. »

« Misereatur vestri omnipotens deus, et, dimiessis peccatis vestris... » se înalță din gura țuguată a preasfinției sale Gusewski ușor, ca un balon de săpun, sclipi în culorile curcubeului, se balansă, lansat de un pai invizibil, nehotărît, se ridică și oglinzi ferestre, altarul, pe Fecioara Maria, te oglinzi pe tine, pe mine, absolut tot — și se sparse fără durere, deîndată ce rugăciunea înalță iar baloane: « Indulgentiam, absolutionem et remissionem peccatorum vestrorum... ». Dar imediat după aminul celor șapte sau opt credincioși, care străpunse și aceste bule întreprinsite, Gusewski ridică cuminecătura și cu o deschidere a buzelor desăvîrșită, făcu să crească acel balon de săpun foarte mare, tremurînd sperios în curentul de aer, eliberîndu-l cu vîrfurile roșu-deschis al limbii: și se înalță mult, înainte să cadă și să dispară în apropiere de banca a doua, în fața altarului Mariei: « Ecce agnus dei... »

Mahlke îngenunche în banca de cuminecătură primul și înainte ca acel « Doamne nu sînt vrednic să te primesc sub acoperișul meu » să se repete a treia oară. Înainte să-l port pe Gusewski pe treptele altarului și în fața băncii, el își lăsă capul pe spate, își așternu fața ascuțită și nedormită paralel cu zăgăveala albă a tavanului, și-și dezlipi buzele cu limba. O clipă, căci preotul făcu deasupra lui cu cuminecătura pe care i-o destinase o cruce mică și fugară: fața îi transpirase. Roua stătea limpede deasupra porilor pierzîndu-și echilibrul. Nu se răsese: tullele spintecau perlele. Ochii i se bulbucară ca fierți. S-ar putea ca negrul tunicii de tanchist să fi accentuat paloarea obrazului. În ciuda faptului că limba i se umflase nu-nghițea. Dar abia de descărcă sfinția sa Gusewski cuminecătura pe limba lui Joachim Mahlke, și acesta îngurgită anafura ușoară, a trebuit să înghiți; și faptului i se supuse și decorația.

Hai să mai împlinim încă și încă o dată sacramentul în trei: tu îngenunchezi, eu stau într-o piele uscată. Sudoarea ta lărgeste porii. Sfinția sa descarcă cuminecătura pe limba scoasă. Mai rămân încă toți trei același cuvânt, când un mecanism îți retrage limba. Buzele se lipesc la loc. Înghițitura ta coboară și, când obiectul cel mare se mișcă, știi că marele Mahlke va părăsi capela reconfortat, că sudoarea i se va usca; deși imediat după aceea fața lui mai strălucea umedă încă, udată de ploaie. Afară, în fața capelei, burnița.

În sacristia uscată Gusewski spuse: «O fi stînd lîngă ușă, afară, ar trebui să fie chemat înăuntru dar...»

Am spus: «Lăsați, preasfinte. Am eu grijă de el.»

Gusewski, cu minile pe săculeții de levănțică din dulap: «Doar n-o fi vrînd să faci vreo prostie?»

L-am lăsat în vestminte, nu l-am ajutat să și le scoată: «De treaba asta ar trebui să vă țineți cît mai departe, sfinția voastră». Dar i-am spus și lui Mahlke cînd se afla în fața mea, îmbrăcat în uniformă și ud de ploaie. «Idiotule, ce mai cauți aici? Făș-ajungi cît mai repede la Hochstriess, la comandamentul unității tale. Inventează ceva în legătură cu depășirea permisiiei. Pe mine scoate-mă din afacere.»

Și cu asta ar fi trebuit să plec, dar am rămas și m-a udat ploaia: vremea urîtă apropiu. L-am luat cu binișorul: «N-o să muște imediat. Poți să spui că i s-a întîmplat ceva mamei sau mătușii tale.»

După fiecare propunere Mahlke încuviința, uneori își lăsa maxilarul să-i cadă, rîdea degeaba, sporovăiala despre: «A fost o chestie ieri cu mica Pokriefke. Nu m-aș fi gîndit. E cu totul altfel decît pare. La drept vorbind: din cauza ei nu mai vreau să plec. În fond, mi-am făcut datoria, nu? Am să fac o cerere. Ar putea să mă transfere la Gross-Boschpol ca instructor. Să mai pună și alții fundul la bătaie. Nu că mi-e frică, dar m-am săturat. Poți să-nțelegi asta?»

Nu m-am lăsat dus și l-am lămurit mai departe: «Așa vașăzică din cauza Pokriefkăi. Nici măcar nu era ea. Ea merge pe linia doi spre Oliva, nu pe linia cinci. Cine nu știe. Făci pe tine de frică, asta e l.»

Ținea morțiș să fi avut cu ea: «Cu Tulla, poți să fii liniștit. Și chiar la ea acasă, strada Elsen. Maică-sa s-a făcut că nu vede. — Dar e adevărat, nu mai vreau. Poate că mi-e și frică. Adineaori, înainte de slujbă, mi-a fost. Acum e mai bine.»

«Doar nu crezi în Dumnezeu și alte tîmpenii.»

«N-are nici o legătură cu asta.»

«Ei bine, cu asta s-a zis, și-acum?»

«Poate că s-ar putea la Strotebecker și la băieți, îi cunoști doar.»

«Nuu, iubitule. Cu gașca aia nu mai am legături. Să-ți arzi degetuțele și așa mai departe. Asta ar fi trebuit s-o întreb mai bine pe Pokriefke, dacă ai fost într-adevăr la ea acasă cu ea...»

«Dar pricepe: la unitate nu mai pot să m-arăt. Dacă nu cumva au venit, n-o să mai dureze în nici un caz prea mult — ia spune, n-aș putea oare, la voi în pivniță, pentru cîteva zile?»

Dar n-am vrut să m-amestec nici acum:

— «Ascunde-te în altă parte. Aveți doar rude la țară, sau la Pokriefke, în depozitul de scînduri al tîmplăriei, pe care unchiul ei... Sau pe barcă.»

O clipă, cuvîntul rezistă. Și Mahlke adăugă: «Pe porcăria asta de vreme?» dar era ca și decis; și chiar dacă-am refuzat îndărătnic încercînd să-l conving că nu merg cu el la barcă, vorbind totodată despre vremea nenorocită de-afară, s-a dovedit pînă la urmă că trebuie să merg cu el: vremea ploioasă apropiu.

Am alergat un ceas bun de la Neuschottland la Schellmuhl și iarăși înapoi și din nou în sus pe lungă stradă Posadowski. Ne-am ferit sub streșina a cel puțin

două chioșcuri de afișaj, care deveniseră rotunde de atâtea anunțuri de furnizori de cărbuni și de locuri veșnice ieftine, de vânzare, și am luat-o iarăși la fugă. De la intrarea principală a spitalului de femei am privit decorul familiar; în dosul terasamentului căii ferate și al castanilor grei, unduiau cupola și turnul gimnaziului permanent: dar el nu observă sau se uita în altă parte. Apoi stăturăm o jumătate de oră în refugiul stației de tramvai Reichskolonie, cu trei sau patru elevi de la primară sub același acoperiș de tablă sonor. Băieții se boxau în joacă și se împingeau jos. Nu folosi la nimic faptul că Mahlke le întoarse spatele. Doi dintre ei veniră cu caietele deschise, vorbiră grămadă în cel mai plat dialect și eu am spus: « N-aveți școală? »

« Nu, abia de la nouă, dacă totuși ne ducem. »

« Dați-le-ncoace — dar repede. »

Pe ultima pagină a ambelor caiete sus, în stînga Mahlke își așternu la repezeală numele și gradul militar. Puștii nu fură mulțumiți, în afară de asta voiau să aibă notat numărul exact al tancurilor distruse — și Mahlke cedă, scrise, de parcă, ar fi completat mandate poștale, întîi cu cifre, apoi cu litere, și trebui să-și aștearnă autograful în încă două caiete, cu stiloul meu. Voiam deja să-i iau tocul, cînd unul din băieți vru să știe: « Și unde le-ați distrus, la Bjalgerott sau la Schietemier? »

Mahlke ar fi trebuit să aprobe și să se termine. Dar el șopti cu voce stinsă: « Nu băieți, cele mai multe în teritoriul dintre Kovel-Brody-Brezany. Și în aprilie, cînd am scos din poziții prima unitate blindată. »

Băieții voiau să aibă totul scris și mai fluierară din ploaie pe încă doi, chemîndu-i în refugiu. Mereu același copil își ținea liniștit spatele pentru scris. Voise să se îndrepte, să scoată și el un caiet, dar nu-l lăsară: trebuia să stea cineva. Și cu litere tot mai tremurate — sudoarea limpede îi izbucnise iar prin pori — Mahlke trebui să scrie Kovel și Brody-Brezany, Cerkassy și Buczacz. Întrebările veneau din fețe mînjite: « Ați fost și la Krievăurock? » Fiecare gură căscată. Din fiecare gură lipseau dinți. Ochii bunicului după tată. Urechile cu totul din familia mamei. Nări avea fiecare: « Și-acum unde-o să fiți transferat? »

« Omule, n-are voie să spună, de ce mai întrebi? »

« Facem pariu c-o să fie invazie? »

« Pe asta îl țin pentru după război. »

« Întrebă-l dacă a fost și la Fiehră? »

« Ai fost, nene? »

« Nu vezi că-i subofițer? »

« N-aveți o poză la dumneavoastră? »

« Facem colecție. »

« Cît mai ține permisia? »

« Da, cît mai ține? »

« Mîine mai sînteți aici? »

« Sau cînd se termină permisia dumneavoastră? »

Mahlke o șterse. Se împiedică de ghiozdane. Stiloul meu rămase în refugiu. Cros hașurat în linii înclinate. Cot la cot prin băltoace: ploaia apropie. Abia după terenul de sport băieții rămăseră-n urmă. Mai strigară încă multă vreme și n-aveau școală. Și astăzi, încă, mai vor să-mi dea stiloul înapoi.

Abia între grădinițele din spatele Neuschottlandului am încercat să respirăm mai liniștiți. Aveam nervi la stomac și nervii făcură pui. Cu degetul arătător am atins provocator bomboana blestemată și Mahlke și-o luă în grabă de la gît. Tot de-un șiret de gheată atîrna, cum atîrnase pe timpuri șurubelnița. Mahlke voi să mi-o dea mie, dar am refuzat: « Mersi, așa ceva nu consum. »

Dar el nu aruncă tinicheaua în tufele ude, ci avea un buzunar la spate.

«Ce dracu fac?» Agrișele de după gardurile improvizate nu se copseseră: Mahlke începu să culeagă cu ambele mâini. Tertipul meu își căuta cuvinte. Mînca scuipînd cojile. «Așteaptă aici o jumătate de oră. Trebuie să-ți iei neapărat provizii cu tine, altfel n-o să rezisti mult pe barcă.»

Dacă Mahlke-ar fi spus: «Dar să vii înapoi!» aş fi-ntins-o. Dar cînd am plecat el dădu vag din cap, cu gura plină rupse din tufe cu zece degete printre scîndurile gardului, mă obligă să rezist: ploaia apropie.

Deschise mătusa lui Mahlke. Bine că nu era acasă maică-sa. Aş fi putut lua de la noi ceva de mîncare. Dar m-am gîndit: de ce mai are atunci familie? şi eram curios în legătură cu mătusa. Am fost decepţionat. Stătea în dosul şorţului ei de bucătărie şi nu puse întrebări. Prin uşile deschise mirosea a ceva care-ţi strepezea dinţii: la Mahlke se gătea rabarbar.

«Vrem să organizăm pentru Joachim o mică serbare. Băutură avem destulă, dar dacă cumva ni se face foame...»

Fără nici un cuvînt aduse din bucătărie două cutii de conserve de cîte un kg. cu carne în untură, şi aduse o cheie pentru deschis. Nu era aceeaşi pe care Mahlke o scosese afară din barcă atunci cînd găsise conservele cu piciorușe de broască în combust. În timp ce ea aducea, chibzuind la una şi alta — la Mahlke dulapurile erau întotdeauna pline, aveau neamuri la țară şi nu trebuiau decît să întindă mîna — stăteam nerăbdător pe coridor privind rama oblongă care-l arăta pe tatăl lui Mahlke împreună cu fochistul Labuda. Aburii locomotivei nu se vedeau.

Cînd mătusa se întoarse cu o plasă şi cu hîrtie de ziar pentru împachetat conservele, spuse: «Şi dacă vreţi să mîncăţi din carnea în untură, trebuie întîi s-o-ncălziţi puţin. Altfel e prea grea şi rămîne nedigerată în stomac.»

Dacă la plecare aş fi întrebat dacă a fost cineva acolo să întrebe de Joachim, mi s-ar fi răspuns la-ntrebare cu nu. Dar eu n-am întrebat nimic, ci din uşă am spus: «Vă transmit salutări de la Joachim», deşi Mahlke nu mă însărcinase cu nici un salut, nici măcar pentru mama lui.

Şi nici el n-a fost curios văzîndu-mă iarăşi în faţa uniformei lui, între grădini, în aceeaşi ploaie, agăţînd plasa într-unul din leţurile gardului şi frecîndu-mi degetele roase. Mai topea încă agrișe necoapte, obligîndu-mă, asemeni mătuşii sale, să mă îngrijesc de sănătatea trupului lui: «O să te îmbolnăveşti pe deasupra şi de stomac!» dar după ce am spus «să mergem» Mahlke mai rupse trei pumni plini din tufişurile ude, îşi umplu buzunarele pantalonilor şi, în timp ce făcurăm un ocol pe după Neuschottland şi cartierul cuprins între Wolfsweg şi Bärenweg, scuipa cojile agrişelor. În timp ce ne aflam pe platforma din spate-a remorci tramvaiului, avînd în stînga aeroportul sub ploaie, mai înghiţea încă porcăriile alea.

Mă enerva cu agrișele. Şi cedase şi ploaia. Cenuşul devenise lăptos, îmi veni să cobor să-l las cu agrişele lui. Dar am spus doar: «La voi acasă au întrebat de tine de două ori deja. Erau unii în civil.»

«Zău?» Mahlke continuă să scuie coji pe podeaua de şipci ruginite a platformei. «Şi mama? Bănuieşte ceva?»

«Mama ta nu era acasă, numai mătusa.»

«O fi fost după cumpărături.»

«Nu cred.»

«Atunci a fost la familia Schielke, să ajute la călcat.»

«Nici acolo n-a fost, din păcate.»

«Vrei cîteva agrișe?»

«A fost luată şi dusă la Hochstriess. Dar n-am vrut să-ţi spun.»

Abia puțin înainte de Brosen i se terminară lui Mahlke agrișele. Dar mai căuta încă în ambele buzunare udate de ploaie, când trecurăm deja peste o plajă în care apa imprimase modele. Și când marele Mahlke auzi marea lovindu-se-n țărâm, și când văzu Marea Baltică cu ochii și chiar decorul bărcii departe, afară și umbrele câtorva vase în radă, spuse — și orizontul îi tăie cu o linie ambele pupile — : « Nu pot să-not ». Și eu îmi și scosesem pantalonii și pantofii.

« Nu-ncepe acumă cu prostii. »

« Zău că mă doare burta. Blestematele de agrișe. »

Am înjurat și-am căutat și-am înjurat și-am găsit o marcă în buzunarul hainei și ceva mărunțiș. Cu ei am alergat la Brosen și-am împrumutat pentru două ore o barcă de la bătrînul Kreft. N-a fost așa de ușor cum se scrie, deși Kreft a pus puține-ntrebări și mi-a ajutat să punem barca pe apă. Când am tras barca din nou la mal, Mahlke și uniformă de tanchist se zvîcoleau în nisip. A trebuit să-l înghiontesc ca să se scoale-n picioare. Tremura, fabrica sudoare, își apăsa amîndoi pumnii în cavitatea stomacului; dar nici astăzi nu cred că avea dureri în ciuda agrișelor crude pe stomacul gol.

« Du-te la dune, dar repede, întinde-o ! » Merse îndoit, făcu dîre cotite în nisip și dispăru în ovăzul de pe mal. Poate că așa fi putut să-i vîd chipiul, dar nu pierdeam din ochi epava din larg deși nimic nu venea și nu pleca într-acolo. Ce-i drept, se întoarse tot ghemuit înapoi, dar îmi ajută să desprindem barca. L-am pus pe el la pupă, i-am așezat plasa cu cele două cutii pe genunchi, și cheia de deschis conserve în palmă. Când după primul și apoi după cel de al doilea banc de nisip apa începu să se-ntunece, i-am spus : « Acum poți să tragi și tu vreo cîteva visle. »

Marele Mahlke nici măcar nu scutură din cap, ședea ghemuit, se ținea strîns de cheia pentru conserve, împachetată-n ziar, și privea prin mine : fiindcă ședeam față-n față.

Deși de-atunci niciodată și pînă astăzi nu m-am mai urcat într-o barcă cu visle, mai stîm și acum față-n față : și degetele lui n-au astîmpăr. N-are nimic la gît. Dar chipiul e drept. Nisipul plajii se scurge din cutele veșmintelor. Nu plouă, dar fruntea picură. Fiecare mușchi încordat. Ochi să-i lei într-o lingură. Nasul schimbat cu cine? Amîndoi genunchii zboară. Nici o pisică pe mare, dar șoarecele fugar.

Și nici măcar nu era frig. Numai cînd se rupeau norii și prin găuri străbătea soarele, frînturi de averse cutureau suprafața abia respirîndă pătrunzînd pînă-n barcă. « Mai dă și tu vreo două visle să te-ncălzești ». Pupa oferî ca răspuns o clănțaneală de dinți, și din gemete periodice se iviră-n lume cuvinte strivite : « . . . așa-mi trebuie. Să mi-o fi spus cineva înainte. Pentru așa o prostie. Și totuși, discursul meu ar fi fost într-adevăr bun. Aș fi început cu descrierea dispozitivelor de indicare a direcției, apoi despre grenade cu vacuum, motoare Maybach și așa mai departe. Ca încărcător trebuia să ies afară și să-i lovesc pe dușmanii care se îndepărtau chiar și în timpul focului. Dar n-aș fi spus numai despre mine. Voiam despre tatăl meu și Labuda. Aș fi foarte pe scurt accidentul de cale ferată de lîngă Dirschau. Și cum tatăl meu prin intervenție personală. Și că eu pe dispozitivul de indicare direcției numai la tatăl meu. Nici măcar n-am fost îngrijorat cînd el. Slavă fie pentru luminări, atunci. O mereu preacurato. Tu în strălucire de neatins. Preaiubitoareo. Preamilostivo. Desigur. Și imediat apoi prima mea acțiune la nord de Kursk a dovedit-o. Și-n mijlocul învîlmășelii, cînd la Orel contraatacul. Și cînd în august, pe Vorskla, sfînta fecioară. Au ris toți și mi-au vîrît preotul diviziei pe gît. Dar apoi am oprit frontul. Din păcate am fost mutat în sectorul de centru. Altfel n-ar fi mers la Harcov atît de repede. Bruscu, la Ko-

resten, mi-au apărut iarăși, când cu corpul cincizeci și nouă. Dar n-avea niciodată copilul cu sine ci numai fotografia. Știți domnule profesor, atîrnă la noi pe hol, lîngă săculețul de perii. Și n-o ținea în fața pieptului ci mai jos. Foarte clar aveam numai locomotiva. Trebuia să fixez între tatăl meu și fochistul Labuda. Tragere plină. Ai văzut, Pilenz, ținteam între turelă și baie. Asta te ușurează. Nu, de vorbit n-a vorbit domnule profesor. Dar, ca să fiu sincer: cu mine nici nu trebuie să vorbească. Dovezi? Vă spun doar, ține fotografia. Sau la matematică. Când predați și plecați de la faptul că liniile paralele se întîlnesc la infinit, reiese doar, asta trebuie să recunoașteți, ceva asemănător transcendenței. Și așa a fost și în pregătirea atacului la vest de Kasatin. Dealtfel în a treia zi de crăciun. Ea se mișca din stînga înspre porțiunea de pădure, cu o cadență de treizeci și cinci. N-a trebuit decît s-ațintesc, s-ațintesc, s-ațin. Dă vreo două vîsle spre stînga, Pilenz, cădem din barcă. »

Mahlke se pricepu să supravegheze mersul bărcii în timpul discursului clănțănît la-nceput, apoi schițat printre dinții stăpîniți, și să-mi imprime cu ajutorul dicției lui un tempo care-mi înmuiea fruntea de sudoare în timp ce porii lui se uscară definitiv.

N-am fost sigur nici vreme de o lovitură de vîslă dacă dincolo de punțile vasului mereu crescînde, vedea mai mult decît pescărușii obișnuiți.

Înainte de-a ancora ședea relaxat la pupă, se juca nepăsător cu cheia de conserve neînvelită și nu se văieta de dureri de burtă. Ajunse înaintea mea pe epavă și cînd am terminat de legat barca, mîinile lui meștereau ceva la gît: marea bomboană din buzunarul de la spate era iarăși la locul ei. Mîini frecîndu-se, soarele izbucni, mișcarea picioarelor: Mahlke străbătu puntea cu pași posesivi își fredonă un fragment de litanie, le făcu semn pescărușilor și-l jucă pe acel unchi binedispus care, după o absență îndelungată și aventuroasă vine în vizită, se aduce pe sine însuși ca dar și vrea să sărbătorească revederea: « Ei, copii, nu v-ați schimbat absolut de loc ! »

Mi-a venit greu să intru-n joc. « Hai, hai ! Bătrînul Kreft mi-a împrumutat barca numai pentru o oră și jumătate. A vrut numai o oră la început. »

Mahlke găsi imediat tonul: « Bine. Călătorilor le stă bine cu drumul. De altfel vasul, da, cel de lîngă cisternă, e destul de departe. Pariem că e suedez. Să fie clar că-n seara asta mergem pînă la el. Și anume, imediat ce se întuneacă. Vezi să fi aici pe la nouă. Asta pot să ți-o cer — sau ? »

Bine-nțeles că la o vizibilitate atît de proastă, naționalitatea cargobotului din radă nu se putea stabili. Mahlke începu să se dezbrace ceremonios și vorbăreț. Trăncăni despre fleacuri. Puțin Tulla Pokriefke: « O tîrfă, ascultă-mă pe mine. » Birfe despre sfinția sa Gusewski: « Se spune că ar fi făcut afaceri cu stofe și cu antimise, ba și mai mult, cu chitanțele lor. A fost aici un inspector de la inten-dență. » Apoi caraghioslfcuri despre mătusa sa: « Dar ceva trebuie să recunoști, s-a înțeles foarte bine cu tata de cînd erau încă copii la sat. » Brusuc, vechile întîmplări despre locomotivă: « De altfel poți să mai treci înainte prin Osterzeile, să iei fotografia cu ramă sau fără. Nu, las-o mai bine să atîrne. E doar balast. »

Stătea în acei chiloți de gimnastică roșii care reprezentau o parte a tradiției liceului nostru. Uniforma și-o împăturise cu grijă într-un pachetel regulamentar depozitînd-o în doșul cabinei de comandă, la vechiul lui loc. Cizmele stăteau ca înainte de culcare. I-am spus: « Ai tot, conservele ? » « Nu uita cheia ». Își mută ordinul de la stînga la dreapta, flecărînd aiurea prostii copilărești, vechile jocuri: « Cîte tone are vasul argentinian de război, Moreno ? » Viteza în noduri ? Cît de blindată e linia navală ? Anul construcției ? Reconstruit cînd ? Cîți cinsprezece-virgulă doi are Vittorio Veneto ? »

I-am răspuns într-o doară dar eram vesel că mai știam încă toate prostiile alea de demult. «Iei jos amîndouă conservele de-odată?»

«O să văd.»

«Să nu uiți cheia de deschis. Uite-o.»

«Ai grijă de mine ca o mamă.»

«Dacă-ai fi tu, ai lua-o încet spre cabină.»

«Da, da. O fi complet înghețată.»

«Doar n-o să iernezî acolo.»

«Important e ca bricheta să funcționeze pentru că spirt e acolo jos destul.»

«Obiectul ăsta de-aici eu nu l-aș arunca. Poate c-o să-l poți vinde dincolo ca suvenir. Nu se știe niciodată.»

Mahlke vîntură obiectul dintr-o palmă într-alta. Și chiar cînd porni de pe puncte, căuțînd pas cu pas chepengul, tot mai cîntărea încă-n joacă cu amîndouă mîinile deși plasa cu cele două conserve îi tăia mîna dreaptă. Genunchii lui făceau valuri la proră. Pentru că soarele se ivi iarăși, pentru scurt timp, urechile și șira spinării aruncară umbre spre stînga.

«O fi zece jumate sau poate chiar mai tîrziu.»

«Nici măcar nu e așa de rece cum îmi închipuiam.»

«După ploaie e întotdeauna așa.»

«Apreciez: apa șaptesprezece, aerul nouăsprezece.»

Dincolo de geamandură, pe talweg, se afla o dragă. Părea să funcționeze, dar zgomotele rămaseră o închipuire pentru că vîntul bătea din față. Închipuirea rămase și șoarecele lui Mahlke căci chiar și atunci cînd dibuind cu piciorul părea să fi găsit marginea chepengului, stătea cu spatele la mine.

Îmi tot sfredelesc auzul cu o-ntrebare pe care eu singur mi-o pun: A mai spus ceva înainte de-a coborî? Pe jumătate sigură rămîne numai acea privire piezișă aruncată spre puncte peste umărul stîng. Se umezi printr-o ghemuire scurtă, vopsi roșul de steag al chiloților de gimnastică într-o tentă închisă, ridică destoinic spre dreapta plasa cu cutiile de conserve — dar bomboana? La gît nu-i atîrna. O azvîrlise pe neobservate? Care pește mi-o va aduce? Mai spuse ceva peste umăr? În sus, pescărușilor? Nu cred să fi auzit că ai spus: «Deci pe diseară!» Cu capul înainte, îngreunat de cutiile de conserve, se scufundă: spatele rotund și șezutul urmară cefeii. Un picior alb izbi vidul. Deasupra chepengului, apa-și regăsi jocul obișnuit, în valuri scurte.

Atunci am ridicat talpa de pe cheia de conserve. Eu și cheia rămăseserăm afară. Să fi sărit imediat în barcă, s-o desleg, și drumul: «Ei, o să se descurce și fără», dar am rămas, am numărat secunde, am lăsat dragorul de dincolo de linia de geamandură să mi-o ia înainte cu benele lui lunecînd pe șine; număram încordat după el: treizeci și două, treizeci și trei de secunde ruginite. Treizeci și șase treizeci și șapte de secunde escavînd nămolul. Patruzeci și una, patruzeci și două de secunde prost unse, timp de patru zeci și șase patruzeci și șapte patru zeci și opt de secunde draga făcu ce putu cu benele înălțîndu-le, coborîndu-le, scufundîndu-le-n apă: adîncea talwegul pentru intrarea în portul Neufahrwasser ajutîndu-mi să măsoar timpul: Mahlke trebuia să fi ajuns deja și să se fi instalat cu cutiile de conserve, fără cheie de desfăcut, cu sau fără acea bomboană, a cărei dulceată era geamănă cu amărăciunea, în fosta cabină de emisie a căutătorului de mine polonez «Rybita» care se afla deasupra nivelului apei.

Chiar dacă nu ne înțeleseserăm să ne facem semnale, ai fi putut totuși să bați. O dată și încă o dată am lăsat draga să numere pentru mine treizeci de secunde. Cum se spune. Din punct de vedere uman el ar fi trebuit să... Pescărușii agasează. Descriau tipare între barcă și cer. Dar cînd fără nici un motiv

plauzibil se întoarsă brusc, mă iritară pescărușii care lipseau. Și-am început cu tocurile pantofilor întii, apoi cu cizmele lui Mahlke să bat în punte: rugina sărea în tândări, excrementele calcaroase de pescăruși se sfărâmau dansind la fiecare lovitură. Pilenz, cu cheia de conserve în pumnul izbînd strigă: «Vino iară afară, omule ! Ai uitat aici cheia de conserve, cheia de conserve . . . » Pauze după loviturile și strigătele sălbatiche, înșiruite apoi ritmic. Nu știam din păcate alfa betul morse, izbeam: doi-trei, doi-trei ! Am răgușit: «Che-ia ! Che-ia ! »

Din vinerea aceea știu ce este liniștea, liniștea vine cînd pescărușii se îndepărtează. Nimic nu poate produce mai multă liniște decît o dragă în funcțiune, căreia vîntul îi împrăstie zgomotele de fier. Dar cea mai mare liniște fu liniștea lui Joachim Mahlke cînd nu știu să răspundă strigătelor mele.

Deci, am vislit înapoi. Dar înainte de a visli spre mal am aruncat cheia de conserve în direcția dragăi, fără s-o nimeresc.

Deci, am aruncat cheia de conserve, am vislit înapoi, am predat barca pescarului Kreft, a trebuit să mai plătesc treizeci de pfeningi și am spus: « Poate mai trec deseară pe-aici și iau încă o dată barca. »

Deci, am aruncat, am vislit înapoi, am predat, am mai plătit, am mai vrut încă o dată, m-am așezat în tramvai și-am mers, așa cum se spune, acasă.

Deci, după toate astea n-am mers imediat acasă, ci am sunat în Osterzeile, n-am pus întrebări, am cerut locomotiva din ramă, pentru că îi spuseseam lui și pescarului Kreft: « Poate că diseară mai trec . . . »

Deci, mama tocmai terminase de pregătît prînzul cînd am ajuns acasă cu rama de format oblong. Un domn din conducerea pazei de la uzina de vagoane mîncă cu noi. Nu aveam pește; și pentru mine, lîngă farfurie, era o scrisoare de la comandamentul militar.

Deci, am citit, și-am citit și-am citit ordinul meu de chemare. Mama a început să plîngă făcîndu-l pe domnul de la paza uzinei să se simtă jenat. « Plec abia duminică seara » am spus, și-apoi, fără să mă sîchisesc de domnul acela: « Nu știi pe unde o fi binoclu rămas de la tata? »

Cu acest binoclu și cu fotografia în format oblong, am plecat la Brosen simbată dimineața și nu cum ne înțeleseserăm, în aceeași seară — vizibilitatea ar fi fost redusă, și iar ploua — am căutat punctul cel mai înalt pe dunele împădurite ale plajei: locul din fața monumentului eroilor. M-am suit pe treapta cea mai înaltă a soclului — deasupra mea se înălța obeliscul care, purta globul de aur plouat — și-am ținut o jumate, dacă nu trei sferturi de oră, binoclu în fața ochilor.

Deci, nu se mișca nimic pe barcă. Se vedeau clar două cizme goale. Cei drept, se odihneau iarăși pescăruși de-asupra ruginei depunînd, pudrînd puntea și încălțăminte; dar ce pot dovedi pescărușii? În radă se aflau aceleași vase din ziua precedentă. Dar nici un suedez printre ele, nici un fel de neutru. Draga abia se îndepărtase puțin. Vremea promitea să se-ndrepte. Am plecat din nou, și cum se spune acasă. Mama mi-a ajutat să-mi fac valiza de carton.

Deci, am împachetat: am scos din ramă acea fotografie de format oblong, și, pentru că tu n-ai ridicat nici o obiecție, am pus-o la fund. Peste tatăl tău, peste Labuda, pe locomotiva tatălui tău care nu scotea aburi, s-a stivuit rufăria mea, boarfele obișnuite și jurnalul de zi pe care l-am pierdut mai tîrziu la Cottbus, cu fotografii și cu scrisori.

Cine-mi scrie un final bun? Pentru că ceea ce a început cu șoarecele și pisica, mă chinuie astăzi ca un pescăruș în ape tulburi. Dacă evit natura, îmi înfățișează

filmele documentare aceste păsări istețe. Sau jurnalul săptăminal de la cinematograful, care prezintă ca actualități încercările de a ridica la suprafață cargobourile scufundate în Rhin, lucrările de sub apă din portul Hamburg: cazematele de lângă șantierul naval Howald trebuie aruncate în aer. Oameni cu căști strălucitoare, ușor turtite se lasă la fund, se ridică la suprafață, li se ntind mâini, la caschetă se deșurubează ceva, își scot căștile de scafandri: dar marele Mahlke nu-și aprinde niciodată țigara pe ecranul iluminat; întotdeauna fumează alții.

Vine un circ în oraș, e în atenția mea. Îi cunosc aproape pe toți, vorbesc în particular cu unul sau altul dintre clowni în spatele locuinței-vagon; dar domnii aceia sînt adeseori lipsiți de umor și nu vor să pară a fi auzit de un coleg numit Mahlke. Trebuie să mai spun, că în octombrie, cincizeci și nouă, am mers la întîlnirea de la Regensburg a acelor supraviețuitori, care ca și tine ajunseseră la crucea de cavaler? N-am fost lăsat în sală. Înăuntru cînta o orchestră a Bundeswehrului și apoi făcea pauză. L-am rugat pe un locotenent, care comanda detașamentul de apărare să te strige în una din pauze de pe podiumul orchestrei: « Subofițerul Mahlke este chemat la intrare ! » — Dar tu n-ai vrut să ieși.

În românește de RODICA DEMIAN și SÂNZIANA POP

Grass nu vrea să convingă, ci să instige, nu să convertească, ci să trezească. El nu vrea să propovăduiască, ci ar dori să ne arate totul. El nu se preocupă de probleme, ci oferă viziuni. Nu conflictele îl fascinează pe acest povestitor, ci mai degrabă imaginile... Grass este un poet al solului natal, dar unul sarcastic și agresiv, un idilic furios care știe să prezinte cu neînduplecată concreteță, dar și cu sensibilitate, o lume care nu mai există. Grass scoate la iveală tot ceea ce este caraghios în faptul cotidian, tot ceea ce este absurd în lucrul obișnuit. El nu este un analist critic, ci un observator uimit, un culegător de vești, un prestidigitator naiv, incitat de jocul cu motivele și cuvintele.

●

Șoarecele și pisica este o mică lucrare marginală, care ar trebui să fie interpretată, mai presus de toate, ca un simptom extrem de caracteristic al unei evoluții scriitoricești. După Toba de tinichea, acea explozie de energie epică acumulată, povestea elevului Mahlke aduce o notă de disciplinare artistică. Și e bine așa — pentru Günter Grass, idilicul furios care povestește cu pasionantă concreteță — e bine pentru el, cronicarul poetizant al convențiilor și al senzaționalului, care poate fi « moral și dezlănțuit totodată ». Este bine așa, pentru Günter Grass și pentru literatura germană contemporană.

MARCEL REICH-RANICKI

«Toba de tinichea» a apărut în 1966. Tradusă imediat în opt limbi, apoi în alte patru, cartea l-a consacrat nu numai în Europa pe Günter Grass, dar a făcut din el unul din primii prozatori ai lumii. Nici o carte apărută în ultimii zece ani în Germania Federală n-a stîrnit asemenea uriașe comentarii, n-a avut asemenea ecouri de presă internațională.

Toba de tinichea este o altă comedie umană, scrisă în spirit antifascist și anti-burghez, așezată sub zodia amenințătoare a «pericolului care poartă cizme din ce în ce mai mari»: o imensă lume mărunță este împinsă lent către dezastru, este atrasă într-o mișcare a cărei direcție o ignoră sau pe care n-o înțelege și în care încearcă cu disperare să se comporte firesc. Ca și cînd însăși existența s-ar scufunda undeva în abis, în timp ce coșurile caselor mai fumegă încă, miroase a mîncare dinspre bucătării, lumea se iubește în continuare, se reproduce și speră.

Oglinda cărții este diformatoare. Fascismul este tratat domestic, particular, de-a aproape, este intuit de-un copil, viziunea lui e jucăușă, hilară, disproporțiile față de ceea ce s-a petrecut ulterior sînt uriașe, forța teribilă a cărții constă în confruntarea pe care cititorul avertizat de istorie în legătură cu mersul evenimentelor nu poate să n-o facă tocmai pentru că ceea ce impune cartea e naiv, superficial, infantil. Procedul are concluzii uluitoare: nu se poate depăși altfel invecțiva ironică, persiflantă, batjocoritoare, fascismul devine o stare de demență hilară, de nebunie înfricoșătoare, ridicolă, o ciupercă otrăvitoare alimentată din inconștiența oamenilor. Toate resursele limbii germane moderne au fost istovite pentru a numi și a pedepsi, pentru a batjocori și a arde, nici o cenzură nu există, nici un menajament, cititorul este violențat de naturalismul termenilor, de expresia frustă, barbară, acoperind permanent o situație egală, comunicată deschis. «Lumea este așa cum este», crede autorul, și nici un fel de perdele nu cad peste zone considerate îndeobște inaccesibile literaturii. Polemica romanului țintește în felul acesta și falsa pudoare literară, prejudecățile estetice puritane, concepția existenței cuvîntului interzis.

Capitolele cuprinse în paginile ce urmează, fac parte, ambele, din prima parte a romanului. Au fost alese astfel, din motive de simetrie. Conjugate, ele dau, în mare, construcția cărții care tot timpul lunecă de la observarea individului particular — micul burghez filistin german — la circumscrierea masei, a mulțimii, a fascismului reprezentat tocmai prin asamblarea tuturor existențelor acestor mărunți indivizi. Nocivitatea inconștienței dirijate, aceasta este una din ideile importante ale cărții, susținută de capitolele care s-au ales.

SÂNZIANA POP

CREDINȚĂ, SPERANȚĂ, DRAGOSTE

A fost o dată-un muzicant, pe nume Meyn și cînta minunat la trompetă. Locuia la etajul patru, sub acoperiș, avea patru pisici dintre care pe una o chema Bismarck, și bea din zori pînă-n noapte rachiu de ienupăr. Îndeletnicirea asta îl ținu pînă cînd ghinionul îl făcu să se trezească.

Oskar nu crede nici astăzi în semne prevestitoare. Și fuseseră totuși destule atunci, anunțînd pericolul acela care purta cizme din ce în ce mai mari, cizme mai mari pentru pași tot mai mari. Și iată că muri prietenul meu Herbert Truczinski, de rană la piept provocată de-o femeie de lemn. Femeia n-a murit. A fost încuiată și păstrată în pivnița muzeului, chipurile pentru lucrări de restaurare. Dar ghinionul nu poate fi oprit. Scapă prin revărsările de canalizare, se împrășteie prin conducta de gaze, ajunge în toate gospodăriile și nici unul dintre cei care-și așează ulcica de supă pe flacăra albăstruie nu bănuiește că ghinionul e acela care face să fiarbă mîncarea.

La înhumarea lui Herbert, din cimitirul Langfuhr, m-am întîlnit a doua oară cu Schugger Leo, pe care îl cunoscusem la cimitirul Brenntau. Tremurînd și bălos, întinzîndu-ne mînușile sale bătînd spre alb, ne spuse tuturor, nouă, mamei Truczinski, Gustei, lui Fritz și Mariei Truczinski, doamnei Kater cea grasă, bătrînului Heilandt care tăia de sărbători iepurii lui Fritz pentru mama Truczinski, tatălui meu prezumptiv, Matzerath (generos ca de obicei, suportase jumătate din costul înmormîntării), și lui Jan Bronski care, deși îl cunoscuse vag pe Herbert, venise totuși să ne revadă pe mine și pe Matzerath în zona neutră a cimitirului, — nouă, tuturor, ne adresă atunci Schugger Leo condoleanțele sale încălcite în care nu puteai distinge durerea de bucurie.

Cînd mînușile lui Schugger Leo ajunseră la muzicantul Meyn care venise îmbrăcat jumătate civil, jumătate în uniformă S.A., s-a vădit alt semn prevestitor de nenorocire.

Speriată, mînușa spalăcită a lui Leo se ridică în sus, zbură de-acolo și-l trase cu sine pe Leo peste morminte. Fu auzit strigînd; dar nu erau condoleanțe zdrențele de cuvinte care rămaseră agățate în plantele din cimitir.

Nu-l părăsi nimeni pe muzicantul Meyn. Cu toate acestea, recunoscut și însemnat de Schugger Leo, stătea acum izolat, în mijlocul cortegiului funerar și învîrtea jenat în mînă trompeta adusă special și la care, puțin mai-nainte, deasupra mormîntului lui Herbert, cîntase minunat. Minunat pentru că Meyn băuse din rachiu de ienupăr, faptă la care nu mai purcuse de mult, dar moartea lui Herbert, cu care fusese de-o vîrstă, îl mișcase, pe cînd eu și toba am amuțit.

A fost o dată un muzicant, pe nume Meyn, și cînta minunat la trompetă. Locuia la etajul patru, sub acoperiș, ținea patru pisici dintre care pe una o chema

Bismarck, și bea din zori pînă-n noapte rachiul de ienupăr pînă cînd, la sfîrșitul anului treizeci și șase, poate, sau la începutul lui treizeci și șapte a intrat în cavaleria S.A. unde cîntă ca trompetist în fanfară, ce-i drept, mult mai corect ca-nainte, dar nici pe departe atît de convingător pentru că, trăgîndu-și pantalonii de cavalerist, lucrați în piele, renunță la sticla de ienupăr și suflă în alamă rece și treaz.

Cînd omului Meyn, din S.A. îi muri prietenul de tinerețe, Herbert Truczinski, cu care în anii douăzeci cotizase mai întîi ca membru al unei organizații comuniste de tineret, apoi la Șoimii Roșii, cînd prietenul trebui coborît în pămînt, Meyn a apucat trompeta și în același timp o sticlă de ienupăr. Pentru că a vrut să cînte dumnezeiește și nu în trezie, își mai păstrase chiar călărind pe calul cel brun auzul muzical, și din cauza asta a mai tras o dușcă la cimitir și-și lăsă deasupra uniformei paltonul civil cînd cîntă, deși își propusese inițial să treacă îmbrăcat în maro, cîntînd, pe aleile din cimitir, ci numai capul să și-l descopere.

A fost o dată un bărbat din S.A. care, cîntînd minunat la trompetă și limpede ca rachiul de ienupăr deasupra mormîntului prietenului său de tinerețe, își păstră totuși paltonul peste uniformă de cavalerist în S.A. Cînd acel Schugger Leo, pe care-l găsești în toate cimitirele, a vrut să spună condoleanțe adunării îndoliate, le-a fost dat tuturor să-i asculte cuvintele. Numai bărbatul din S.A. nu avu voie să strîngă alba mînușe-a lui Leo, pentru că Leo îl recunoscuse pe omul din S.A., se sperie și-și retrase strigînd mînușa și condoleanțele. Și omul din S.A. merse fără condoleanțe și cu trompeta rece acasă, unde, în locuința lui de sub acoperișul casei noastre le găsi pe cele patru pisici.

A fost o dată un om din S.A., pe nume Meyn. Din vremurile cînd bea toată ziua ienupăr și cînta minunat la trompetă, îi mai rămăseseră acasă patru pisici, și una se numea Bismarck. Într-o zi, cînd omul din S.A., pe nume Meyn se întoarse de la înmormîntarea prietenului său de tinerețe, Herbert Truczinski, și era trist și iarăși treaz pentru că cineva îl lipsise de condoleanțe, se văzu singur acasă, cu cele patru pisici. Pisicile s-au freat de cizmele lui de cavalerist și Meyn le dădu o bucată de ziar plină cu capete de heringi, și asta le făcu pe pisici să se îndepărteze. În ziua aceea mirosea foarte tare în casă a cele patru pisici, care toate erau cotoi, și pe unul îl chema Bismarck și călca negru pe labe albe. Dar Meyn nu avea în casă rachiul de ienupăr. De aceea mirosea tot mai tare a mîțe sau a cotoi. Poate că dacă locuința lui nu s-ar fi aflat la etajul patru, sub acoperiș, s-ar fi dus să-și cumpere o oarecare cantitate de băutură de la magazinul nostru de coloniale. Dar el se temea de trepte și se temea și de oamenii din vecinătate în fața cărora jurase destul de des că nici o picătură de rachiul de ienupăr nu va mai atinge buzele lui de muzicant, că va începe o viață nouă, de supratrezie, că de-acum înainte se va dedica ordinii și nu haosului unei tinereți ratate și nestatornice.

A fost o dată-un om, pe nume Meyn. Aflîndu-se-ntr-o zi în locuința lui de sub acoperiș, singur cu cei patru motani, între care pe unul îl chema Bismarck, mirosul motanilor îi displăcu în mod deosebit pentru că dimineață i se întîmplase un lucru penibil și pentru că nu avea rachiul de ienupăr în casă. Și pentru că umilinta și setea crescuseră sporind mirosul de motani, Meyn, care era muzicant de profesie și membru în orchestra cavaleriei S.A., apucă văturaiul de lîngă soba rece și lovi motanii pînă cînd presupuse că toți patru, inclusiv cotoiul numit Bismarck sînt morți și terminați; deși mirosul de motani din casă nu dispăru.

A fost o dată un ceasornicar, pe nume Laubschad și locuia la primul etaj al casei noastre, într-o locuință de două camere, ale cărei ferestre dădeau înspre curte. Ceasornicarul Laubschad era burlac, membru al comitetului pentru binele

obștesc din N.S. și al Societății pentru ocrotirea animalelor. Avea inimă bună, Laubschad, și ajuta toți oamenii oboșiți, animalele bolnave și ceasornicele stricate să se pună iarăși pe picioare. Într-o după masă, șezînd contemplativ la fereastră și gîndindu-se la înmormîntarea unui vecin la care participase dimineată, văzu cum muzicantul Meyn, care-și avea locuința în aceeași clădire la etajul patru, ducea prin curte un sac de cartofi pe jumătate plin, al cărui fund părea umed și picura și pe care îl aruncă într-una din cele două lăzi de gunoi. Dar pentru că lada era plină pe treisferturi, muzicantului îi reuși numai cu greu să închidă capacul.

Au fost odată patru motani dintre care unul se numea Bismarck. Acești motani aparțineau unui muzicant pe nume Meyn. Și pentru că motanii, necastrați, miroseau tare predominant, și pentru că, din anumite motive mirosul îi era foarte neplăcut, muzicantul îi omorî într-o zi pe cei patru motani cu văturai, băgă cadavrele într-un sac de cartofi, coborî cu sacul cele patru etaje și se grăbi să-l vîre în lada de gunoi care se afla în curte, lîngă bătătorul de covoare, căci pînza sacului era rară și începuse să picure prin ea încă de la etajul doi. Dar pentru că lada de gunoi era destul de plină, muzicantul trebui să apese gunoiul cu sacul pentru a închide capacul. Dar abia apucă să iasă din curte pe stradă — fiindcă locuința mirosind a motani dar fără motani nu mai voia să se-ntoarcă — gunoiul presat începu să se-nfoaie, ridică sacul și cu sacul capacul lăzii.

A fost odată un muzicant, care și-a omorît cele patru mițe, le-a îngropat în lada de gunoi, și-a plecat de-acasă să-și caute prietenii.

A fost odată un ceasornicar care ședea îngîndurat la fereastră și care văzu cum muzicantul Meyn a îndesat în lada de gunoi un sac de cartofi pe jumătate plin, părăsind apoi imediat curtea, și că, imediat după plecarea lui Meyn, capacul lăzii s-a ridicat și că se mai ridică în continuare după aceea, puțin cîte puțin.

Au fost odată patru motani, loviți de moarte, pentru că într-o anume zi miroșiseră deosebit de tare, îndesați într-un sac și îngropați în lada de gunoi. Dar pisicile, dintre care pe una o chema Bismarck, nu erau tocmai moarte, ci rezistente, așa cum sînt pisicile rezistente de obicei. Se mișcau în sac, clintiră capacul lăzii de gunoi și-i puseră ceasornicarului Laubschad, care mai stătea gînditor în fereastră, următoarea întrebare: ia ghici, ce e în sacul pe care l-a vîrît muzicantul Meyn în lada de gunoi?

A fost o dată un ceasornicar care nu putu să privească liniștit cum se mișcă ceva în lada de gunoi. Așa că-și părăsi locuința care se afla la etajul întîi al casei, merse în curte, deschise lada de gunoi și sacul, și luă cele patru pisici zdrobite dar încă vii cu sine să le îngrijească. Dar ele-i muriră încă în noaptea următoare sub degetele de ceasornicar, și nu-i rămase nimic altceva de făcut decît să trimeată o plîngere la Societatea pentru ocrotirea animalelor, al cărei membru era, și să înștiințeze conducerea organizației locale despre această tortură de animale care dăunase autorității partidului.

A fost odată un om din S.A. care a omorît patru motani și care, pentru că motanii nu muriseră de tot a fost trădat de motani și a fost reclamat de un ceasornicar. S-a ajuns la procedură juridică și omul din S.A. trebui să plătească amendă. Dar cazul s-a discutat și la S.A. și omul din S.A. urma să fie dat afară pentru comportare nedemnă. Și deși în noaptea de opt spre nouă noiembrie treizeci și opt, numită mai tîrziu noaptea de cristal, bărbatul din S.A. s-a distins prin curajul său, dînd foc împreună cu alții sinagogei de pe calea Michael din Laungfuhr, iar a doua zi a participat cu toată forța la golirea mai multor magazine stabilite precis dinainte, tot zelul lui n-a putut împiedica excluderea din cavaleria S.A. A fost de-

gradat pentru tortură inumană de animale și șters de pe lista membrilor. Și abia peste un an i-a reușit intrarea în Heimwehr, preluat ulterior de S.S.

A fost odată un negustor de coloniale, care și-a închis prăvălia într-o zi de noiembrie, pentru că în oraș se petrecea ceva. L-a luat pe fiul său Oskar de mână și-a plecat cu tramvaiul cinci pînă la poarta Langgase pentru că acolo, la fel ca la Zoppot și Langfuhr, sinagoga ardea. Sinagoga era aproape arsă iar pompierii aveau grijă ca focul să nu cuprindă și celelalte clădiri. Prin fața ruinei civili și gradați cărau cărți, obiecte sacre de cult și stufe ciudate, pe care le aruncau la un loc. Apoi grămezii i se dădu foc și negustorul de coloniale folosi prilejul pentru a-și încălzi degetele și sentimentele deasupra focului public. Fiul său Oskar, însă, văzîndu-și tatăl atît de preocupat și de însuflețit, se strecură pe neobservate, grăbindu-se în direcția pasajului Zeughaus, pentru că era îngrijorat de tobele lui de tinichea lăcuite cu roșu și alb.

A fost odată un negustor de jucării, pe nume Sigismund Markus, și care vindea printre altele și tobe de tinichea lăcuite cu roșu și alb. Oskar, despre care am amintit mai-nainte, era cumpărătorul principal al acestor tobe de tinichea, pentru că era de profesie toboșar și nu putea și nu voia să trăiască fără toba de tinichea. De aceea a plecat în grabă de la sinagoga arzîndă spre pasajul Zeughaus, căci acolo locuia paznicul tobelor sale; dar l-a găsit într-o stare care nu-i mai permitea să vîndă tobe pe lumea asta în vecii vecilor.

Ei, aceiași incendiatori de care eu, Oskar, crezusem c-am scăpat fugind, îl vizitară pe Markus înaintea mea, înmuieră pensula în vopsea și scriseră de-a curmezișul vitrinei cu litere rotunde cuvîntul scroafă de jidan dar apoi, nemulțumiți probabil de propriul scris, zdrobiseră vitrina sub călcîie așa încît numele pe care i-l dăduseră lui Markus, nu putea fi decît ghicit. Disprețuind ușa, intraseră prin vitrina spartă în prăvălie, și se jucaseră acolo, în felul lor, cu jucăriile pentru copii.

I-am găsit încă jucîndu-se, cînd am intrat în prăvălie tot ca ei, prin vitrină. Unii își dăduseră jos pantalonii lăsînd deasupra corăbiilor cîrnați maro, în care se mai vedeau încă boabe de mazăre semidigerate, peste maimuțele cu viori, peste tobele mele. Arătau toți ca muzicantul Meyn, purtau uniforma S.A. a muzicantului Meyn, dar Meyn, nu era de față; după cum nici ăștia, care erau de față aici, nu mai erau și-n altă parte. Unul își scosese pumnalul. Spinteca cu el păpușile și de fiecare dată părea decepționat că din membre și trupuri nu curgea decît rumeguș.

Eram îngrijorat pentru tobele mele. Tobele mele nu le plăceau ăloră. Tinicheaua mea nu rezistă furiei lor, trebui să tacă îndoită pe genunchi. Markus, însă îi evitase. Cînd au vrut să-i vorbească-n birou, n-au bătut la ușă ci-au smuls-o, deși ușa nu era înțuiată.

Negustorul de jucării ședea în dosul biroului. Purta, ca de obicei, mîncare negre peste costumul cenușiu, de fiecare zi. Mătreața de pe umeri îi trăda boala părului. Unul, care își îndesase marionete pe degete, l-a lovit cu lemnul din care era făcută bunica lui Gașpar, dar lui Markus nu i se mai putea vorbi, nu mai putea fi jignit. Pe placa de sticlă din fața sa se afla un pahar pe care îl golise împins de setea ce i se făcuse chiar în momentul cînd auzind strigătul cioburilor de la vitrina prăvăliei sale simțise că i se usucă cerul gurii.

A fost odată un toboșar, pe nume Oskar. Cînd i-au luat negustorul de jucării și-au devastat magazinul negustorului de jucării, a presimțit că și pentru toboșarii pitici, așa ca el, se anunță vremuri de restriște. Și astfel, părăsind prăvălia își luă din ruine o tobă teafără și două mai puțin vătămate, străbătu așa încărcat pasajul Zeughaus, pornind spre piața de cărbuni să-și caute tatăl care și el, probabil, îl căuta. Afară era o dimineață tîrzie de noiembrie. Lîngă teatru, aproape de stația de tramvai stăteau femei credincioase și fete urîte, înfrigurate, care împărțeau broșuri religioase,

bărbi, traiste, migdale, așa că trebuie să spun din nou: nu știu, oh, nu știu, cu ce își umplu ei, de exemplu, mațele, care intestin cere să fie umplut, nu știu, cu ce, chiar dacă prețurile pentru fiecare umplere, fină sau grosolană, sînt citețe, nu știu, cu toate astea, ce se cuprinde-n preț, nu știu, din ce dicționare își aleg numele umpluturilor, nu știu cu ce umplu dicționarele precum și mațele, nu știu, carnea cui, nu știu, limba cui: cuvintele numesc, măcelarii dosesc, eu tai felii, tu deschizi cărți, eu citesc ce-mi place, tu nu știi ce-ți place: felii de cîrnați și citate din mațe și citate din cărți — și n-o să aflăm niciodată cine a trebuit să devină liniștit, să amuțească, pentru ca mațele să se umple, cărțile să se facă auzite, îndopate, înghesuite, scrise înghesuit, nu știu, bănuiesc: sînt aceeași măcelari, care umplu dicționare și mațe cu limbă și cu cîrnați, nu există Paul, pe om îl chema Saul, și era un Saul și povesti ca Saul oamenilor din Corint ceva despre cîrnații cu preț nemaipomenit de convenabil pe care i-a numit credință, speranță și iubire, lăudîndu-i ca digerabili și pe care și astăzi îi mai oferă omului, schimbîndu-și mereu înfățișarea.

Mie mi-au luat însă negustorul de jucării, au vrut să ia odată cu el toate jucăriile din lume.

A fost odată-un muzicant, pe nume Meyn care cînta minunat la trompetă.

A fost odată un negustor de jucării, pe nume Markus și vindea tobe de tinichea făcute cu alb și cu roșu.

A fost odată un muzicant, pe nume Meyn și avea patru pisici dintre care pe una o chema Bismarck.

A fost odată un toboșar, pe nume Oskar, care depindea de negustorul de jucării.

A fost odată un muzicant, pe nume Meyn și și-a omorît cele patru pisici cu vîtraul.

A fost odată un ceasornicar, pe nume Laubschad și era membru al Asociației pentru ocrotirea animalelor.

A fost odată un toboșar, pe nume Oskar și i-au luat negustorul de jucării.

A fost odată un negustor de jucării, pe nume Markus și a luat cu sine toate jucăriile de pe acest pămînt.

A fost odată un muzicant, pe nume Meyn, și dacă n-a murit, mai trăiește încă și astăzi și cîntă din nou, minunat, la trompetă.

GALANTARE

Multă vreme, mai precis pînă-n noiembrie 38, am stat ghemuit sub tribune cu toba și, vizînd mai mult sau mai puțin succesul, am împrăștiat demonstrațiile, i-am făcut pe oratori să se bîlbîie, am schimbat marșurile și coralele în valsuri și fox-troturi.

Astăzi, ca pacient privat al unui sanatoriu păstrez distanța cuvenită față de bătuțul tobei pe sub tribune, pentru că totul a devenit istorie și, cu tot zelul, fierul pe care-l bat nu mai e cald. Și nimic nu mi se pare mai fals, decît să fiu considerat datorită celor șase sau șapte demonstrații pe care le-am împrăștiat, sau pentru cele trei sau patru marșuri scoase cu toba din ritm, un luptător din rezistență. Ba se pare că rezistența poate fi chiar interiorizată și atunci se numește: emigrație lăuntrică. Ca să nu mai vorbim despre acei bărbați onorabili, buni cunoscători ai bibliei, care în timpul războiului au fost amendați de către apărarea antiaeriană pentru neglijență în camuflarea geamurilor de la dormitor și care acum se numesc luptători ai rezistenței, bărbați ai rezistenței.

Să mai aruncăm o privire sub tribunele lui Oskar. Le-a propovăduit Oskar ăloră cu toba ceva? A urmat sfatului profesorului său Breba și, luînd acțiunea pe cont propriu, i-a făcut pe cei din tribune să danseze? Și-a bătut joc de concepțiile gauleiterului Lobsack cel prompt, uns cu toate unsorile? A împrăștiat într-o duminică de august din anul treizeci și cinci pentru prima oară, și de mai multe ori, apoi, mai târziu, demonstrațiile brune lovind într-o tobă de tinichea cu dungi albe și roșii?

Am făcut toate astea, trebuie să recunoașteți! Dar pot fi oare, din pricina asta, eu, pacient privat al unui sanatoriu, luptător în rezistență? Trebuie să răspund negativ întrebării și vă rog și pe dumneavoastră, aceia dintre dumneavoastră care nu sînt internați într-un sanatoriu, să nu vedeți în mine mai mult decît un om excentric, care din motive personale și pe deasupra și de nuanță estetică, respingea culoarea și croiala uniformelor, tactul și sonoritatea muzicii din tribune, bătînd ca semn de oarecare protest într-o jucărie de copil.

Pe atunci le mai puteai veni de hac oamenilor din tribune cu-o amărită de tobă de tinichea, ba trebuie chiar să recunosc că atinsesem perfecțiunea în problema tribunelor, după cum strălucisem, pe timpuri, în acțiunea de spargerea geamurilor prin cîntat. Și nu băteam numai împotriva adunărilor maro. Oskar ședea și sub tribunele roșilor și negrilor, cercetașilor și kakiilor de la P.K., sub martorii lui Jehova și sub comitetul B.H., sub vegetarieni și sub tinerii polonezi din mișcarea ozonului. Indiferent ce aveau de cîntat, de suflat, de rugat și de adus la cunoștință, toba mea știa mai bine.

Opera mea a fost deci distructivă. Și ce nu reușeam să distrug cu toba, omoram cu vocea. Așa am pornit, alături de acțiunile la lumina zilei împotriva simetriei tribunelor, activitatea nocturnă: în iarna anului treizeci și șase, treizeci și șapte l-am jucat pe ispititorul. Primele lecții întru ispitirea semenilor le-am luat de la bunica Koljaiczek, care în fiecare iarnă aspră deschidea o tarabă în piața din Langfuhr, adică: se posta cu cele patru fuste ale ei în dosul unei teighele din piață și oferea cu voce jalnică « oușoare proaspete, unt galben ca aurul și giște nici prea grase nici prea slabe! pentru sărbători. » În fiecare marți era piață. Venea cu decovitul de la Viereck, își scotea înaintea de Langfuhr papucii de pîslă speciali pentru călătorie, intra într-o pereche de galoși diformi, lua de toartă cele două coșuri și se îndrepta spre taraba de pe strada gării pe care atîrna o plăcuță: Anna Koljaiczek, Bissau. Ce ieftine erau ouăle pe atunci! — 15 pentru-un gulden, iar untul costa mai puțin decît margarina. Bunica ședea ghemuită între două negustorese de pește care strigau: « ia cambula! » și « batogul, vă rog! » Gerul făcea untul ca piatra, păstra ouăle proaspete, șlefua solzii de pește făcînd din ei lame de ras ultrafine și oferea loc de muncă și plată unui om chior de-un ochi, pe nume Schwerdtfeger, care încălzea țigle deasupra unui foc de cărbuni, împărțindu-le împachetate în jurnal, precupețelor.

Bunica îl lăsa pe Schwerdtfeger să-i viре punctual, tot la o oră, cărămizile fierbînti, sub cele patru fuste. Și asta Schwerdtfeger o-ndeplinea cu ajutorul unui șuber de fier. Un pachetel aburînd vîrît sub stofa abia ridicată, o mișcare de descărcare, una de încărcare, și șuberul lui Schwerdtfeger ieșea de sub fustele bunicii cu cărămida aproape rece.

Cît am invidiat eu cărămizile astea învelite-n jurnal și făcătoare de căldură! Și astăzi îmi mai doresc să fiu eu cărămida încălzită de sub fustele bunicii, să fiu înlocuit continuu dar tot cu mine. Veți întreba: ce să caute Oskar sub fustele bunicii? Vrea să-l imite pe bunicu-său Koljaiczek și să se dea la femeia asta bătrînă? Caută uitarea, patria, eterna nirvana?

Oskar răspunde: Africa o căutam pe sub fuste, sau poate Napoli, oraș mai cunoscut. Aci se contopeau fluviile, aci era cumpăna apelor, aci băteau vînturi speciale, dar putea să nici nu adie vîntul, aci susura ploaia, deși stătea pe uscat, aci acostau

vapoarele sau ridicau ancora, aci, alături de Oskar ședea bunul Dumnezeu, căruia i-a plăcut întotdeauna căldura, aci își curăța dracul luneta, aci se jucau îngerașii de-a baba oarba; sub fustele bunicii era întotdeauna vară, chiar și când ardeau lumînările în pomul de Crăciun, când căutam ouăle de Paști sau mai știu eu ce sfânt sărbătoream. Nicăieri nu puteam trăi mai liniștit, după calendar, ca sub fustele bunicii mele.

Dar la piață nu voia să mă lase acolo, sau foarte rar. Mă cățaram lângă ea pe lădiță, priveam cum veneau și plecau cărămizile calde și învățam șmecheria cu ispititul. Prins de un șnur, aruncam portofelul vechi al lui Vinzent Bronski pe zăpada bătătorită de pe trotuar pe care nisipul împrăștiat îl murdărise în așa hal încît numai eu și bunica zăream firul de ață. Gospodinele veneau și plecau, nu voiau să cumpere nimic, deși toate erau ieftine, poate ar fi vrut să li se dea pe gratis și încă ceva pe deasupra, căci o doamnă se aplecă după portofelul lui Vinzent, atinse cu degetele pielea dar bunica trase undița cu stimata doamnă ușor jenată-n cîrlig, momi spre lada ei pește bine îmbrăcat și rămase foarte amabilă: «No, conită, poate doriți puțin unt, galben ca aurul sau oușoare, cincisprezece la gulden?»

În felul acesta își vindea Anna Koljaiczek produsele naturale. Eu însă am priceput magia ispitei, deși nu a acelea care-i îndemna pe derbedeii de paisprezece ani să se joace în pivniță cu Susi Kater de-a pacienta și doctorul. Asta nu mă tenta, începusem să mă feresc după ce ștregarii de la noi din casă, Axel Mischke și Nuchi Eyke ca donatori de ser și Susi Kater ca doctoriță, au făcut din mine pacientul care trebuia să înghită medicamente, ce-i drept, nu așa nisipoase ca supa de cărămidă pisată dar care aveau în schimb un gust de pește împutit. Ispita mea nu avea nimic comun cu trupul și se ținea la distanță de orice partener.

Tîrziu, după căderea serii, o oră — două de la închiderea magazinelor, scăpam de mama și de Matzerath. Ieșeam în noaptea de iarnă. Pe străzile liniștite, aproape fără oameni, pîndeam din gangurile caselor păzite de vînt galantarele de pe trotuarul vecin, vitrinele prăvăliilor de delicate, vitrinele mercuriilor, ale tuturor magazinelor care ofereau privirii pantofi, ceasuri, bijuterii, lucruri ușor de mînuit și demne de a fi rîvnite. Preferam chiar prăvăliile care-și ofereau produsele departe de lumina fîlînarelor de pe stradă, în semiîntuneric, căci lumina îi atrage pe toți, chiar și pe tipii banali, pe cînd semiîntunericul îi face doar pe cei aleși să rămîină.

Și pe mine nu mă interesau oamenii care trecînd agale aruncau o privire în vitrinele luminoase, mai mult la prețuri decît la marfă, oamenii care se priveau în vitrină ca să observe dacă le șade dreaptă pălăria. Clienții pe care-i așteptam eu în gerul uscat, netulburat de vînt, sub ninsoarea abundentă sau luna crescînd odată cu frigul, acești clienți se opreau ca la comandă în fața vitrinelor, nu rătăceau prea mult peste lucruri ci își aținteau privirea fie pe loc, fie în secunda următoare, asupra unui singur obiect expus. Planul meu era acela al vînatorului. Era nevoie de răbdare, de sînge rece, de-un ochi liber și sigur. Abia cînd toate aceste condiții erau îndeplinite venea rîndul glasului meu să răpună vînatul, să-l momească fără vărsare de sînge, fără dureri, dar în ce scop?

Pentru hoție: fiindcă făceam în vitrină cu țipătul meu mut o tăietură rotundă chiar în dreptul obiectului rîvnit, o împingeam ridicînd vocea spre interiorul galantarului astfel încît să se-audă abia un zgomot repede înăbușit, care însă nu semăna cu cel de sticlă spartă — eu nu-l auzeam pentru că Oskar stătea mult prea departe, dar acea tînră doamnă, cu guler de iepure la paltonul maro întors precis deja odată, ea a auzit tăietura rotundă, a tresărit pînă în blana de iepure, a vrut să plece prin zăpadă dar a rămas totuși, poate pentru că ninge sau, poate, pentru că pe ninsoare, atunci cînd e deasă, totul este permis. Și s-a mai și uitat împrejur, suspectînd fulgii, s-a uitat, de parcă în dosul fulgilor n-ar fi fost alți fulgi, și încă se mai uita cînd mîna

dreaptă i-a alunecat ușor din mașonul garnisit, de asemenea, cu blană de iepure. Și apoi nu s-a mai uitat înapoi, ci și-a vîrît mîna prin spărtura rotundă, a dat la o parte sticla căzută pe obiectul rîvnit, trăgînd mai întîi unul, apoi celălalt pantof negru, fără a le vătăma tocurele și fără să se taie la mîna în muchia ascuțită. Pantofii au dispărut la stînga și la dreapta, în buzunarele paltonului. O clipă, cît cinci fulgi de zăpadă, Oskar zări un profil drăgălaș dar inexpressiv, gîndi că e un manechin de la casa de modă Sternfeld, din fericire în drum pe-aici, dar iată că ea se pierdu în ninsoare, mai apărură odată sub lumina galbenă a felinarului următor și dispărură, deviînd din raza luminii, poate o femeie tînără, proaspăt căsătorită, poate un manechin emancipat.

Treaba fiind isprăvită — și așteptarea, pînda, abstenența de la bătutul în tobă, și-apoi descîntatul și topitul sticlei înghețate e o treabă grea — nu-mi rămase altceva de făcut decît, asemeni hoștei, fără pradă însă să mă duc acasă cu inima fierbinte și rece în același timp.

Nu-mi reușea întotdeauna, ca-n cazul cu manechinul, relatat mai sus, să-mi pot etala arta de ispititor cu atîta succes. Am avut, de exemplu, ambiția să determin un cuplu să fure. Fie că n-a vrut nici unul, fie că el ar fi vrut dar ea l-a smucit de mîna, sau era ea destul de hotărîtă dar a căzut el în genunchi pînă cînd ea a cedat continuînd însă să-l disprețuiască.

Odată, în fața unei parfumerii, am corupt o pereche de îndrăgostiți care-n ninsoare păreau foarte tineri. El a renunțat la a mai fi erou și a furat colonie. Ea s-a vîitat de parcă i-ar fi repugnat toate parfumurile de pe lume. El însă dorea ca ea să miroasă plăcut și și-a impus voința pînă la felinarul următor. Acolo însă, evident demonstrativ, de parcă ar fi vrut să-mi facă în ciudă, ea l-a sărutat ridicîndu-se pe vîrfuri pînă ce el s-a întors, ducînd înapoi în galantar apa de colonie.

Și mi s-a-nîmplat cîteodată la fel, cu domni bătrîni, de la care așteptam mai mult decît promiteau pașii lor plini de importanță în noaptea de iarnă. Stăteau evlavioși în fața vitrinei vreunei tutungerii, erau cu gîndul în Havana, Brazilia sau pe insulele Brissago și cînd vocea mea le făcea tăietura corespunzătoare și cînd, în sfîrșit, sticla cădea pe vreo cutie cu «Înțelepciunea neagră», în domniile mele parcă se închidea un briceag. Făceau stînga-mprejur, traversau strada vîslind din baston, grăbeau pasul trecînd pe lîngă mine fără să mă vadă, prin fața mea și-a gangului în care mă adăposteam, și-i îngăduiau lui Oskar să zîmbească de fețele lor tulburate, de domni bătrîni, scuturate parcă de necuratul — dar zîmbetul se amesteca cu o teamă vagă, căci pe domni, în majoritate fumători de trabuc, îi treceau sudori cînd reci, cînd calde, expunîndu-se astfel mai ales pe vreme schimbătoare, primejdiei de a răci.

Societățile de asigurare din suburbia noastră au fost nevoite în acea iarnă să plătească despăgubiri serioase magazinelor, asigurate în mare parte împotriva spargerilor. Și chiar dacă n-am prilejuit furturi în stil mare, măsurînd intenționat tăieturile, în așa fel încît să nu poată fi sustrate decît unul sau cel mult două obiecte, totuși, cazurile de spargeri s-au înmulțit în așa hal, încît poliția nu mai pridideea cu ele deși presa o ultragia numind-o incapabilă. Din noiembrie treizeci și șase pînă-n martie treizeci și șapte, au putut fi numărate șizeci și patru de tentative și douăzeci și opt de spargeri reale executate în același stil.

Ce-i drept, funcționarii de la poliția criminală au reușit să scoată prada de la o parte din femeile bătrîne, băieții de prăvălie, servitoarele și profesorii pensionari, care nu erau hoți pasionați, sau unora dintre pungașii lacomi, profani în meserie care după o noapte albă pricinuită de obiectul dorințelor lor, mergeau a doua zi dimineața la poliție spunînd: «Oh, vă rog să mă scuzați, n-o să se mai întîmple. Dar deodată a apărut gaura în vitrină, și cînd mi-am revenit din spaimă și vitrina se afla deja la trei încrucișări de străzi în urmă, mi-am dat seama că buzunarul meu

adăpostește în mod ilegal o pereche de mănuși bărbătești din piele fină, scumpe desigur, dacă nu chiar neprețuite ».

Și pentru că poliția nu crede în minuni, atît prinșii cît și toți ceilalți care se prezentau de bunăvoie, își ispășeau fapta prin închisoare între patru săptămîni și două luni.

Chiar și eu am fost supus de cîteva ori arestului la domiciliu fiindcă mama bănuia, bineînțeles, chiar dacă nu voia să recunoască asta față de sine și, în mod cu totul inteligent, nici față de poliție, că vocea mea era amestecată în această afacere criminală.

În prezența lui Matzerath, care voind neapărat să facă pe cinstitul a organizat un interogatoriu, am refuzat orice fel de depoziție, ascunzîndu-mă cu tot mai multă îndemînare în dosul tobei mele de tinichea și-n dosul staturii mele permanente de copil rămas la vîrsta de trei ani. După asemenea interogatorii, mama striga de fiecare dată: « De vină e liliputanul acela care l-a pupat pe Oskar pe frunte. Am bănuț imediat că asta va-nsemna ceva, fiindcă-nainte Oskar era cu totul altfel ! »

Recunosc că domnul Bebra m-a influențat lesne și durabil. Nici măcar claustrările acasă nu m-au putut împiedica să evadiez din cînd în cînd, cu puțin noroc, pentru o cră, să tai cîntînd o bucată rotundă din geamul unei galanterii și să fac dintr-un tînar plin de speranțe și care afla desfătare contemplînd vitrina magazinului, posesorul unei cravate rubinii de mătase naturală.

Dacă mă întrebați: era dracul, acela, care-i poruncea lui Oskar să sporească și mai mult tentația (și așa mare) unei vitrine bine șterse, făcîndu-i o spărtură cît palma, trebuie să răspund: era dracul. Era dracul chiar și numai pentru faptul că stăteam în ganguri întunecoase. Pentru că gangul, după cum se știe, este locul preferat al dracului. Pe de altă parte, fără intenția de a minimaliza diavolul ispitirilor mele, astăzi, cînd nu mai intuiesc ocazia și nu mai simt atracția ispitirilor, pot să-mi declar mie și îngrijitorului meu Bruno: Oskar, tu nu numai c-ai împlinit dorințele mici și mijlocii ale acelor liniștiți trecători ce se plimbau iarna, îndrăgostiți de obiectele dorințelor lor, dar le-ai ajutat oamenilor din fața vitrinelor să se recunoască pe sine. Cîte-o doamnă solid elegantă, cîte-un unchi cumsecade, cîte-o domnișoară trecută dar pururi proaspătă în credință nu și-ar fi recunoscut niciodată vocația furtului dacă vocea ta nu i-ar fi împins la hoție, și chiar mai mult, i-a convertit pe acei cetățeni care pînă atunci vedeau în fiecare hoțisor mic și neîndemînat un pungaș damnat și periculos.

După ce l-am pîndit seară de seară, după ce s-a abținut de la furt de trei ori și după ce, totuși, a devenit unul dintre hoții niciodată identificați de poliție, dr. Erwin Scholtis, procuror și acuzator temut la tribunalul Oberlandului, pare să fi devenit un jurist blînd, indulgent, aproape uman în procese, pentru că mi s-a jertfit mie, micul semizeu al hoților, furînd un pămătuf de ras din pîr de bursuc veritabil.

În ianuarie treizeci și șapte am așteptat mult și-am înghețat în fața unui magazin de bijuterii, care cu toată poziția sa liniștită aflată pe o alee dreaptă de arțari, avea un bun renume. S-a perindat ceva vînat prin fața galantarului cu bijuterii și cu ceasuri, și l-aș fi lichidat fără prea multă chibzuială dacă ar fi fost vorba de alte vitrine, cu ciorapi de damă, pălării de velur sau lichioruri.

Ce înseamnă podoabele: începi să alegi, încet, te adaptezi scurgerii unor lanțuri nesfîrșite, nu mai măsoari timpul în minute ci în ani perle, pornești de la faptul că perla supraviețuiește gîtului, că îți slăbește mîna și nu brățara, că în morminte au fost găsite inele cărora degetele nu le-au ținut piept, pe scurt, unul dintre cei care privesc vitrina și se pare prea trufaș, altul prea josnic ca să poți atîrna pe ei podoabe.

Vitrina giuvaergului Bansemer nu era prea încărcată. Cîteva ceasuri rare, în montură elvețiană de calitate, un sortiment de verighete pe catifea albăstruie, iar în mijlocul exponatelor șase, poate, sau mai exact șapte piese rare: un șarpe

încolăcit de trei ori, lucrat în aur de diferite nuanțe, și-al cărui cap foarte fin cizelat era împodobit cu un topaz, două diamante și, în loc de ochi, două safire. Nu-mi place în general catifeaua neagră dar șarpele giuvaerghiului Bansemer era potrivit cu fondul acela după cum potrivită era și catifeaua gri care, sub lucrăturile de argint izbitoare prin forma lor regulată, prin simplitatea lor amețitoare, răspîndea o liniște excitantă. Un inel cu o gemă atât de delicată încît se vedea că este cerut de mîinile unor femei tot atât de delicate, devenind astfel el însuși tot mai delicat și atingînd acel grad de nemurire rezervat doar podoabelor. Lănțioare pe care nu le puteai purta nepedepsit, lanțuri care te oboseau și, în sfîrșit, pe o pernă de catifea alb-gălbui un colier lucrat cu arta cea mai suavă, conturînd simplu curbura gîtului. Înlanțuire fină, montură vagă, o țesătură filigramată înfinit. Ce păianjen și-a secretat aurul airi pentru a prinde-n plasă șase rubine mici și unul mare? Și unde se afla el, păianjenul, și ce aștepta? Nu alte rubine, desigur, ci mai degrabă pe cineva căruia rubinele prinse în plasa lui, lucind ca niște picături de sînge egale, să-i capteze privirea — cu alte cuvinte: cui să-i dăruiesc în sinea mea sau în sinea păianjenului urzitor de aur acest colier?

În optsprezece ianuarie treizeci și șapte, pe o zăpadă scîrțîind sub picioare, într-o noapte care mirosea a mai multă zăpadă, care miroasea a atât de multă zăpadă cît poate să-și dorească cineva care vrea să cedeze totul zăpezii, l-am văzut pe Jan Bronski traversînd strada puțin mai în sus, spre dreapta de locul în care mă aflam, trecînd pe lîngă magazinul cu bijuterii fără să ridice privirea, apoi ezitînd și oprindu-se ca la comandă; s-a întors, sau poate l-a întors cineva, — și iată-l pe Jan în fața vitrinei dintre arțarii liniștiți, împovărați de alb.

Jan Bronski, grațiosul, sensibilizat, supusul față de profesie, egoistul în dragoste, prost în egală măsură și ahtiat după frumos, Jan, care trăia din carnea mamei mele și care, așa după cum și astăzi mai cred m-a procreat în numele lui Matzerath, stătea în paltonul lui elegant, croit parcă de un croitor varșovian, împietrit, devenit propria lui statuie, simbolică parcă, în fața vitrinei, avînd privirea lui Parcifal care stătuse-n zăpadă și văzuse sînge-n zăpadă, ațintită spre rubinele de aur.

L-aș fi putut striga înapoi, l-aș fi putut rechema cu toba. Toba era la mine. O simțeam sub palton. Era suficient să-mi deschii un nasture și s-ar fi asvîrlit singură, afară, în ger. O mîna în buzunar, și-aș fi avut bețele în mîna. Vînătorul Hubertus n-a tras cînd a avut cerbul rar în bătaia puștii. Din Saul s-a făcut Paul. Attila a făcut cale-ntoarsă cînd papa Leo a ridicat degetul cu inelul. Eu însă-am tras, nu m-am preschimbat, nu m-am întors, am rămas vînător, Oskar, și doream să-mi ating scopul. nu m-am deschiat, n-am scăpat toba-n ger, n-am încrucișat bețele pe tinicheaua dalbă, de iarnă, n-am făcut din noaptea de ianuarie o noapte a toboșarului, ci am țipat mut, am strigat așa cum poate că strigă o stea, sau cum strigă peștele dedesubt, am strigat mai întîi gerului, i-am strigat în structură ca să poată cădea zăpadă proaspătă, în sfîrșit, strigai apoi în sticlă, în sticla groasă, în sticla scumpă, în sticla ieftină, în sticla transparentă, în sticla opacă, în sticla dintre lumi, în sticla feciorelnică, mistică a vitrinei dintre Jan Bronski și colierul de rubine, am strigat, făcînd o spărtură de mărimea mînușii lui Jan, cunoscută mie, am lăsat sticla să cadă brusc ca un chepeng, ca poarta raiului și ușa iadului; și Jan n-a tresărit, și-a lăsat mîna trasă în piele

să-i crească afară din buzunar, să intre în rai; și mănua a părăsit iadul, i-a extras raiului sau gheenei un colier ale cărui rubine le-ar fi stat bine tuturor îngerilor, chiar și celor căzuți — și i-a permis mînii încărcată cu rubine și aur să se întoarcă în buzunar, zăbovind încă în fața vitrinei sparte, deși era periculos, deși nu mai sîngerau rubine care să-i impună privirii lui sau privirii lui Parcifal direcția aceea fără întoarcere.

Oh, tată, fiu și spirite sfînt ! Trebuia să se întîmple ceva cu spiritul dacă lui Jan, tatăl, nu i se întîmpla nimic. Fiul, Oskar, își descheie paltonul, luă în grabă bețele și strigă lovind în tinichea : tată, tată, pînă ce Jan Bronski se întoarce, traversează strada încet, mult prea încet și mă găsi pe mine, Oskar, în gang.

Ce frumos că în clipa cînd Jan mă mai privea încă fără expresie, brusc, în plin ger, a-nceput să ningă. Mi-a-ntins mîna, m-a condus tăcut dar fără supărare acasă unde mama se frămînta din cauza mea și Matzerath, care a amenințat ca de obicei cu poliția, pe un ton aspru dar în glumă. Jan n-a dat explicații, n-a zăbovit îndelung, n-a vrut să joace partida de skat pentru care Matzerath așezase berea pe masă. La plecare l-a mîngîiat pe Oskar și acesta n-a știut dacă-i cere tăcere sau prietenie.

Curînd după aceea Jan Bronski i-a dăruit mamei colierul. Ea l-a purtat numai cîteva ore, cînd Matzerath era absent, știind sigur proveniența bijuteriei, l-a purtat pentru sine, sau pentru Jan Bronski, sau poate chiar pentru mine.

Imediat după război l-am schimbat la negru în Düsseldorf, pentru douăsprezece țigări americane Lucky-Strike și pentru o mapă de piele.

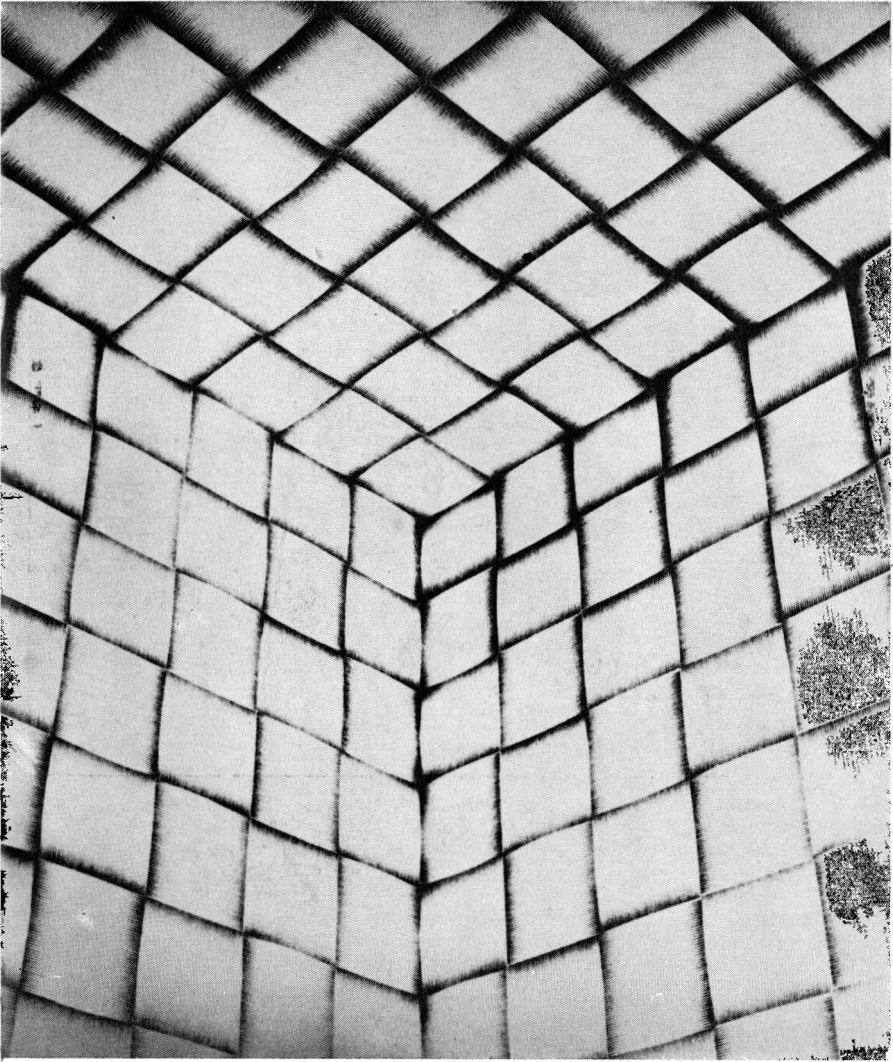
În românește de RODICA DEMIAN și SÂNZIANA POP

« O carte așteptată cu mult interes », aceasta este formula uzitată în asemenea ocazii. Chiar dacă este rostită numai din curiozitate, acea curiozitate care parcă se întrebă: oare ce a mai pus la cale de astă dată ? Cel care a pătruns în atenția opiniei publice printr-o creație literară cum este Toba de tinichea, și-a asumat obligația de a crea de fiecare dată un scandal literar și — vai lui — dacă nu-și respectă obligația . . .

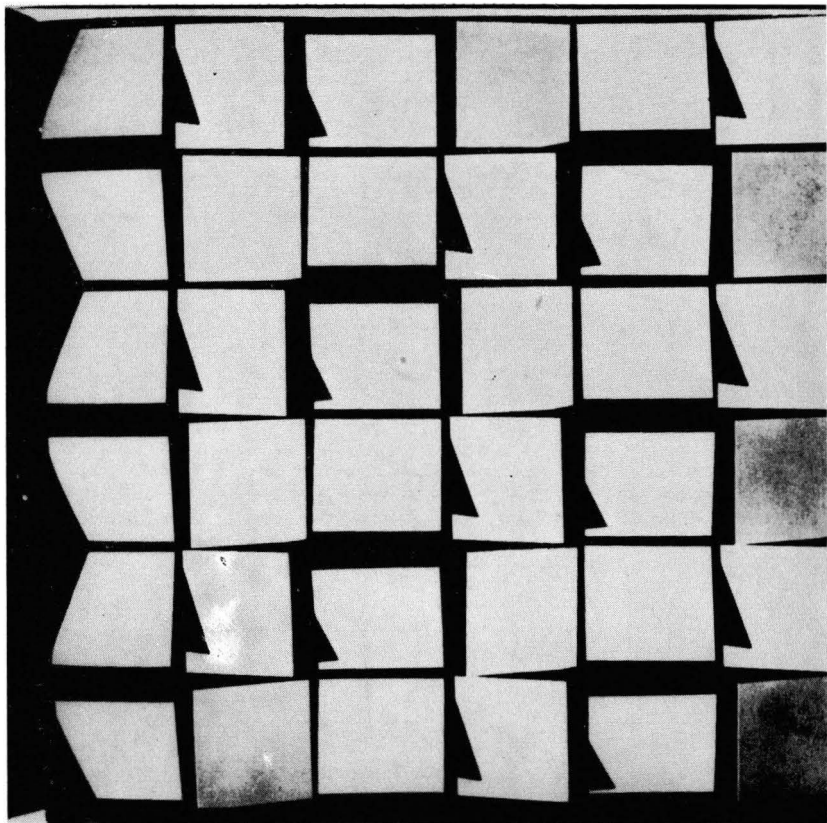
Arta povestitorului rezidă în mod categoric în acel har de a transforma realul în fantastic și fantasticul în real . . . Tot ceea ce se petrece dincolo de limitele acestei vraje, eșuează în caricatural . . .

Fiindcă nu este vorba numai de un om « care vede totul și nu uită nimic », ci de unul care dispune de excepționalul talent de a da glas celor văzute și auzite..

GÜNTER BLÖCKER

ALVIANI: Cub-ambientă

STAUDT: Relief

GÜNTER GRASS și FORȚA EPICULUI

La începutul lui octombrie trecut, am avut prilejul de a asista la o seară de poezie a lui Günter Grass, în cursul căreia — după o veche deprindere germană — poetul a citit câteva din creațiile sale lirice inedite și a susținut apoi discuții în contradictoriu cu publicul. Seara de poezie a avut loc în cadrul unui congres al germaniștilor, ținut în Berlinul de Vest. « Ținut » este un fel de-a vorbi, întrucât vreme de-o săptămână, pentru care fuseseră programate comunicări și discuții în fiecare dimineață și după amiază, lucrările congresului aproape că nu s-au putut desfășura; cauza a fost agitația, pînă la un punct anarhică, a unui grup infim — prin raport cu cei peste o mie de congresiști — de studenți, care, în afară de afirmarea turbulentă a prezenței lor, nu prea păreau să aibă alte obiective sau revendicări bine gîndite și precizate. Dar seara de poezie a lui Günter Grass n-au tulburat-o în nici un fel. Atunci, întrucît mai de curînd presa germană a relatat, cu reticențe, fazele unui conflict acut, însoțit de manifestări violente prin grai și scris, care s-a declanșat între Günter Grass și studențimea din Berlinul preferat de poet ca oraș și reședință.

În seara aceea l-am văzut pentru prima oară și l-am cunoscut în grabă, întrucît îndată după terminarea lecturii și discuțiilor, urma să plece într-o călătorie mai lungă de conferințe și discursuri electorale prin toate landurile Republicii Federale a Germaniei, pentru sprijinirea P.S.G., al cărui membru militant este din 1965.

Impresionant prin prezența fizică și mai ales prin capul leonin, oacheș, cu o imensă și decorativă mustață neagră « pe oală », voit neglijent în ținuta vestimentară, fără a depăși, prin modernitatea antiticonformismului ei, limitele unei noțiuni de moderație înscrise în sfera mai largă a unui permanent valabil bun-simț, Grass a impresionat destul de puțin prin poemele sale lirico-politice. Deși cîndva, la un simpozion de poezie lirică din 1960, Grass se autocaracterizase ca un « eingeffleischer Gelegenheitslyriker », poeziile sale păreau să reprezinte mai degrabă un fel de « hobby » — cum ar zice nemții de azi — adică un « violon d'Ingres » al unui talent prin excelență epic, eruptiv, copleșitor prin dezlănțuirea stufoasă a invenției ce nu cunoaște niciodată penuria, prin dimensiunile de-a dreptul epopeice ale eroilor și prin vastitatea caleidoscopic-dinamică a narațiunii. Lectura poemelor a fost ascultată cu o sfințenie și un interes ce reflectau în mod evident marea prețuire de care se bucura poetul și totodată curiozitatea asistenței de-a vedea o nouă fațetă a unui talent în permanentă efervescență, de la care niciodată nu știi la ce să te aștepți. Dar întrebările puse la sfîrșit, în legătură cu sensul, substanța și dimensiunile universului său liric sau cu modalitățile exprimării lui, au oglindit luciditatea necrutătoare a unui public matur estetic, care nu iartă nici o slăbiciune numai de dragul unei sentimen-

tale aprecieri de ansamblu din trecutul mai îndepărtat sau mai apropiat. Re-produc doar una din întrebări, pusă de un tânăr asistent universitar, care m-a impresionat prin îndrăzneala ei și care suna cam astfel: « Ce-ar zice domnul Grass, dacă ar întâlni în creația altui poet un șir de platitudini asemenea celor debitate în unele din poeziile citite astă seară, ca de pildă... » — și urmau o serie de exemplificări. După un scurt răgaz, destinat parcă revenirii de pe urma șocului și împingerii la regim maxim a mecanismului gândirii inteligente, Grass a răspuns cu un calm deconcertant și demn de invidiat: « Firește că le-aș condamna; dar în privința asta există puncte de vedere diferite, iar preținsele platitudini din poeziile citite astă seară aici, mie nu-mi par a fi platitudini ! »

M-am dus atunci cu gândul la câteva versuri dintr-o poezie programatică *Diana*, cuprinsă într-un volum de versuri mai vechi ale lui Grass, *Triunghi de întoarcere*:

*« Din totdeauna-am refuzat
să-mi las trupul, ce-aruncă umbră,
rănit de-o idee fără umbră. »*

Și mi-am dat seama de admirabila forță și siguranță interioară a creatorului care-și urmează calea, fără a se lăsa influențat de nimic, așa cum se mărturisește de altfel și în *Despre cele de la sine înțelese* (*Über das Selbstverständliche*): « Soarta mea a fost să exprim, să dau greș, să pierd, s-o iau din nou de la capăt. Țelul strădaniilor mele s-a chemat: să opun scepticismul, critica și agitația politică oricăror tentative de liniștire, promisiuni de siguranță sau violări ale conștiinței. »

Într-adevăr, în toată generația postbelică de scriitori germani, nu există vreun altul ale cărui opere să fi fost întâmpinate cu dispute mai aprigi și aprecieri mai contradictorii decât creația lui Günter Grass, vreun altul care să fi dezlănțuit, încă de la debut, furtuni mai învolburate prin atitudinea sa de teribilism comportativ, literar și, chiar, vestimentar. Un teribilism foarte greu de surprins în ipostaze sau instantanee apte să slujească unei caracterizări de ansamblu ori de detaliu. Un teribilism care se situează la triconfiniul dintre *fronda principială de esență neoespressionistă* — extinsă la problematica socială și politică a marasmului de după al doilea război mondial — *fecundarea naturalistă a suprarealismului* — amplificată cu prospectări quasi-freudiene ale zonelor de curiozități sau refulări erotice, surprinse într-o lumină violent, dar pînă la un punct nesupăraător obscenă — și *beatnicul ultramodern* — dezbărat prin bun-simț de crusta obligatorie a jgului fizic și intelectual menit să mascheze frecvența lipsă de fond etic și de simț estetic.

În cei 13 ani care au trecut de la debutul său — de poet și grafician care-și ilustrează singur operele — cu volumul *Avantajele găinilor giruetă*, *Poezii și proză*. (*Die Vorzüge der Windhühner*, 1956), Günter Grass a desfășurat o prodigioasă activitate literară¹, încercîndu-se atît în domeniul romanului și nuvelei,

¹ Romanele *Toba de tinichea* (*Die Blechtrommel*, 1959) și *Ani ciinești* (*Hundejahre*, 1963), nuvela *Pisica și șoarecele* (*Katz und Maus*, 1961); volumele de poezii *Triunghi de întoarcere*. (*Gleisdreieck*, 1961) și *Descusut* (*Ausgefragt*, 1967); piesele de teatru absurd grotesc *Călare la dus și la-ntors* (*Beritten hin und zurück*, 1954, publicat 1958), *Ape crescute* (*Hochwasser*, 1955, publicată 1963), *Unchiule, unchiule* (*Onkel, Onkel*, în prima versiune 1956—57, refăcută și publicată 1965), *Încă zece minute pînă la Buffalo* (*Noch Zehn Minuten bis Buffalo*, 1957), drama în cinci acte *Bucătarii cei răi* (*Die bösen Köche*, 1957, publicată 1961), farsa *Treizeci și doi de dinți* (*Zweiunddreißig Zähne*, 1958), *POUM sau trecutul zboară cu noi*. O piesă într-un act, *Pledoare pentru un nou guvern* (*POUM oder die Vergangenheit fliegt mit. Ein Spiel in einem Akt. Plädoyer für eine neue Regierung*, 1965), « tragedia germană » *Plebeii fac proba răscoalei* (*Die Plebejer proben den Aufstand*, 1966); volumele de eseuri, articole și cuvîntări; *Despre ceea ce se înțelege de la sine* (*Über das Selbstverständliche*, 1969), *Despre dascălul meu Döblin și alte articole* (*Über meinen Lehrer Döblin und andre Aufsätze*, 1968).

cît și al dramei, al liricii de idei și politice sau al eseuului. Totuși el rămîne încă « scriitorul unei singure cărți » — romanul *Toba de tinichea*. Nu în sensul că restul scrierilor sale s-ar situa la un nivel vădit inferior. Dar cînd vorbești de Günter Grass te gîndești îndată — și mai ales — la *Toba de tinichea*. Și, chiar de n-ar mai fi scris nimic altceva decît acest roman, masiva lui personalitate și gloria n-ar părea cu nimic diminuată, așa cum un Dante ar putea trăi doar prin *Divina Comedie*, Goethe prin *Faust* sau Swift prin *Guliver*.

În legătură cu *Toba de tinichea*, s-a afirmat că « istoria diformului homunculus Oskar Matzerath povestită de el însuși » n-ar fi decît povestea vieții lui Grass « scrisă în răspăr », cu o tehnică stilistică inovatoare, care proclamă « caracterul obiectiv doar geometric al formelor materiale », inclusiv al celor umane. Afirmția se verifică în măsura în care ambianța geografică și socială a celor două romane, ca și a nuvelei *Pisica și șoarecele* sau a unora din poezii ori din scenele pieselor sale, prinde formă și viață din substanța copilăriei și a anilor de școală ai lui Grass, trăiți în mahalaua Langfuhr din orașul Danzig, de la 1927, data nașterii sale dintr-o căsătorie mixtă germano-polonă, și pînă-n 1944 cînd — deși nici nu împlinise șaptesprezece ani — e mobilizat ca auxiliar la aviație. Din restul anilor petrecuți ca soldat pe front, ca rănit într-un lazaret din Marienbad, ca prizonier la americani pînă-n 1946, apoi ca lucrător agricol, ca muncitor într-o mină de potasiu de la Hildesheim și ca ucenic pietrar la Düsseldorf (după 1947), operele sale aproape că nu ne aduc nici un reflex; tot astfel rămîn încă în afara focalului luminos al creației literare și anii de studiu de la Academia de artă din Düsseldorf (pînă în 1953), ca elev al lui Mages și Pankok, sau cei petrecuți, sub îndrumarea lui Hartung, la Academia de arte plastice din Berlin (1953—56) și la Paris (1956—60).

Grass, însuși, neagă orice afinitate dintre fazele vieții sale și etapele locale sau temporale pe care le parcurg eroii săi și infirmă categoric afirmația istoricilor literari că scrierile sale epice — în special *Toba de tinichea* — ar fi autobiografii criptice, cu un cifru mai mult sau mai puțin străveziu: « Atît cît îmi pot aminti din propria mea viață, nu găsesc nici în *Toba de tinichea*, nici în nuvela *Pisica și șoarecele* pasaje din viața mea. De altfel nici n-am intenția să scriu ceva autobiografic și nici nu cred că ar fi posibil. Pe de altă parte există, firește, amintiri ale unor trăiri, schițate aluziv, care vin doar de la un cuvînt, de la o boare, de la o apucare cu mîna, de la auzirea unui zvon, iar aceste lucruri, aceste fragmente de trăire pot fi convertite mai ușor într-o povestire. La aceasta se mai adaugă faptul că, în general, fiecare carte cu toate personajele secundare, cu peisajul, cu selectarea și alegerea temei însemnează, firește, o bucată din autor, o anumită bucată, și totodată o autodescoperire a autorului ».

Dar cu toată caleidoscopică inepuizabilă inventivitate și afabulație care reliefează, fără posibilitate de contestare creația lui Grass din noianul literaturii contemporane, făcînd extrem de dificilă decelarea miezului intim autobiografic, și cu toată contestarea de către Grass însuși a acestui miez, intensitatea trăirii copilăriei în mediul familiei sale mic-burgheze se simte fără greș în orice scrie. Iar violența abruptă cu care autorul a fost ejectat din acest mediu — și, deci, din copilărie — constituie, pare-se, lupa care concentrează sau dispersează razele, deformînd imaginile, și totodată cheia pentru reconstituirea acestor proiecții, conștient distorsionate, într-o frescă a copilăriei alcătuite din joacă și seriozitate, a unei copilării criptic estompate și totuși concret descifrabile, sub ale cărei arabescuri anarhic dezlănțuite prind viață obiectele, personajele și motivele cu o relevanță arhetipică pentru autor. În aceasta stă modernitatea și monumentalitatea scrisului lui Grass, care constituie în fond momentul actual, suprarealist,

de un absurd grotesc, al evoluției unui gen, ce pornește de la descrierea romantic-realistă, «în clar», a copilăriei și devenirii unei *Simplicius Simplicissimus* sau a unui Wilhelm Meister și în a cărei tradiție se înscriu nume ca Grimmels-hausen, Fischart, Reuter, Döblin, Sterne, Joyce, Rabelais etc.

Ca și fiecare din autorii aceștia, la vremea respectivă, Grass își concepe personajul central într-o optică proprie; astfel, pe Oscar — «acel pitic ce bate toba, acel bastard alcătuit din sens și nonsens, din real și ireal, din spirit satiric și vitalitate priapică» — îl făurește din trăirea uniperspectivă, dar multiplu fațetată a formelor de manifestare și a modalităților vieții contemporane, specifice lumii capitaliste, și anume din trăirea perspectivei abstruze a piticului, care dezvăluie unghiuri și priveliști rămase îndeobște ascunse privitorului de la înălțimea normală. În acest sens, Oskar este un adevărat eveniment artistic în lumea literară actuală, este integrarea funcțională a unei ficțiuni în procesul de descifrare și interpretare al realității; el este funcționalizarea deliberată a unui personaj generat de fantezie pentru a putea crea perspectivele inedite și elementele aparent noi, necesare nașterii mediului narativ al descoperirii și reconstituirii la alte dimensiuni a unei lumi trăite și cunoscute din unghiuri în general aproape tipizate sau standardizate. Unicitatea acestei invenții și consecințele deosebit de favorabile pentru autor constau — după cum se mărturisea cândva Grass către Horst Bienek — în faptul că Oskar rămâne la vîrsta de 3 ani și nu mai crește corporal, dar că «totodată are din naștere, din prima clipă, mintea și clarviziunea unui adult, cu toate erorile și speculațiile eronate specifice acestuia; apoi în faptul că mai tîrziu adulții nu-l consideră ca pe-un adult, ci rămîne pentru ei veșnicul prichindel; în fine, și faptul că privește totul din perspectiva de jos în sus, nu numai oamenii din jurul său, dar și întreaga epocă.»

Aceeași tehnică de a prezenta în prim-plan unul sau mai multe personaje povestitoare, care descriu epoca și societatea înconjurătoare dintr-o perspectivă subiectivă inedită, o folosește Grass și în nuvela *Pisica și șoarecele*, ca și în celălalt roman, *Ani cîinești*, pe care le consideră ca părți componente ale unui mare proiect epic încă neterminat. În *Pisica și șoarecele*, Pilenz, secretarul casei Kolping, relatează istoria «marelui Mahlke», iar în *Ani cîinești*, povestitorii succesivi — Brauxel, Harry Liebenau, Matern — zugrăvesc, în stiluri și forme diferite, trei etape: viața dinainte de 1927, anii dintre 1927 și 1945 și epoca de după 1945 pînă la 1960. Fiecare din povestitori are alt factor motor care-l împinge să nareze: «Oskar are toba sa de tinichea», spune Grass, «pentru Pilenz complexul vinovăției este motorul care-l face să scrie povestea lui Mahlke»; iar ceilalți trei au de asemenea cite un stimulent concret, care motivează firul narațiunii și stilul ei.

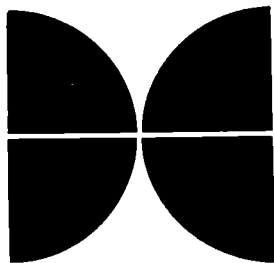
Fantezia inepuizabilă, dar într-un fel unitar controlată și dirijată a lui Grass din *Toba de tinichea* se lasă tîrîtă de «fluviul detaliilor» în *Ani cîinești*, unde narațiunea își pierde caracterul de afabulație genuină ce izvorăște dintr-o sursă unică și se transformă într-o împletire de părți aparent dispersate, într-un fel de mozaic vast și eterogen sau mai curînd într-o suită de imagini caleidoscopice policrome. Căci policromia este una din caracteristicile lui Grass, atît în sens propriu, cînd definește culori de tipul «feuerzündgockelrot», cit și în sensul concretizării senzoriale sau al definirii multiple compacte prin cuvinte complex compuse ca «jazzwiederkäuend» (rumegător de jaz). «Familienvatersorgen-falten» (cutele pe frunte ale grijilor tatălui de familie), «Hausputzbackwasch-undbügelsonnabend» (simbăta curățeniei prin casă, a coptului, spălăturii și călcatului) etc. sau în sensul diversificării și localizării stilistice prin elemente de limbaj uzual și de dialect, prin zicale populare și proverbe, prin expresii vulgare și cuvinte la modă, prin creații frazeologice originale și locuri comune.

În general, cu cât dispui de mai multe trăsături specifice și elemente defini-torii, cu atât mai ușor poți încadra un obiect, o noțiune, o operă literară într-un anumit gen sau într-o anumită specie. S-ar părea deci că tipul de roman al lui Grass ar fi ușor de definit, pe baza nenumăratelor elemente ce reprezintă caracteristici diferențiale, cele mai multe originale, sau chiar inedite. Și, cu toate acestea, Grass e greu de surprins în ipostaze univoce, apte să ofere puncte de sprijin pentru încadrarea într-o definiție sau clasificare. De aceea și discuțiile în legătură cu definirea speciei de roman practică de el n-au dus la concluzii definitive și sînt departe de-a se fi terminat. Unii au pretins, de pildă, că *Toba de tinichea* s-ar înscrie în profilul aceluia « Schelmenroman » — romanul unui șugubăț — reprezentat de *Legenda lui Ulenspiegel și a lui Lamme Goedzak* a lui Charles de Coster. Dar Grass a contestat, pe bună dreptate, și convingător, această afirmație, spunînd într-un interviu din 1959: « *Toba de tinichea* este în primul rînd un roman realist. Satira, legenda, parabola, povestea cu stafii, pe scurt tot ceea ce azi e ștampilat, prin prostească simplificare, ca suprarrealism slujește și aparține acestei realități. Firește că *Toba de tinichea* poate fi raportată la *Simplicissimus*, desigur că și la romane de formație ca *Wilhelm Meister* sau *Der grüne Heinrich*; totuși, hotărîtoare pentru mine a fost influența lui Herman Melville cu patima sa pentru obiect, cu *Moby Dick*. » Și, într-adevăr, dincolo de realismul descrierilor, Grass practică o prezentare dinamizatoare a obiectelor, prezentare care le acordă o anumită independență și le antropomorfizează. Astfel « stilpii de telegraf se numără în tăcere », « coșul cărămidăriei își păstrează ținuta », « după-amiza se tirăște pe fațada palid-pestriță a muzeului » etc. O antropomorfizare care depășește evident cadrul romanului realist, ca și al celui de formație sau al « Schelmenroman »-ului și trece în zona simbolurilor. Iar antropomorfizarea aceasta capătă valențe specifice în lirica sa, unde « împletirea unui realism precis cu o fantezie dictatorială » transformă « obiectele naturii ca și pe cele împăiate » într-un fel de « inventar viu și mort ». Aceasta, fără să mai vorbim de piesele sale de teatru, unde ustensilele sau rechizitele — luate cel mai adesea din sfera de reprezentări și trăiri ale copilului — capătă o pondere proprie și o autonomie simbolică în jurul cărora se deapănă întreaga acțiune dramatică. Asemenea obiecte dispun de o forță cu legitate proprie, care poate determina ca o situație să evolueze, peste joc și seriozitate, spre grotescul ce constituie alături de ironie și satiră, unul din principalele elemente ale realismului lui Grass.

Din apropierea de romanul șugubăț, sau ca o localizare spaniolă a acestuia s-a născut și încercarea de-a raporta factura epicului lui Grass la vechea tradiție picarescă. Așa, de pildă, în personajul lui Oskar au fost subliniate, ca o concentrare de caracteristici picaresci tradiționale sau noi, schimbarea frecventă a locului și profesiunii, înclinarea spre furt, șiretenia și abilitatea, revenirea periodică a conștiinței însingurării depline, plăcerea de a-și contempla portretele proprii și manifestarea unui fel de narcisism, plăcerea procurată de artă, satisfacția de-a investiga pînă în toate ungherele lumea mic-burgheză, fantezia pseudo-naivă și gustul pentru travestiuri și mascarade, izolarea care te face să contempli gloata din perspectivă proprie, egocentrismul concepțiilor care acordă indiferență și imunitate față de influența mediului ambiant, anti-patetismul, anti-eroismul și impermeabilitatea față de ideologie, etc. Atît Oskar, cît și alte personaje ale lui Grass, care se dovedesc « adesea amorale și anarhice », se lasă angajate în cele din urmă « pe linia înfățișării și păstrării umanului, care trebuie apărat împotriva reprezentărilor normate despre libertatea de acțiune în societate ». Iar caracterul șugubăț al unui Oskar e demonstrat de « necesitatea de-a se menține cît mai departe de societatea intrată în joc, pentru a-și putea păstra integritatea

față de ea ». Dar și în asta trebuie văzută, în fond, o critică la adresa unei societăți în care integritatea, admitînd că e realizabilă, nu poate fi obținută decît într-o existență periferică, la marginea sau în afara ei.

Îndrăzneala critice prin grotesc își găsește la Grass un pendant în transformarea limbii într-o armă tăioasă. Sceptic față de « estetismul și trivializarea limbii », față de « idealizarea și demonizarea expresiei », el își dezlănțuie atacul cu toate mijloacele satirico-ironice: aluzii, comentarii, caricaturizări, parafraze, persiflare, parodie și grotesc, care sînt configurate adesea ca replici anticonformiste împotriva manierelor și atitudinilor stilistice false, pretențioase sau lipsite de gust. Deci folosirea satirei grotești nu numai în conținut, ci și în formă. Atacurile lui nu sînt directe, ci lovesc prin ricoșeu, prin ridiculizarea provocatoare a taburilor sociale, estetice și lingvistice, printr-un scepticism radical anti-ideologic și extramoral menit să scandalizeze: « Credință-n sus, credință-n jos, aici toți sîntem sceptici ! » spune el în fragmentul de proză *Cinci păsări* din *Vorzüge der Windhühner*. Că asemenea provocări, la adresa conformismului unei societăți incapabile să înțeleagă și să aprecieze critica îndreptată contra ei, trebuiau să producă scandal era de la sine înțeles. Iar faptul că scandalul a mers pînă la defăimarea autorului pe considerente estetice și etice era inevitabil. Totuși scepticismul radical și deziluzionist al lui Grass nu reprezintă o proclamare a relativismului, a amoralității și a anarhiei, cum i s-a reproșat, ci mai curînd o invitație — într-un fel, poate, utopică — la reflecție, la reconsiderare, la abandonarea conținuturilor și formelor perimate. Eroii săi alcătuiți din ficțiune și paradoxuri oferă mijlocul de-a înfățișa concret problematica vieții în societatea contemporană și de-a lupta pentru apărarea și afirmarea independenței individului împotriva forțelor care amenință să-l corupă. O atitudine de scriitor, angajat în lupta pentru idealuri sociale etice și estetice progresiste.

Un bătrîn

*Într-un ungher în cafeneaua vuitoare,
plecat peste masă, stă un bătrîn;
un ziar dinainte, omul singur.*

*Și-n decăderea mizerabilei lui senectuți,
se gîndește cît de puțin s-a bucurat de ani
atunci cînd avea și forța și verbul și frumusețea.*

*El știe c-a-mbătrînit mult; o simte, o vede.
Și totuși timpul cînd era tînăr îi pare
cum ar fi ieri. Ce scurt interval, ce scurt interval.*

*Și se gîndește cît de mult înțelepciunea îl înșela;
cît se-ncredea în ea — ce nebunie ! —
această mincinoasă, care-i spunea: « Pe mîine. Ai tot timpul ».*

*Își amintește de` porniri ce le înfrîna; și cîte
bucurii jertfea. Orice prilej pierdut
își rîde acum de prudența lui zmintită.*

*. . . Dar de prea mult gîndit și amintit
pe bătrîn îl cuprinse amețea. Și adoarme
plecat peste masa din cafenea.*

Revino

*Revino adesea și ia-mă,
senzație iubită, revino și ia-mă —
cînd memoria trupului se trezește
și o dorință veche îmi trece în sînge;
cînd buzele și pielea își amintesc
și mîinile simt cum ar atinge iar.*

*Revino adesea și ia-mă, noaptea,
cînd buzele și pielea își amintesc.*

Întrerupere

*Noi întrerupem lucrarea zeilor,
noi, ființele clipei, grăbite și fără experiență.
În palate în Eleusis și-n Phtia,
Demetra și Thetis încep lucrări bune
printre flăcări înalte și vînat fum.
Dar veșnic Metanira dă năvală din încăperile
regelui, despletită și îngrozită,
și veșnic Peleu simte teama, și intervine.*

Cînd se trezesc

*Încearcă să le păstrezi, poete,
oricît de puține ar fi cele care rămîn.
Ale iubirilor tale spectre.
Le pune, pe jumătate ascunse, în frazele tale.
Încearcă să le reții, poete,
cînd în creierul tău se trezesc,
noaptea, sau în clarul amiezii.*

Troieni

Strădaniile noastre — oropsiții de noi —
strădaniile noastre, la fel cu ale Troienilor.
Puțin reușim; puțin
ne redresăm; și începem
să prindem curaj și speranță.

Dar mereu ceva apare și ne oprește.
La marginea șanțului, Ahile în fața noastră
răsare, sperându-ne cu mari strigăte.

Strădaniile noastre, la fel cu ale Troienilor.
Visăm că prin hotărîre și îndrăzneală
vom abate soarta ce se-ndîrjește,
și stăm pe afară ca să dăm lupta.

Dar cînd vine marea criză,
îndrăzneala și hotărîrea ne părăsesc;
ni se tulbură sufletul, înțepenește;
și alergăm împrejurul cetății
căutînd să ne salvăm prin fugă.

Totuși, căderea ne este sigură. Pe ziduri,
deasupra, a și-nceput vaietul.
Plînset de amintiri și simțăminte din zile duse.
Amar, pentru noi, plîng Hecuba și Priam.

Prima treaptă

Lui Theocrit i se plîngea
între o zi poetul tînăr Eumene:
« Iată doi ani de cînd scriu
și nu am făcut decît o singură idilă.
E unica mea lucrare terminată.
Înaltă e, vai,

prea înaltă, văd, scara Poeziei;
de pe această primă treaptă unde mă aflu,
n-o să mai urc în veci, nefericitul de mine. »
Și Theocrit răspunse: « Cuvinte
nepotrivite, și blasfemii.
Dacă te afli pe-această primă treaptă,
fii mîndru și fericit.
Unde-ai ajuns nu e puțin lucru;
cît ai făcut e o mare glorie.
Căci încă și-această primă treaptă
e foarte departe de lumea de rînd.
Pe-această treaptă ca să calci,
trebuie, de drept,
să fii cetățean al orașului ideilor.
Și-i rar în acel oraș și anevoie
să ți se-acorde cetățenia.
În Agora, acolo, găsești Legiuitori
pe care nici un aventurier nu e în stare să-i înșele.
Unde-ai ajuns nu e puțin lucru;
cît ai făcut e o mare glorie. »

Implorare

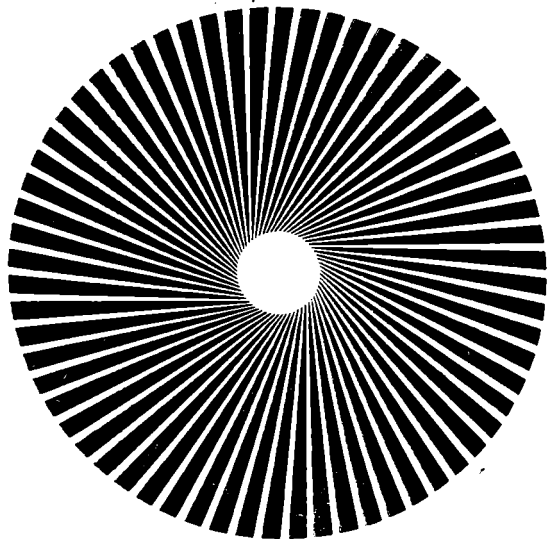
*Marea a luat în abisuri un marinar. —
Neștiutoare mama se apropie și aprinde*

*dinaintea Preacuratei o lumînare înaltă,
ca să-l întoarcă de grabă și să aibă timp bun.*

*Și tot către vînt își aține urechea.
Dar în vreme ce mama se roagă și imploră,*

*icoana, mîhnită și gravă, ascultă, știind
că nu mai vine fiul așteptat.*

În românește de AUREL RĂU

MILAN KUNDERA

GLUMA

n u v e l ă

... **A**m salutat deci cu bucurie venirea lui septembrie și, o dată cu el; reîncercarea cursurilor la facultate, precedată de reluarea activității la Uniunea studenților, unde aveam un birou al meu și o mulțime de treburi de rezolvat. Dar iată că a doua zi, chiar, am fost invitat telefonic la secretariatul organizației de partid. Din clipa aceea îmi amintesc absolut totul, pînă la cel mai mic amănunt: Era o zi însorită, am ieșit din clădirea Uniunii studenților și, deodată, am simțit că tristețea care mă copleșise de-a lungul întregii vacanțe începea încetul cu încetul să mă părăsească. În afara pasiunilor sale particulare, bărbatul are, din fericire, și pasiunea activităților publice, și eu eram bucuros că această pasiune mă prindea iar în mrejele ei, și astfel, în timp ce mă îndreptam spre secretariat, încercam un sentiment de agreabilă curiozitate. Am sunat, și ușa mi-a deschis-o însuși președintele comitetului, un tânăr înalt cu fața uscățivă, părul deschis și ochii de un albastru glacial. I-am spus «onoare muncii», el nu mi-a răspuns la salut și mi-a spus: «Du-te în camera din fund, ești așteptat». Într-adevăr în ultima încăpere a secretariatului mă așteptau trei membri ai comitetului de partid al Universității. M-au poftit să iau loc. M-am așezat și mi-am dat seama numaidecît că nu-i a bine. Cei trei tovarăși pe care-i cunoșteam și cu care eram obișnuit să discut întotdeauna pe un ton vesel, aveau acum o mină intolerantă, inabordabilă; ce-i drept, mă tutuiau (potrivit uzanțelor între tovarăși), numai că acest tutuit nu mai era acum un tutuit prietenos, ci un tutuit oficial și amenințător. (Mărturisesc că, de atunci, am pentru tutuit un sentiment de totală aversiune; la origine ar trebui să fie expresia unei apropiate intimități, dar dacă oamenii care se tutuiesc sînt străini unii față de alții, tutuitul capătă pe loc o semnificație contrarie, devenind, de fapt, o expresie a bătășeniei, și astfel lumea în care oamenii se tutuiesc în general, nu este o lume a prieteniei generale, ci o lume a lipsei generale de respect).

Stăteam așadar în fața celor trei studenți care mi-au și adresat prima întrebare: dacă o cunosc pe Marketa. Le-am spus că o cunosc. M-au întrebat dacă am întretinut cu ea corespondență. Le-am răspuns că da. M-au întrebat dacă-mi aduc aminte ce i-am scris. Am spus că nu-mi amintesc, dar ilustrata aceea cu text provocator mi-a răsărit deodată, ca din pămînt, în fața ochilor și numaidecît am început să bănuiesc cam despre ce-i vorba. N-ai putea totuși să-ți amintești? m-au întrebat din nou. Nu, le-am spus eu. Și Marketa ce ți-a scris? Am ridicat din umeri, cu intenția de a trezi impresia că mi-a scris niște intimități pe care nu eram obligat să le divulg. Nu ți-a scris nimic despre școala de partid? Ba da, mi-a scris. Ce ți-a scris? Că-i place, am răspuns grăbit. Și mai departe? Că referatele sînt bune, iar colectivul excelent, am răspuns cu aceeași fermitate. Ți-a scris că domnește acolo o atmosferă sănătoasă? Da, cred că mi-a scris și așa ceva. Ți-a scris că începe să simtă ce înseamnă forța optimismului? m-au întrebat fără să-mi dea răgaz. Da, mi-a scris, am consimțit eu. Dar tu, tu ce crezi despre optimism? au continuat să mă întrebe necruțător. Despre optimism? Ce-ar trebui să cred? am întrebat la rîndul meu. Personal te consideri un optimist? a sunat întrebarea următoare. Da, mă consider, am spus cu sfială. Îmi place să glumesc, sînt de felul meu un om cît se poate de vesel, am încercat eu să îndulcesc tonul interrogatorului. Vesel poate fi și un nihilist, mi-a replicat unul dintre ei; da, un nihilist care-și bate joc de un popor în suferință. Vesel poate fi și un cinic, a ținut să mai adauge. Crezi că socialismul poate fi construit fără optimism? m-a întrebat numaidecît următorul. Nu, i-am răspuns fără să ezit. Așadar tu nu ești pentru construirea socialismului în țara noastră, a intervenit al treilea. Cum așa? m-am împotrivit eu. Fiindcă pentru tine optimismul e opiumul omenirii, au trecut toți trei la atac. Cum adică, opiumul omenirii? am

continuat să mă împotrivesc. N-o mai întoarce, ai scris asta negru pe alb. Marx a denumit opiumul omenirii religia, dar pentru tine opium e optimismul nostru ! I-ai scris asta Marketei. Sînt tare curios ce-ar spune muncitorii și frunțașii noștri în producție, care depun eforturi pentru depășirea planului, dacă ar afla că optimismul lor e un opium, a reluat numaidecît un altul. Și al treilea a completat : Pentru un troțchist, optimismul pus în slujba construcției socialismului e în-totdeauna un opium. Iar tu ești un troțchist. Pentru Dumnezeu, de unde ați mai scos-o și pe asta ? ! am respins afirmația cu indignare. Ai scris asta sau n-ai scris ? Nu știu, s-ar putea să fi scris așa ceva, în glumă, dar de atunci au trecut două luni, și nu-mi mai amintesc. Te putem ajuta, s-au repezit toți trei și mi-au citit ilustrata scrisă de mine. Optimismul e opiumul omenirii. Atmosfera sănătoasă miroase a prostie ! Trăiască Troțchi ! semnat Ludvik. În mica încăpere a secretariatului politic, frazele acestea aveau o rezonanță atât de înfrîntoare, încît în clipa aceea mi-a fost teamă de ele, și am simțit că au o forță distrugătoare pe care nu puteam s-o înfrunt. Tovarăși, n-a fost decît o glumă, am încercat să-i conving, dar mi-am dat seama că nimeni nu putea să-mi dea crezare. Vouă vi se pare de rîs ? s-a adresat unul dintre ei celorlalți doi. Au dat amîndoi din cap. Ar trebui s-o cunoașteți pe Marketa ! le-am spus eu. O cunoaștem, s-au grăbit ei să-mi răspundă. Păi vedeți, Marketa ia totul în serios; noi o luăm în-totdeauna puțin în zeflema, încercînd s-o punem în încurcătură. . . Interesant, a intervenit unul dintre tovarăși, după scrisorile ce-au urmat, nouă nu ni s-a părut de loc că n-ai fi luat-o pe Marketa în serios. Cu alte cuvinte, voi ați citit toate scrisorile pe care i le-am trimis Marketei ? Așadar, pentru că Marketa ia totul în serios, a intervenit un altul, tu îți bați joc de ea. N-ai vrea să ne spui și nouă ce anume ia dînsa în serios ? Nu cumva partidul, de pildă, optimismul, disciplina, ce părere ai ? Și tot ceea ce dînsa ia în serios, ție ți se pare de rîs. Dar bine, tovarăși, le-am răspuns eu, trebuie să mă înțelegeți că nici măcar nu-mi aduc bine aminte cînd și cum am scris povestea asta; am scris la iuteală cîteva cuvinte, în glumă, nici măcar nu m-am gîndit ce scriu, dacă aș fi fost rău intenționat n-aș fi trimis aceste rînduri la o școală de partid ! Cred că e tot una cum ai scris. Fie că ai scris iute sau încet, pe genunchi sau pe masă, n-ai putut scrie decît ceea ce a izvorît din tine. Nimic altceva n-ai putut să scrii. Mă rog, poate dacă te-ai fi gîndit ceva mai mult n-ai fi scris toate astea. În felul ăsta, însă, ai scris fără mască. Și astfel știm, cel puțin, cine ești. Da, acum știm, cel puțin că ai două fețe, una pentru partid și a doua pentru altele. Mi-am dat seama că apărarea mea rămăsese lipsită de orice argument. Am mai repetat de cîteva ori aceleași lucruri : că a fost o glumă, că am scris niște simple cuvinte fără nici o semnificație, că n-a fost decît o chestiune de dispoziție momentană, și așa mai departe. Mi le-au respins pe toate, reproșîndu-mi că am scris asta pe o carte poștală ilustrată pe care oricine o putea citi, că, în esență, cuvintele mele au avut o țintă obiectivă, că n-am adăugat la ele nici o explicație cu privire la starea mea sufletească. Pe urmă m-au întrebat ce am citit din lucrările lui Troțchi. Nimic, le-am răspuns eu. M-au întrebat cine mi-a împrumutat aceste cărți. Nimeni, le-am răspuns eu. M-au întrebat cu care troțchiști am fost în contact. Cu nici unul, le-am răspuns eu. Mi-au spus că sînt demis, cu valabilitate imediată, din funcția pe care o dețineam la Uniunea studenților, și mi-au cerut să le predau cheia de la biroul meu. O aveam în buzunar și le-am înmînat-o numaidecît. Apoi mi-au adus la cunoștință că în ceea ce privește situația de partid, cazul meu va fi soluționat de organizația de bază a Facultății de științe naturale, de care aparțineam. În sfîrșit s-au ridicat în picioare și nu s-au mai uitat la mine. Le-am spus « onoare muncii » și am ieșit.

Pe urmă mi-am adus aminte că în biroul meu de la Uniunea studenților aveam o mulțime de lucruri personale. Niciodată n-am fost o fire prea ordonată, și astfel, în sertarul mesei de scris, în afară de alte hirtii personale, aveam și câteva perechi de ciorapi, iar în dulap, printre acte și dosare, un cozonac început, pe care mi-l trimisese mama de acasă. E drept, predasem înainte cu câteva clipe cheia la secretariatul raional, dar portarul mă cunoștea și mi-a împrumutat cheia de serviciu care atârna la parter pe o placă de scîndură, printre multe alte chei; îmi amintesc totul pînă la cel mai mic detaliu: de cheia biroului meu era legată, cu o sfoară groasă de cînepă, o plăcuță mică de lemn pe care era scris cu vopsea albă numărul camerei. Așadar cu această cheie am deschis biroul, și m-am așezat la masa de scris; am tras apoi sertarul și m-am apucat să scot din el, unul cîte unul, toate lucrurile care-mi aparțineau; făceam treaba aceasta încet, fără grabă și neatent, deoarece în acea scurtă clipă de liniște relativă mă străduiam să reflectez, încercînd să înțeleg ce anume se întîmplase de fapt cu mine și ce-mi rămînea de făcut.

Dar meditația mea n-a durat mult, căci ușa biroului s-a deschis brusc și în pragul ei au apărut aceiași trei tovarăși de la secretariat. De data aceasta, pe fețele lor nu se mai citea răceala, nici inaccesibilitatea. Vocile lor erau acum puternice și cei trei nu-și mai puteau stăpîni indignarea. Mai cu seamă cel mai scund dintre ei, responsabilul cu cadrele. S-a răstît la mine, întrebîndu-mă cum de-am ajuns pînă aici. Și cu ce drept. Și m-a mai întrebat dacă nu cumva vreau să fiu dat pe mîna miliției, și cum de-mi îngădui să cotrobăiesc prin birou. Am răspuns că am venit doar ca să-mi iau cozonacul și ciorapii. Mi-a atras atenția că n-am nici cel mai mic drept să calc pe aici, chiar de-aș avea și un dulap plin cu ciorapi. După care, s-a apropiat de sertar și a ceretat, temeinic, hirtie cu hirtie, caiet cu caiet. Într-adevăr, nu erau decît lucruri personale astfel că, în cele din urmă, mi-a dat încuviințarea să mi le adun pe toate în valioară, sub stricta lui supraveghere. Mi-am pus acolo și ciorapii boțiți, și cozonacul care stătea în dulap pe o hirtie unsuroasă, plină de firimituri. Mi-au urmărit orice mișcare. Am părăsit încăperea cu valioara în mînă și, ca de bun rămas, responsabilul cu cadrele mi-a spus să nu mai pun niciodată piciorul pe acolo.

Cum am ieșit din raza de acțiune a tovarășilor de la raion, și m-am desprins de logica invincibilă a interogatoriului lor, am avut sentimentul că sînt nevinovat, că în formulările mele copilărești nu-i nimic dăunător, și am simțit pe loc nevoia să mă destăinui unei persoane care o cunoaște bine pe Marketa, și care să înțeleagă că întreaga poveste e de-a dreptul ridicolă. M-am dus să-l caut pe un student de la facultatea noastră, un comunist; după ce i-am istorisit toate cum s-au petrecut, mi-a spus că cei de la raion sînt prea bigoți, că nu înțeleg ce-i o glumă și că el care o cunoaște pe Marketa, își dă perfect de bine seama cam despre ce-a putut fi vorba. De altfel, mi-a zis, ar fi bine să mă duc la Zemanek, care avea să devină anul acesta președintele comitetului de partid al facultății noastre și care, slavă Domnului, ne cunoștea deopotrivă și pe mine și pe Marketa.

Că Zemanek avea să fie viitorul președinte al organizației de partid nu știam, dar vestea mi s-a părut colosală, căci într-adevăr, pe Zemanek îl cunoșteam bine, ba chiar mai mult, eram încredințat că mă bucur de toată simpatia lui, fie numai și pentru originea mea moravo-slovacă. Ca să fiu mai clar, lui Zemanek îi plăceau la nebunie cîntecele moravo-slovace; erau pe atunci la modă cîntecele populare cîntate, nu cuminte, școlărește, ci cu vocea nițel mai crudă, mai aspră, cu mîinile ridicate deasupra capului, cu un aer de adevărat om *din popor*, pe care maică-sa l-ar fi născut sub un țimbal la o petrecere cu dansuri populare.

Întimplarea a făcut ca la facultatea de științe naturale să fiu singurul moravo-slovac autentic, fapt care mi-a adus după sine anumite privilegii; la toate ocaziile festive, la anumite ședințe, serbări sau de Întii Mai, tovarășii mă invitau să scot clarinetul din cutie, și, împreună cu doi-trei amatori, care se găseau întotdeauna printre colegii noștri, să improvizez o imitație de taraf moravo-slovac. Astfel (cu un clarinet, o vioară și un contrabas) am mers doi ani la rînd de Întii Mai cu coloana de demonstrații, iar Zemanek, fiindcă era băiat frumos și-i plăcea grozav să se dea în spectacol, a venit cu noi, îmbrăcat într-un costum național pe care-l luase cu împrumut, a dansat din mers cu brațele desfăcute și a cîntat și a chiuuit de mama focului. Acest praghez get-beget, care în viața lui nu fusese în Moravia slovacă, se desfăta jucîndu-l pe bădița din popor, iar eu îl priveam cu simpatie, fericit că muzica pămîntului meu natal, care din vremuri străvechi devenise un fel de Eldorado al artei populare, era atît de apreciată și de îndrăgită.

Și-apoi Zemanek o cunoștea pe Marketa, ceea ce, pentru mine, însemna un avantaj în plus. Ne găseam adeseori toți trei împreună în diferite împrejurări hărăzite de viața noastră studențească; o dată (ne adunasem atunci o bandă mai mare) m-am apucat să povestesc, — firește, pură născocire — că în Šumava trăiesc niște triburi de pitici, susținîndu-mi afirmația cu niște citate dintr-o lucrare științifică imaginară, consacrată acestei teme de o deosebită însemnătate. Marketa s-a minunat că n-auzise niciodată pînă atunci vorbindu-se despre acest subiect. I-am spus că nu e de mirare, întrucît știința burgheză a ascuns intenționat existența piticilor, deoarece capitaliștii făceau cu piticii negoț așa cum făceau cîdinioară neguțătorii de sclavi.

Dar bine despre asta ar trebui să se scrie ! a izbucnit atunci Marketa. De ce nu se scrie ! ? Ar fi un argument extraordinar împotriva capitaliștilor !

Bănuiesc că nu se scrie — m-am grăbit eu să intervin cu un aer grav — tocmai din pricina caracterului delicat, ba aș zice scandalos, al întregii povești: piticii, înzestrați cu o formidabilă capacitate amoroasă, de maxim randament, se bucurau pretutindeni de multă căutare, și, în consecință, republica noastră îi exporta, pe ascuns, în schimbul unor valute grase, mai cu seamă în Franța, unde niște doamne capitaliste, pe cale de a îmbătrîni, îi angajau ca servitori, dar în realitate profitau de ei, folosindu-i într-un scop cu totul diferit.

Colegii făceau eforturi să-și înăbușe risul, stîrnit nu atît de spiritualitatea neobișnuită a născocirii mele, cît, mai curînd, de interesul extraordinar ce se citea pe fața Marketei, veșnic dornică să se înflăcăreze pentru și, eventual, împotriva unei anumite cauze; băieții își mușcau buzele, de teamă să nu-i strice Marketei plăcerea furnizată de setea cunoașterii, iar unii (printre care îndeosebi Zemanek) n-au ezitat să-mi țină isonul, sprijinind și întărind în fel și chip afirmațiile mele cu privire la pitici.

Și întrucît Marketa ținea morțiș să știe cum anume arată un asemenea pitic, îmi amintesc că Zemanek, arborînd o mină gravă, a declarat, cu toată seriozitatea, că profesorul Čehura, pe care Marketa și toți colegii ei au cîntea să-l vadă ocazional la catedra universitară, este, dacă nu după amîndoi părinții, cel puțin din partea unuia, de origină pitică. Docentul Hula i-ar fi spus, chipurile, lui Zemanek că, o dată, într-o vacanță, ar fi locuit în același hotel cu soții Čehura, care la un loc măsoară mai puțin de trei metri. Într-o dimineață, nebănuind că mai dormeau a intrat pe neașteptate în camera lor și a rămas înmărmurit: cei doi soți stăteau culcați în același pat, dar nu unul lîngă altul, ci ghemuiți, de-a-ndoaselea, Čehura în jumătatea de jos, iar Čehurová în jumătatea de sus a patului.

Da, am confirmat eu: numai că în cazul ăsta, nu numai Ţehura, ci şi soţia lui este, fără îndoială, de origine pitică din Ţumava, pentru că dormitul de-a-ndoaselea e un obicei atavic al tuturor piticilor din această regiune, care, de altfel, în trecut nu-şi clădeau niciodată colibele după un plan circular sau pătrat, ci întodeauna după un plan dreptunghiular de o lungime nemaipomenită, deoarece nu numai soţii, ci familii întregi aveau obiceiul să doarmă de-a-ndoaselea, într-un lanţ nesfârşit.

Reamintindu-mi, în ziua aceea întunecată, de pălăvrăgeala noastră de odinioară, am avut impresia că văd în ea o licărire de speranţă. Zemanek, în a cărui sarcină cădea soluţionarea cazului meu, îmi cunoştea felul şugubăţ de a fi, o cunoştea şi pe Marketa şi, desigur avea să înţeleagă că ilustrata pe care i-am scris-o Marketei n-a fost decît o glumă năzdrăvană, menită să încite o fată pe care cu toţii o admiram şi (poate tocmai de aceea) ne plăcea s-o tachinăm. Aşadar, cu primul prilej ce s-a ivit i-am vorbit despre necazul meu; Zemanek m-a ascultat cu atenţie, apoi, încreţindu-şi fruntea, mi-a spus c-o să vadă el.

Trăiam deocamdată în provizorat; mă duceam la cursuri, ca de obicei, şi aşteptam. Adeseori eram chemat în faţa unor comisii de partid care se străduiau îndeosebi să afle dacă nu cumva fac parte dintr-o anumită grupare troţchistă; am încercat să demonstrez, că, de fapt, dacă stau şi mă gîndesc, nici nu ştiu prea bine ce-i troţchismul; mă agăţam de fiecare privire a tovarăşilor anchetatori, căutînd în ochii lor încrederea; uneori o găseam, şi atunci eram în stare să port multă vreme cu mine această privire, s-o păstrez în sufletul meu şi, cu răbdare, să scapăr din ea o scînteie de speranţă.

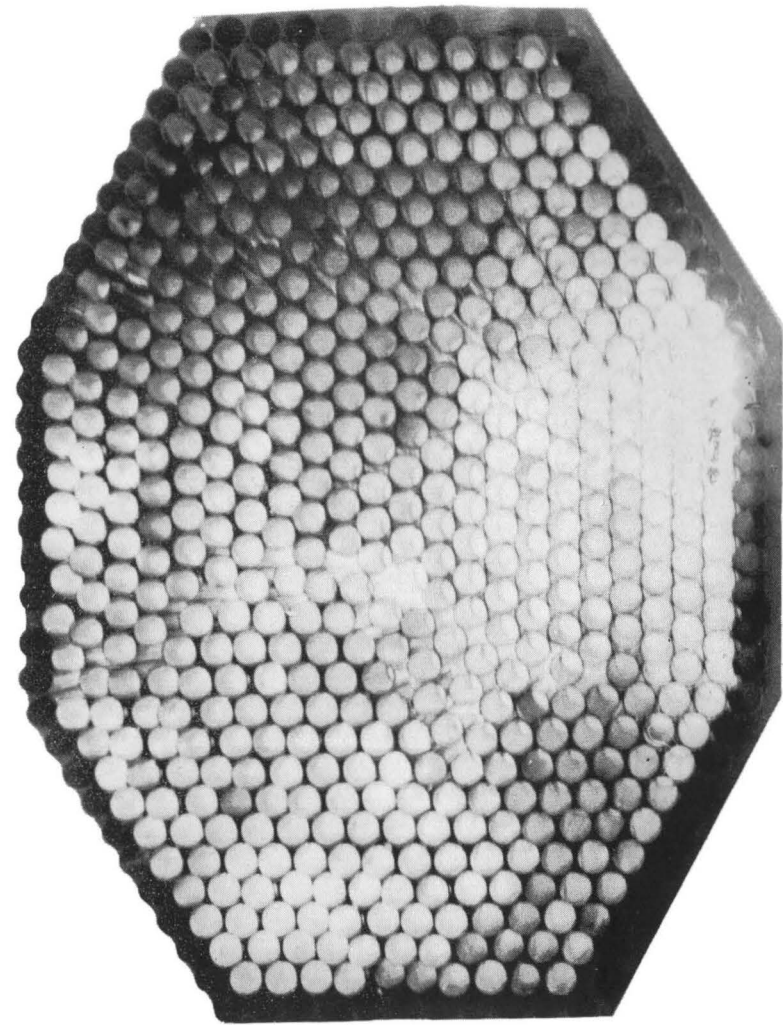
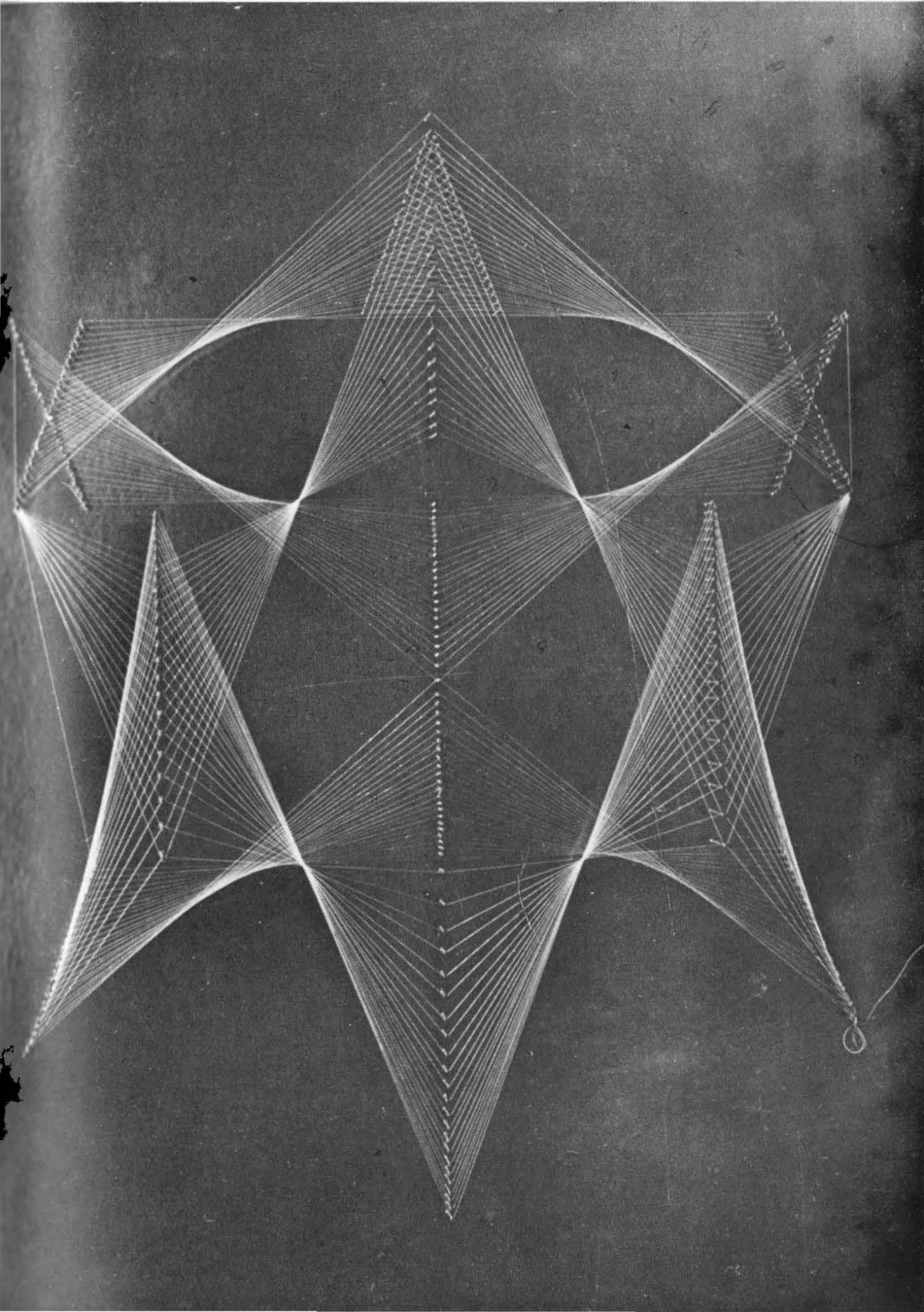
Marketa continua să mă evite. Înţelegînd că atitudinea ei era legată de povestea declanşată de ilustrata mea, m-am încăpătînat, din amor propriu şi din întristare, să n-o întreb nimic. Dar iată că într-o zi ea însăşi m-a oprit pe culoarul facultăţii: « Aş vrea să stăm de vorbă despre un anumit lucru ».

Şi astfel, după atîtea luni, ne-am regăsit plimbîndu-ne împreună; toamna era în toi şi eram îmbrăcaţi amîndoi cu nişte impermeabile lungi, da, lungi pînă mai jos de genunchi, aşa cum se purta pe vremea aceea (vreme lipsită de orice eleganţă); burniţa uşor, copacii de pe chei erau despuiaţi de frunze, şi negri. Marketa mi-a spus totul aşa cum s-a întîmplat: în timp ce se afla la cursul de vară, s-a trezit pe neaşteptate chemată de tovarăşii din conducerea şcolii care au întrebat-o dacă primeşte acolo vreo corespondenţă; da, a răspuns ea. Au întrebat-o de unde. Le-a spus că-i scrie mama. Şi altcineva? Din cînd în cînd un coleg de facultate. Poţi să ne spui care? M-a numit pe mine. Şi ce anume îţi scrie tovarăşul Jahn? A ridicat din umeri, pentru că n-avea chef să citeze cuvintele din ilustrata mea. I-ai scris şi tu? au întrebat-o ei. I-am scris, le-a răspuns ea. Ce i-ai scris? Ce să-i scriu, de una de alta, despre şcoală. Îţi place şcoala noastră? au întrebat-o ei. Da, mult, le-a răspuns ea. Şi i-ai scris că-ţi place? Da, i-am scris. Şi el? au continuat ei şirul întrebărilor. El? le-a răspuns Marketa şovăitor, cum să spun, el e un om ciudat, ca să vă daţi seama ar trebui să-l cunoaşteţi. Îl cunoaştem, i-au spus ei, şi tocmai de aceea am vrea să ştim ce ţi-a scris. Ai putea să ne arăţi ilustrata primită de la el.

— Să nu-mi iei în nume de rău, şi-a întrerupt Marketa firul povestirii, dar ştii, a trebuit să le-o arăt.

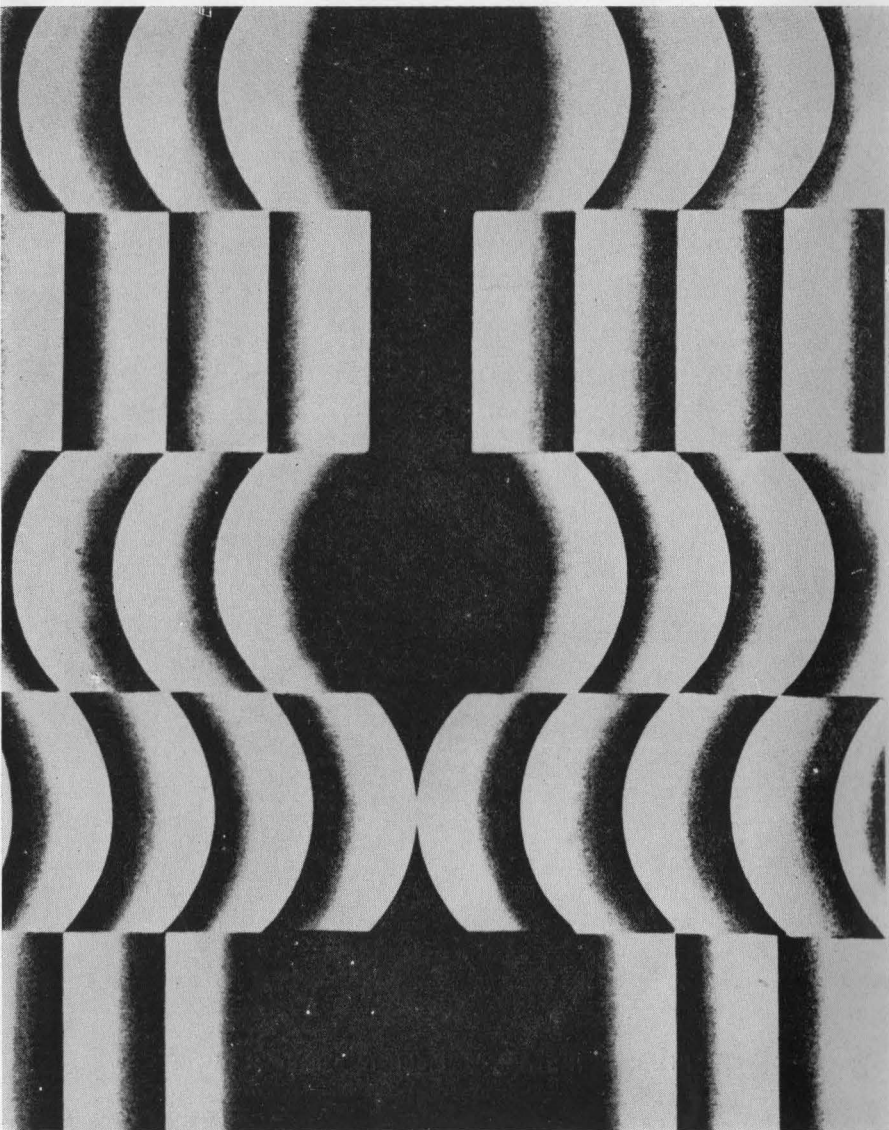
— Nu-i nevoie să te scuzi, am asigurat-o eu; ştiau de conţinutul ei înainte de a sta de vorbă cu tine; altfel nu te-ar fi chemat.

— Nici prin gînd nu-mi trece să mă scuz, şi nici nu mă jenez de faptul că le-am dat-o s-o citească. N-ai voie să interpretezi lucrurile în felul ăsta. Eşti membru de partid şi partidul are dreptul să ştie cine eşti şi cum gîndeşti, s-a

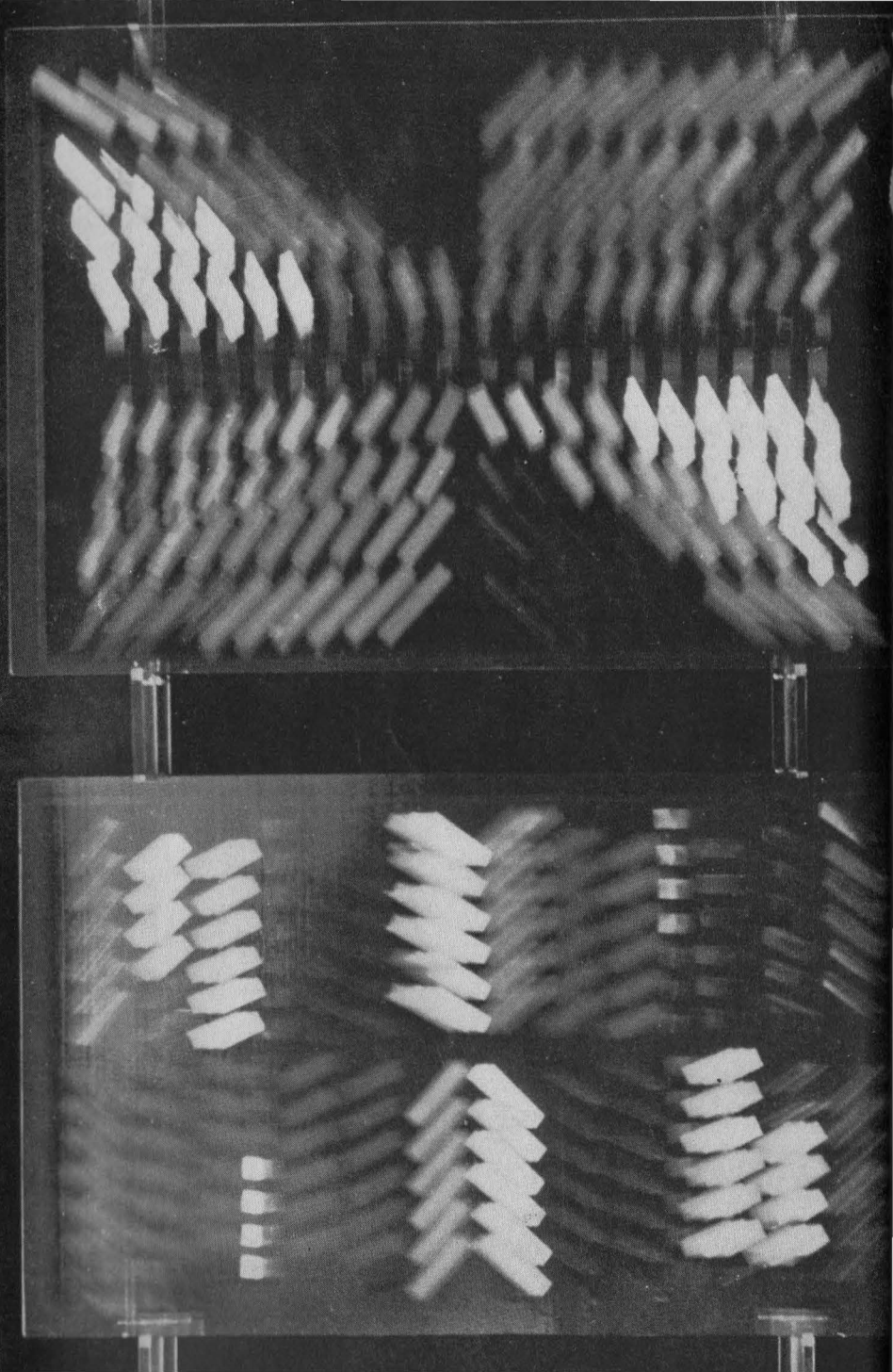
▲ CONSTANTIN FLONDOR STRĂINU: Pionii regelui de sticlă

◀ ȘTEFAN BERTALAN: Romboidală invariabilă

▲ MIHAI RUSU: Compoziție 1968

ROMAN COTOȘMAN: Ansamblu lumino-dinamic ►

împotrivit Marketa, după care mi-a spus că a fost de-a dreptul înspăimântată de ceea ce i-am scris, când știm cu toții prea bine că Troțchi e cel mai mare dușman al cauzei pentru care luptăm și trăim.

Ce puteam să-i spun? Am rugat-o să-mi relateze ce s-a mai întâmplat în continuare.

Mi-a spus că au citit textul și au rămas înmărmuriți. Au întrebat-o ce are de spus despre această poveste. Le-a răspuns că e un lucru îngrozitor. Au întrebat-o de ce nu le-a arătat ilustrata din proprie inițiativă. A ridicat din umeri. Au întrebat-o dacă știe ce-i vigilența. A lăsat capul în jos. Au întrebat-o dacă știe câți dușmani are partidul. Le-a răspuns că știe, dar nu-și închipuia că tovarășul Jahn... Au întrebat-o dacă mă cunoaște bine și ce fel de om sînt. Le-a răspuns că sînt o fire ciudată. Că mă socotește un bun comunist, dar că uneori spun cîte un lucru pe care un adevărat comunist n-ar trebui să-l spună niciodată. Au întrebat-o cam ce spun, de pildă, în asemenea momente. Le-a răspuns că nu-și amintește de ceva concret, dar că, în general, pentru mine nu există nimic sfînt. Asta se vede limpede și din ilustrată, au adăugat ei. Le-a spus că adeseori s-a certat cu mine pe multe chestiuni, și le-a mai spus că într-un fel vorbesc la ședințe și altfel cu ea. La ședințe sînt entuziasmul personificat, în timp ce atunci cînd sînt cu ea nu fac decît să glumesc și să bagatelizez totul. Au întrebat-o dacă un astfel de om poate fi membru de partid. A ridicat din umeri. Au întrebat-o dacă un partid cu membrii care declară că optimismul este opiumul omenirii ar putea să construiască socialismul. Le-a răspuns că un asemenea om n-ar fi în stare să construiască socialismul. I-au spus că asta le ajunge și i-au cerut ca, deocamdată, să nu-mi spuna nimic, deoarece voiau să afle ce-o să scriu în continuare. I-a asigurat că nu vrea să mă mai vadă niciodată. I-au răspuns că asta n-ar fi just, și că, dimpotrivă, deocamdată ar trebui să-mi scrie, ca să iasă la iveală tot ce zace în mine.

— Și cum? ! după aceea tu le-ai arătat lor toate scrisorile mele? ! am întrebat-o, roșind pînă în adîncul sufletului la amintirea efuziunilor mele sentimentale.

— Ce puteam să fac? mi-a răspuns Marketa cu seninătate. Dar în ceea ce mă privește, crede-mă, după toată povestea asta, n-am mai putut să-ți scriu. Doar n-aveam să corespundez cu cineva numai ca să-i fiu momeală. Ți-am mai scris o singură ilustrată și atîta tot. N-am vrut să mă văd cu tine, fiindcă n-aveam voie să-ți spun nimic, și mi-era teamă să nu mă întrebi ceva, iar eu să fiu nevoită să te mint în față. Nu-mi place să mint.

Am întrebat-o pe Marketa ce anume a determinat-o să se vadă cu mine tocmai astăzi.

Mi-a răspuns că faptul se datora tovarășului Zemanek. O întîlnise după vacanță pe culoarul facultății și o luase cu el într-o mică încăpere în care era instalat secretariatul organizației de partid a Facultății de științe naturale. I-a spus că primise o notă informativă în care i se aducea la cunoștință că în timpul cursului de vară i-am trimis o ilustrată scrisă în termeni ostili partidului. A întrebat-o ce conțineau acele fraze. I-a spus. A întrebat-o ce părere are. I-a răspuns că înfierează o asemenea atitudine. I-a spus că poziția ei e justă și a întrebat-o dacă mai sîntem în relațiile dinainte. A rămas descumpănită și i-a răspuns în doi peri. I-a spus că școala de partid a trimis despre ea referințe foarte favorabile și că organizația de bază a facultății contează pe sprijinul ei. A răspuns că se bucură. În sfîrșit, i-a spus că nu vrea să se amestece în viața ei particulară, dar că el crede în dictonul: « spune-mi cu cine te întîlnești ca să-ți spun cine ești » și, deci, nu prea ar fi în avantajul ei dacă m-ar alege de prieten tocmai pe mine.

După însăși mărturisirea ei, povestea asta a avut darul s-o frământ pe Marketa timp de câteva săptămîni. Trecuseră doar atîtea luni de cînd nu se mai văzuse cu mine, astfel că îndemnul lui Zemanek era, de fapt, inutil; și totuși tocmai acest îndemn a determinat-o să reflecteze, și să se întrebe dacă nu cumva e o dovadă de cruzime, și, din punct de vedere moral inadmisibil, să inviți pe cineva să se despartă de prietenul lui numai pentru faptul că acest prieten a greșit, și, în consecință, s-a gîndit dacă n-a fost ea însăși nedreaptă despărțindu-se de mine cu mult înainte, din proprie inițiativă. S-a dus deci la tovarășul care condusesese instructajul de partid în timpul vacanței și l-a întrebat dacă dispoziția de a nu-mi spune nimic în legătură cu cele întîmplate în jurul ilustratei mele mai rămîne în vigoare, și cînd a aflat că nu mai e cazul să se tăinuască nimic, s-a decis să mă oprească și să-mi ceară să stăm de vorbă.

Și iat-o acum destăinuindu-mi ce anume o chinuie și o apasă: da, a acționat greșit atunci cînd a luat hotărîrea de a nu se mai vedea cu mine; nici un om, după părerea ei, nu-i pierdut, chiar dacă ar săvîrși cele mai mari greșeli cu putință. Și-a adus aminte de Alexei Tolstoi, care fusese gardist alb și emigrant, și care, pînă la urmă, a ajuns totuși un mare scriitor socialist. Și și-a mai adus aminte de filmul sovietic «Tribunalul de onoare» (pe vremea aceea foarte popular în cercurile de partid), film în care un medic cercetător sovietic își divulgase descoperirea publicului străin înainte de a o face cunoscută în țara sa, ceea ce, firește, mirosea a *cosmopolitism* și a trădare; Marketa s-a referit, cu emoție, mai cu seamă la finalul filmului: savantul a fost în cele din urmă condamnat de un tribunal de onoare alcătuit din colegii săi, dar soția iubitoare nu și-a părăsit soțul în suferință, ci dimpotrivă s-a zbatut să-i insuflă puterea de a-și îndrepta grava greșeală de care se făcuse vinovat.

— Așadar, tu te-ai decis să nu mă părăsești, am întrerupt-o eu.

— Da, mi-a răspuns Marketa apucîndu-mă de mînă.

— Și spune-mi, te rog, tu crezi că într-adevăr m-am făcut vinovat de o greșeală gravă?

— Da, cred că da, mi-a răspuns Marketa.

— Și ce crezi, am dreptul să rămîn în partid sau nu?

— Cred că nu, Ludvik, cred că nu.

Îmi dădeam seama că dacă aș fi marșat la jocul în care intrase Marketa și al cărui patetism, se pare, îl trăia din tot sufletul, aș fi obținut cu ușurință tot ceea ce cu luni de zile în urmă încercasem zadarnic să cuceresc: propulsată de patosul mîntuirii, precum o navă de forță vaporilor, mi s-ar fi dăruit acum, fără doar și poate, nu numai sufletește, ci și trupește. Bineînțeles, cu o condiție: ca vocația ei izbăvitoare să fie într-adevăr pe deplin satisfăcută; și ca să fie pe deplin satisfăcută, ar trebui ca obiectul izbăvirii (vai, eu!) să consimtă a-și recunoaște profunda, mult prea profunda sa vinovăție. Ori asta, pentru mine era cu neputință. Mă aflam aproape de țelul mult rîvnit, trupul Marketei, și, cu toate acestea, mi-era imposibil să-l ating, căci nu puteam fi de acord cu vinovăția mea și în felul ăsta să accept o sentință insuportabilă; era peste puterile mele să aud cum ființa care urma să-mi devină atît de apropiată, acceptă această vină și această sentință.

N-am fost de acord cu Marketa, și respingînd-o, am pierdut-o; dar se pune întrebarea: mă simțeam oare într-adevăr nevinovat? Desigur, în forul meu interior nu încetam o clipă să mă conving de ridicolul întregii povești, dar, totodată (iar astăzi, după atîția ani de detașare, lucrul acesta mi se pare cel mai penibil și cel mai simptomatic), am început să văd cele trei fraze înșirate de mine pe cartea poștală ilustrată, cu ochii acelor care m-au anchetat; și a început

să-mi fie teamă de ele și m-am speriat că, sub învelișul zeflemelii, s-a copt într-adevăr în mine ceva foarte grav, care a făcut ca niciodată să nu mă contopesc într-un tot cu trupul partidului, ca niciodată să nu fiu un adevărat revoluționar, ci unul dintre cei care pe baza unei *simple* (!) hotărâri «a trecut de partea revoluționarilor» (cu alte cuvinte revoluția proletarilor, era simțită de noi, ca să spun așa, nu ca o chestiune de alegere ci ca o chestiune de esență: omul ori este revoluționar, și atunci se contopește cu mișcarea într-un unic corp colectiv, cu al cărui cap gindește și cu a cărui inimă simte, sau nu este, și atunci nu-i rămâne nimic altceva decât să vrea să fie; în cazul acesta însă rămâne și veșnic vinovat că nu e: vinovat prin izolarea lui, prin diferențierea lui, prin neîntregirea lui).

Gîndindu-mă azi la situația mea de atunci, îmi vine în minte, prin analogie, puterea nemărginită a creștinismului care-i sugerează credinciosului noțiunea păcatului său fundamental și permanent; și eu am stat (și toți am stat) în fața revoluției și a partidului ei cu capul veșnic plecat, astfel că, încetul cu încetul, pe nesimțite, am început să mă împac cu ideea că frazele mele, indiferent dacă au fost gîndite în glumă, constituie totuși o vinovăție, și în creierul meu a început să se desfășoare un sever examen autocritic; și mi-am spus că frazele acelea nu mi-au venit în minte întîmplător, că dacă stau și mă gîndesc, tovarășii îmi reproșaseră (și pe bună dreptate) cu mult înainte anumite «rămășițe individualiste» și «intelectualiste»; și mi-am mai zis că începusem să mă oglindesc cu prea multă infatuare în instruirea mea, în condiția mea de student și în viitorul meu de intelectual, și că tatăl meu, muncitor, mort într-un lagăr de concentrare în timpul războiului, cu greu ar fi putut înțelege cinismul meu; și mi-am reproșat că, din păcate, mentalitatea lui muncitorească se stinsese probabil în mine; și cîte și mai cîte nu mi-am reproșat, împăcîndu-mă pînă și cu ideea necesității unei anumite sancțiuni; unui singur lucru mă mai împotriveam: să nu fiu exclus din partid și prin asta să fiu etichetat drept *dușman* al partidului; să trăiesc cu eticheta de dușman a ceea ce am ales încă din fragedă tinerețe și la care țineam cu adevărat, mi se părea de-a dreptul deznădăjduitor.

Această autocritică înverșunată, care constituia în același timp și o jalnică apărare, mi-am făcut-o de o sută de ori în sinea mea, de cel puțin zece ori în fața diferitelor comitete și comisii și, în cele din urmă, la ședința plenară, decisivă, a organizației de partid a facultății noastre, unde, în legătură cu vinovăția mea, însuși Zemanek a prezentat un referat introductiv (impresionant, sugestiv, strălucitor, memorabil) și a propus, în numele comitetului, excluderea mea din partid. După cuvîntul meu autocritic, discuția s-a desfășurat în defavoarea mea; nimeni nu mi-a luat apărarea și, în încheiere, toți, fără excepție (erau cam o sută și printre ei profesorii și colegii mei cei mai apropiați) da, toți, pînă la unul, au ridicat mîna în sus pentru a aproba nu numai excluderea mea din partid, ci și (la asta nu m-am așteptat deloc) eliminarea mea din facultate.

În aceeași noapte, imediat după ședință, m-am urcat în tren și am plecat acasă; dar căminul părintesc nu putea să-mi aducă nici o mîngiere datorită însuși faptului că, timp de cîteva zile, nu m-am încumetat să-i suflu o vorbă despre cele întîmplate mamei care era atît de mîndră de feciorul ei student. În schimb, chiar a doua zi a venit pe la mine Jaroslav, un fost coleg din liceu cu care cîntasem ca elev în orchestra de țimbală a școlii. S-a bucurat nespus găsindu-mă acasă, căci era cu două zile înainte de căsătorie și ținea morțiș să-i fiu martor. N-am putut să refuz pe un vechi prieten și astfel nu mi-a rămas altceva mai bun de făcut decît să-mi sărbătoresc căderea printr-o petrecere nupțială.

Unde mai pui că Jaroslav era, colac peste pupăză, și un îndrăgostit patriot și folclorist moravo-slovac, astfel că a profitat de propria-i nuntă pentru a da frâu liber pasiunilor sale etnografice, organizând ceremonia după vechile datini populare: cu costume naționale, taraf de țimbalisti, pețitor cu orații înzorzonate, trecerea miresei peste prag, cîntece, jocuri, într-un cuvînt, cu tot ceea ce ține de ritualul năstirbit al unei asemenea zile, ritual pe care, bineînțeles, Jaroslav l-a reconstituit mai curînd din cărțile de folclor decît din memoria vie. Am băgat însă de seamă un lucru ciudat: prietenul Jaroslav, proaspătul conducător al unui ansamblu de cîntece și dansuri în formidabilă ascensiune, s-a ținut, ce-i drept, cu sfințenie de toate datinele rămase din bătrîni dar (evident grijuliu de cariera sa și supus lozincilor ateiste), nu s-a dus cu nuntașii la biserică, în ciuda faptului că o nuntă populară, tradițională, e de neîncăputat fără preot și fără binecuvîntarea divină; l-a lăsat pe pețitor să-și rostească toate cuvîntările, potrivit ritualului popular, după ce însă avusese grijă să șteargă din ele toate formulările biblice, deși tocmai aceste elemente constituiau principalul material imagistic al orațiilor de nuntă populare. Tristetea care m-a împiedicat să mă identific cu beția petrecerii nupțiale, mi-a permis să simt în izvorul acelor tradiționale ritualuri și practici populare un miros de cloroform, iar pe fundalul acelei aparente spontaneități să văd firicelul de praf al falsității. Iar mai tîrziu, cînd Jaroslav (în amintirea sentimentală a orchestrei noastre de odinioară), m-a rugat să-mi iau clarinetul și să mă așez printre ceilalți muzicanți, l-am refuzat cu încăpăținare.

Nu de alta, dar m-am revăzut deodată în postura ultimilor doi ani cînd, tot așa, am cîntat, de Întîi Mai, cu praghezul Zemanek țopăind lîngă mine în costum național, desfășcîndu-și avîntat brațele și chiuind cu foc. N-am fost în stare nici în raptul capului să pun mîna pe clarinet, și simțeam cum această falsă hăr-mălaie folclorică mă dezgustă, mă dezgustă, mă dezgustă... pînă în adîncul sufletului.

O dată cu pierderea dreptului de a-mi continua studiile, am pierdut și dreptul de a-mînare a serviciului militar; nu-mi mai rămînea așadar decît să aștept încorporările de toamnă; așteptarea am omorît-o cu două îndelungate brigăzi de muncă voluntară: mai întîi la repararea unei șosele — undeva prin apropierea Gottwaldovului, iar spre sfîrșitul verii m-am prezentat pentru muncile sezoniere la Fruta, o fabrică de prelucrare a fructelor; în sfîrșit, într-o dimineață de toamnă (după o noapte albă petrecută în tren), mi-am încheiat peregrinările în curtea unei cazărmi dintr-o suburbie necunoscută a Ostravei, urîtă și neprimitoare.

Stam în curtea cazărmiî împreună cu alți tineri chemați la aceeași unitate; nu ne cunoaștem; deobicei cenușiul atmosferei de primar anonim reciproc, scoate mai pregnant în evidență pe fețele celorlalți trăsăturile vulgarității, ale «răcelii» și indifferenței; așa se întîmpla și acum, și singura legătură umană ce ne unea era viitorul sumbru, nebulos, despre care schimbam între noi, din zbor, tot felul de păreri laconice. Unii pretindeau că ne aflăm la negri, alții contestau afirmația, iar alții habar n-aveau de sensul acestui cuvînt. Eu însă eram la curent și de aceea înregistram aceste presupuneri cu inima fremătînd de teamă.

După un timp a apărut un sergent care ne-a condus într-o baracă; ne-am înghe-suit mai întîi cu toții pe un coridor și de aici am intrat buluc într-o sală mai spațioasă, unde, de jur împrejur, nu se vedeau decît niște uriașe gazete de perete, cu lozinci, fotografii și desene stîngaci executate; pe peretele din față era prinsă în ace cu gămălie o inscripție mare, cu litere tăiate din hîrtie roșie: CON-STRUIM SOCIALISMUL, iar sub această inscripție se afla un scaun, în apropierea căruia stătea un bătrînel uscățiv. Sergentul i-a făcut semn unuia dintre noi, iș

acesta a trebuit să se așeze pe scaun. Bătrinelul i-a legat în jurul gâtului o pînză albă, a cotrobăit apoi într-o servietă sprijinită de piciorul scaunului, a scos de acolo o mașină de tuns și a intrat cu ea în părul băiatului.

Pe scaunul frizerului începea, așadar, banda rulantă a cărei menire era să ne transforme în soldați: de pe acest scaun, unde ne lăsam părul, eram împinși unul cite unul, într-o încăpere alăturată; aici a trebuit să ne desbrăcăm pînă la piele, să ne stringem hainele într-un sac de hîrtie, să-l legăm bine cu o sfoară și să-l predăm la un ghișeu; goi și rași în cap am trecut apoi printr-un culoar și am intrat în altă sală unde ni s-au distribuit cămașile de noapte; în cămașe de noapte ne-am dus mai departe într-o încăpere vecină unde ni s-au dat bocancii cazoni — faimoasele halbe de bere, cum li se mai spune în limbajul militar; în halbe și cămașă de noapte am mărșăluit apoi prin curtea cazarmii ca să pătrundem într-o altă baracă unde am căpătat cămașă, izmene, obiele, centiron și uniformă (petlițele de pe gulerul tunicii erau de culoare neagră !); în sfîrșit, am ajuns în fața ultimei bărci, unde un subofițer a făcut apelul, strigîndu-ne numele cu voce puternică, după care ne-a împărțit în grupe și ne-a repartizat pe săli și paturi.

În acest ritm precipitat, am fost deposezați de propria noastră voință, fiecare dintre noi devenind la iuteală ceva ce pe dinafară se aseamănă cu un obiect (un obiect de care se dispune, e trimis, e chemat și comandat), iar pe dinăuntru cu un om (suferind, cătrănit, ros de îndoieli); chiar în aceeași zi ni s-a ordonat încolonarea, ca să fim expediați la cină și, de aici, în pat; a doua zi, disdedimineată, deșteptarea și plecarea la mină; la mină am fost repartizați, pe grupe, în cîteva echipe de muncă, și înzestrați cu niște unelte (perforatoare, lopeți, lămpi de miner), pe care aproape nimeni dintre noi nu știa să le mînuiască; pe urmă, colivia ne-a transportat pe toți în subteran.

Cînd cu trupurile chinuite de durere am ieșit la suprafață, afară ne așteptau subofițerii care ne-au încolonat și ne-au condus înapoi la cazarmă; am luat masa de prînz, iar după amiază am început instrucția; după instrucție a urmat curățenia în sălile de dormit, apoi educația politică, și cîntul obligator; în locul vieții intime, o sală cu douăzeci de paturi. Și așa se scurgeau zilele, una cite una.

Starea de obiect, această năpastă care ne lovea, mi s-a părut, în primele zile, cu totul opacă; impersonale, impuse, funcțiile pe care le executam, substituiau toate manifestările noastre umane; firește, opacitatea aceasta nu era decît relativă, determinată nu numai de împrejurări reale, ci și de lipsa de obișnuință a vederii (ca atunci cînd se trece de la lumină într-o cameră întunecoasă); cu timpul însă ea avea să se risipească și pînă și în această « semiobscuritate a stării de obiect » oamenii au început să se vadă omeneste. Trebuie să mărturisesc că eu am fost printre cei din urmă care au știut să-și adapteze vederea la « luminozitatea » schimbată. Și aceasta datorită faptului că întreaga mea ființă se împotriva cu îndărătnicie noului ei destin. Soldații cu petlițe negre, în mijlocul cărora m-am trezit fără voia mea, nu făceau decît instrucție fără arme, și muncă în mină. Pentru munca lor erau plătiți (în privința aceasta o duceau mai bine decît alți soldați), dar asta pentru mine era o slabă mîngiere cînd mă gîndeam că toți aceștia, fără excepție, erau oameni cărora tînăra republică socialistă refuza să le încredințeze arma, deoarece îi considera dușmanii ei. De aici decurgea, firește, și tratamentul mai aspru, și primejdia prelungirii stagiului activ, peste cei doi ani obligatori; dar ceea ce mă teroriza pe mine cel mai mult era simplul fapt de a fi ajuns printre acei pe care eu însumi îi socoteam dușmanii mei neîmpăcați și aceasta ca urmare a încadrării mele (definitive, fără drept de apel și cu etichetă pe viață) în rîndurile lor, de către proprii mei tovarăși. Iată de ce am trăit prima parte a existenței mele printre negri, într-o înverșunată singurătate; nu voiam

să mă înhăitez cu dușmanii mei, nu voiam să mă aclimatizez în mijlocul lor. Cu ieșirile în oraș, situația era pe-atunci foarte grea (soldatul n-avea acest drept, ci îl căpăta doar ca o *recompensă*, cea ce în mod practic, însemna că putea să iasă din cazarmă cel mult o dată la două săptămâni — simbăta), dar, în asemenea zile, când soldații se înfundau cu droaia prin cârciumi sau se țineau după fete, eu preferam să rămân singur; tolănit în patul meu din baracă încercam să citesc ceva, sau chiar să studiez (unui matematician îi ajunge de altfel, ca să lucreze, un creion și o bucată de hîrtie), și mă consumam cu inadaptabilitatea mea; eram încredințat că singura sarcină pe care o aveam de îndeplinit era să continui lupta pentru onoarea mea politică, pentru dreptul meu de « a nu fi dușman », pentru dreptul meu de a ieși de aici.

M-am dus de cîteva ori la responsabilul politic al unității și am încercat să-l conving că am ajuns printre negri dintr-o eroare; că am fost exclus din partid din cauza intelectualismului și cinismului meu, și nici de cum ca dușman al socialismului; și de fiecare dată (nici nu mai știu de cîte ori !) i-am explicat cum a fost cu ridicola istorie a cărții poștale ilustrate, istorie care însă acum nu mai ieșea de loc ridicolă, ci dimpotrivă, legată de petlițele mele negre, ea devenea din ce în ce mai suspectă și părea să dea naștere ideii că aș ascunde ceva. Trebuie însă să spun deschis că responsabilul politic m-a ascultat întotdeauna cu răbdare și a manifestat o înțelegere, aproape neașteptată, pentru dorința mea de a mă dezvinovăți; și într-adevăr, o dată, undeva sus (ce misterioasă și invizibilă determinare a locului !) s-a interesat de situația mea, după care m-a chemat la el și mi-a spus cu sinceră amărăciune: « De ce m-ai înșelat? Am aflat că ești troțchist ».

Am început atunci să înțeleg că nu există nici o forță capabilă să modifice acea imagine a persoanei mele, imagine depusă undeva la nu știu ce Curte Supremă care dispune după bunul plac de destinele oamenilor; și-am înțeles că această imagine (de loc asemănătoare mie) e mult mai reală decît însăși persoana mea; că nu ea, ci eu sînt o umbră a ei; că nu ea poate fi învinuită că nu-mi seamănă, ci eu sînt vinovat de această neasemănare; și că această neasemănare e crucea mea pe care nu pot s-o arunc în spinarea nimănui, ci trebuie s-o port singur pe spinarea mea.

Și totuși, n-am vrut să capitulez. Am vrut într-adevăr, să-mi port neasemănarea: să fiu mai departe ceea ce se hotărîse că nu sînt.

Mi-au trebuit vreo cincisprezece zile pînă să mă obișnuiesc, de bine de rău, cu munca istovitoare din mină: cu perforatorul greu în mînă, ale cărui vibrații le simțeam zguduindu-mi corpul pînă în dimineța zilei următoare. Dar trudeam cîntit și cu un fel de îndrîjire frenetică; doream să obțin randamentele muncitorilor frunțași, și curînd am izbutit să ajung aproape de ele.

Numai că nimeni nu vedea în asta o manifestare a unei conștiințe politice ridicate. Căci pentru munca noastră eram plătiți cu toții deopotrivă (ni se reținea ce-i drept cheltuielile pentru hrană și cazare, dar și așa ne rămînea în mînă destul !), astfel că mulți alții, indiferent de opinia lor politică, munceau pe rupte ca să tragă măcar un folos din acești ani pierduți fără rost.

Chiar dacă eram cu toții considerați dușmani înrăiți ai regimului, în cazarmă se păstrau toate formele vieții publice, obișnuite în colectivele socialiste; noi, dușmanii regimului, țineam, sub supravegherea responsabilului politic, ședințe fulger, aveam zilnic discuții politice, ne îngrijeam de bunul mers al gazetelor de perete pe care lipeam fotografiile oamenilor de stat socialiști și desenam lozinci despre viitorul fericit. La început m-am prezentat aproape demonstrativ la toate activitățile de acest gen. Dar nici în această atitudine n-a văzut nimeni un semn

de înaltă conștiință politică; se prezentau doar și alții, la nevoie, ca să-i vadă comandantul și să le aprobe o ieșire în oraș.

Dintre soldați, nici unul nu privea ca atare această activitate politică, ci o socoteau mai curînd un gest lipsit de orice conținut, pe care însă trebuie să-l faci față de acei care au puterea asupra ta.

Și astfel am înțeles că pînă și această îndrîjire a mea era zadarnică, că pînă și « neasemănarea » mea n-o mai percepeam acum decît singur, în timp ce pentru alții era absolut invizibilă.

Printre subofițerii, de al căror bun plac depindeam, era și un slovac scund cu părul negru, un caporal care se deosebea de toți ceilalți prin spiritul său moderat și printr-o totală lipsă de sadism. Îl îndrăgiseram cu toții, chiar dacă unii, mai răutăcioși, puneau bunătatea lui numai pe seama prostiei. Spre deosebire de noi, subofițerii aveau, firește, și arme, și din cînd în cînd se duceau la exerciții de tragere. O dată, după un asemenea exercițiu, micuțul nostru caporal cu părul ca pana corbului, s-a întors acoperit de glorie, deoarece, așa cum se spunea, se calificase pe locul întii, totalizînd cel mai mare număr de puncte. Mulți dintre noi s-au repezit numaidecît să-l felicite zgomotos (pe jumătate din inimă, pe jumătate în glumă); micuțul caporal n-a scos o vorbă, s-a îmbujorat doar.

Întîmplarea a făcut ca tocmai în ziua aceea să rămîn cu el singur și, ca să nu stric vorba de pomană, l-am întrebat: « Cum faci dumneata de țiștești așa de bine? »

Micuțul caporal s-a uitat mai întii la mine cercetător, apoi mi-a spus: « Știi, eu am o metodă grozavă, care mă ajută. Îmi închipui că în fața mea nu stă o țintă de tablă, ci un imperialist. Și-atunci mă apucă o furie nebună, încît nimeresc la sigur ».

Am vrut să-l mai întreb cum își imaginează el un asemenea imperialist (cum are nasul, părul, ochii, ce fel de pălărie poartă), dar dumnealui mi-a luat-o înainte spunîndu-mi pe un ton grav, meditativ: « Nu înțeleg ce v-a apucat pe toți așa deodată să mă felicitați. Ce credeți, dacă ar fi să se facă război, aș trage la fel de bine și în voi ! »

Auzind asta din gura acestui om blajin care niciodată n-a ridicat la noi nici măcar glasul, și care tocmai din pricina asta avea să fie transferat mai tîrziu în altă parte, am înțeles că firul ce mă lega de partid și de tovarășii mei mi-a alunecat din mînă, fără speranță de a-l mai prinde. M-am trezit aruncat în afara făgașului vieții mele.

Da. Toate firele erau curmate.

Curmate erau studiile, participarea mea la mișcare, curmate erau relațiile cu prietenii, curmată era dragostea și căutarea dragostei, într-un cuvînt, curmată era desfășurarea vieții în toată plenitudinea ei. Nu-mi mai rămînea decît timpul. Pe acesta, în schimb, ajunsesem să-l cunosc cum nu-l mai cunoscusem niciodată pînă atunci. Îmi devenise familiar. Nu mai era timpul acela cu care veneam în contact odinioară, timpul metamorfozat în muncă, în dragoste, în toate strădaniile posibile, timpul pe care-l sorbeam cu nepăsare, pentru că nici el nu era indiscret, sau cicălit, și se ascundea, decent și delicat, în spatele propriei mele activități. Acum însă el venea la mine despuat, în toată goliciunea lui, în adevărata și originara sa înfățișare, și mă silea să-i spun pe numele lui adevărat (pentru că acum trăiam timpul în sine, un timp în sine și gol), ca să nu-l uit nici o clipă, ca să mă gîndesc la el mereu și să-i simt neîncetat povara apăsătoare.

Cînd auzim o muzică, înregistrăm melodia uitînd că asta nu-i decît una din înfățișările timpului; cînd orchestra amuțește, auzim timpul, timpul în sine. Tră-

iam o pauză. Nici decum însă o pauză generală orchestrală (a cărei dimensiune e determinată precis printr-un semn convențional), ci o pauză fără un sfârșit dinainte stabilit. Noi nu ne puteam permite (așa cum făceau soldații de la alte unități) să tăiem pe rînd diviziunile unui centimetru de croitorie, pentru a vedea cum de la o zi la alta ni se scurtează durata celor doi ani de serviciu militar; căci «negrii» puteau fi reținuți în armată, arbitrar, atît cît se considera necesar. Astfel, Ambroz, un bărbat de patruzeci de ani din compania a doua, își trăgea aici al patrulea an.

A te afla la mîltărie și a avea acasă o soție sau o logodnică, era pe vremea aceea un lucru ce-ți umplea inima de amărăciune; asta însemna să fii mereu cu gîndul de strajă, într-o veșnică supraveghere a existenței lor necontrolabile, să pîndești, cu gîndul, omeneasca și fatala lor nestatornicie. Și mai însemna să aștepti mereu, cu nerăbdare, apariția lor sporadică, și să tremuri tot timpul de teamă ca nu cumva tocmai în ziua aceea comandantul să se răzgîndească și să-ți interzică ieșirea și astfel soția sau logodnica să vină de pomană la poarta cazărml.

Printre noi, negrii, se spunea (cu umor negru), că ofițerii au obiceiul să le aștepte pe aceste femei nesatisfăcute ale soldaților, să le acosteze, și apoi să culeagă ei roadele dorinței, care de fapt trebuiau să fie culese de soldații reținuți în cazarmă.

Și totuși: pentru acei care aveau acasă o femeie, pauza era străbătută de un fir, de un fir poate subțire, poate îngrijorător de subțire, dar totuși un fir. Un asemenea fir eu nu aveam; cu Marketa întrerupsesem orice relații, și dacă întîmplător primeam vreo scrisoare, aceasta era numai de la mama... Și cum? ar putea cineva să se întrebe, asta nu constituie un fir?!

Nu, categoric, nu; căminul, atîta timp cît e numai un cămin al părinților, nu constituie un fir; el nu-i decît trecutul: scrisorile pe care ți le scriu părinții sînt un mesaj trimis de pe fișia de uscat de care te îndepărtezi; ba, mai mult, o asemenea scrisoare nu face decît să-ți certifice conștiința dezechilibrului în care te afli, prin amintirea portului din care ai plecat în condiții create cu atîta cinste, cu atîta trudă, și spirit de sacrificiu; da, îți spune o asemenea scrisoare, portul e mereu aici, mai durează neclintit, sigur și frumos în înfățișarea lui de odinioară dar *direcția, direcția e pierdută!*

Și astfel, încetul cu încetul, m-am obișnuit cu ideea că viața mea și-a pierdut continuitatea, că mi-a scăpat din mîini, și că nu-mi rămînea altceva de făcut decît să încep, în sfîrșit, să fiu și sufletește acolo unde de fapt mă aflu cu adevărat și fără drept de apel. În felul acesta, treptat, vederea mea s-a adaptat acelei semiobscurități a stării de obiect, iar eu am început să țin seama de oamenii din jurul meu; e drept, mai tîrziu decît ceilalți, dar totuși, din fericire, nu atît de tîrziu, încît să mă fi înstrăinat cu totul de ei.

Și iată că din acea semiobscuritate s-a desprins cel dintîi (după cum cel dintîi se desprinde din semiobscuritatea memoriei mele) Honza, un șmecher din Brno (vorbea într-un jargon de periferie aproape neinteligibil), care a ajuns printre negri, deoarece bătuse măr un milițian. Îl zvîntase în bătaie, cum zicea el, pentru că fuseseră colegi de școală și se luaseră la ceartă; numai că tribunalul n-a vrut să țină seama de această explicație și l-a condamnat pe Honza la șase luni de pușcărie, de unde a venit direct la noi. Era de meserie monteuer, dar se vedea limpede că-i era absolut tot una dacă avea să mai facă vreodată această meserie sau oricare alta; nu se simțea legat de nimic, și manifesta față de viitorul lui o indiferență care era, de fapt, sursa *independenței* lui impertinente și lipsite de griji.

Pentru acest rar sentiment al libertății se putea măsura cu Honza numai Bedřich, omul cel mai bizar din dormitorul nostru cu douăzeci de paturi; a ajuns

printre noi abia la două luni după incorporarea normală din septembrie, deoarece, inițial, fusese repartizat la o unitate de infanterie unde însă refuzase cu îndărătnicie să pună mîna pe armă, pentru că, asta, spunea el, era în flagrantă contradicție cu convingerile lui religioase, stricte și personale. Cei de la regiment n-au fost în stare să se mai descurce cu el, mai cu seamă în clipa în care i-au descoperit cele două scrisori adresate lui Truman și Stalin, scrisori în care, pe un ton patetic, la cerea celor doi oameni de stat ca, în numele înfrățirii socialiste, să dispună desființarea tuturor armatelor; descumpăniți, i-au permis, inițial, să participe la instrucția obișnuită, și astfel Bedřich s-a trezit, singurul printre ceilalți soldați, executînd la perfecție comenzile « pe umăr arma » și « la picior arma » dar cu mîinile goale. A participat chiar și la primele lecții politice, înscriindu-se de fiecare dată zelos la discuții și vorbind cu înflăcărare împotriva imperialiștilor ațîțatori la războaie. Cînd însă din proprie inițiativă s-a apucat să confecționeze și să lipească pe pereții cazărmei un afiș în care făcea un călduros apel la depunerea tuturor armelor, procurorul militar a cerut urmărirea lui pentru acte de răzvrătire. Onorata curte s-a zăpăcit însă în asemenea măsură de discursurile lui în favoarea păcii, încît l-au supus unui examen de psihiatrie, și, după o îndelungată perioadă de ezitare, l-au scos de sub acuzare și l-au trimis la noi. Bedřich s-a bucurat; și tocmai pentru acest lucru merită să fie remarcat: era singurul care-și cucerise de bună voie petlițele negre, și era fericit cu ele. De aceea se simțea el aici liber și independent, chiar dacă independența lui nu se manifesta ca la Honza, prin impertinență, ci, dimpotrivă, printr-o disciplină calmă și printr-o hărnicie senină.

Toți ceilalți erau mult mai frămîntați și mai apăsăți de povara îndoielilor: ungurul Varga, în vîrstă de treizeci de ani, originar din Slovacia meridională, care, neavînd prejudecăți de ordin național, luptase în timpul războiului în cîteva armate și căzuse de cîteva ori prizonier, de-o parte și de alta a frontului; roșcovanul Petrání, al cărui frate a fugit peste graniță împușcînd cu acest prilej un soldat din paza de frontieră; prostănacul Iosef, fiul unui țăran bogat dintr-un sat de pe Elba (prea se învățase cu imensul spațiu albastru în care se zbenguie și cîntă privilegihoarea, ca să nu-l sufoca acum groapa subteranului infernal al galeriilor și abatajelor); Stáňa, în vîrstă de douăzeci de ani, un filfizon aiurit din cartierul praghez Zizkov, despre care comitetul național local scrisese o referință ucigătoare, deoarece s-ar fi cherkelît în timpul defilării de Întîi Mai și ar fi urinat apoi, *intenționat*, la o margine de trotuar, sub ochii cetățenilor entuziaști care aclamau; Pavel Pěkný, student la drept, care în februarie 1948, ieșise să demonstreze cu un grup de colegi împotriva comuniștilor (a înțeles numaidecît că am făcut parte din tabăra acelora care, după evenimentele din februarie, au hotărît scoaterea lui din facultate, și era singurul care-și manifesta fătîș, și cu răutăcioasă satisfacție, bucuria de a mă vedea și pe mine acolo unde a ajuns el).

Aș putea evoca și amintirea altor soldați care au împărtășit atunci soarta mea, dar vreau să mă țin numai de esențial: dintre toți, cel mai drag mi-era Honza. Îmi amintesc de una dintre primele noastre convorbiri; era într-o scurtă pauză, cînd ne-am trezit șezînd în galerie unul lîngă altul (luîndu-ne obișnuita gustare); deodată Honza mi-a tras una zdravănă peste genunchi și mi-a spus: « Ascultă, surdomutule, tu ce hram porți? » Eram pe-atunci întradevăr surdo-mut (proiectat în veșnica mea autoapărare lăuntrică). Cu mari eforturi am încercat (în termeni a căror artificialitate și căutare eu însumi am simțit-o pe loc, cu neplăcută consternare), să-i explic cum am ajuns acolo și de ce anume socotesc eu că, de fapt, locul meu nu era acolo. « Și tu-ți închipui, boule, că al nostru e? » mi-a replicat el. Am vrut să-i explic încă o dată punctul meu de vedere (căutînd cu-

vinte mai naturale), dar Honza, înghițindu-și ultima îmbrăcătură mi-a spus încet: «Dacă ai fi atât de lung, pe cât ești de tolmac, soarele ți-ar găuri scăfirlia și ți-ar prăji creierulul.» Din fraza asta mi-a rănit, vesel, spiritul plebeu al periferiei și, deodată, am început să mă jenez de faptul că mereu invoc ca un copil răsfățat, privilegiile pierdute, când de fapt, convingerile mele au fost clădite întotdeauna pe disprețul față de privilegiu și față de răsfăț.

Cu timpul m-am apropiat foarte mult de Honza (mă bucuram de stima lui, pentru că mă pricepeam să rezolv la iuteală toate complicatele probleme de calcul, legate de plata salariilor, împiedicînd astfel, de cîteva ori, să fim trași pe sfoară); o dată, m-a luat peste picior că stau ca un bleg și-mi petrec timpul liber în cazarmă, și m-a tras după el cu o bandă întreagă. De ieșirea asta îmi aduc bine aminte; ne strînsesem atunci o gașcă mai mare, de vreo opt inși, era cu noi și Staňa și Ceněk, un băiat cu studiile neterminate la Institutul de artă industrială (ajunsesse la negri deoarece la Institut picta cu încăpăținare tablouri cubiste, în schimb acum, ca să obțină ici colo cîte un mic avantaj îi desena în cărbune, pentru ornamentarea tuturor sălilor din cazarmă, pe războinicii husiți, înarmați cu ghioage și lăncii). Posibilități de alegere nu prea erau: în inima propriu-zisă a Ostravei nu aveam acces; ne era permis să ne mișcăm doar în cîteva cartiere mărginașe și pînă și aici aveam voie să frecventăm numai anumite cîrciumi. Ajungînd într-o suburbie vecină, norocul ne-a suris; căci într-o fostă sală a sokolilor, la care nu se referea nici una dintre interdicții, avea loc o serată dansantă. Am plătit o taxă de intrare infimă, și am dat buzna în local. O sală mare, cu multe cuiere, multe scaune, și oameni puțini: fete, toate la un loc, vreo zece, bărbați, vreo treizeci, dintre care mai bine de jumătate erau soldați de la regimentul de artilerie din localitate; cum ne-au zărit, s-au și pus cu ochii pe noi și am simțit cu toții că ne măsoară și ne numără. Ne-am așezat la o masă lungă și am cerut o sticlă de vodcă; dar o ospătăriță boccie, ne-a comunicat, sec, că în acest local nu se servesc băuturi alcoolice, astfel că Honza a comandat opt limonăzi, pe urmă a adunat de la fiecare cîte o hîrtie de douăzeci și cinci, și peste puțin timp s-a întors cu trei sticle de rom, cu care aveam să ne îmbunătățim apoi, sub masă, conținutul paharelor cu limonadă. Făceam treaba asta în cel mai strict secret, pentru că ne dădeam seama cu cîtă grijă ne supravegheau artileriștii, și știam bine că gîndul lor nu era departe de a ne trăda pentru consumul nepermis de alcool. Trebuie spus că unitățile armate ne purtau o adîncă dușmănie; vedeau în noi, pe de o parte, niște oameni suspecti, ucigași, răufăcători, niște elemente dușmănoase, gata oricînd (în spiritul literaturii de spionaj a vremii) să le omorîm mișelește familiile lor pașnice, iar pe de altă parte (și poate că asta era mai important), ne pizmuiau pentru că aveam bani și astfel ne puteam permite oricînd și oriunde să cheltuim de cinci ori mai mult ca ei.

În asta consta particularitatea situației noastre: nu cunoșteam decît truda și oboseala fizică, la două săptămîni, cu regularitate, eram proaspăt rași în cap, de teamă ca nu cumva părul crescut să ne dea un plus necuvenit de încredere în sine, eram dezmoșteniți soartei care nu mai așteptau nimic bun de la viață, în schimb aveam bani. Nu prea mulți, dar pentru un soldat și pentru cele două ieșiri ale sale pe lună, însemnau o sumă ce-i îngăduia, în cele cîteva ore de libertate (și în cele cîteva locuri permise), să se poarte ca un nabab, compensîndu-și în felul ăsta neputința cronică a celorlalte zile interminabile.

Așadar, în timp ce pe un podiu o orchestră proastă de suflători cînta alternativ, cînd un vals cînd o polcă, iar pe parchet se învîrteau cîteva perechi de dansatori, noi ne uitam liniștiți la fete, le cercetam și sorbeam în tihnă din limonada al cărei gust de alcool avea darul să ne ridice de pe acum deasupra

celorlalți din sală; eram cu toții într-o dispoziție excelentă; în ceea ce mă privește, simțeam cum mi se urcă la cap aburul amelor stîrnit de sentimentul comunicativității vesele, de sentimentul camaraderiei, de acel sentiment pe care nu-l mai cunoscusem de cînd am cîntat pentru ultima oară cu Jaroslav și ceilalți prieteni în orchestra de țimbele. În acest timp, Honza ticlui un plan cum să le suflăm artileriștilor cît mai multe fete și să ne cărăbănim cu ele de-aici. Planul era colosal prin simplitatea lui; n-am stat mult pe gînduri, și-am început să-l punem în aplicare. Ceněk s-a arătat a fi cel mai iute la faptă, și, fălos și cabotin cum era, și-a îndeplinit misiunea, spre marea noastră bucurie — fără ocol, în văzul tuturor: a invitat la dans o brunetă exagerat de vopsită și, după dans, a adus-o la masa noastră. A cerut pentru amîndoi cîte o limonadă cu rom și după ce-au luat paharele în mînă i-a spus fetei, cu tîlc: «Va să zică, ne-am înțeles». Bruneta a dat din cap și a ciocnit cu el în semn de încuviințare. În clipa aceea s-a apropiat de noi un băiețandru în uniformă de artilerist, cu două trese de caporal pe epoleți; s-a oprit în fața brunetei și adresîndu-i-se lui Ceněk cu toată grosolănia, i-a spus: «Permiteți?» «Sigur că da, camarade, se poate? Arde-i și tu un vals», i-a răspuns Ceněk. Și în timp ce bruneta țopăia cu pătimașul caporal, într-un ritm imbecil de polcă, Honza s-a și dus să telefoneze după un taxi; taxiul a sosit în zece minute și Ceněk s-a postat în fața ieșirii. Bruneta a terminat dansul, i-a cerut scuze caporalului, spunîndu-i că se duce pînă la toaletă, și în clipa următoare s-a și auzit o mașină plecînd.

După succesul lui Ceněk i-a venit rîndul să se descurce bătrînului Ambroz din compania a doua, care agățase o femeie mai coaptă, de o jalnică înfățișare (ceea ce însă nu i-a împiedicat de loc pe patru dintre artileriști să-i dea mereu tîrcoale disperate); în zece minute taxiul a fost acolo și Ambroz a șters-o cu tîrfa lui, luîndu-l și pe Varga (care pretindea că la el nu se uită nici o fată); și s-au dus toți trei după Ceněk la cîrciuma convenită dintr-un alt capăt al Ostravei. La scurt timp după aceea, alți doi au izbutit să răpească altă fată și astfel din toată gașca n-au mai rămas în sala sokolilor decît trei: Stăňa, Honza și cu mine. Artileriștii se uitau la noi cu niște priviri din ce în ce mai tăioase și prevestitoare de rele, căci începuseră, de sigur, să miroase legătura dintre subțierea rîndurilor noastre și misterioasa dispariție a celor trei femei din parcul lor de vînătoare. Ne străduiam toți trei să afișăm un aer de nevinovăție, dar, în același timp, simțeam încăierarea plutind în aer.

— Și acum, un ultim taxi pentru o retragere onorabilă, am spus eu, uitîndu-mă cu părere de rău la blonda cu care reușisem la început să dansez o singură dată, dar nu găsisem curajul să-i propun să plece de acolo cu mine, în altă parte; speram să fac acest lucru cu prilejul dansului următor, numai că artileriștii au păzit-o după aceea, cu atîta strășnicie, încît eu n-am mai apucat să ajung pînă la ea.

— Într-adevăr, n-avem ce-i face, mi-a răspuns Honza ridicîndu-se, cu gîndul să meargă să telefoneze. Dar iată că în timp ce străbătea sala, artileriștii s-au sculat de la mesele lor, strîngîndu-se buluc în jurul lui. Da, încăierarea plutea în aer, ca o ploaie gata să cadă, iar mie și lui Stăňa nu ne mai rămînea decît să părăsim masa și să ne ducem în ajutorul camaradului amenințat. Grupul de artileriști îl încercau pe Honza într-o tăcere desăvîrșită; deodată însă a apărut printre ei un sergent major cam cherchelit (avea și el probabil o sticlă sub masă) și, ca din senin, a spart tăcerea aceea amenințătoare, spunînd că tatăl lui a fost în timpul primei republici șomer, că el nu mai are nervi să-i vadă lăfșîndu-se aici pe acești burjuii cu petlițe negre, că nu se mai poate stăpîni, și-i roagă pe camarazii săi să-l țină, că de nu îi arde ăstuia (se referea

la Honza) una peste bot. Honza nu scotea o vorbă și când printre pălăvrăgelele sergentului s-a ivit o mică pauză, a întreat, cuvințios, cam ce-ar dori de la el tovarășii artileriști. Să vă cărați de-aici, i-au răspuns în cor artileriștii, la care Honza i-a asigurat că tocmai asta vrem să facem, dar, ca să le îndeplinim cât mai repede această dorință, să-l lase să cheme un taxi. În clipa aceea am crezut că pe sergentul major îl lovește damblaua: ei, poftim, să te apuce cufureala, nu alta, a început să zbiere cât îl ținea gura; da, să te-apuce cufureala! Noi ne omorîm, tragem din greu, și permisiile ioc, ne spetim muncind, de ne iese și suflul, și gologani ioc, iar dumnealor, putorile astea capitaliste și diversioniste să se plimbe cu mașina! Nu, de-ar fi să-i sugrum cu mîinile mele, de-aici nu pleacă ei cu taxiul!

Toată lumea era captivată de scandalul care se stîrnise; în jurul bărbaților în uniformă se îngrămădiseră și civilii și personalul localului, care se temea de un incident. Atunci am surprins-o pe blonda mea; rămasă singură la masa ei (scandalul o lăsa rece), se ridicase de pe scaun, îndreptîndu-se spre toaletă; pe nesimțite m-am desprins din mulțime și, în vestibulul de lîngă intrare, unde se aflau garderoba și toaletele, i-am vorbit (în afară de garderobieră nu mai era nimeni acolo); m-am trezit astfel în situația omului care s-a aruncat în apă fără să știe să înoate și, vrînd nevrînd, rușine nerușine, a trebuit să acționez; m-am scotocit prin buzunar, am scos cîteva hîrtii de o sută, mototolite, și i-am spus: «Nu vreți să mergeți cu noi în altă parte?... O să fie mai vesel decît aici!». » S-a uitat îndelung la sutarele mele și a strîns din umeri. I-am spus c-o aștept afară; a încuviințat din cap, a dispărut la toaletă și peste puțin timp a și ieșit cu pardesiul pe ea; mi-a zîmbit și mi-a declarat numaidecît că se vede de la o poștă deosebirea dintre mine și ceilalți. Mi-a făcut plăcere să aud aceste cuvinte, am luat-o de braț și am condus-o peste drum, după un colț, de unde puteam pîndi intrarea în fosta sală a sokolilor (luminată de un singur felinar), în fața căreia trebuiau să apară Honza și Stăna. Blonda m-a întreat dacă sînt student; și cînd i-am spus că da, mi s-a destăinuit că înainte cu o zi, i se furaseră la vestiarul fabricii unde lucra niște bani care nu erau ai ei, ci ai întreprinderii, și e tare disperată, pentru că pe chestia asta s-ar putea să fie trimisă în judecată: și m-a întreat dacă nu cumva îmi prisosește vreun sutar, ca să-i împrumut; am vîrît iute mîna în buzunar și i-am dat două bilete de o sută, mototolite.

N-a durat mult și cei doi camarazi pe care-i așteptam au ieșit în stradă gata îmbrăcați. Am fluierat după ei, dar, în aceeași clipă, din cîrciumă au dat buzna afară trei soldați (fără mantale și fără capele) și-au tăbărit pe ei. Auzeam întonația amenințătoare a unui val de întrebări din care nu deslușeam o iotă, dar al căror sens îl bănuiam: artileriștii o căutau pe blondina mea. După aceea unul din ei s-a năpustit la Honza și încăierarea a început. M-am repezit într-acolo. Stăna avea de înfruntat un singur inamic, în schimb de Honza trăgeau doi, și erau gata-gata să-l doboare; din fericire, însă, am ajuns la timp și am început să-i cărăbănesc uinua dintre ei la pumni cu nemiluita. De bună seamă, artileriștii se bazuaseră numai pe superioritatea lor numerică, pentru că din clipa în care echilibrul de forțe a fost restabilit, și-au pierdut avîntul inițial; și cînd unul dintre ei a căzut grămadă sub lovitura năprasnică a lui Stăna și a început să geamă, am profitat cu toții de deruta lor și am părăsit la iuteală cîmpul de bătaie.

Blondina ne aștepta cuminte după colț. Văzînd-o, camarazii mei au izbucnit într-un entuziasm frenetic, spunînd că sînt un as, o persoană, un băiat de nădejde, și-au vrut să mă îmbrățișeze, iar eu, după atîta amar de vreme, am fost, din nou, pentru întîia oară, vesel și sincer fericit. Honza a scos de sub manta o sticlă

plină cu rom (nu înțeleg cum de-a reușit s-o salveze în timpul bătăii), și a ridicat-o în sus triumfător. Eram cu toții în cea mai bună dispoziție, numai că n-aveam unde să ne ducem: dintr-o cârciumă am fost izgoniți, în altele n-aveam acces, rivalii furioși ne împiedicaseră să chemăm un taxi, și pînă și afară existența noastră era amenințată de o expediție de pedeapsă pe care dușmanul mai putea s-o organizeze. Am pornit așadar pe o străduță îngustă, am mers un timp printre două șiruri de case, pe urmă, într-o parte șirul de case s-a întrerupt și a început un gard; lîngă gard se contura o căruță cu loitre și lîngă ea un fel de mașină agricolă cu un scaun de tablă. « Un tron » am strigat victorios, și Honza a și așezat-o pe blondină în scaunul care se înălța la un metru deasupra pămîntului. Atît cît trebuia. Sticla a început să treacă din mînă în mînă, am băut toți patru deopotrivă, blondina a devenit numaidecît limbută și, fără să se sfiască, i-a spus lui Honza: « Pun rămășag că nu-mi împrumuți un sutar ! » Galanton, Honza i-a lipit în palmă o hîrtie de o sută, și în clipa următoare fata s-a și pomenit cu pardesiul desfăcut și cu fusta suflecată, pentru ca apoi să-și scoată singură și chiloții. M-a prins de mînă și m-a tras către ea, dar eu aveam trac, m-am smuls din strînsoarea ei și l-am împins în locul meu pe Stăna care fără să manifeste vreun semn de ezitare s-a cuibărit, cu hotărîre, între coapsele ei. Nu știu dacă îmbrățișarea lor a durat mai mult de douăzeci de secunde, am vrut după aceea să-i dau întîietate lui Honza (doream, pe de o parte, să mă port ca o gazdă ospitalieră, iar pe de altă parte, mă mai stăpînea încă tracul), de data asta însă, blondina s-a dovedit mai autoritară, dintr-o zmucitură m-a adus lîngă ea și cînd, în sfîrșit, după atingerile ei încurajatoare am fost în stare să mă apropii de ea, mi-a șoptit la ureche cu tandrețe: « Pentru tine am venit aici, prostituțule ! » După care a început să gîfîie și să suspine, și deodată am avut sentimentul că într-adevăr e o fată gîngasă care mă iubește, pe care și eu o iubesc, și ea continua să gîfîie și să suspine, iar eu nu m-am desprins din îmbrățișarea ei decît în clipa în care am auzit glasul lui Honza debitînd o grosolanie și atunci mi-am dat seama că blonda de lîngă mine nu era fata pe care o iubesc și m-am îndepărtat de ea, nepotolit și atît de brusc, încît sărăcuța a strigat aproape speriată: « Ce-i cu tine? Ce te-a apucat? », dar pînă să apuc să-i spun ceva, Honza s-a și apropiat de ea, și suspinele zgomotoase și-au reluat firul normal.

În ziua aceea ne-am înapoiat la cazarmă pe la două noaptea. La patru și jumătate a trebuit să ne sculăm ca să mergem la schimbul voluntar de duminică, pentru care comandantul nostru căpăta prime grase, iar noi ne alegeam cu binecuvîntatele ieșiri din două în două simbete. Eram nedormiți, alcoolul încă mai aburea în mințile noastre, și, cu toate că ne mișcam în semiobscuritatea galeriei ca niște fantome, eu unul retrăim, cu bucurie, amintirea serii precedente.

Mai rău a fost la două săptămîni după aceea; din pricina nu știu cărui incident, lui Honza i se interzisera plimbările și, astfel, am ieșit cu doi băieți din altă grupă, pe care nu-i cunoșteam decît foarte în treacăt. Ne-am dus aproape la sigur după o femeie poreclită, pentru înălțimea ei monstruoasă, *Felinarul*. Era o urîșenie de femeie, dar n-aveam încotro, căci cercul de femei de care puteam dispune era foarte redus, mai cu seamă din cauză timpului nostru extrem de limitat. Necesitatea de a profita cu orice preț de clipele libere (atît de scurte, și atît de rar acordate) i-a determinat pe soldați să prefere *sigurul suportabilului*. Cu timpul, datorită unor explorări ale căror rezultate au fost împărțite reciproc, s-a ajuns la asigurarea unei rețele (amărite) de femei mai mult sau mai puțin sigure (și, bineînțeles, greu suportabile) care apoi au intrat în circuitul folosinței comune.

Felinarul făcea parte din această rețea de uz comun; treaba asta nu mă deranja cîtuși de puțin; cînd cei doi băieți s-au apucat să glumească pe seama lungimii ei anormale, repetînd de vreo cincizeci de ori bancul cu cărămida pe care trebuia să ne-o punem sub picioare, cînd o fi să ajungem la fapte, mi-am dat seama că acest mod de a glumi (grosolan și plicticos) a avut darul să-mi trezească un simțămînt neobișnuit de agreabil, stimulînd în mine, sălbatic, pofta de femeie; de orice femeie; cu cît mai puțin individualizată, și mai lipsită de însuflețire, cu atît mai bine; cu atît mai bine dacă avea să fie o femeie oarecare.

Dar iată că deși băusem vîrtos, pofta sălbatică de femeie mi s-a stins pe neașteptate, cînd am văzut-o pe fata numită Felinar. Totul mi s-a părut în clipa aceea dezgustător și fără rost, și pentru că n-a fost cu mine nici Honza, nici Stăna, și nici unul dintre acei care să-mi fie drag, a doua zi m-a cuprins o mahmureală cumplită, care, în scepticismul ei a înglobat, retrospectiv, și aventura trăită cu paisprezece zile în urmă, iar eu m-am jurat în sinea mea să nu mai am nevoie niciodată nici de fata de pe scaunul mașinii agricole, nici de Felinarul beat. . .

Să se fi trezit oare în mine vreun principiu moral? Prostie; nimic altceva decît desgustul, atîta tot. Dar de ce desgustul, cînd abia înainte cu cîteva ceasuri avusesem aceea poftă sălbatică de femeie, și unde mai pui că sălbăticia furioasă a acestei pofte fusese legată tocmai de faptul că, programatic, mi-era absolut indiferent cine avea să fie această femeie? Să fi fost eu, oare, mai delicat decît ceilalți și să fi avut oroare de prostituate? Prostie: mă luase cu asalt regretul.

Da, regretul de a fi constatat, cu clarviziune, că situația aceea nu era fructul excepțional al unei alegeri făcute din belșug, din capriciu, din dorința neastîmpărată de a cunoaște și de a trăi totul (și noblețea și trivialitatea), ci dimpotrivă ea devenise condiția fundamentală, simptomatică și obișnuită a existenței mele în acel moment. Că la această situație fusese circumscrisă, cu rigurozitate, sfera posibilităților mele, și conturat, cu precizie, orizontul vieții mele amoroase pe care soarta mi-o hărăzise din acel moment. Că această situație nu exprima cîtuși de puțin *libertatea* mea (așa cum aș fi putut s-o interpretez dacă ea ar fi survenit, de pildă, cu un an înainte), ci dimpotrivă, determinarea, îngrădirea, *condamnarea* mea. Și m-a cuprins teama. Teama de acest jalnic orizont, teama de această grea ursită. Și-am simțit cum sufletul meu se chircește, cum se strînge în el și începe să-și pregătească retragerea în fața acestor orori, și, în același timp, m-am îngrozit că n-avea să mai găsească un loc pe unde să iasă din această încercuire.

Tristețea aceasta provocată de jalnicul orizont amoros o încercau (sau cel puțin o simțeau în mod inconștient) mai toți dintre noi. Bedřich (autorul manifestelor de pace) i se împotriva cufundîndu-se cu meditația divină în adîncurile forului său interior, în care, de bună seamă, sălășluia Dumnezeu lui mistic; pe plan erotic, acestei pioase interiorizări îi corespundea onania pe care o practica semeț, cu o regularitate rituală. Ceilalți își întemeiau apărarea pe un principiu mult mai dezamăgitor, întregindu-și cinica vinătoare de prostituate cu romantismul cel mai sentimental; fiecare avea acasă o dragoste căreia, șlefuirea evocării concentrate îi dădea aici strălucirea cea mai scilpitoare; fiecare credea în fidelitatea de lungă durată și în Așteptarea fidelă; fiecare căuta să se convingă în sinea lui că fata pe care o pescuise beată într-o cîrciumă, nutrea față de el sentimente sacre. Pe Stăna venise să-l vadă, de două ori, o jună din Praga, cu care avusese legături înainte de a intra la militarie (și pe care, fără îndoială, pe atunci n-o luase prea în serios); și iată-l deodată pe Stăna înduioșîndu-se și hotărîndu-se (în deplină concordanță cu firea lui pripită), s-o ia neîntîrziat în

căsătorie. Ne-a spus, ce-i drept, că face acest lucru numai ca să câştige, datorită nunţii, două zile libere, dar eu ştiam bine că asta nu era decît o scuză falsă, profesată cu un cinism forţat. Era în primele zile ale lunii martie, cînd comandantul unităţii i-a aprobat, într-adevăr, două zile libere, iar Stălna a plecat pentru sîmbătă şi duminică la Praga ca să se însoare. Îmi amintesc de acest lucru foarte precis, pentru că ziua nunţii lui Stălna a devenit şi pentru mine o zi de mare însemnătate.

Aveam în ziua aceea liber şi, întrucît mai zăbovea încă în mine amărăciunea ultimei ieşiri pierdute cu Felinarul, am preferat să-mi evit camarazii şi să mă duc în oraş de unul singur. M-am urcat aşadar într-un tren local, de fapt un vechi tramvai care circula pe o linie îngustă ce lega două cartiere îndepărtate ale Ostravei, şi am plecat la întîmplare. Apoi, tot la întîmplare am coborît din el şi m-am suit într-un tramvai ce urma un alt traseu; întreaga periferie fără de sfîrşit a Ostravei, în care se amestecă, într-o stranie îmbinare, natura cu fabrica, cîmpul cu mormanele de gunoaie, pîlcurile de arbori cu holdele de steril, blocurile înalte cu căsuţele rustice, mă atrăgea şi mă tulbura într-un mod neobişnuit; am coborît iar din tramvai şi am pornit într-o lungă plimbare pe jos; înregistram aproape cu pasiune bizarul peisaj ce mi se desfăşura neîntrerupt în faţa ochilor, mă străduiam să-i dau de rost şi să-i descopăr esenţa; încercam să găsesc un nume spiritului care-i conferea o unitate şi o ordine acestui peisaj, alcătuit din elemente atît de variate; trecînd prin preajma unei idilice căsuţe de ţară, îmbrăcată toată cu iederă, mi-a venit în minte că ea îşi are locul aici tocmai pentru că nu se potrivea cîtuşi de puţin cu faţadele coşcovite ale blocurilor din vecinătatea ei, nici cu siluetele turnurilor de extracţie ale minelor, nici cu ale coşurilor de fabrică sau ale furnalelor, care-i ţineau de fundal; am înaintat de-a-lungul unui şir de barăci improvizate, care în pipernicia lor aduceau cu o colonie îngrămadită într-un cătun, şi, ceva mai încolo, am zărit o vilă, e drept cam cenuşie şi murdară, dar înconjurată de o grădină verde, împrejmuită la rîndul ei de un gard de fier; într-un colţ al grădinii îşi răsfirea coroana o salcie plîngătoare, care, în haoticul peisaj, părea un răcăcit; şi totuşi, mi-am zis în sinea mea, îşi are probabil locul aici, tocmai pentru că se potriveşte ca nuca în perete. Toate aceste mărunte descoperiri ale *nepotrivirii* mă tulburau şi mă răscoleau nu numai pentru că vedeam în ele numitorul comun al acestui peisaj, ci în primul rînd pentru că desluşeam din ele imaginea propriului meu destin, a propriului meu surghiun în vîlmăşagul haotic al acestui peisaj; şi bineînţeles: o asemenea proiectare a istoriei personale în obiectivitatea unui oraş întreg, îmi oferea un fel de consolidare; îmi dădeam seama că locul meu nu era aici, după cum nu era aici nici locul salciei plîngătoare, nici al căsuţei îmbrăcate cu iederă, nici al străzilor scurte care duceau *undeva în gol* şi *nicăieri*, străzi alcătuite din nişte cocioabe, venite parcă fiecare din alt colţ de ţară; nu, nu mă potriveam în acest peisaj — odinioară de un rustic reconfortant — după cum nu se potriveau în el nici monstruoasele cartiere de barăci improvizate, şi, totuşi, am început să înţeleg că tocmai acestei totale nepotriviri îi datoram prezenţa mea *obligatorie* în această înfiorătoare metropolă a nepotrivirilor, în această neînduplecată cetate care, în îmbrăţişarea ei necruţătoare, cuprindea fără scrupul, tot ce-i era străin.

M-am pomenit apoi hoinărind pe o stradă lungă din Petrkovice, satul de altă dată devenind astăzi una din suburbiile apropiate ale Ostravei. M-am oprit în dreptul unei clădiri cu un singur etaj, din colţul căreia se detaşa o inscripţie mare, prinsă în poziţie verticală: CINEMA. Mi-am pus o întrebare, lipsită de orice semnificaţie, o întrebare ce-i poate veni în minte numai unui trecător

hoinar: cum se face că alături de cuvîntul CINEMA nu-i pus și numele cinematografului? Mi-am plimbat privirea de colo pînă colo, dar, nicăieri pe pereții clădirii (care, de altfel, nu aducea cu nimic a cinematograf), n-am mai zărit și o altă inscripție. Între clădirea cinematografului și casa învecinată era un spațiu liber de circa doi metri, care forma un fel de străduță; am luat-o pe acolo și am intrat într-o curte; aici abia se putea constata că, în spate, clădirea avea o aripă numai cu parter; pe perete erau fixate niște vitrine cu afișe de reclamă și cu imagini din film; m-am apropiat de ele, dar nici aici n-am găsit numele cinematografului; m-am uitat în jur și, peste drum, în dosul unui gard de sîrmă ce străjuia curtea vecină, am văzut o fetiță. Am întrebat-o cum se numește cinematograful; fetița m-a privit cu mirare și mi-a spus că nu știe. Așa stînd lucrurile, m-am împăcat cu ideea că am nimerit un cinematograf fără nume.

M-am întors, așadar (fără nici un fel de intenție) spre una dintre vitrine, și abia acum am descoperit că filmul, anunțat de un afiș și două fotografii, era filmul sovietic «Tribunalul de onoare». Același film, a cărui eroină Marketa o evocase cu atîta patos, atunci cînd a vrut să joace în viața mea celebrul rol al milostivei; același film, ale cărui momente mai grave fuseseră invocate de tovarășii care m-au anchetat pe linie de partid; toate astea au avut darul să-mi facă filmul nesuferit, și astfel nici n-am mai vrut să aud de el; ca să vezi, nici măcar aici, la Ostrava, n-am izbutit să scap de degetul lui acuzator. . . Dar, mă rog, dacă nu ne place degetul îndreptat spre noi, n-avem decît să-i întoarcem spatele. Așa am și făcut, și părăsind curtea cinematografului am vrut să ies din nou în strada lungă a cartierului Petrkovice.

Atunci am văzut-o pentru întîia oară pe Lucia.

Mi-a părut în cale venind din direcția opusă; a intrat apoi în curtea cinematografului: de ce, oare, n-am trecut pe lîngă ea și nu mi-am văzut mai departe de drum? Să se fi întîmplat oare asta din pricina plimbării mele tărăgănate și lipsite de orice țintă? Să fi fost oare efectul iluminatului bizar al curții în acel sfîrșit de după amiază care m-a determinat să mai zăbovesc o clipă și să nu ies în stradă? Sau să fi fost de vină înșăși apariția Luciei? Dar bine, apariția ei a fost o apariție cît se poate de obișnuită și de simplă, și chiar dacă tocmai această *simplicitate* avea să mă înduioșeze și să mă atragă mai tîrziu, mă întreb cu ce m-a impresionat ea și m-a făcut să mă opresc numaidecît, la prima vedere? Nu îmi înțelisem oare de atîtea ori asemenea fete simple pe străzile Ostravei? Sau să fi fost această simplitate atît de neobișnuită în simplitatea ei? Nu știu. Un singur lucru e cert, că am rămas pe loc și am privit în urma fetei: mergea încet, îndreptîndu-se agale spre vitrina cu reclame; s-a oprit în fața ei și s-a uitat la fotografiile Tribunalului de Onoare; apoi, tot fără nici o grabă, s-a desprins de ele, și, printr-o ușă deschisă, a intrat într-un hol mic, în care se afla casa de bilete. Da, acum încep să-mi dau seama că tocmai această încetineală neobișnuită a Luciei a avut, probabil, darul să mă atragă atît de mult; o încetineală iradiind parcă acea conștiință a resemnării, care-ți spune că nu există ținută spre care să merite să te grăbești, și în concluzie, n-are nici un rost să întinzi spre ceva niște mîini nerăbdătoare. Da, s-ar putea ca, într-adevăr, tocmai această încetineală plină de melancolie să mă fi îndemnat s-o urmăresc de la distanță pe această fată, cum se apropie de ghișeu, cum scoate bani mărunți și își ia biletul, cum trage cu coada ochiului în sala de spectacol și apoi se întoarce și iese iar în curtea cinematografului.

N-am scăpat-o din ochi nici o clipă. S-a oprit cu spatele spre mine și cu privirea aruncată mai departe, peste curte, acolo unde, împrejmuite cu niște gîrdulețe de lemn, grădinile și cocioabele țărănești se înșirau pînă sus pe o

colină, unde perspectiva lor era închisă de contururile unei cariere de culoare cafenie. (Niciodată n-o să uit această curte, îmi amintesc de fiecare detaliu al ei, de gardul de sîrmă, ce-o despărțea de curtea învecinată, în care pe scările ce duceau în casă, stătea o fetiță și tăia frunze la cîini; îmi amintesc că scările acelea erau străjuite de un zid mic pe ale cărui trepte se aflau două ghivece de flori, goale, și un lighean cenușiu; îmi amintesc de soarele mîjit de fum, care se lăsa în asfințit spre orizontul carierei.

Era ora șase fără zece, asta însemna că mai rămîneau încă zece minute pînă la începerea spectacolului. Lucia s-a întors, și, străbătînd cu pas domol curtea, a ieșit în stradă; m-am luat după ea; în spatele meu s-a închis imaginea împrejurimilor devastate ale Ostravei, și m-am regăsit iar în peisajul citadin; la cinci-cinci de pași de cinematograf se deschidea o piață frumos întreținută, avînd la mijloc o grădiniță cu cîteva bănci; dincolo de grădiniță strălucea, slab, o clădire pseudogotică din cărămidă roșie. Am continuat s-o observ pe Lucia: am văzut-o așezîndu-se pe o bancă; încetineala n-o părăsea nici o clipă, și-mi vine aproape să spun că pînă și șederea ei pe bancă era înceată; nu se uita nici în dreapta, nici în stînga, nu se clintea din loc, și ședea așa cum se șade în așteptarea unei operații sau a unui lucru care ne captivează în asemenea măsură, încît nu ne mai atrage atenția nimic din jur, și ne-am întors cu privirea numai în interiorul nostru; poate că tocmai această împrejurare mi-a dat posibilitatea să-i dau tîrcoale și s-o cercetez fără ca ea să-și dea seama.

Se vorbește despre dragostea la prima vedere; sînt mult prea conștient de faptul că dragostea are și înclinația de-a făuri ea însăși din ea o legendă și de a crea, retrospectiv, mitul începuturilor ei; nu vreau, deci, să afirm că ar fi fost vorba aici de o dragoste fulger; dar pot spune că o anumită clarviziune a existat cu adevărat: acea esență care era ființa Luciei, sau — dacă e să fiu cît se poate de exact — esența a ceea ce Lucia avea să devină mai tîrziu pentru mine, am înțeles-o, am simțit-o, am întrezărit-o dintr-o dată, și fără întîrziere; Lucia mi s-a adus pe ea însăși, așa cum oamenii lor li se înfățișează *revelația adevărului*, așa cum li se oferă oamenilor *adevărurile evidente*.

Am privit-o, i-am cercetat permanentul de provincie care-i fărîmița părul într-o masă informă de bucle mărunte, i-am cercetat pardesiul maro, amărît, ros și poate chiar puțin prea scurt, i-am cercetat fața de o discretă frumusețe și de o discreție frumoasă, și-am simțit că în ființa aceasta sălășluiau liniștea, simplitatea și modestia, și că toate acestea erau valori de care eu aveam nevoie; de altfel mi s-a părut că eram și foarte apropiați; că aveam și unul și celălalt (deși nu ne cunoșteam) darul ascuns al firescului; și mi s-a părut că ar fi fost de ajuns să mă duc lîngă ea, să-i spun o vorbă, pentru ca în clipa în care (însfîrșit) m-ar fi privit în față, să-mi surîdă ca și cînd înaintea ei ar fi apărut, pe neașteptate, un frate pe care nu-l mai văzuse de cîțiva ani.

Pe urmă Lucia și-a ridicat capul, s-a uitat în sus spre turnul orologiului (pînă și această mișcare mi-a rămas adînc întipărită în memorie; gestul fetei care nu poartă ceas la mîină și care automat se așează cu fața spre orologiu). S-a ridicat de pe bancă și a pornit spre cinematograf; am vrut să mă apropii de ea și s-o însoțesc; nu-mi lipsea îndrăzneala, dar, dintr-odată, cuvintele m-au lăsat în pană; în piept, simțămîntele îmi roiau cu duiumul, dar în cap nu se năștea o silabă; m-am ținut iar după ea, de data asta pînă în micul hol în care era instalată

casa de bilete și de unde îți puteai arunca un ochi în sala de spectacol prin care fluiera vîntul. Pustietatea unei săli de spectacol are în ea ceva respingător; Lucia s-a oprit și s-a uitat în jurul ei, descumpănită; în clipa aceea au intrat în hol cîteva persoane, îndreptîndu-se grăbite spre ghișeu; le-am luat-o înainte și mi-am cumpărat un bilet la un film pe care nu doream să-l văd.

Între timp fata intrase în sală; m-am dus după ea; în sala, mai mult goală, numerele de pe bilete își pierduseră sensul și astfel fiecare se așezase după bunul plac; m-am strecurat în același rînd în care intrase Lucia și m-am așezat lîngă ea. Pe urmă s-a auzit răsunînd o muzică stridentă de pe un disc uzat, sala s-a cufundat în întuneric, și pe ecran au apărut primele reclame.

Lucia trebuia să-și fi dat seama că nu întîmplător s-a așezat, chiar lîngă ea, un soldat cu petlițe negre; fără îndoială că mi-a simțit tot timpul vecinătatea și asta, cu atît mai mult, cu cît eu însumi eram concentrat cu toată ființa numai asupra ei; ceea ce se întîmpla pe pînză nu percepeam cîtuși de puțin (ce răzbunare stupidă și ridicolă: mă bucuram că filmul, pe care de atîtea ori mi-l evocasera moralistii, se desfășura acum în fața mea fără să-i acord vreo atenție).

În sfîrșit, filmul s-a terminat, s-au aprins din nou luminile, puținii spectatori s-au ridicat de pe locurile lor. S-a ridicat și Lucia luîndu-și de pe genunchi pardesiul maro, și a început să se îmbrace. Mi-am îndesat repede capela ca să nu vadă că sînt tuns chilug și, fără să-i adresez o vorbă, i-am ajutat să-și tragă și cealaltă mîneacă. Mi-a aruncat o privire scurtă, fără însă să-mi spună nimic; parcă a dat ușor din cap, dar eu nu mi-am dat seama dacă gestul avea menirea unei plecăciuni de mulțumire sau dacă era o mișcare cu totul involuntară. Pe urmă, cu pas mărunt, a ieșit din rîndul ei de scaune. Mi-am îmbrăcat și eu la iuțea manta verde (mi-era lungă și probabil nu mă prindea prea bine), și am pornit după ea; și pe cînd ne aflam încă în sala de spectacol, am început să-i vorbesc.

În cele două ore cît am stat alături de ea și cu gîndul numai la ea, parcă m-aș fi acordat pe lungimea ei de undă: am știut deodată să-i vorbesc de parcă mi-ar fi fost o veche și bună cunoștință; n-am început conversația cu vreo glumă sau cu vreun paradox, așa cum mi-era în obicei, ci am fost cît se poate de firesc — trezindu-mă eu însumi surprins de acest fapt, deoarece, pînă atunci, mă poticnisem întotdeauna în fața fetelor, sub povara grea a măștilor.

Am întrebato unde locuiește, cu ce se ocupă, dacă se duce deseori la cinematograful. I-am spus că lucrez în mină, că munca acolo e istovitoare, și că rareori izbutesc să ies în oraș. Mi-a spus că-i angajată într-o uzină, și că stă într-un internat unde pînă la ora unsprezece toată lumea trebuie să fie acasă; la cinematograful se duce des, pentru că n-o amuză seratele dansante. I-am spus că mi-ar face plăcere să mă duc cu ea la cinematograful, dacă, întîmplător, ar mai fi vreodată liberă. Mi-a răspuns că de obicei preferă să meargă singură. Am întrebato dacă asta se datorează faptului că se simte tristă. A încuviințat. I-am spus că nici eu nu sînt vesel.

Nimic nu-i apropie mai repede pe oameni (chiar dacă de multe ori numai aparent și înșelător) ca o înțelegere tristă, melancolică; această atmosferă de calmă participare, capabilă să adoarmă orice temeri și să înlăture orice stavilă, această atmosferă pe înțelesul spiritelor delicate sau vulgare, instruite sau modeste deo-

potrivă, constituie modul de apropiere cel mai simplu cu putință, și totuși atât de rar: cu alte cuvinte, se impune să te dezbraci de ținuta cultivată a spiritului, de mimica și gesturile cultivate și să devii simplu; nu știu cum am izbutit să realizez acest lucru (dintr-odată, fără nici o pregătire) tocmai eu, care întotdeauna bijbiiam orbește din spatele fețelor mele artificiale; nu știu; dar am simțit că acest lucru mi-a venit ca un dar neașteptat, ca o eliberare miraculoasă.

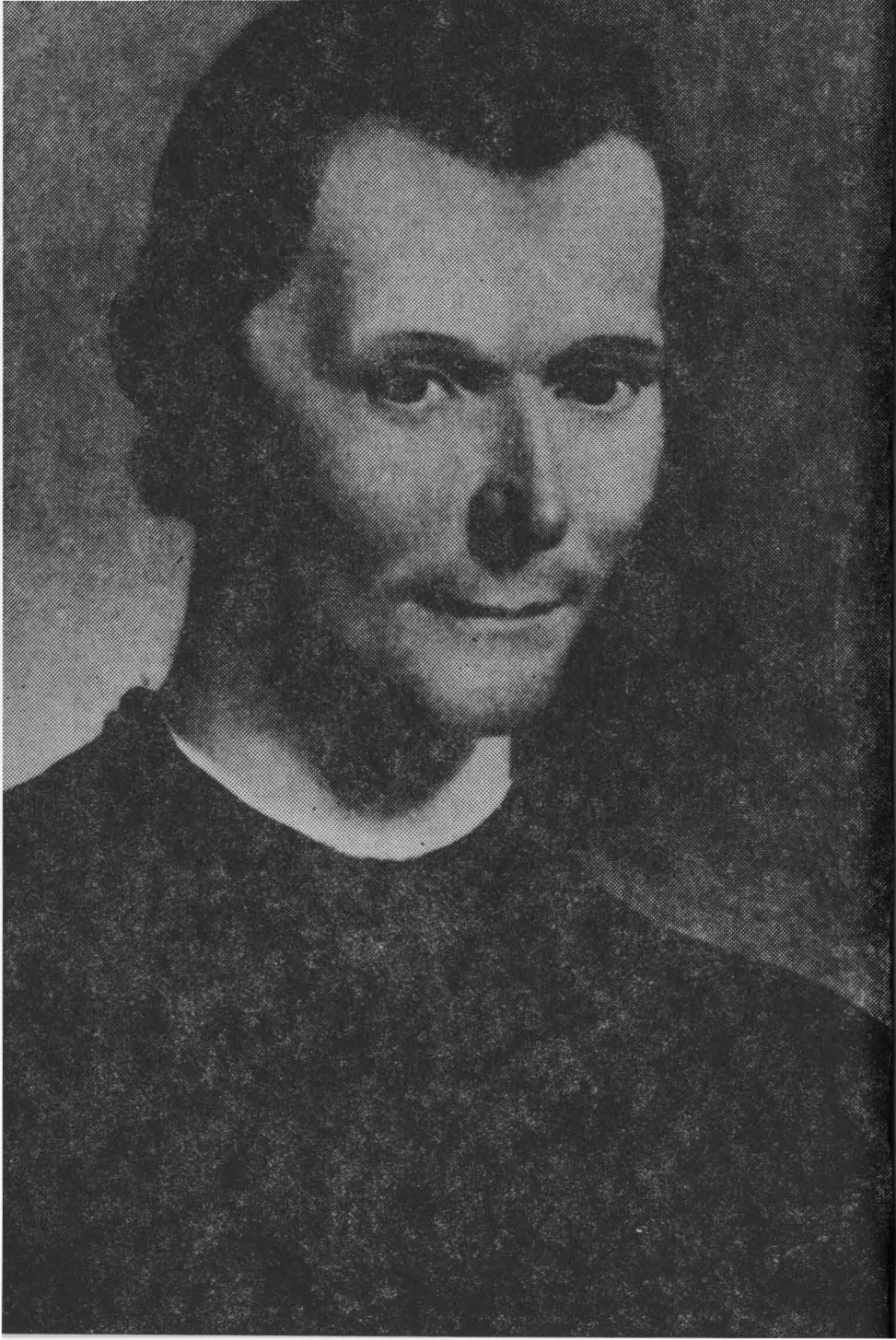
Ne-am spus, așadar, unul despre celălalt lucrurile cele mai banale; confidențele noastre au fost scurte și la obiect. Am ajuns pînă în dreptul internatului și acolo ne-am oprit cîteva clipe; un felinar arunca lumină asupra Luciei, și eu m-am uitat la pardesiul ei maro și i-am mîngîiat nu obrazii, nici părul, ci stofa uzată a acestei haine înduioșătoare.

Și-mi mai aduc aminte că felinarul se clătina, că prin preajma noastră au trecut rîzînd, zgomotos și neplăcut, niște fete tinere care au deschis ușa internatului; îmi amintesc și de perspectiva verticală a clădirii în care locuia Lucia — un perete cenușiu și neted, cu ferestrele fără pervaz; îmi amintesc, în fine, de chipul Luciei care (în comparație cu al altor fete cunoscute în împrejurări similare) era de un calm desăvîrșit, semănînd cu chipul unei eleve care, scoasă la tablă, spune smerită (fără îndîrjire, și fără violenție) numai ceea ce știe, neurmărind cîtuși de puțin să obțină o notă mai bună sau vreun elogiu.

Ne-am înțeles să-i scriu o ilustrată prin care să-i comunic cînd anume voi fi iar liber să ies din cazarmă, ca să ne putem întîlni. Ne-am luat rămas bun, simplu (fără sărutări, fără atingeri) și m-am îndepărtat. După cîteva pași am întors capul: am văzut-o stînd în fața ușii și uitîndu-se după mine; abia acum cînd mă aflam la o oarecare distanță, Lucia a ieșit din cochilia propriei sale rețineri și privirea ei (pînă atunci sfioasă) m-a fixat îndelung. Pe urmă a ridicat mîna, ca omul care în viața lui n-a fluturat sau nu știe să fluture din mînă, dar care știe că așa se cuvine la o despărțire și, de aceea, s-a hotărît, cu stîngăcie, să întreprindă obișnuitul gest. M-am oprit și i-am răspuns cu același gest; ne-am privit de la distanță, apoi am mai făcut cîteva pași, ca iar să mă opresc (Lucia continua să fluture din mînă), și astfel, încet-încet, m-am îndepărtat, pînă cînd am trecut colțul și am dispărut unul din ochii celuilalt.

Din seara aceea totul în mine s-a schimbat; mă simțeam din nou omul ocupat în forul lui interior; nu mai eram acea jalnică pustietate în care se fugăreau învolburîndu-se (ca gunoaiile într-o odaie devastată), lamentările, reproșurile și acuzațiile; pe neașteptate odaia forului meu lăuntric a fost dereticată și cineva începea să locuiască în ea. Ceasul de perete, cu acele înțepenite de luni și luni de zile, a prins iar să-și bată tic-tac-ul lui de odinioară. Și, ceea ce-i mai important: timpul care pînă atunci cursese, ca un torent nepăsător, de la un nimic spre alt nimic (mă aflam doar într-o pauză), fără nici un fel de intonație, și fără nici o măsură, începea să-și recapete chipul său umanizat: începea să se articuleze, să se împartă, să se scadă. Și-am început și eu să pun preț pe biletele de voie, iar zilele mele s-au transformat fiecare într-o treaptă a scării pe care eu urcam spre Lucia.

În românește de JEAN GROSU

AL. BALACI

Cuvînt înainte la o carte despre Niccolò Machiavelli

La 3 mai 1969 s-au împlinit cinci sute de ani de la nașterea lui Niccolò Machiavelli, pe care mari gînditori ca Friederich Engels îl puteau caracteriza drept titan al gîndirii, pasiunii și cunoașterii, om de stat, istoric, poet și totodată primul scriitor militant de seamă al timpurilor moderne. Analizator lucid, acela care nu a fost niciodată un savant de cabinet, ci un mare teoretician al practicii, Niccolò Machiavelli a iluminat toate dimensiunile ideologice ale Renașterii, purtînd lovituri puternice feudalismului de tip italian, fiind expresia cea mai necesară a Italiei sale contemporane. În contrast cu toți utopiștii, Niccolò Machiavelli era perfect conștient de aportul său la suprastructura contemporaneității, descoperitor, ca în curînd Cristofor Columb, al unei lumi reale, dincolo de neexploratul ocean imaginar. Lumile de vis ale lui Thomas Morus sau Tommaso Campanella, plasate în *utopie* (în nici un loc terestru), sau în ideal plăsmuita *Cetate a Soarelui*, cristalizări ale unor profeți propagatori a ceea ce ar trebui să fie, în viziunea lucidității geometriei științifice a lui Niccolò Machiavelli, se transformă în descrierea a ceea ce este. El nu este sculptorul statuii perfecte ca Michelangelo Buonaroti, ci plasticianul unor forme care au caracteristicile vieții.

Poate că nimeni nu l-a definit mai bine ca el însuși într-o scrisoare către marele său prieten și coleg ilustru în știința și arta istoriei, Francesco Guicciardini, din toamna anului 1525, pe care o semna atotdefinitor: Niccolò Machiavelli, istorico, comico e tragico.¹ Acest caracter de tragic machiavellian avea să-l

¹. Niccolò Machiavelli, istoric, comic și tragedian

surprindă și Giosuè Carducci, poetul Risorgimentului italian, epocă în care flacăra arzătoare a personalității scriitorului florentin avea să fie revifăcată mistuitor:

*Qui nell' aule del Senato
Qui de' rei nel duro ostello
Doloroso Machiavello
Maturava il pio desir.*

*E a la forza ed al peccato
Che l'Italia egra tenea
Chiese aiuto a l'alta idea
E de l'opera l'ardir . . . »*

Pasquale Villari, cel mai onest și primul mare cercetător al viciei și operii lui Niccolò Machiavelli, l-a putut numi, în modul cel mai just: « . . . l'uomo meno compreso e più calunniato che la storia conosca . . . »¹. Memoria i-a fost într-adevăr ultragiată de către dușmanii libertății, de către dușmanii adevărului, acest precursor al « Italiei posibile », fiind desigur și acela care se înscrie în fruntea scriitorilor politici italieni. Machiavelli mai poate desigur fi considerat și ca primul filozof al istoriei, după acela care a fost Sant'Agostino. Dar el nu a fost un filozof creator de sisteme, ci investigatorul, scrutatorul contemporaneității. Îndepărat de metafizică, neinteresat de cauza primă, de primul mobil generator al întregii, vastei mișcări ulterioare, Machiavelli se dovedește a fi un experimentalist în studiul înlănțuirii datelor și faptelor istoriei. Pentru el, nu există o lege unică, invariabilă, tipar de aplicat întregii umanități de-a lungul epocilor trecute sau prezente, ci tot atâtea caracteristici, variate, religioase, economice, politice, câte sînt și națiunile înscrise în mișcarea perpetuă a timpului istoric. El neagă transcendența creștină, reprezentant demn al laicii Renașterii, substituie semnul fatal al Providenței cu mobilitatea fiecărui caracter, fiecărui individ, complex și multiform ca și poporul căruia îi aparține. El este desigur tipul istoriografului umanist, opus cronicarului medieval, autor de judecăți de sinteză mai mult decît factolog. Realismul său rinascimental, facultatea sa unică de a sintetiza, l-au făcut să se înalțe de la studiul faptelor practice, al experimentelor generate de activitatea sa de diplomat, spre elaborarea unei teorii echivalente cu fundamentarea unei științe a activității politice. El a fost și un om activ, alt prototip al Renașterii al cărui prim ideal era *l'agire*, încercînd să lupte pentru transformarea realității în cadrul propriilor sale idealuri și tipare. De aci și caracterul atît de viu, pasional, și al vieții și al operei sale. Mobilitatea sa a fost de multe ori înfrîntă și drumul lui Machiavelli nu a fost niciodată o cale largă a ușoarelor triumfuri. Acela care se putea defini ca pendulînd între *comico* și *tragico* a putut fi comparat cu un Prometeu înlănțuit. El aparține și din acest punct de vedere Florenței, magni-

¹. Aici în aulele Senatului
Aici în asprul locaș al vinovaților
Îndureratul Machiavelli
Creștea pioasa dorință.
Și împotriva forței și păcatului
Care șinea Italia îndurerată
Ceru ajutor înaltei idei
Și îndrăzneala operei
(Giosuè Carducci, *Alla Croce di Savoia*)

². « . . . omul cel mai puțin înțeles și cel mai calomniat pe care îl cunoaște istoria . . . » (Dante Bicchi, *prefața la Niccolò Machiavelli, Comedie*, Milano, Casa Editrice Sonzogno (1902), 322 pp. (p.1.)

fica cetate creatoare, noua Atenă a lumii, la al cărui realism a putut adera ca Dante Alighieri sau ca Michelangelo. « Florentinitatea » de viață și de acțiune, ca și pe creatorul *Divinei Comedii* l-a putut duce spre visul îndrăzneț, bazat pe temelii puternice, al unei Italii unitare, a cărei individualitate caracteristică în corul marilor popoare europene, cu același vibrant patriotism cu cel al lui Dante, el a putut-o exalta, în pagini care au fost considerate înflăcărâte imnuri, comparabile avântului Marsiliezii. Această « florentinitate » caracterizată de realism, de uzul metodei experimentale, de reînnoirea dreptului de existență al procesului rațional, de analiză clară și de sinteză a faptelor, de aspirație spre adevărul « efectuale », se înscrie pe arcul vast general al Renașterii, ca marea contribuție a Italiei la istoria civilizației și culturii umane. Acest alt gigant al lumii reale din Cinquecento italian, alături de poetul Ludovico Ariosto, gigant al lumii ideale transfigurată în capodopera Renașterii literare, a fost călăuzit în permanență de o stea unică, formarea Statului italian, creat ideal în *Principe*, guvernat în regulile *Discursurilor* și apărât în *Arta războiului*. Unitatea minții lui Machiavelli se face în felul acesta prezentă în unitatea operei sale. Privind totdeauna în față întreaga lume și îndrăznind să spună adevărul integral, el aspiră să recreeze statul realității și al adevărului bazat și condiționat de către rațiune. Pentru el politica este vastul domeniu al activității umane raționale, în care se interferează uriașele filoane ale științei și artelor. Ca și medicina, pentru el, politica are virtuțile teraputicii, arta de a vindeca. Privind răul în față, cu ochii dilatați de dorința pătrunderii în miezul lucrurilor, el a putut combate iluziile sau prudența corupătoare, generate de spirite vizionare sau de conformismul laș. Filozof al omului mult mai mult decât filozof al naturii, Machiavelli s-a prezentat umanității cu o aură de idealitate generată în deosebi de profunzimea patriotismului său, pentru demnitatea veștii sale, pentru sobrietatea sa de critic al realității. Legat prin cultura sa întreagă de spiritul florentin, ascuțit, lucid și ironic în opera lui Boccaccio, Sacchetti, Luigi Pulci, sau Lorenzo il Magnifico. Nu trebuie uitat că în aceste timpuri grele, de involuție istorică, Florența încă era inima Italiei și putea fi model și imagine a patriei viitoare, libertatea fiindu-i încă mare ideal. Întreg acest climat, spiritul și semnificația contemporaneității transpar net în opera Secretarului florentin. Ea poate fi cel mai important punct de plecare, ca forță intelectuală, ca virtute sintetizatoare, a dezvoltării ulterioare a științei istoriei. S-a putut spune că Machiavelli nu este încă istoricul-filolog sau istoricul academician modern, nici scriitorul politico-sociolog de astăzi, ci istoricul-artist și politicianul artist al Renașterii. Totdeauna însă Machiavelli a simțit și a vrut să fie scriitor⁴. Spirit liber rinascimentist, neadmițând categorii aprioristice, nici criteriile prestabilite, trăind și scriind în perpetuă tensiune, încordat suprem, Machiavelli a edificat o operă care este un monument al culturii europene. Realitatea este echivalentă pentru el totdeauna cu adevărul, cu splendida expresie, pe care a găsit-o pentru această echivalență « la verità effettuale ». În stilul său retoric, de multe ori grandilocvent, dar nu lipsit de luciditate și artă, Gabrielle D'Annunzio l-a putut caracteriza lapidar, pe Niccolò Machiavelli, poate mai just și mai adecvat decât mulți istorici literari: « Vorrei che il Machiavelli che lo ammiro soprattutto, fosse studiato con passione dai giovani, anche come maestro di prosa eloquente. Che meraviglioso scrittore ! Per me egli è una mente, un'anima, un'artista fiammeggiante. La sua prosa mi brucia. E un colosso di

⁴. Giuseppe Petronio, *L'attività letteraria in Italia*, Palermo, Palumbo, 1964, p. 342.

forza e di bellezza — e una giovineză immortală. Ma noi lo vediamo a traverso al *machiavellismo*, come vediamo a traverso al petrarchismo il Petrarca, che però ci apare rimpicciolito e velato »⁴.

Machiavelli a putut apare ca exemplu de italianitate, ca exemplu al sincerității depline, cele mai îndrăznețe. Angajamentul sacrosanct pe care l-a urmărit de-a lungul întregii sale vieți, tumultuoase de multe ori, a fost de a nu face compromisuri niciodată cu propriile sale ferme convingeri. Inflexibil totdeauna pe această dreaptă cale, el a avut sprijinul adevărului, al iubirii sale nedesmințite de adevăr. Pătrunzător și lucid, spiritul său nu a făcut concesii conformiste, cum avea să predice mai târziu celălalt mare istoric al Italiei, teoretician al « liniștii care nu aduce primejdii », Francesco Guicciardini.

Machiavelli era absorbit în travaliul minții. Extraordinara sa originalitate intelectuală, care îl diferenția înalt de contemporanii săi, consta în laborioasa, tenaceă, stăruitoare activitate de a descoperi adevăratele dimensiuni ale unei transformări istorice, ale unei personalități care putea influența mersul evenimentelor. Nu a fost un speculativ, dimpotrivă, opera lui se caracterizează printr-o adevărată evaziune din metafizic și abstract. Dar el a fost un umanist și în sensul că în centrul atenției sale lucide a pus totdeauna omul și nu entitatea. Dar totdeauna luciditatea sa politică, vigoarea raționamentului s-au aliat cu elanul scriitorului artist. Și aceasta explică coerența fundamentală, logica și caracteristica operei sale. Dar acest mare cunoscător al oamenilor a avut de suferit din cauza lor. Cu toate că-i cunoștea ca nimeni altul, descifrator magnific și îndurerat al curților, al politicienilor, al stărilor de lucruri contemporane, el a fost cel mai puțin « machiavelic » dintre toate personajele descrise în opera sa, adevărată, artistică frescă a vremurilor sale.

Învățătura practicii politice, teoretizată de el ca nimeni altul, nu i-a folosit Secretarului în fluctuațiile vieții. El a exprimat însă principiile unei umanități noi, a unor oameni care vor să determine o nouă filozofie, o nouă artă, o nouă politică. Este vorba desigur de civilizația care urma să se înalțe pe bazele individualității creatoare. Cel mai lucid observator al timpurilor sale, martorul atent, în mijlocul ruinelor feudale, ale tuturor entităților filozofice, poetice, mistice ori idealist-creștine, privea îndrăzneț și conștient către cerurile luminoase ale unei noi culturi. Dar acest observator, acest genial arhitect politic nu are în el existente, urmele unei minime vanități, atât de explicabile la creator. Putind uneori înspăimînta prin luciditatea sa, el nu a căutat să înșele niciodată pe nimeni, cum nu a căutat să se înșele pe el însuși. Pentru el istoria este un gigantic proces viu, mereu reînnoitor. Răceala sa științifică, pătrunzînd în nexusul faptelor aduce iluminarea oricărei celule sociale ori politice. Facultatea sa logică, extraordinara sa putere de asociație și de sinteză, poartă la cunoașterea universală, tot ceea ce în trecut putea să apară misterios, providențial și ocult. Și în cazul lui, literar de data aceasta, se poate vorbi, ca în cazul lui Dante Alighieri, de facultatea « sculptorică » a scrisului. Machiavelli a izbutit să portretizeze, să sculpteze figuri și fapte, desprinse din cronici vechi italiene, dar mai ales din viața contemporană. Și nu numai în opera sa literară în care a creat cele mai artistic-reale

⁴. « . . . Aș vrea ca Machiavelli pe care eu îl admir deasupra tuturor, să fie studiat cu pasiune de către tineri, și ca maestrul al prozei elocvente. Ce minunat scriitor ! Pentru mine el este o minte, un suflet, un artist strălucitor. Proza lui mă arde. Este un colos de forță și de frumusețe — este de o tinerețe nemuritoare. Dar noi îl vedem prin *machiavellism* cum îl vedem pe Petrarca prin *petrarchism*, și din cauza aceasta ne apare micșorat și învăluit » . . . (cf. Vittorio Turri, *Machiavelli*, Firenze, G. Barbera, 1902, p. 7. Este un colocvii între Edmondo de Amicis și Gabrielle D'Annunzio, publicat în ziarul *Tribuna* din 10 iunie 1902).

personaje ale dramaturgiei italiene, ci și în paginile de istorie a țării sale, în felul acesta opera sa fiind expresia cea mai original filozofică și artistică a Renașterii.

Definit ca descoperitorul și fondatorul unei noi științe, a politicii ca forță și formă autonomă a rațiunii, Machiavelli nu a fost niciodată un teoretician abstract. A existat totdeauna cea mai strînsă conexiune între experiențele practicei sale de diplomat și cetățean și ideea sa teoretizantă. Respingînd idealitățile transcendente ale trecutului, formînd din om centrul vieții spirituale, caracteristică fundamentală a Renașterii, (epoca descoperirii lumii și a omului), scriitorul italian a fost și un om de « partid », un om politic în acțiune. Scrierile lui, riguros logice, aliază totdeauna pasiunea cu curgerea dialectică, în apărarea omului care-și poate afla în el însuși justificarea existenței, atunci cînd nu este un neutral, ci un participant, o creatură activă, luptînd împotriva destinului, de multe ori advers. Desigur că se impune aproape imediat comparația și paralelismul cu Dante Alighieri. Individul, (Dante preanunțase Renașterea care la el se putuse confrunta cu divinitatea creștină, la Machiavelli cucerește dimensiuni eroice, dominatoare, esențial active. Omul machiavellian ca și protagonist dantesc a părăsit contemplația și extazul în fața cerurilor statice și reci, evoluează în mijlocul vieții și al acțiunii. Contemplația a putut genera starea înghețată a hieratismului pictorilor și sfinților Umbriei, acțiunea crează principiile machiavellian, luptător realist, rațional, a cărui voință poate edifica state naționale. Creatura aceasta istorică cizelată de umanism, care se poate dimensiona urmărind legi proprii, dîndu-și o fizionomie, un chip după voința individuală, poate să-și creeze și propriul destin. Acesta este omul machiavellian în realitatea sa intelectuală, în integritatea sa etică, ordonată de legi raționale. Aceasta este clara determinare a unei concepții integral umaniste și a cărei pătrundere din partea cercetătorului atent, poate sfărîma concepția apriorică despre « machiavelism ». Și cultul « virtuții » este un alt postulat al Renașterii, și atenția îndată pe care i-o acordă Machiavelli îl definește încăodată ca om-sinteză al contemporaneității sale. Viața în concepția Secretarului florentin nu putea fi decît tensionată energie virilă, transformatoare a propriului destin uman, individual, sau ideal, colectiv. Pentru fondatorul științei politice, pentru acest precursor al filozofiei istorice, valoarea supremă a omului activ consta în conștiința lui politică, idee dominantă în întreaga sa operă și atît de actuală oricînd, în lume, în timpuri și spații. Dar niciodată lucidul observator nu a făcut ca sfera idealului să nu fie circumscrisă de aceea a realului. Identitatea Principelui se manifesta în realitatea conjuncturii vieții politice, căutînd educativ ca pasiunile umane să fie transformate în virtuți cetățenești. Armonia este legea acestei idealități morale către care aspiră principiile machiavellian, simbolul întregii sale opere, și ea aparține desigur Renașterii. Precursorul patriotismului italian și al Italiei Moderne, călător și martor al stărilor de lucruri din marile monarhii vest europene, își putuse da seama de acest fenomen capital, al trecerii de la principatele feudale spre aceste importante moderne formații statale, simbol al unității unei națiuni și să dorească înfăptuirea unui asemenea ideal politic și în Italia. Cea mai frumoasă țară a Planetei, bogată și maestră a literelor și artelor care-și putea justifica existența în Univers prin miracolul Renașterii, se putea afla, prin divizarea ei politică și fragmentarea feudal statală, pradă ușoară pentru marile monarhii înarmate cu armele forței brute, care uneori, vremelnic, pot învinge pe acelea mai fragile, rudimentare, ale spiritului. De aceea se poate afirma că întreaga viață și operă a lui Niccolò Machiavelli este un lung strigăt de chemare pentru construirea visului național italian. De aceea poate fi înțeleasă

ideea fundamentală, axa întregii sale gândiri, flacăra nemuritoare a iubirii de Patrie.

O imensă dezbateră, de-a lungul celor cinci secole care au trecut de la nașterea scriitorului, a oscilat între doi poli adverși. Într-o parte pendulau afirmatorii « machiavelismului » cuvînt sinonim cu ipocrizia și cu amoralitatea politică, iar de partea cealaltă erau susținătorii figurii austerului republican, teoreticianul Rațiunii de stat, (cu toată duritatea ei de natură conjuncturală), a interesului colectiv al Patriei care poate predomina orice interes egoist individual. Dar toți afirmatorii sau negatorii vor constata totdeauna marea obiectivitate a scriitorului, extraordinara sa imparțialitate detașată, nobila sa figură, pusă în serviciul unui ideal, pe care nu l-a abandonat sub nici o lovitură. « Machiavelli fu odiato, temuto, negato, onorato, calpestato, bruciato, imitato, cantato, vanato, copiato, travestito, insultato. Nacquero tanti Machiavelli — quello dei gesuiti, quello dei patrioti, quello dei filosofi, quello degli enciclopedisti, quello dei Protestanti e quello dei Cattolici, quello dei letterati e quello dei tesaioi. . . Nacque il machiavellismo. . . »⁶ Dar într-o zi cărțile lui au devenit pentru tineretul Italiei a treia cărțile de căpătîi, ca pentru italienii Renașterii, cărțile Antichității. Se redescoperea idealul italian. De aceea orice carte despre Machiavelli nu poate fi o carte lipsită de participare, un sec manual școlar. Gîndirea machiaveliană este gîndirea modernă, apropiată de noi, apropiată timpurilor noastre și cartea care o cuprinde sau comentează este o carte de viață. Aducînd în timpurile « corupte » care îl înconjurau, idealul vremurilor mai bune, Machiavelli a înfăptuit operă de italianitate. El a înțeles, ca nimeni altul dintre contemporanii săi, că la *corruttela* înconjurătoare, era în realitate, putrefacția profundă a lumilor care dispăreau. Se prăbușea întreg Evul Mediu și martorul prăbușirii sale definitive, Niccolò Machiavelli, aspira, ca sub ruine, să sapa profundele temelii ale unei lumi noi, ale lumii moderne. Negînd întreaga scolastică, el substituie încă odată bazei oțioase a teologiei, principiile științei noi pe care o dimensionează rațiunea dar și experiența umană. Noile concepții despre Stat, națiune, spirit uman, metoda naturală a dezvoltării gândirii se substituie artificialului gândirii medievale. Meditația asupra omului și locul lui în istorie, pătrunderea psihologică, încrederea în om și în facultățile sale creatoare, subliniază o altă definitivă detașare de Evul Mediu și-l pot preanunța pe Machiavelli printre primii moraliști moderni, așezat poate lîngă Montaigne.

Pentru un subtil teoretician marxist-leninist ca Antonio Gramsci, care și-a dedicat multe note din *Căiete de închisoare* Secretarului florentin, Machiavelli era o expresie necesară a vremurilor sale. El era strîns legat de exigențele și condițiile contemporane care rezultau « . . . dalle lotte interne della repubblica fiorentina e dalla particolare struttura dello stato che non sapeva liberarsi dai residui comunali — municipali, cioè da una forma divenuta inceptante di feudalismo; . . . dalle lotte tra gli stati italiani per un equilibrio nell' ambito italiano, che era ostacolato dall'esistenza del Papato e dagli altri residui feudali, municipalistici della forma statale cittadina e non territoriale; . . . dalle lotte degli stati italiani piu o meno solidali per un equilibrio europeo, ossia dalle contraddizioni;

⁶ « . . . Machiavelli a fost urît, temut, negat, onorat, călcat în picioare, ars, imitat, cîntat, lăudat, copiat, travestic, insultat. . . S-au născut mulți Machiavelli — acela al jezuitorilor, acela al patrioților, al filozofilor, al enciclopediștilor, al protestanților, al catolicilor, al literaților și al țesătorilor. . . S-a născut machiavelismul. . . » (Cf. Giuseppe Prezzolini, *Vita di Machiavelli*, Milano, Mondadori, ed. VI, 1960, p. 220).

tra le necessita di un equilibrio interno italiano e le esigenze degli stati europei in lotta per l'egemonia...⁷

Pentru Antonio Gramsci, fondator al Partidului Comunist Italian, Niccolo Machiavelli este în întregime omul vremurilor sale iar știința lui politică reprezintă filozofia contemporană care aspiră la organizarea monarhiilor naționale, acea formă politică echivalentă cu dezvoltarea ulterioară a forțelor productive ale burgheziei. Pentru Antonio Gramsci « la ferocia » machiavelliană este înțepată împotriva rezidurilor de tip feudal și nu împotriva claselor progresiste. « ... Il Principe deve porre termine all'anarchia feudale e clă fa Valentino in Romagna... »⁸ Machiavelli condamnând tirania, exaltând virtutea, individuală și cetățenească, putea să denunțe și condamne atât aristocrația vremii sale, reziduu feudal, dar și ambiția primejdioasă a celor bogați. Descoperitor, avant la lettre, al teoriei luptei de clasă, perpetuă contradicție între cei care au și cei care nu au, (abbienti e non abbienti), Machiavelli îi putea sublinia caracteristicile de motor al istoriei și o declara absolut necesară cât timp clasa populară nu ar fi cucerit, în primul rînd, drepturile politice.

Dar poate acum, în finalul acestui *Cuvînt înainte*, să subliniem unele contradicții prezente în această personalitate care s-a vrut totdeauna orientată către o singură stea, contradicții care sînt ale secolului său în care o lumea dispare și o alta se naște. Poate că mai mult decît omul politic, Machiavelli a rămas un literat, un scriitor artist care și-a exercitat meseria aceasta înaltă și aspră, cu o extraordinară pasiune. Acest maestru al energiei spirituale, acest analist necrutător, prin precizia chirurgicală a realismului cu care pătrunde stările de lucruri contemporane, se învecinează cu caracteristica unui mare scriitor umanist. Ca un artist al Renașterii, îndrăgostit de tot ceea ce a produs glorioasa Antichitate, Machiavelli s-a întors către această epocă, săpînd în profunzimile ei pentru a descoperi acolo, esența civilizației sale, a artei, a literaturii, a antropomorfismului său. El poate că este și ultimul dintre scriitorii Italiei și ai Renașterii sale care s-a întors spre aceste vaste zăcămintе, extrăgînd minereul cel mai prețios, pentru a-l topi în creuzetul propriu. De aceea Machiavelli va ocupa totdeauna un loc de frunte în literatura italiană, în tradiția națională a Italiei, fiind acela care, urmînd linia de aur a lui Dante Alighieri, a delinuat în conturul ei de frumusețe și energie, efigia ideală a Patriei. Iar sfatul lui trebuie totdeauna ascultat cu reverență : « ... intrare sempre per vie battute da uomini grandi... » Pe acest drum a mers, senin, Secretarul florentin, autorul *Principelui*, Niccolò Machiavelli.

⁷ « ... din luptele interne ale republicii florentine și din structura particulară a statului care nu știa să se elibereze de rezidurile comunal-municipale, adică de o formă de feudalism devenită strivitoare; din luptele între statele italiene pentru un echilibru în mediul italian, care era obstacolat de către existența Papalității și a altor reziduri feudale, municipale ale formei statelor cetățenești și nu teritoriale, din luptele între statele italiene mai mult sau mai puțin solidare pentru un echilibru european, adică din contradicțiile între necesitatea unui echilibru intern italian și exigențele statelor europene în lupta pentru egemonie... » (cf. Antonio Gramsci, *Note su Machiavelli, sulla politica e sullo stato moderno*, Torino, Einaudi, 1955, p. 13).

⁸ « ... Principele trebuie să pună capăt anarhiei feudale și asta o face Valentino in Romagna... » (Antonio Gramsci, op. cit. p. 14).

MORAVIA «bătrîn» și MORAVIA «tînăr»

De ce în ultimul timp Moravia se joacă cu împingerea anilor înapoi? Cînd un scriitor, între 18 și 21 ani, scrie «Indiferenții», rămîne tînăr toată viața; și dacă îmbătrînește, se cuvine să îmbătrînească, în cazul că știe să îmbătrînească bine.

Atunci Moravia nu vrea să îmbătrînească? Chipul lui însuși a trădat totdeauna supraviețuirea unor elanuri infantile: totul, dar nu scrisul. Scrisul i-a fost repede matur, chiar în cruditate. Tînărul lovit de tuberculoză osoasă, care în cei doi ani de suferință la Codivilla din Cortina a devorat toate romanele ruse, franceze, engleze, s-a revelat dintr-o dată un moralist; și un moralist autentic își pierde repede copilăria. Rimbaud spunea, tot la 18 ani și el, că așezase pe genunchi Frumusețea și că subit observase că ea era tristă și veștedă. «Viața frumoasă» care dădea titlul primelor sale povestiri în 1935, tînărul Moravia înțelesese că nu era altceva decît indiferență și plictiseală: nu e nevoie să ajungem în 1960, cînd el publica acel mare roman care este «Plictiseala», de îndată ce cu treizeci de ani mai înainte una din nuvelele sale se intitula astfel.

Dar tocmai începînd cu 1960, după «Plictiseala», Moravia pare a nu mai admite să înainteze pe drumul lui. Motivele acestei cotituri sînt numeroase. Poate că ele au coincis cu un nou capitol al vieții sale. Pînă la acea dată el se simțise oarecum totdeauna un scriitor italian sigur pe materia și pe mijloacele sale. În fond, mulți ani fusese — fie că i se recunoaște sau nu acest lucru — unicul nostru romancier de dimensiuni internaționale. Începuse să se vorbească în Europa de «criza romanului». Dar într-o țară ca a noastră, unde romanul avea o modestă tradiție și unde, de la Vocieni și Rondiști la fasciști, toți fuseseră de acord să înjosească romanul, Moravia înfățișează la polul opus, pe cel care restituie și restaurează valoarea lui. Astfel că după 1945, cînd goana după roman a devenit o nevoie colectivă, el

a fost unicul nostru scriitor care nu pornea de la zero și care se afla chiar ajuns la țintă.

Anticipatorul și la urma urmei avangardistul romanului — și al « realismului critic » — fusese tocmai el. Din 1945, cu « Agostino », pînă în 1959, cu « Noile povestiri romane » (și în acest interval trebuie să mai amintim cîteva date și anume: 1947 « Romana », 1954 « Ospățul », 1957 « Ciociara ») hegemonia lui a fost aproape necontestată mai ales prin « coerența » lucrului pe care-l făcea. Avusese, desigur reușite și scăderi, dar înregistrase neconținut, în fidelitatea lui tematică și structurală, un pas înainte, o dezvoltare logică, o ciocnire simptomatică și adesea cu efecte anticipatoare.

Ajuns în jurul anului 1960 (dar data este prea circumscrisă, căci alarme și tresăriri simțise și arătase și mai înainte), ceva se schimbă. Moravia a consemnat declarativ ceea ce era serios în această criză, în culegerea lui de eseuri din 1964 « Omul ca scop ». Vreau însă să mă refer îndeosebi la cîteva eseuri mai recente și la prefața lor hotărîtoare, pentru a izola și transcrie cîteva pasaje care exprimă și justifică criza sa: « Omul ca scop este în adevăr o apărare a umanismului, într-un moment cînd antiumanismul este la modă. Acum literatura este prin natura ei umanistă. Orice apărare a umanismului constituie deci o apărare a literaturii. . . Omul ca scop nu vrea să reprezinte în nici un chip acest umanism tradițional dispărut, ci un atac contra antiumanismului care circulă astăzi sub numele de neocapitalism. . . Omul neocapitalismului cu toate frigiderile sale, cu automobilele sale utilitare, cu rachetele și cu proiecțiile sale televizate, este lipsit de sînge, lipsit de încredere, devitalizat și nevrotic. . . un obiect printre obiecte. . . Sub niște aparențe științietoare și abstracte, el ascunde, dacă ne uităm bine, plictiseala, dezgustul, neputința irealității. . . Arta modernă este în adevăr un surrogat, adică ceva neautentic, ceva contrafăcut și mecanic. . . Ea este astfel, pentru că vrea să pună la dispoziția masei ceea ce altădată era numai pentru puțini, fără a putea totuși să ridice masele realmente la nivelul acelor puțini, dimpotrivă abandonîndu-le inferiorității lor alienate. Astfel arta ca produs de consum reflectă o societate împărțită în clase, în care numai în aparență totul este la dispoziția tuturor. În realitate ceea ce este adevărată cultură rămîne privilegiul celor puțini. Pentru mase există surogatele industriei culturale. . . ».

Lucru foarte exact. Dar, la acest punct, Moravia face deducția următoare, adevărată în ce privește spiritul de exigență, dar artificială în practica celorlalți și în parte a sa proprie: « Din toate aceste lucruri reiese în evidență utilitatea avangărilor artistice în lumea modernă. . . ». Sîntem de acord că față de o falsă culturalizare în masă, avangărilor autentice ar avea sarcina sacrosantă mai întîi de a distruge și apoi de a construi din nou, propunînd noi limbajuri, dar și mai mult noi valori. Se întîmplă însă contrariul. Avangărilor noastre, cu rari excepții, sînt velleitare și snobe, nu fac decît să tragă cu urechia în van la avangărilor istorice, dar —

ceea ce este mai grav — toate sînt solidare, toate sînt complice cu « industria culturală » pe care ar vrea să o elimine, dar pe care de fapt o patronează și o exploatează. În adevăr masele stupide fac cu ochiul astăzi la toate avangărziile. Mai rău încă, chiar pseudoavangardiștii transformă avangărziile în mode facile, în obiecte de consum isteric. Însuși Moravia, în acea prefață citată, spune: « Ele — avangărziile — au o funcție precisă în industria culturală, întrucît tocmai ele fabrică prototipurile de la care se pornește pentru producția în serie. . . . Avangarda — în serie este anticultură, este de-a dreptul imbecilitate.

După « Plictiseala », Moravia a fost « mușcat și el de musca avangardistă. » În felul său, a tras cu ochiul și către « școala privirii ». Povestirile adunate în 1963 sub titlul de « L'automa » sînt o dovadă. Romanul din 1965 « L'attenzione » este de asemenea o dovadă și, din fericire, o soluție mai proprie. În timp ce au un fundament slab și o desfășurare incertă ultimele lui povestiri « Una cosa é una cosa » (Bompiani 1967) în intenția lor, ca și în investigația lor, aceste povestiri vor să fie o replică la seria dublă a « Povestirilor romane »: cele dintîi priveau, nu fără răspunsuri polemice date realismului și neorealismului, niște eroi populari, în care Moravia concentra aprobarea și împotrivirea la propriile sale probleme cunoscute; ultimele, și lucrul se întîmplă și în povestirile din « Automa », privesc niște eroi neoburghezi și neocapaliști și adesea merg pînă la parodia acelor sub-eroi de ultimă oră, care nu mai aparțin nici măcar claselor distinse, dar sînt numai niște mici roboți ai mediocrității planificate.

Ca document, sau capriciu, aceste povestiri sînt tipice și dacă nu simptomatice, conțin o valoare de indicație. Citite la un loc, ele alcătuiesc un tablou de mediu și pun diagnoza unei sclîrbe igienizate, cum este aceea care îmbibă pe aceste jumătăți de oameni, la răspîntie între progres și romanul polișt. Dar aceste povestiri sînt obosite și forțate. Moravia dă impresia — uneori cu resursele sale cunoscute și cu bravură — că merge pe un teren și înaintează cu niște mijloace care nu-i sînt congeniale. Ce nevoie are Moravia de instrumentalisme aplicate, de avangardisme de a doua mîndă ? Cu atît mai puțin el nu ar trebui să se limiteze la un joc de înregistrare aproape pasivă, așa cum face aici, cînd de aproape 40 de ani a îndeplinit întotdeauna rolul unei interpretări active. El n-are nevoie de amînări externe și de pretexte de reînnoire. De ce această spaimă, care este infantilă de a fi depășit ? Prin armătura lui intelectuală, ca și prin rezultatele elevate ale prozei lui narrative, Moravia este unul din puținii noștri scriitori care poate fi socotit unul din cei mai mari interpreți ai timpurilor actuale. El este un actor critic al adevăratelor « noutăți » ale secolului. Dar dacă vrea să devină căpetenia unor anumite avangărzi, va sfîrși prin a fi ultimul. El nu trebuie să-și trădeze maturitatea lui originală de structură cu o tardivă conduită de student în carnaval. « Bătrînul » Moravia va avea totdeauna o valoare mai mare decît un neautentic Moravia « tînăr ».

În românește de DRAGOȘ VRĂCEANU

JAMES JOYCE

și PLEVNA

Mult disputată, dar fragmentar asimilată de marele public, epopeea lui Joyce ascunde în faldurile narațiunii sale diluviene inepuizabile comori de fapte, referințe și interpretări alcătuind o adevărată *Summa* mireană unde cercetătorii nu conținesc a identifica zi de zi rezerve nebănuite de informație veche și nouă. Și în pofida faptului că avem de-a face cu istorisirea întâmplărilor unei singure zile în orașul Dublin, nu este greșit să afirmăm că fondul apercetiv către care își întinde rădăcinile cugetarea celor ce o trăiesc are în fond întinderea și adâncimea unei secțiuni transversale prin istoria întregii culturi și civilizații europene. Evenimentele punctînd evoluția spiritului occidental din cele mai străvechi timpuri și pînă în ziua de pomină a lui Leopold Bloom — 16 iunie 1904 — se pot găsi pretutindeni în gîndirea și vorbirea personajelor exprimîndu-se în cele mai diferite chipuri: în limbaj direct și în subtext, prin metaforă și prin analogie, în glumă și în serios: păcatul ereditar și Telemac, Socrate și Iuda, Extremul Orient și legendele Erinului celtic, Marx și Aquinas, talmudul și moira; Ignățiu de Loyola și Oliver Cromwell, *fidus Achates* și «originea speciilor», — acestea și multe altele, întregul drum al omenirii e spicuit și scos din jaloanele convenției istorice, pus să germineze expresie de-a valma în conștientul și subconștientul sfintei trinități joyceene — Leopold Bloom, Dedalus și Molly Bloom — în sinul căreia lucrurile gravitează cicloidal; așa cum spune Louis Gillet: «le passage de la mer Rouge, la noyade de Pharaon, le déluge, l'arche de Noé, la dérouté de l'Armada, Trafalgar, le camp de Boulogne, se bousculent dans la même page, en une vision d'Apocalypse baroque. Tous les personnages de l'histoire, César, Tristan, le doyen Swift, Wellington, sont des noms que se prêle tour à tour le héros unique, les rôles ou les masques sous lesquels il se représente: son sommeil enfante comme un nuage la multitude des créatures. Il se comporte dans son rêve à peu près comme un Dieu: telle la statue du Nil du Vatican, corps énorme d'où ruisselle une marmaille de peuples»¹.

Pentru Joyce, istoria ce bînuie cugetarea eroilor săi e doar «un basm ca oricare altul, impuind urechile»², o poveste țesută din întâmplări proiectîndu-și

¹ L. Gillet: «Stèle pour James Joyce», Sagittaire, Marseille 1941, p. 80—81.

² Ulysses, ed. Odyssey Press, v. I, p. 28

umbrele peste « infernul vremii »¹, mai mult chiar, « un coșmar »² din care Stephen Dedalus, alter-ego al autorului se străduie să se zmulgă prin luciferică deșteptare. Firul acestei « fabule ideologice a istoriei »³ e așadar depănat pe dimensiunile unui univers în care timpul, dinamitat, scurge prin mii de crăpături un potop ciclic de întâmplări obiective și subiective: « Fiece viață », spune Joyce, « e un șir de zile, înlănțuite una după alta. Străbatem călători înșiși ființa noastră: dăm peste tilhari, stafii, uriași, bătrâni, tineri, soții, văduve, cumnați cununați. Dar ne întâlnim de-a pururi pe noi înșine »⁴. Uriașă frescă tratată cu mijloace sui-generis, « Ulysses » e deci o gigantică reprezentare alcătuită molecular dar exprimată metodic, o inedită confruntare a obiectivității cu subiectivul. Și, ca orice frescă, Ulise se pretează firește detaliului. În cele ce urmează ne propunem să poposim așadar asupra acelor detalii unde eroul joyceean, în întâlnirea cu lumea și cu sine însuși, pomeneste incidental de un nume crucial pentru războiul de la 1877, cel al bătăliei de la Plevna. Pe lângă latura descriptivă, unghiul de vedere va căuta să aplice faptelor judecata cauzală și explicația.

Întia mențiune care ne interesează survine în prima sută de pagini, când Bloom se pregătește să facă mici târguiești matinale și își întreabă nevasta, jumătate adormită, jumătate trează — dacă nu dorește ceva din oraș: « Nu. Nu dorea nimic. Cu un suspin adânc și cald, ușor înăbușit, se întoarce pe partea cealaltă, în clăncănitul inelăriei de alamă a patului. Trebuie reparat, ce mai. De. De la Gibraltar până aci, cale lungă. A uitat și bruma de spaniolă pe care o știa. Cît o fi dat taică-su pe așa ceva. Stil vechi. Ah, da, sigur. Achiziționat la licitația guvernatorială. Cît ai bate din palme. Greu de dus cu preșul, bătrînul Tweedy. Da domnule. La Plevna era. N-am stat jos în rînd cu ceilalți, domnule, și mă mîndresc cu asta. Destul de șiret totuși: speculația aceea pe timbre. Asta da, prevdere »⁵. După cum se poate remarca, mențiunea e făcută în treacăt; pentru o mai bună înțelegere a fragmentului este necesar însă să știm că starea civilă stabilită de Joyce doamnei Molly Bloom îi așează locul nașterii la Gibraltar, unde, după cum vom deduce mai departe, sosește pe lume ca fiică a maiorului. Leopold Bloom intră în pielea socrului său, și repetă mecanic ceea ce înțelegem că trebuie să fi fost una din frazele lui favorite, evocarea unei atitudini luate cîndva în timpul asediului de la Plevna.

S-ar părea că Plevna are asupra lui Bloom efectul unui nod mnemonic suficient de puternic, căci odată ajuns în stradă gîndurile lui încep să vagabondeze în direcția Răsăritului unde îi ies în întâmpinare ipochimeni cu fes și cu turban, străzi balcanice înguste, umbre de geamii, strigăte de bragagii, arome de șerbet, figura mustăcioasă a socrului său Tweedy sprijinit pe un soi de halebardă, covoare orientale, un gealat șezînd turcește, fum de narghilea, porți de cetățuie, silueta sentinelei, parapeturi de redută, un alai întreg de țipete și de chemări proferate într-un idiom obscur, spre ceasul amurgului⁶. Viziunea aceasta fugară e tăiată în clipa cînd Bloom ajunge la prima prăvălie de coloniale. Nucleul clișeeilor levantine mai apare pentru o fracțiune de secundă, după cîteva zeci de pagini, cînd

¹. Ibid. p. 201.

². Ibid. p. 38.

³. Expresia, aplicată operei lui Joyce, aparține lui J.O. Fayes, în *Lettres Françaises*, nr. 1255, 5 nov. 1968, p. 7.

⁴. *Ulysses*, ed. Odyssey Press, v. I., p. 220.

⁵. Joyce, *Ulysses*, The Bodley Head, 1966, p. 67.

⁶. Op. cit. p. 68.

mintea personajului îndreptându-se către baia publică, e străbătută scurt de aburi de băi turcești, minareturi și bolte de moschee¹.

Și ziua domnului Bloom își urmează cursul vreme de sute și sute de pagini, ilustrind clipă după clipă și etapă după etapă liniile itinerariului pedestru al noului Odiseu, într-o incredibilă desfășurare de planuri, înglobînd un roi amețitor de fapte și gînduri zugrăvite cu minuție.

Către miezul nopții, cînd ziua e pe încheiate, acțiunea se mută în cartierul malfamat al Dublinului unde narațiunea iese cu totul din tiparele precedente: în timp ce cititorul se pregătește să asiste la detailarea unei orgii carnale, Joyce transformă bordelul într-un templu al viziunii; debridarea avînd drept consecință translația pe planul fantasmagoric a felurilor impulsivni latente în straturile afunde ale lui Leopold Bloom, se naște o încropire halucinatorie contrastînd net cu tonul și atmosfera de meticuloasă disecție și realism sordid la care ne-am fi putut aștepta. În locul scontatei anatomizări a meșteșugului copulei trupești, Joyce oficiază o liturghie de coșmar, lăsînd frîu liber tuturor sublimărilor posibile, amplificînd pînă la granița delirului măruntele linii de forță din inima împărțită a micului său Ulise.

De pildă sfera spaimei de prigonire e ilustrată într-un pasaj unde devenim spectatorii molestării absurde a lui Bloom de către trei jandarmi imaginari; terorizat, eroul își pierde cumpătul și glasul în așa măsură încît, strîns cu ușa să-și decline identitatea, nu mai știe ce să răspundă:

« *Primul jandarm:*

Haide. Numele și adresa.

Bloom.:

Stați, am uitat. Ah, da ! (Își scoate pălăria de lux și salută). Dr. Bloom, Leopold, chirurg dentist. Ați auzit desigur de von Bloom Pașa. Nu știu cîte milioane. *Donnerwetter !* Stăpînește jumătate din Austria. Egiptul. Vărul meu.

Primul jandarm:

Documentul.

(O carte de vizită cade din panglica de piele a pălăriei lui Bloom).

Bloom: (are fes roșu, uniformă de cadîu, brîu verde și poartă o falsă Legiune de onoare; ridică iute cartea de vizită și le-o întinde).

Permiteți. . . etc. , etc.»²

În pagina următoare acuzațiile devenind tot mai copleșitoare, Bloom încearcă să se adune și să riposteze coerent, însă răspunsul se va topi într-o confuzie de identități:

« *Bloom:*

Domnilor jurați, lăsați-mă să explic. E vorba de o scornire. Sînt un neînțeles. Mă vor țap ispășitor. Sînt un om respectabil, căsătorit, numele meu e nepătat. Locuiesc în Eccles Street. Soția mea, sînt fiica celui mai distins ofițer, viteaz și integru, ăsta, cum îi zice, generalul maior Brian Tweedy, erou al neamului, unul din cei ce ne-au adus biruința pe cîmpul de luptă. A fost făcut maior pentru vitejia cu care s-a apărât la Rorke's Drift.

Primul jandarm:

Regimentul »³.

Ceva mai jos, Bloom izbutește să aducă cîteva precizări suplimentare noii sale identități de tată a propriei soții:

¹. Op. cit. p. 105; 106.

². Op. cit. p. 582

³. Op. cit. p. 583—4

« Am luptat sub stindard pentru rege și țară . . . , sub generalul Gough, cel din parc, și am fost scos din luptă la Spion Kob și Bloemfontein, a scris și-n depeșe »¹.

Trecînd de la groază și poltronerie la infatuare grotescă, Bloom are însă ceva mai tîrziu viziunea grandioasă a înscăunării sale ca Domn și Împărat al Irlandei:

« (I se înfățișează un hrisov de închinare a cetății de scaun. Cheile Dublinului îi sînt aduse cu alai, așezate în cruce pe o pernă purpurie. Bloom arată tuturor ca poartă ciorapi verzi².)

Tom Kernan:

Vrednic ești, măria ta !

Bloom:

Sînt douăzeci de ani de cînd, în această zi, zdrobeam la Ladysmith pe vrăjmașul dintotdeauna al neamului nostru. Trăgînd drept la țintă în rîndurile dușmane, obuzierele și tunurile noastre montate pe spinarea cămilelor și-au făcut datoria din plin. Înainte soldați ! Inamicul atacă ! Sîntem acum pierduți ! Ne vom preda oare ? De fel ! Punem vrăjmașul pe fugă ! Ura ! Contra-atac, înainte ! Înăfătuind o învăluire pe stînga cavaleria ușoară șarjează biruitoare pe înălțimile Plevnei; cu strigătul de război *Bonafide Sabaoth* izbucnind din mii de piepturi, cavaleriștii noștri seceră pe pușcașii osmanlii pînă la unul.

Breasla tipografilor de la *Omul Liber*:

Ura ! Trăiască ! »³

În continuare scena suferă o gradație de parousie apocaliptică, Bloom înfățișîndu-se drept mesianic ctitor al unui univers nou: cetatea eternă a Bloom-galimului, scaun al Novei Hibernii a viitorului de aur.

Pasașele interesează pentru că, după cum s-a putut vedea, mențiunea Plevnei e reluată, odată cu dezvoltarea unora dintre sugestiile inițiale.

În primul rînd e de remarcat contopirea identităților la Bloom, fenomen schițat încă din episodul matinal cînd vocea sa interioară devenise, pentru o clipă, simultană cu cea a socrului defunct. Aici soția e cea care vorbește prin gura lui, căutînd să-i convingă pe jandarmi de vredniciile inatacabile ale tatălui ei, despre care aflăm acum să s-ar fi acoperit de glorie la Rorke's Drift, localitate din Africa de sud, al cărei asediu de o noapte fusese susținut, spun documentele, de 80 de englezi, înarmați pînă în dinți, împotriva a 4.000 de indigeni zuluși neputincioși⁴. Mențiunea generalului Gough corespunde și ea unui adevăr istoric și se referă la războiul anglo-boer (1899—1902), în care ciocniri sîngeroase avuseseră realmente loc la Spion Kob și Bloemfontein; cît privește Ladysmith, pomenit laolaltă cu Plevna, se știe că acesta a reprezentat primul și cel mai critic stadiu al războiului cu boerii, localitatea fiind asediată timp de patru luni, din noiembrie 1899 pînă în februarie 1900.

Următoarea mențiune a Plevnei survine în mijlocul secției penultime — partea la care Joyce ținea cel mai mult⁵. Atmosfera e la polul opus episodului precedent; e ora 2 dimineața și am ajuns în Ithaca: Bloom și-a reintegrat domiciliul, izbucnirile diurne s-au încheiat, căpăstrul rațiunii s-a reasezat pe lumea ambiantă. Structura întregii secțiuni e « catehetic-matematică »⁶, purcedînd sistematic

¹. Ibid.

². Culoarea națională irlandeză

³. op. cit. p. 606

⁴. Asaltul a avut loc în noaptea de 22—23 ianuarie 1879

⁵. S. Gilbert, *Joyce's Ulysses*, Penguin Books, 1963, p. 315;

Budgen *Joyce and the Making of Ulysses*, Indiana University Press, 1964, p. 258.

⁶. Joyce către Budgen, op. cit. p. 257.

la anatomia realității lăuntrice și externe în temeiul unor întrebări și răspunsuri precise; privirea lui Bloom cade astfel, întâmplător, pe o oglindă.

« Care a fost impresia vizuală finală transmisă lui de către oglindă?

Reflectarea optică a unui număr de volume pe dos, ocupînd două polițe în fața oglinzii, într-o ordine defectuoasă sub raportul rînduiei alfabetice a titlurilor lor lucitoare.

Enunțați respectivele titluri »¹.

Urmează douăzeci și două de titluri eteroclite, descrise după norme și criterii biblioteconomice. Al șaisprezecelea op ne reține atenția prin faptul că poartă următorul titlu:

« *Istoria războiului ruso-turc*, de Hozier (coperte de pînză cafenie, 2 volume, eticheta pe verso, Biblioteca Garnizoanei, Governor's Parade, Gibraltar) »².

Reflexiile personajului își urmează cursul nestingherite, îmbogățite și ramificate crucii prin cele mai felurite asociații de idei și imagini:

« Care era cel mai gros volum ?

Istoria războiului ruso-turc, de Hozier.

Ce cuprindea, printre altele, volumul al doilea al operei respective?

Numele unei bătlîi hotărîtoare (uitat), pomenită adeseori de un ofițer plin de hotărîre, maiorul Brian Cooper Tweedy (ținut minte).

Din ce motive, — unu și doi — n-a consultat opera respectivă?

Unu, cu scopul de a-și exersa puterea mnemotehnică: doi pentru că, după un interval de amnezie, în timp ce luase loc la masa din mijloc, unde se pregătea să consulte acea operă, grație mijloacelor mnemotehnice, își amintise de numele operației militare, Plevna »³.

Meditația singulară a eroului lui Joyce se îndreaptă apoi brusc spre elemente legate de preparativele culcării, zigzagînd de la somatic la subconștient într-un imperturbabil cadril cogitativ înlănțuit riguros sub auspiciile nopții.

Această a treia mențiune a Plevnei, poate cea mai interesantă, vine să certifice că în afara amintirilor comune despre tată și, respectiv socru, eroii lui Joyce aveau în redusa lor bibliotecă o carte consacrată războiului de la 1877, pe semne moștenită de la defunctul maior. Dacă în episodul halucinatoriu de mai sus personalitatea acestuia din urmă apărea scindată confuz între războiul anglo-boer și Plevna, fragmentul de acum o readună în jurul Plevnei, care trebuie să fi constituit climaxul durabil al vieții profesionale și afective a maiorului Tweedy. Important ni se pare și faptul că din tot raftul contemplat în oglindă, singurul titlu declanșînd asociații de idei în mintea lui Bloom e tocmai titlul la care ne referim, după cum, din cele două volume ale lucrării, singurul nume-cheie rămîne, pentru eroul lui Joyce, numele Plevnei.

Cea din urmă mențiune a bătlîiei de la Plevna apare în treacăt în pasajul final al romanului: Molly Bloom, absentă în timpul zilei de pe ecranul preocupărilor de prim plan ale soțului său pribeag prin Dublin, ocupă acum întreaga scenă, despletindu-și ființa în vestitul monolog lipsit de punctuație ce acoperă înur ultima sută de pagini⁴ a periplotului joycean. Gîndurile modernei Penelope curg ca apele unei incomensurabile delte, îmbogățite de aluviunile tuturor izvoarelor și pîraielor posibile, conștiente și subconștiente, din hrana complexă a realității trecute prin filtrele sensibilității ei de femeie, exprimate nevinovat

¹. Joyce, "Ulysses", Bodley Head, p. 832.

². Op. cit. p. 833

³. Op. cit. p. 834

⁴. Ed. Bodley Head, 1966, 122 pag.

prin canalele fără zăgaz ale dulcii stări intermediare dintre veghe și vis. Născută și crescută la Gibraltar, rocă-pivot pe triconfiniul lumii mediterane — semită și latină — cu universul oceanic saxon, Molly Bloom, fică de ofițer, e răvășită blînd de amintirea zilelor copilăriei, de meterezele în soare, la adăpostul cărora i s-au durat primele impresii și senzații despre lume.

«Și sunetul goarnei și focuri de armă ca soldații să pășească peste linii și sentinela cu cheile călcînd apăsător către porți să pună zăvoarele și cimpoaiele și numai căpitanul Groves care mai era și cu tata vorbind despre Rorkes Drift și Plevna și Sir Garnet Wolseley și Gordon la Khartum»¹.

Că o temă favorită a convorbirii maiorului era asediul Plevnei e un fapt suficient de limpede: subconștientul fiicei lui, devenită doamna Bloom, poartă înrădăcinată amintirea repetatelor sale evocări ale bătăliei; reapare aici și Rorke's Drift, aparent explicabil ca antiteză, întrucît alăturarea cu Plevna nu învederează, înaintea analizei, decît deosebiri: la Rorke's Drift asediul durează 24 de ore, la Plevna aproape trei anotimpuri; Rorke's Drift are drept parapet saci de orez și lăzi de pesmet, Plevna vestitele ei redute; la Rorke's Drift atacanții au arme primitive, la Plevna armament modern; Rorke's Drift apare ca o parodie liliputană a asediului de tip clasic ilustrat de bătălia de la Plevna. Maiorul Tweedy și camaradul său se puteau însă foarte bine întreține, și despre una și despre alta, după cum puteau foarte bine comenta așa cum ni se spune, meritele paralele ale lui Sir Garnet Wolseley (1833—1913), dublinez, acoperit de lauri la asediul Sevastopolului (1855—1856), pacificator al Africii de vest (1874), comandant suprem al armatelor britanice în războiul cu boerii (1899—1900) — potrivit unor comentarii, cel mai destoinic soldat al Angliei după ducele de Wellington; sau isprăvile lui Charles George Gordon (1833—1885), scoțian, participant la războiul din Crimeea, expert militar în Basarabia și China (1859), comisar britanic la Sulina (1874), apărător al Khartumului, unde își și găsește moartea (1885).

Una din trăsăturile fundamentale ale scrisului lui Joyce este fără îndoială ponderea acordată exactității detaliilor: «Folosirea exactă a detaliilor concrete precum și dependența față de datele realității — nu atît de dragul verosimilului cît pentru a-și satisface propriul simț scrupulos de integritate artistică, se poate vedea în schița unei hărți a Gibraltarului prezentă între fișele de studiu premergătoare capitolului Penelope (capitolul final, n.n.). Spre a putea vorbi în cunoștință de cauză despre locul nașterii lui Molly Bloom, oraș pe care nu-l vizitase niciodată, Joyce își copiază punctele geografice mai importante de pe hartă, trecîndu-le pe o schiță proprie. Schița, pe care scriitorul a avut-o de bună seamă înaintea ochilor în timp ce scria episodul, cuprinde un număr de locuri pomenite de Molly în monologul ei final» (...). «Joyce, ne spune criticul Walton Litz, își construia fiecare episod cu aceeași grijă pentru realismul detaliilor»².

Exactitatea face parte la el dintr-un angrenaj cu caracter funcțional. După cum remarcă Stuart Gilbert, prieten și critic al lui Joyce: «Nu există pasaj sau rînd în *Ulise* care să nu-și aibă semnificația»³.

Nici un detaliu nefînd de lepădat, problema ce se pune după trecerea în revistă a episoadelor de mai sus, e în primul rînd de a cunoaște prototipul exemplar al socrului lui Leopold Bloom, purtător al amintirilor despre Plevna în *Ulisele* lui James Joyce. Apoi de a determina, în cîteva cuvinte, locul și funcția posibilă a mențiunilor respective în economia generală a operci.

¹ Op. cit. p. 897.

² A. Walton Litz, "The Art of James Joyce's Method and Design in *Ulysses* and *Finnegans Wake*", Oxford Univ. Press, 1961, p. 21—23.

³ S. Gilbert, "J. Joyce's *Ulysses*", 1963, p. 55.

Se știe că secțiuni largi din structura lui Leopold Bloom și mai ales a lui Stephen Dedalus sînt în fapt ogîndiri proprii ale personalității lui Joyce. Molly Tweedy Bloom reprezintă mai parțial însă pe soția scriitorului, Nora Barnacle Joyce. Astfel, tatăl acesteia, departe de laurii vieții marțiale, chivernisea o simplă prăvălie în capitala Irlandei. Cercetînd cu atenție scrisorile lui Joyce am putut însă descoperi o filieră interesantă în corespondența acestuia cu o bătrînă mătușă, Mrs. Josephine William Murray. Într-un mesaj ce-l adresa acesteia la 14 octombrie 1921, romancierul voia de pildă să afle « toate informațiile posibile în legătură cu familia Powell, în special cu privire la mamă și fiică. Nu cumva una din ele era născută în străinătate? Cînd murise D-na Powell? » Joyce nu auzise nimic despre Gus și Charley. « Unde locuiseră aceștia mai înainte de a se căsători? Cînd murise maiorul — dacă acesta fusese gradul lui în armată? »¹. Deși doamna Murray trecea printr-un grav necaz familial, Joyce, cu vestita-i lipsă de cuviință continuă: « regret că atît avut de suportat acea tragedie și în familia dumneavoastră. În atari împrejurări ar putea părea nepotrivit să vin să vă deranjez, dar am nevoie de toate informațiile, și repede »². O scrisoare ulterioară, datată 21 decembrie 1922, aduce un prețios spor de precizare; scriitorul dorește acum să afle alte detalii despre rudele familiei, și roagă în consecință pe aceeași mătușă să-i satisfacă cererea precum făcuse « în legătură cu maiorul Powell — în cartea mea », zice Joyce, « maiorul Tweedy, tatăl doamnei Bloom »³. E mărturia autorului că atît Molly Bloom cît și tatăl acesteia provin, parțial cel puțin, din prototipuri reale, identificabile printre membrii familiei Powell, înrudită cu scriitorul.

Dar dacă maiorul Powell a existat într-adevăr în carne și oase, și-și va fi petrecut veacul prin diferite garnizoane ale Imperiului Britanic, fapt de care nu mai e plauzibil să ne îndoim, nu-i mai puțin adevărat că numele său e de negăsit în bibliografiile românești și străine ale războiului de la 1877. Cercetînd toate materialele ce ne-au stat la dispoziție am ajuns la concluzia că peste douăzeci de ofițeri britanici au participat efectiv, în calitate de voluntari, experți și chiar conducători, la operațiile campaniei din Bulgaria, dînd armatelor turce o asistență justificată de diplomația tradițională a Albionului⁴. Printre ei însă nici urmă de Powell. Rămînea deci ipoteza ca maicrul Powell să fi devenit bun cunosător al luptelor de la '77 prin intermediul vreunui alt martor ocular, ceea ce iarăși nu pare confirmat de nicăieri. În fața evidenței, prima noastră concluzie a fost așadar că Powell a reprezentat un prototip mai cu seamă în calitate de tată al lui Molly Bloom; cît privește latura faptelor de armă, acestea ni s-au părut derivate dintr-un izvor diferit, după toate aparențele livresc; sugestia de căpetenie părea disimulată în însuși textul lui Joyce, mai precis în pasajul unde se face în două rînduri mențiunea unei cărți cu coperte de pînză cafenie despre războiul ruso-turc, scrisă de un oarecare Hozier și purtînd, ca indiciu al provenienței, eticheta bibliotecii militare din Gibraltar.

Enigmatică operă nu era însă cunoscută de listele bibliografice românești ale războiului de la 1877 — de altminteri scrupulos alcătuite — iar numele de Hozier a reieșit inexistente în toate fișierele alfabeticе, pe autori, ale bibliotecilor cercetate, ceea ce părea a îndreptăți bănuiala că titlul și autorul ar fi fost plătute de Joyce în decursul fecunde sale fabulații. Tocmai de aceea nu mică ne-a fost surpriza cînd, drept răspuns la întrebarea adresată prin corespondență fiși-

¹. "The Letters of J. Joyce", ed. by S. Gilbert, Faber, 1957, v. I. p. 174.

². Ibid.

³. "The Letters of J. Joyce", ed. by R. Ellmann, Faber, 1966, v. III, p. 75-76.

⁴. cf. N. Iorga, « Hist. des relations anglo-roumaines », lassy, 1917. p. 164-165.

erului de la British Museum, am primit răspunsul cu data 12 noiembrie 1968 în care ni se aducea la cunoștință că atât opera cât și scriitorul ei există; iată datele complete:

«HOZIER (Henry Montague)

The Russo-Turkish War; including an account of the rise and decline of the Ottoman power, and the History of the Eastern Question.

Edited by Captain H.M. Hozier (with numerous illustrations) 2 vol. pp. 954 William Mackenzie, London (1877-79), in 8°»

În fața acestei noi și irefutabile dovezi a scrupulozității lui Joyce, a devenit aproape cert că izvorul trebuie să-l fi constituit volumele căpitanului Hozier. Din subtitlul comunicat prin amabilitatea celor de la British Museum reiese deci că opera căpitanului Hozier acoperă o arie de preocupări mai vastă decât războiul de la 1877, și că ambiția autorului trebuie să fi fost de a asigura interpretarea acțiunii militare în funcție de contextul mai larg al premiselor ei istorice ca și al intricate chestiuni răsăritene; faptul că subtitlul pomenește de «creșterea și declinul puterii otomane» nu poate să nu trezească în mintea noastră asociația cu prestigiosul titlu¹ al operei lui Dimitrie Cantemir a cărei traducere engleză de la 1734-1735 a fost realmente prima poartă de cunoaștere deschisă publicului anglo-saxon în legătură cu fenomenul complex, — politic, social și militar — al traiectoriei Porții Sublime prin istorie.

Al doilea aspect de relevat este prezența plauzibilă, și probabil bine conturată, a României în opera lui Hozier. Deducem acest fapt din enunțul subtitlului în care se vestește tratarea chestiunii orientale; este știut că dominanta anilor 70 ai secolului trecut, din acest punct de vedere, fusese constituită de treptatul declin al Turciei și amenințatoarea ridicare a Rusiei țariste la orizontul răsăritean al Europei; dar între Rusia și Turcia, România era cea care își afirma tot mai viguros prezența și voința de neatințare, fiind singura putere de rangul doi cu rol spectacular în sfărșimarea vechilor servituți, și ce-i mai mult, singurul bastion — dirz deși restrâns — al echilibrului dintre Răsărit și Apus în această zonă a continentului²: supoziția noastră e deci că numeroase referințe la lupta poporului român pentru independență se află consemnate în cele două volume descoperite.

O a treia remarcă este că studiul căpitanului Hozier nu reprezintă totuși marturia unui martor ocular, numele lui, ca și cel al maiorului Powell, la care ne refeream mai sus, nefigurând în listele participanților la război și la asediul Plevnei.

Întrucât Joyce face însă din maiorul Tweedy un participant activ la asediul Plevnei, întrebarea care se naște era de a ști dacă romancierul nu-și creionase personajul pornind de la un material veridic al vreunui martor al luptelor de la Plevna. Martorul acesta există în persoana locotenentului William Herbert, participarea acestuia la asediu fiind suficient de intens trăită, ca să avem de la el două cărți de amintiri³ și o întregire a tabloului printr-un al treilea volum, nostalgic, scris după douăzeci și cinci de ani, odată cu revizitarea locurilor unde luptase cândva⁴. Locotenentul Herbert este singurul ofițer britanic participant

¹ „The History of the Growth and Decay of the Othman Empire”: translated into English by N. Tindal London, vol. I, 1734; vol. II 1735; ed. II, 1756 (2 vol.).

² S. Edwards, „Sir W. White, For Six Years Ambassador to Constantinople”, London, 1902, pp. 160-187.

³ „The Defence of Plevna 1877”, by one who took part in it, London, Longmans, Green, New-York, 1895 (1 vol. in 8° XVII+488 pp+11 hărți) ed. II (prescurtată) Smith Elder, 1911 (1 vol. in 8°, 366 pp.) și „The Chronicles of the Virgin Fortress”, London MDCCCXCVI (1 vol., in 8°, 346 pp.)

⁴ „By-paths in the Balkans”, London, Chapman and Hall Ltd. 1906 (1 vol. in 8°, XIII+269 p.)

activ la luptele Plevnei care să fie totodată autor de memorii personale din timpul asediului. Ne-am oprit aşadar asupra lui, descoperind în plus că întocmai precum maiorul Tweedy din « Ulysses », biografia sa fusese legată şi de operaţiile războiului anglo-boer, la care participă între 1899 şi 1902¹, mai înainte de a revizita Plevna şi locurile campaniei din Bulgaria.

Analiza textului lui Herbert din punctul de vedere al trăirii personale scoate la iveală pe alocuri un număr de paralelisme incidente de natură a corobora ipoteza potrivit căreia Joyce ar fi putut construi personalitatea succintă şi episodică a maiorului Tweedy pornind de la câteva sugestii narrative identificabile în « The Defence of Plevna », Tweedy mimînd deci cumva, prin pana lui Joyce, pe însuşi Herbert.

În tipul Tweedy, distribuit răzleţ de scriitor printre firele unei ţesături foarte dense şi intricate, discernem un personaj cu frază fixă, evocînd cu predilectie o ispravă săvîrşită cîndva la Plevna: socrul lui Bloom s-ar fi ridicat într-o împrejurare, rămînînd pentru restul zilelor lui mîndru de a fi făcut-o. Există la Herbert cel puţin trei menţiuni de situaţii similare; două din acestea ni se par comune şi se reduc la ieşiri pe parapetul reduei pentru a da comanda de asalt²; cea de a treia însă, puţin obişnuită, e o imagine a demnităţii în înfrîngere: trupele române spărgeau ultimele focare de rezistenţă la redutele Griviţei, replierea se făcea într-o învălmăşeală de nedescris, locotenentul englez, frînt de oboseală se așezase să-şi tragă răsufierea pe marginea uliţei, în timp ce batalionul său se mistuise în masa mare a trupelor turceşti încolţite de derută; în acea clipă Osman Paşa, rănit şi de nerecunoscut, este adus spre adăpostul unei infirmerii provizorii. Herbert relatează cu mindrie: « M-am ridicat în picioare şi, pentru ultima oară în campanie, mi-am salutat milităreşte comandantul »³. Ceva mai tîrziu catastrofa otomană era consumată, căci « o coloană masivă de infanterie română îşi făcea apariţia pe dealurile din faţă »⁴ şi locotenentul Herbert, nu înainte de a fi luat poziţie pentru ultima înfruntare, căzu el însuşi prizonier.

O a doua sugestie pare a reieşi din pasajul « de atmosferă » zugrăvit de Joyce prin intermediul cugetărilor orientale ale lui Leopold Bloom, la care ne refeream mai sus. Există la Herbert o descriere a atmosferei de la Plevna în ajunul bătăliei finale în care aflăm grupate un mănunchi de imagini şi noţiuni cu nuclee înrudite, deosebit de interesante dacă le aliniem cu textul cu pricina.

Din textele paralele⁵ reţinem: percepţia auditivă a văzduhului, apropiată: « There was a hush in the air » (Herbert). « A shiver of the trees, signal, the evening wind » (Joyce); sugestia elementului straniu şi opresiv: « the still-

¹ W. Herbert, "By-paths in the Balkans", London 1906, pp. VII—VIII.

² W. Herbert, "The Defence of Plevna, London", 1895, p. 190 şi p. 288.

³ op. cit. p. 393.

⁴ op. cit. p. 395

⁵ Herbert, op. cit. p. 357.

"There was a hush in the air, but the stillness was of that unnerving and menacing kind which precedes a storm. The atmosphere was singularly clear in the west, murky elsewhere, oppressively so in the east and north-east (...). The tops of Plevna's highest domes and minarets were still illuminated by the peaceful dying light of day."

Joyce, op. cit. p. 68.

"Somewhere in the east: early morning (...) walk along a strand, strange land, (...) wander through awned streets. Turbaned faces going by. Dark caves of carpet shops, big man, Turko the terrible, seated crosslegged smoking a coiled pipe (...). The shadows of the mosques along the pillars (...) a shiver of the trees, signal, the evening wind. I pass on. Fading gold sky."

ness was of that unnerving and menacing kind which precedes a storm. The atmosphere was singularly clear in the west, murky elsewhere, oppressively so in the east and north-east » (Herbert). « Strange land (...) awned streets (...) dark caves (...) Turko the terrible » (Joyce); elementul arhitectonic turcesc și ceasul zilei: « The tops of Plevna's highest domes and minarets were still illuminated by the peaceful dying light of day » (Herbert); « The shadows of the mosques along the pillars (...) fading gold sky » (Joyce).

Aceleași paralelisme semantice apar dacă aliniem un text din Herbert cu luarea de cuvânt reproducă de Joyce în episodul halucinatoriu comentat ceva mai înainte¹. Reținem imaginea focului de artilerie; efectul e descris în termeni similari: « The guns fired into the charging mass (...) with terrific rapidity and murderous effect » (Herbert). « Our (...) guns played on his lines with telling effect » (Joyce); imaginea înaintării și retragerii trupelor: « The Russians surged towards (...) the slope like the waves », și apoi: « back went the Russian lines in a state of hopeless chaos (...) 'All men behind' was the next command, and from our old positions we pursued (them) with a merciless fire » (Herbert); « Half a league onward ! They charge ! All is lost now ! Do we yield ? No ! We drive them headlong ! » (Joyce); imaginea strigătelor de război, obiectiv redată de Herbert, absurdă și inversă la Joyce; « We went at a quick pace (...) the troops repeated incessantly the sonorous Arabic phrase: *Bismillah — i — rahman — i — rahmin* (...) Such a crazy witches Sabbath (...) cannot be described » (Herbert); « Our light horse swept across the heights of Plevna and uttering their warcry, *Bonafide Sabaoth*², sabred the Saracen gunners to a man » (Joyce).

Incidența unei sinonimii imagistice și noționale la pasajele în cauză apare și mai limpede în evidență dacă împingem paralela nu pe cârmul a două texte ipotetic înrudite (Joyce-Herbert), ci în propria sferă internă a uneia dintre ele (Joyce). Structuri cu caracter similar se pot urmări astfel în însuși interiorul lui « Ulysses » unde devin pe deplin edificatoare. Motivul oriental, de pildă, oferă un revelator paralelism de nuclee semantice în monologul matinal al lui Leopold Bloom (p.68) și în cel nocturn al lui Molly (p. 897). Pasajele sînt cunoscute: Leopold Bloom vorbește de « strange land » și « awned streets », Molly Bloom de *queer little streets* ». Bărbatul gîndește la « city gates » și paznic, « sentry »; soția vede « the warden marching with his keys to lock the gates ». Pe de o parte « Turko the

¹. Herbert, op. cit. p. 190.

“There was a mighty roar, coming from some thousands of throats, the guns fired into the charging mass; in the side trenches volley succeeded volley with terrific rapidity and murderous effect, and back went the Russian lines in a state of hopeless chaos (...) and from our old positions we pursued the Russians with a merciless fire”. p. 322 (ed. 1911) “We went at a quick pace hurling a hurl of lead before us. The troops repeated incessantly the sonorous Arabic phrase: ‘Bismillah-i-rahman-i-rahmin’ (...). Such a crazy witches

Sabbath, such a boiling and seething mass of mad humanity cannot be described».

Joyce, op. cit. p. 606

“Our howitzers and camel swivel guns played on his lines with telling effect. Half a league onward ! They charge ! All is lost now ! Do we yield ? No ! We drive them headlong ! Lo ! We charge.

Deploying to the left, our light horse swept across the heights of Plevna and uttering their warcry, *Bonafide Sabaoth*, sabred the Saracen gunners to a man”.

². Oxford English Dictionary (ed. 1933) V. XI, p. 2, menționează confuzia atestată dintre Sabaoth și Sabbath.

terrible smoking a coiled pipe », pe de alta « captain Groves and father talking about Rorkes drift and Plevna (. . .) lighting their pipes », ș.a.m.d.

Elucidarea completă a surselor lui Joyce pentru mențiunea Plevnei în « Ulysses » va veni de la sine prin efectuarea unor cercetări adecvate în alte locuri legate de biografia marelui irlandez. Pentru moment, studiul conjectural al datelor existente ne îndreptățește să afirmăm că Plevna, prezentă în conștiința europeană a vremii, apare sub pana lui Joyce ca element al subconștientului lui Leopold Bloom și al soției acestuia; maiorul Tweedy, purtător personal al amintirilor despre Plevna e reflectat indirect și episodic, dar cu suficientă acuratețe spre a vădi în nuce o descendență înrudită cu a unor personaje clasice binecunoscute, ca Uncle Toby, veteranul relatînd neobosit isprăvi de la asediul Namurului, în romanul lui Sterne « Tristram Shandy ».

Există temeiuri pentru a presupune că maiorul Tweedy a fost creionat pornind de la relatările autobiografice ale locotenentului Herbert, martor ocular și participant activ la luptele din 1877, prezența britanică cea mai în măsură să fie apropiată de replica literară diseminată episodic de Joyce în « Ulysses » sub identitatea socrului lui Leopold Bloom. Argumentele derivate din analiza internă au valoarea unei simple ipoteze de lucru în al cărei sprijin converg toate datele cercetate, și în întîmpinarea căreia nu vin pentru moment contra-argumente stabile.

Funcția elementului Tweedy în economia generală a lui « Ulysses » nu e desigur de prim ordin, cu toate că recurența numelui său — nu numai de-a lungul capitolelor romanului — ci și în scrisori — atestă seriozitatea preocupării lui Joyce pentru rostuirea și buna așezare a personajului în țesătura operei. Într-un registru de surdină, Tweedy e desigur o reluare ternă a temei paternității, notorie în « Ulysses ». O premiză a aprecierii obiective trebuie să țină de asemenea cont de valoarea și direcția imprimată de Joyce elementelor alcătuitoare ale subconștientului și memoriei soților Bloom. Valoarea lui Tweedy rememorat de aceștia, pare a fi cea de a întredeschide la anumite intervale o poartă spre sorgintea meridională a lui Molly Bloom. Prin Tweedy pătrunde pe de o parte atmosfera copilăriei, adolescenței și măritişului ei, pe de altă parte se sugerează universul Engliterei, putere militară mondială. Bloom culege din umbra socrului său roade personale de alt ordin: în pasajele în cauză, faptele maiorului Tweedy tind să devină cumva propriul său titlu de naturalizare irevocabilă ca cetățean al imperiului, dovada asimilării lui, prin alianță, la un popor cu hotare definite, cu războaie și luptători decorati, cu istorie și geografie necontestabile de nimeni. Vitejia și demnitatea lui Tweedy concentrate într-un singur nume: Plevna, bătălia unde acesta s-a aflat pînă la urmă de partea înfrînșilor — pare a reprezenta pentru Bloom un titlu de noblete înăbușit, un filon mințal între altele, zeci și sute, în scînteierea căruia Joyce lasă să se întrevadă, cînd și cînd, un strat nu lipsit de importanță al psihologiei contemporanului nostru Odiseu: dacă admitem că Plevna poate sugera un simbol al eroismului tăgăduind ingenuncherea, pregnanța cu care memoria lui Bloom conservă acest simbol și, subconștient, încearcă confuz să și-l asimileze ar putea fi dovada spontanei năzuinți a Uliselui modern către îndepărtata bărbăție pierdută, o frîntură deci din fațeta revoltei nostalgice a omului de pe stradă împotriva emasculării.

O istorie a literaturii germane

În general, orice literatură națională are greutatea ei specifică ținând de periodizare, de integrare a autorilor într-un curent sau altul, de influențe și așa mai departe. Însă dificultățile unei istorii a literaturii germane sînt și mai numeroase și mai greu de depășit, din pricina unei periodizări mai spinoase decît în orice altă literatură europeană, datorită prezenței unor școli regionale intrînd sub imperiul unor eterogene înfrîuriri din partea altor literaturi, particularităților dialectale în diverse regiuni, mai multor perioade de înflorire a culturii (dintre care una într-o vreme cînd, din datele obișnuite ale vieții germane, nu s-ar fi bănuat o astfel de strălucire) apariții aproape simultane a unei tendințe neo-clasice și a uneia pre-romantice la sfîrșitul secolului XVIII etc.

De aceea poate se pornește greu la alcătuirea unei astfel de istorii literare și în ultimul sfert de secol în țară la noi am simțit din plin lipsa unui îndreptar de această natură, care să urmărească dezvoltarea literaturii germane cu toate tendințele ei bogate și variate pînă în zilele noastre.

Cartea profesorului Mihai Isbășescu vine să umple acest gol cu un remarcabil bagaj de erudiție și o deosebită soliditate a informației. Intenția autorului n-a fost să întocmească un tratat pentru specialiști, ci să dea marelui public un indicator cît mai complet al culturii germane de la origini și pînă azi. Structurată în V, adică acordînd o mai mare atenție fenomenelor moderne, devenind mai analitică pe măsură ce se apropie de zilele noastre, lucrarea de față nu se mărginește numai la prezentarea scriitorilor și operelor, lor ci pune la îndemîna cititorilor o sumă de noțiuni de plastică, muzică, arhitectură menite a ajuta la formarea unei imagini de ansamblu a fiecăreia dintre epocile tratate și a sugera un întreg proces evolutiv alcătuind cultura germană.

Autorul izbutește însă o integrare a fenomenului german în cultura europeană, nelăsându-l izolat, închis. Problema influențelor își găsește una din cele mai bune rezolvări pe spații ca și pe intervale de timp. Mișcarea ideilor și curenților este sincronizată, într-o susținută interdependență, în tot întinsul Europei. Așa se întâmplă, de pildă, cu capitolul despre poezia medievală, urmărită dinspre Provența, locul apariției ei, prin Franța de nord și fenomenul *trouveresc*, pînă pe pămînt germanic și apoi înspre Renaștere. Așa se întâmplă cu extensia clasicismului din Franța în Germania, un interesant joc de acțiuni și reacțiuni cu naturalismul, pregătit mai întîi de francezi și ruși, sau cu urmărirea fenomenului Hoffmann. Pe acest fond dinamic comparativ de joc de influențe, ni se pare foarte interesant și foarte pozitiv felul în care autorul a expus problema constituirii, din aluviuni inegale, a unei mari literaturi. Și chiar dacă se ocupă de toate literaturile de limbă germanică, fără să se piardă în studiul diverselor școli regionale (așa cum fac cei mai mulți istoriografi germani și chiar străini), profesorul Isbășescu a trasat cu mînă sigură direcțiile principale ale literaturii germane, încadrîndu-le într-o viziune unitară, într-un nesfîrșit suș.

Pe aceste coordonate generale sînt așezate, fixate, ca niște expresii ale epocii și ale întregii evoluții a culturii germane, dar și ale geniului individual, personalitățile. Greaua sarcină a dozajului valorilor, adică a stabilirii proporțiilor în analize, a fost dusă la capăt cu siguranța aceluia care trăiește într-o îndelungă familiaritate cu literatura germană și leagă între ele în chip intim, adînc, aceste valori. Personalitățile sînt integrate în curențele largi, principale, dominînd fiecare epocă în parte, cu configurația lor particulară, ca umanismul, clasicismul, romantismul mai întîi, cu adăogirea marilor momente de luptă și mesaj cetățesc din anumite etape. Unora, celor mai de seamă, li se consacră mici monografii (lui Goethe, Schiller, Heine), celorlalți prezentări mai generale, dar răs-punzînd întotdeauna locului lor real în istoria literaturii germane. După 1880—90, curențele se multiplică, se complică interferîndu-se și scriitorii nu mai încap integral în ele. Naturalismul și numeroasele reacții produse, parte împotriva lui, parte sub înfrîurirea curenților filozofice ori evoluției societății moderne — adică impresionismul, simbolismul, neoromantismul — își dispută, proza, dramaturgia și pe poeți. Expresionismul, modalitate literară aparținînd exclusiv Germaniei, aduce un nou chip dramatic, protestator și critic, de abordare a problematicei umane, înfrîurește creația unor scriitori deosebit de sensibili la sensurile epocii. Dar despre foarte puțini s-ar putea spune că rămîn tributari unui singur curent, unei singure modalități de expresie. În general, creațiile, personalitățile se fragmentează în ceea ce privește apartenența la un curent, pe măsură ce înaintăm în timp, spre zilele noastre. Străduindu-se să păstreze, pe cît e posibil, unitatea autorilor și operelor, anexîndu-i curentului care i-a influențat în chip esențial, profesorul Isbășescu desfășoară un larg tablou de tendințe, în special

înspre literatura contemporană, urmărind mai cu seamă lupta între realism și anti-realism.

Dar fixarea în curente, oarecum exterioară în orice încercare de delimitare a acestora este dublată de o căutare mai adâncă, din partea autorului *Istoriei literaturii germane*, de a stabili legături între personalități prin spiritul care le animă, în adevărate familii sau mai bine zis serii. În același larg sens comparatist, intern și european, se sugerează înrudirile. Așa, de pildă, profilul dramaturgiei lui Frank Wedekind se precizează printr-o sumă de analogii foarte pertinente cu teatrul lui Lenz și Büchner, cu al lui Schiller și al lui Brecht.

Această integrare în familii sau decantare subtilă de influențe în aura unui scriitor, ajută foarte mult obligatorii concizii a tratărilor din ultima parte a literaturii germane. Fiindcă e cît se poate de greu să vorbești, bunăoară, despre Hugo von Hofmannsthal ori despre Robert Musil într-o singură pagină, care nu este pagina anodină a unui articol de enciclopedie. Și este cu atît mai greu cu cît profesorul Isbășescu și-a interzis cu desăvîrșire folosirea citatului în întreaga istorie a literaturii germane. Evident, sîntem în fața unui punct de vedere interesant și demn de luat în considerație pentru temeritatea lui, dar care comportă dificultăți și riscuri. Dificultăți, pentru că totuși scriitorii sînt particularități, diferențiați printr-un minuțios travaliu de selectare, de accentuare a detaliilor sensibile. Sarcina unui istoric literar care elimină citatul și face totuși un lucru de calitate în definirea valorilor, este infinit mai spinoasă decît a celui care folosește citatul în lipsa aprecierii.

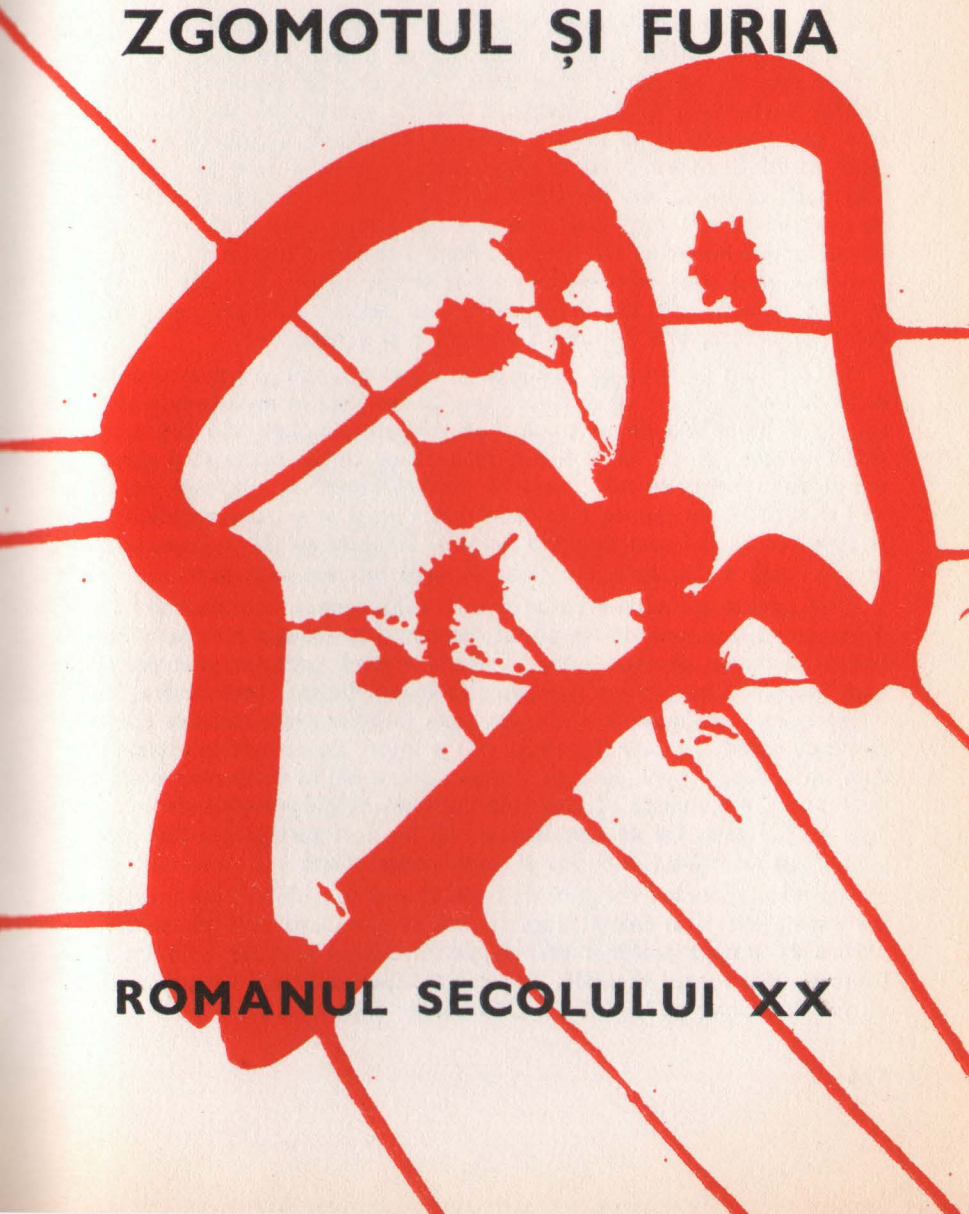
Dar riscurile rămîn în primul rînd pentru poezie, care greu se dispensează de versul expresiv pentru personalitatea poetului, pentru înălțimea zborului. Adevărat este că, în general, profesorul Isbășescu totuși izbutește, printr-o pricepere specială a atmosferei poetice înconjurînd creațiile de seamă și chiar în ciudata lirică a lui Trakl. În unele cazuri însă, cum ar fi la Rilke ori la Ștefan George, simțim nevoia citatului care să zvîcnească din pagină pentru a ne ajuta la receptarea unui mare fenomen liric. Dar nevoile unei istorii literare sînt altele decît acelea ale visării noastre pe marginea operei unui mare poet și autorul are un cuvînt mai greu prin rodul valoros al strădaniilor sale.

Periodizarea, deși uneori poate prea strînsă (ca în literatura medievală, de exemplu), ca și unele etichetări prea precise, cu accente sociale predominante, n-au întrerupt fluxul continuu al expunerii, n-au constituit praguri, ori opriri. *Istoria literaturii germane* se desfășoară puternică, plină, într-o claritate și o măsură a stilului care ne face să înțelegem predilecțiile clasicizante ale autorului. Profesorul Mihai Isbășescu a realizat, cu o muncă imensă și o obiectivitate de înalt nivel științific, un adevărat act de cultură.

WILLIAM FAULKNER

ZGOMOTUL ȘI FURIA

ROMANUL SECOLULUI XX

2 iunie 1910

Cînd umbra crucii ferestrei apărea pe perdele știam că e între șapte și opt și atunci intram iarăși în timp, auzind ceasul. Era ceasul Bunicului și cînd Tata mi l-a dăruit mi-a spus, Quentin, îți dăruiesc mausoleul tuturor speranțelor și dorințelor; e mai de grabă chinuitor de probabil că ai să-l folosești ca să obții o reducto absurdum a tuturor experiențelor omenești care n-or să se potrivească cu nevoile tale personale mai bine decît cu ale lui sau ale tatălui lui. Ți-l dăruiesc nu ca să-ți amintească de timp, ci ca să-l poți uita cînd și cînd, cîte o clipă și să nu-ți cheltuiești forțele încercînd să-l înfrîngi. Pentru că nici o bătălie nu e cîștigată vreodată, mi-a spus. Nici măcar nu mai există bătălii. Cîmpul de luptă nu face altceva decît să-i dezvăluie omului propria lui nebulie și deznădejde, și victoria este o iluzie a filosofilor și a nebunilor.

Era sprijinit de cutia cu gulere și eu stăteam lungit în pat ascultîndu-l. Auzindu-l adică. Nu cred că cineva ascultă vreodată în mod conștient ceasul, de la mîină sau de pe masă. Nici n-ai nevoie. Poți să-i uiți ticăitul multă vreme, și pe urmă într-o secundă de tic-tac poate să-ți nască în minte suita neîntreruptă, lungă și descrescătoare a timpului pe care nu l-ai auzit. Cum spunea Tata că în razele lungi și singuratece de lumină ai putea parcă să-l vezi mergînd pe Isus. Și pe bunul Sfînt Francisc care vorbea despre Surioara Moartea, și care nici n-a avut soră.

Prin perete am auzit arcurile patului lui Shreve și apoi papucii lui tîrșindu-se pe dușumea. M-am sculat din pat și m-am dus pînă la masa de toaletă și mi-am alunecat mîna pe tăblia ei pînă cînd am găsit ceasul și l-am întors cu fața în jos și m-am dus înapoi în pat. Însă umbra crucii ferestrei era mai departe acolo și acuma învățasem s-o calculez aproape minut cu minut, așa că ar fi trebuit să mă întorc cu spatele la ea, simțind cum îmi zvîcnesc ochii pe care îi aveau animalele în ceafă cînd ceafa era deasupra. Ce ajungi să regreți sînt întotdeauna obișnuințele de lenevie. Tata a spus asta. Că de fapt Christ nici n-a fost răstignit; a fost pur și simplu ros de ticăitul minuțios al unor roțițe. Care nici n-a avut soră.

Așa că atunci cînd am știut că n-am să mai văd umbra, am început să mă întreb cît o fi ceasul. Tata spunea că speculația asta constantă cu privire la poziția acelor mecanice pe un cadran arbitrar este un simptom al unei funcții mentale. Excrement, spunea Tata, ca și sudoarea. Și eu spunînd Chiar că Mă întreb. Dă-i înainte și-ntreabă-te.

Dacă ar fi fost cer înnourat m-aș fi putut uita pe fereastră, gîndindu-mă la ce spunea el despre obișnuințele de lenevie. Gîndindu-mă c-ar fi plăcut pentru ei la New London dacă ar ține vremea așa. Și de ce n-ar ține? Luna miresei, vocea care a suflat *Ea a ieșit fugind din oglindă, din mirezmele dense. Trandafiri. Trandafiri. Mr și Mrs Jason Richmond Compson anunță căsătoria fii. Trandafiri.* Nu feciorelnici ca lemnul cîinelui. Am spus că am săvîrșit incestul, Tată am spus. Trandafiri. Cu viclenie și seninătate. Dacă frecvențezi cursurile la Harvard timp de un an dar nu vezi cursele de bărci, ar trebui să ți se dea banii înapoi. Mai bine dă-i-i lui Jason. Dă-i lui Jason un an la Harvard.

Shreve se opri în ușă, punîndu-și gulerul, și ochelarii îi sclipeau trandafirii ca și cum și i-ar fi spălat cînd se spălase pe față. « Chiulești astăzi dimineață? »

« E chiar așa de tîrziu? »

Și-a privit ceasul. « Sună în două minute ».

« Nu mi-am dat seama că-i atît de tîrziu ». Își privea încă ceasul și gura începuse să-i formeze cuvintele. « Are să trebuiască să mă grăbesc. Nu pot să-mi mai permit să mai lipsesc. Decanul mi-a spus săptămîna trecută ... » Și-a pus ceasul la loc în buzunar. Atunci am tăcut.

« Bagă-te în pantaloni și dă-i drumul », mi-a spus. A plecat.

M-am sculat și m-am învîrtit prin cameră, ascultîndu-l prin perete. A intrat în salonaș, mi-a spus prin ușă.

« Nu ești gata? »

« Nu încă. Fugi tu. Te ajung. »

A ieșit. Ușa s-a închis. Pașii i s-au îndepărtat pe coridor. Apoi am auzit iarăși ceasul. Am lăsat baltă învîrtitul prin cameră și m-am dus la fereastră și am tras perdelele la o parte și i-am privit cum aleargă spre capelă, aceiași, luptîndu-se cu aceleași mîneci largi greoaie, cu aceleași cărți și gulere fluturînd în vînt ca rămășițele dintr-un naufragiu, și Spoadă. Spunea că Shreve e bărbatul meu. Lăsați-l în pace, a spus Shreve, dacă e destul de deștept să nu umble după niște putori murdare, cui ce-i pasă. În Sud ți-e rușine că ești virgin. Băieți. Bărbați. Mint cu toții. Pentru că pentru femei are mai puțină importanță, mi-a spus Tata. Spunea că bărbații au inventat virginitatea, nu femeile. Tata spunea că e ca și moartea: doar o stare în care-i lași pe alții, și eu am spus, Dar să crezi că nu contează și el a spus, Asta-i partea tristă cu toate lucrurile: nu numai cu fecioria, și eu am spus, Dar de ce nu s-a putut să fi fost eu și nu ea care să nu mai fie virgină și el a spus, Și din cauza asta-i totul tristete; pentru nimic nu face să te zbați să-l schimbi, și Shreve spunea, dacă-i destul de deștept ca să nu umble după niște putori murdare și eu am spus Tu ai avut o soră? Ai avut? Ai avut?

Spoade era în mijlocul lor ca o broască țestoasă într-o stradă plină de frunze moarte fugărindu-se una pe alta, cu gulerul ridicat înconjurându-i urechile, înaintînd cu pasul lui obișnuit, fără grabă. Era de undeva din Carolina de Sud, în ultimul an la facultate. Fala clubului din care făcea parte era că el nu alerga niciodată spre capelă la slujba de dimineață, că nu ajunsese niciodată la timp acolo, că nu lipsise niciodată în patru ani, că nu ajunsese niciodată la capelă sau la prima oră de curs cu cămașa îmbrăcată sau cu ciorapii în picioare. Pe la ora zece venea la Thompson să bea două cești de cafea, se așeza și-și scotea ciorapii din buzunar și-și scotea pantofii și-și încălța ciorapii pînă i se răcea cafeaua. Pe la douăsprezece puteai să-l vezi cu cămașe și guler, ca oricare altul. Ceilalți îl depășeau alergînd spre capelă, însă el nu și-a schimbat de loc pasul. După un timp curtea a fost pustie.

O vrabie a zburat pieziș prin soare pînă pe cerceveaua ferestrei și s-a oprit acolo cu capul pe o parte, privindu-mă. Ochiul îi era rotund și strălucitor. Întîi mă privea cu un ochi, și pe urmă zvrurr, și se uita la mine cu celălalt, și gușa îi zvîcnea mai repede decît pulsul unui om. A început să bată ceasul. Vrabia nu și-a mai schimbat ochii și m-a privit lung cu unul singur pînă a terminat ceasul de bătut, ca și cum ar fi ascultat și ea. Pe urmă a zburat de pe cercevea și s-a dus.

A trecut un timp pînă a încetat să vibreze ultima bătaie. Rămăsese în aer, mai mult simțită decît auzită, multă vreme. Ca și cum toate clopotele care ar fi bătut vreodată ar mai fi răsunit încă în razele luminoase prelungi muribunde și Isus și Sfîntul Francisc vorbind despre soră-sa. Pentru că dacă ar fi fost doar iadul, dacă asta ar fi fost totul. Să se termine. Dacă lucrurile ar putea să se termine de la sine. Nimeni altcineva acolo decît ea și cu mine. Dacă am fi putut face ceva atît de înspăimîntător încît să fi fugit din iad cu toții în afară de noi. *Am săvîrșit inces-tul am spus Tată eu am fost n-a fost Dalton Ames* Și cînd mi-a pus Dalton Ames. Dalton Ames. Dalton Ames. Cînd mi-a pus pistolul în mînă eu n-am. Din cauza asta n-am. El ar fi acolo și ea ar fi și eu. Dalton Ames. Dalton Ames. Dalton Ames. Dacă am fi putut face ceva atît de groaznic și Tata a spus Și asta-i trist, oamenii nu pot să facă nimic atît de înspăimîntător nu pot să facă chiar nimic foarte înspăimîntător nici nu-și mai aduc aminte mîine de ceea ce li s-a părut înspăimîntător astăzi și eu am spus, Poți să te eschivezi de la orice și el a spus, Ha crezi tu că poți. Și am să privesc în jos și-mi voi vedea oasele murmurătoare și apa adîncă asemenea vîntului, ca un acoperiș de vînt, și după multă multă vreme nici nu mai poți distinge oasele în nisipul singuratec, virgin. Pînă cînd vine Ziua și El spune Treziți-vă și doar fierul de călcat va ieși plutind. Nu cînd îți dai seama că nimic nu te poate ajuta — religia,

mîndria, nimic — cînd îți dai seama că n-ai nevoie de nici un ajutor. Dalton Ames, Dalton Ames. Dalton Ames. Dac-aș fi putut fi maică-su cu culcată cu trupul desfăcut ridicat și rîzînd, ținîndu-l pe taică-su cu mîna mea oprindu-l văzîndu-l pîndindu-l cum moare înainte de a fi ajuns să trăiască. *O clipă ea fost în picioare în prag*

M-am dus la masa de toaletă și am luat în mînă ceasul, ținîndu-l încă cu fața în jos. Am izbit geamul de colțul mesei și am strîns bucățile de sticlă în palmă și le-am pus în scrumieră și am smuls limbile și le-am pus în scrumieră. Ceasul bătea mai departe. L-am întors cu fața jos, cadranul orb și roțile ticăind, ticăind înăuntru, n-aveau altceva ce să facă. Isus umblînd prin Galileea și Washington care nu mințea niciodată. Tata i-a adus din Tîrgul de la Saint Louis lui Jason un breloc: un binoclu de teatru în miniatură în care te uitai cu un ochi și vedeai un zgîrie-nori, o roată cu spițele ca o pînză de păianjen. Cascada Niagara într-un vîrf de ac. Pe cadran era o pată roșie. Cînd am văzut-o a început să-mi zvîcnească degetul. Am lăsat ceasul pe masă și m-am dus în camera lui Shreve și am luat tinctura de iod și mi-am dat pe deget. Am dat jos restul de geam de pe lîngă ramă cu prosopul.

Am scos două rînduri de rufărie de corp, ciorapi, cămăși, gulere și cravate și mi-am împachetat cufărul. Am pus înăuntru totul în afară de costumul cel nou și unul vechi și două perechi de pantofi și două pălării și cărțile. Am dus cărțile în salonaș și le-am pus teanc pe masă, cele pe care le adusesem de acasă și cele *Tata spunea că pe vremuri pe un gentleman îl cunoșteai după cărțile lui; astăzi îl cunoști după cărțile pe care nu le-a dat îndărăt* și am încuiat cufărul și am scris adresa. A sunat sfertul. M-am oprit și am ascultat pînă s-au stins bătăile.

Am făcut baie și m-am bărbierit. În apă degetul a început să-mi zvîcnească așa că i-am mai dat o dată cu tinctură de iod. Mi-am pus costumul cel nou și mi-am luat ceasul, și mi-am împachetat costumul celălalt și rufăria și aparatul de ras și periile în valiză, și am înfășurat cheia de la cufăr într-o bucată de hîrtie și am pus-o într-un plic și am scris pe el numele Tatii și am scris cele două scrisori și le-am lipit.

Umbra mai era încă pe peron. M-am oprit în prag și am privit cum alunecă umbra. Aproape puteai s-o vezi cum se mișcă, tîrîndu-se spre ușă, împingînd umbra tot mai înapoi spre portal. *Doar că ea începuse să fugă cînd am auzit eu. În oglindă ea alerga înainte ca eu să-mi fi dat seama ce este. Atît de repede, cu trena aruncată pe braț alerga afară din oglindă ca un nor, cu voalul zvîcnindu-i în sclipiri lungi, cu tocurile pantofilor strălucitoare și repezi strîngîndu-și rochia la umăr cu cealaltă mînă alergînd afară din oglindă mirezele trandafiri trandafiri glasul care sufla deasupra Edenului. Pe urmă a trecut prin verandă nu i-am auzit tocurile pe urmă prin clarul de lună ca un nor,*

umbra plutitoare a voalului alunecându-i prin iarbă, alergînd spre urlete. A ieșit alergînd din rochie, strîngîndu-și încă în mîna voalul de miroasă, alergînd înspre urlete acolo unde T. P. în rouă Hopa Rachiul Benjy care urla sub lădă. Tata avea o cuirasă de argint deschisă ca un V pe pieptul său care alerga

Shreve a spus, « Ei, n-ai mai . . . Ce-i asta, o nuntă sau un priveghi? »

« N-am reușit să fiu gata la timp », am spus.

« Cred și eu, dac-ai stat să te împopoțonezi așa. Ce s-a întîmplat? Ai crezut că-i duminecă? »

« Doar n-au să mă aresteze pentru că mi-am pus și eu o dată hainele noi », am spus

« Mă gîndeam la studenții obișnuiți. Sau crezi că nu mai e de demnitatea ta să mai vii și la cursuri? »

« Întîi mă duc să mănînc ». Umbra nu mai era pe peron. Am ieșit în soare și mi-am regăsit umbra. Am coborît pe trepte puțin înaintea ei. A bătut jumătatea. Pe urmă sunetele au încetat și au murit în aer.

Deacon nu era nici la poștă. Am pus mărci pe cele două plicuri și am pus-o la cutie pe cea pentru Tata și am pus-o pe cea pentru Shreve în buzunarul dinăuntru al hainei, și atunci mi-am amintit unde l-am văzut ultima oară pe Deacon. De Ziua Decorațiilor, la treizeci mai, și el era într-o uniformă republicană, chiar în mijlocul coloanei. Dacă aveai timp să aștepti la orice colț de stradă aveai să-l vezi în orice coloană de defilare s-ar fi întîmplat să treacă. Cea dinainte fusese de ziua lui Columb, sau a lui Garibaldi, sau a nu mai știu cui. Mergea în coloana măturătorilor de stradă, pe cap cu un joben înalt cît un burlan de sobă, ținînd în mînă un steguleț italian de doi inci, fumînd o țigară de foi în mijlocul măturilor și roabelor. Dar ultima defilare fusese cea de ziua republicană pentru că Shreve îmi spusese :

« la te uită. Uite ce-a făcut bunică-tu cu babalîcul ăsta de negru nenorocit. »

« Da », am spus. « Acuma poate să vină în fiecare zi la cîte o defilare. Dacă n-ar fi fost bunicu-meu ar fi trebuit să muncească și el ca alții. »

Nu l-am văzut nicăieri. Dar, în fond, n-am văzut niciodată nici chiar un negru în stare să muncească pe care să-l poți găsi cînd ai fi avut nevoie de el, cu atît mai puțin unul căruia să-i dea mîna să stea degeaba. A venit un tramvai. Am coborît în oraș și m-am dus la Parker și am mîncat o gustare de dimineață ca lumea. Pe cînd mîncam am auzit un ceas bătînd ora întregă. Dar, m-am gîndit, îți trebuie cel puțin o oră în care să pierzi noțiunea timpului, căruia i-a trebuit mai mult decît istoria însăși pentru ca să intre în progresia ei mecanică.

După ce mi-am terminat micul dejun mi-am cumpărat o țigară de foi. Vînzătoarea mi-a spus că cele de cincizeci de cenți sînt cele mai bune, așa

că mi-am luat una din astea și am aprins-o și am ieșit în stradă. Am stat un timp acolo trăgînd cîteva fumuri, și pe urmă, cu țigara aprinsă în mînă, am luat-o spre colț. Am trecut pe lîngă vitrina unui ceasornicar, dar mi-am ferit privirile la timp. La colț m-au agățat doi văcsuitori, unul dintr-o parte, altul din cealaltă, stridenți și guralivi, ca niște mierle. Unuia i-am dat țigara de foi, și celuilalt un ban de cinci cenți. M-au lăsat în pace. Cel cu țigara încerca să i-o vîndă celuilalt pe cinci cenți.

Era un ceas mare, sus în soare, și m-am gîndit cît e de adevărat că atunci cînd nu vrei să faci ceva, trupul tău încearcă prin tot felul de trucuri să te împingă, parcă pe nesimțite, să faci exact lucrul acesta. Îmi simțeam mușchii cefei și pe urmă mi-am auzit ceasul ticăind în buzunar, și după un timp toate celelalte sunete mi s-au șters, și a rămas doar ceasul în buzunarul meu. Am luat-o înapoi pe stradă, spre vitrină. Lucra la o masă, în spatele geamului. Începea să chealească. Avea o lupă fixată la ochi — un tub de metal înșurubat în obraz. Am intrat.

Prăvălia era plină de tictacuri, ca greerii în iarbă în septembrie, și puteam să aud un ceas mare în perete, deasupra capului lui. Și-a ridicat fața, ochiul îi era mare și încetoșat și zvîcnea înspre mine în spatele lupei. L-am scos pe al meu și i l-am dat în mînă.

« Mi-am spart ceasul. »

L-a cîntărit în mînă. « Chiar că zic și eu că l-ați spart. Ați călcat pe el probabil. »

« Da. L-am răsturnat de pe noptieră și am călcat pe el pe întuneric. Dar mai merge. »

L-a deschis la spate și s-a aplecat peste el. « Pare bun. Nu pot să vă spun sigur pînă nu-l văd. Am să mă ocup de el astăzi după masă ».

« Am să-l aduc înapoi mai tîrziu », am spus. « Ați vrea să-mi spuneți dacă vreunul din ceasurile astea din vitrină merge bine? »

A rămas cu ceasul meu în mînă și m-a privit cu ochiul lui încetoșat, zvîcnind înspre mine.

« Am făcut un pariu cu un coleg », am spus. « Și mi-am uitat ochelarii acasă cînd am plecat azi dimineață. »

« Da. Mă rog », a spus. A pus ceasul pe masă și s-a ridicat pe jumătate de pe scaun să se uite peste balustradă în vitrină. Pe urmă a privit în sus, pe perete. « E . . . »

« Nu, nu-mi spuneți », am spus, « vă rog. Spuneți-mi doar dacă vreunul dintre ele merge bine. »

S-a uitat iar la mine. S-a așezat la loc pe scaun și și-a împins lupa în sus pe frunte. I-a rămas un cerc roșu în jurul ochiului și apoi cînd s-a șters, toată fața îi părea desgolită. « Ce sărbătoriți azi? » a spus. « Cursa de bărci e de abia săptămîna viitoare, nu? »

« Nu, domnule. Este o aniversare personală. Ziua cuiva. E vreunul din ele care să meargă bine? »

« Nu. Dar n-au fost încă întoarse și potrivite. Dacă vă gândiți să cumpărați vreunul din ele . . »

« Nu, vă rog. Nu am nevoie de ceas. Avem unul mare în camera de lucru. Am să mi-l repar pe acesta când va fi nevoie. » Mi-a întins mîna.

« Mai bine lăsați-l acum ».

« Vi-l aduc mai tîrziu ». Mi-a dat ceasul înapoi. L-am pus în buzunar. Nu-l mai azeam acum, printre celelalte. « Vă mulțumesc foarte mult. Iertați-mă că v-am răpit timpul. »

« Nu face nimic. Aduceți-l înapoi când doriți. Și mai bine mai amînați-vă sărbătorile pînă cîștigați cursa aia. »

« Da, sigur. Așa ar fi mai bine, într-adevăr. »

Am ieșit și am închis ușa peste tictacuri. Am privit înăuntru prin vitrină. Mă urmărea din ochi pe deasupra balustradei. În vitrină erau vreo duzină de ceasuri, o duzină de ore diferite și fiecare cu siguranța afirmativă și contradictorie pe care o avea și al meu, fără nici un arătător pe cadran. Contrazicîndu-se unul pe altul. Puteam să mi-l aud pe al meu, ticăind în buzunar, chiar dacă nu-l vedea nimeni, chiar dacă n-ar fi putut arăta nimic dacă l-ar fi văzut cineva.

Și așa că mi-am spus să-l iau pe acesta. Pentru că Tata spune că ceasurile omoară timpul. Spunea că timpul e mort atîta vreme cît este fărâmițat de roțițele acestea; numai cînd se oprește ceasul revine timpul la viață. Limbile erau întinse, nu chiar orizontal, într-un unghi foarte vag, ca un pescăruș planînd în vînt. Sprijinind tot ceea ce îmi rămîne de regretat, așa cum luna nouă sprijină apa, cum spun negrii. Ceasornicarul se reapucase de lucru, aplecat peste măsura lui, cu tubul fixat iarăși pe față. Se pieptăna cu cărare la mijloc. Cărarea i se pierdea în chelie, ca o mlaștină secată în decembrie.

Am văzut magazinul cu articole casnice peste drum. Nu știam că fierul de călcat se cumpără la greutate.

Vînzătorul mi-a spus, « Astea cîntăresc zece pfunzi. » Numai că erau mai mari decît crezusem. Așa că mi-am cumpărat două mici, de cîte șase pfunzi, pentru că, împachetate, păreau o pereche de pantofi. La un loc erau destul de grele, dar mi-am amintit iarăși de ce spunea Tata despre reducto absurdum al oricărei experiențe omenești, gîndindu-mă cum singura șansă pe care se părea c-aș fi avut-o să mă înscriu la Harvard Poate că la anul; gîndindu-mă că poate îți trebuie doi ani de școală să înveți să faci așa ceva cum trebuie.

Dar cînd am ieșit afară erau destul de grele. A venit un tramvai. M-am suit. N-am văzut ce scria pe tăblița din față. Era plin, cei mai mulți erau

oameni cu aspect prosper și care citeau ziarul. Singurul loc liber era lângă un negru. Avea pălărie tare și pantofii bine lustruiți și ținea în mână un capăt de țigară de foi stinsă. Am crezut întotdeauna că un om care vine din sud trebuie să aibe mereu în minte problema negrilor. Mă gîndeam că cei din Nord se așteaptă la asta din partea lui. La început cînd venisem aici în Est îmi spuneam, Trebuie să ții minte să te gîndești la ei ca persoane de culoare și nu negri, și dacă nu s-ar fi întîmplat că n-am avut de a face cu prea mulți din ei, m-ar fi costat o grămadă de timp și de osteneală pînă aș fi învățat că cel mai bun fel de a-i lua pe oameni, albi sau negri, este să-i iei drept exact ceea ce cred ei că sînt, și pe urmă să-i lași în plata Domnului. Atunci am înțeles că un negru nu este atît o persoană cît o formă de comportare; un fel de răsfrîngere inversată a albilor printre care trăiește. Însă la început mă gîndeam că ar fi trebuit să nu mă simt în largul meu dacă n-ar fi fost o grămadă de negri în jurul meu, pentru că îmi spuneam că nordicii credeau că așa ar fi trebuit să mă simt, dar nici n-am știut că-mi lipsiseră cu adevărat și Roskus și Dilsey și toți ceilalți pînă în dimineața aceea în Virginia. Cînd m-am trezit trenul era oprit și am ridicat storul și am privit pe fereastră. Vagonul blocase o răs_pîntie în locul unde două garduri albe coborau panta și apoi se prelungeau în afară dincolo ca o parte din scheletul unui coș de fabrică și un negru călare pe un catîr se oprise în mijlocul șanțului uscat de arșită și aștepta să plece trenul. Nu știu de cînd stătea acolo, dar l-am văzut, nemișcat, călare pe catîr, cu capul înfășurat într-o zdreanță de pătură, de parc-ar fi fost sculptați acolo o dată, cu gardul și cu drumul, sau cu dealul, scobiți chiar în panta dealului, ca un semnal care să-ți spună, Ai ajuns iar acasă. N-avea șa, și picioarele îi atîrnau aproape pînă la pămînt. Catîrul semăna cu un iepure. Am deschis fereastra.

« Hei, moșule », am spus. « Așa te lauzi ? »

« Cum spunei, domnule ? » M-a privit, și pe urmă și-a lărgit zdreanța de pătură și și-a ridicat-o de peste ureche.

« Un dar de Crăciun », am spus.

« Ai dreptate, șefule. M-ai prins de data asta, nu ? »

« Acuma te iert. » Mi-am tras pantalonii din plasă și am scos un ban de douăzeci și cinci de cenți. « Fii atent data viitoare. Mai trec pe aici la două zile după Anul Nou, și să te ții atunci » l-am aruncat banul pe fereastră. « Ia-ți ceva de Crăciun. »

« Da, vă rog », a spus. A coborît de pe catîr și a ridicat banul și l-a frecat de pantalon. « Îți mulțumesc, conașule. Mulțumesc. » Pe urmă trenul a plecat. M-am aplecat pe fereastră în aerul rece, și am privit înapoi. Rămăsese acolo, alături de catîrul lui slăbănog ca un iepure, amîndoi ponoșiți, și nemișcați, și fără nici o nerăbdare. Trenul a ocolit o curbă, și locomotiva pufăia cu icnete scurte, greoaie, și ei au pierit astfel încet, păstrîndu-

și aerul de răbdare sărăcăcioasă și veșnică fără legătură cu timpul de seninătate nemișcătoare: amestecul de nepricepere copilărească și spontană și de încredere paradoxală care-i păzește și îi apără pe cei pe care-i iubește fără măsură și îi jefuiește mereu de ceva și îi sustrage de la răspundere și obligații prin mijloace prea deschis mărturisite ca să mai poată fi denumite subterfugii și care e adoptat, în furturi și alte asemenea ocolișuri, doar cu acea admirație sinceră și spontană față de învingător pe care o simte un gentleman față de cel care l-a înfrînt într-o luptă cinstită, și o dată cu acestea o toleranță plină de iubire și nedesmințită față de capriciile albilor ca și cea a unui bunic față de niște copii sîcîitori și neastîmpărați, și pe care eu o uitasem. Și apoi, toată ziua, în timp ce trenul șerpuia printre rîpe abrupte și de-a lungul unor faleze unde mersul înainte nu era decît gîfîitul chinuit al șuierului și al roților zgomotoase și munții veșnici se profilau tot mai pierduți pe cerul îngreunat, mi-am amintit de casă, de gara posomorîtă și de noroaiele și de negrii și țărani care se înghesuiau fără grabă în piață, cu maimuțele-jucărie și căruțele și pungile de zahăr candel și petardele iscîndu-se din învelitorile de hîrtie, și în mine mi se strîngeau măruntaiele, ca pe vremuri la școală, cînd suna clopoțelul.

Nu vroiam să încep să număr pînă nu bătea ceasul de trei ori. Abea atunci începeam, numărînd pînă la șaizeci și pe urmă îmi îndoiam un deget și mă gîndeam la celelalte paisprezece degete care mai trebuiau să fie întoarse, sau treisprezece, sau douăsprezece, sau opt sau șapte, pînă cînd dintr-o dată deveneam conștient de tăcere și de atenția minților deodată treze în jur, și spuneam, « lertați-mă, doamnă, » « Tu ești Quentin, nu? » spunea Miss Laura. Apoi o altă tăcere și iarăși mințile treze nemiloase și mîinile zvîcnind în tăcere. « Spune-i tu lui Quentin cine a descoperit fluviul Mississippi, Henry. » « De Soto. » Pe urmă mințile acestea se îndreptau în altă parte, și după o vreme mi se făcea teamă că am rămas în urmă, și număram repede și îndoiam încă un deget și pe urmă mi se făcea teamă că număr prea repede și încetineam, și pe urmă iar mi se făcea frică și număram iarăși repede. Așa că nu terminam niciodată în aceleași timp cu clopoțelul, și cu revărsarea eliberată a picioarelor care și începuseră să se miște, și să simtă pămîntul în dușumeaua frecată sub tălpi, și lumina zilei, ca un careu de sticlă îmi dădea o lovitură ușoară, ascuțită, și stînd acolo, nemișcat, simțeam cum mi se mișcă și mi se strîng măruntaiele. *Se mișcau stînd acolo nemișcat. O clipă ea s-a oprit în picioare în ușă. Benjy. Zbierînd. Benjamin copilul bătrînețelor mele. Zbierînd. Caddy ! Caddy !*

Am să fug de acasă. El a început să plîngă și ea s-a dus și l-a mîngîiat. Sșș. N-am să fug. Taci. A tăcut. Dilsey.

Miroase ce-i spui cînd are el chef. N-are nevoie nici s-asculte nici să vorbească.

Își miroase și numele ăsta nou pe care i l-au dat? Miroase și nenorocirea? Ce-i pasă lui de noroc sau nenorocire? Norocul nu-i poate face nici bine nici rău.

Atunci de ce i-au mai schimbat numele dacă nici nu se mai gîndesc să-l ajute să aibă noroc?

Tramvaiul s-a oprit, a plecat, s-a oprit iarăși. Sub fereastră vedeam capetele oamenilor care treceau pe jos sub pălării noi de paie încă nepurtate. În tramvai erau acum femei cu coșuri din piață, și bărbații în haine de lucru începeau să fie mai numeroși decît cei cu pantofi lustruiți și gulere.

Negrul mi-a pus o mîină pe genunchi. « Scuzați-mă », a spus. Mi-am tras picioarele la o parte și l-am lăsat să treacă. Treceam acum pe lîngă un zid orb, și zgomotele se răsfrîngeau înapoi în vagon, pe lîngă femeile cu coșurile de piață pe genunchi și un bărbat cu o pălărie pătată și o pipă trecută prin panglică. Am simțit mirosul apei, și într-un loc cînd zidul s-a întrerupt am văzut apa licărind și două catarge, și un pescăruș nemișcat în aer, prins parcă pe o sîrmă invizibilă între cele două catarge, și mi-am ridicat mîna și prin haină am atins scrisorile pe care le scrisesem. Cînd s-a oprit tramvaiul am coborît.

Podul era ridicat să lase să treacă o goeletă. Era remorcată și remorcherul o împingea dintr-o parte, scoțînd mult fum, însă ambarcația ea însăși se mișca parcă singură. Pe puntea din față era un bărbat, gol pînă la brîu, care derula un cablu. Trupul lui era bronzat de soare pînă ajunsese de culoarea tutunului. La cîrmă era altul cu o pălărie de paie fără fund. Corabia asta a trecut prin dreptul podului, mișcîndu-se sub catargele ei goale ca un strigoi ziua-n amiaza mare și trei pescăruși pluteau prin aer deasupra pupei ca niște jucării susținute de sîrme invizibile.

Cînd s-a lăsat iar, am traversat pe malul celălalt și m-am sprijinit de balustradă deasupra debarcaderului. Pontonul era pustiu și barierele erau închise. Echipajul pentru cursele de bărci nu se antrena decît spre seară, pînă atunci aveau timp de odihnă. Umbra podului, barele balustradei, umbra mea turtită pe apă, o păcălisem atît de ușor încît nici nu mai vroia să mă părăsească. Era lungă de cel puțin cincizeci de picioare, și numai dacă aș fi avut ceva cu care s-o înfund în apă, s-o țin acolo pînă cînd avea să se înece cu umbra pachetului ca o pereche de pantofi înfășurați în hîrtie plutind pe apă. Negrii spun că umbra înecatului îl pîndește în apă tot timpul. Clipoceă și scînteia, ca o respirație, și pontonul și el încet, ca o respirație, și tot felul de resturi, pe jumătate scufundate, plutind în jos spre mare și spre cavernele și grotele mării. Greutatea volumului de apă dislocată e egal cu nu știu ce înmulțit cu nu știu ce. Reducto absurdum a oricărei experiențe omenești, și două fiare de călcat de cîte șase pfunzi atîrnă mai greu decît un fier de călcat de croitorie. E păcat de Dumnezeu să

arunci banii așa, ar spune Dilsey. Benjy a știut cînd a murit Mama Mare. A plîns. A simțit mirosul. A simțit mirosul.

Remorcherul s-a întors pe firul apei, și despicînd apa în cilindri lungi, rotitori, legănînd în cele din urmă pontonul cu ecoul trecerii, pontonul jucînd peste cilindrii rostogoliți cu cîte un clipocit și un scîrțîit prelung atunci cînd a alunecat ușa glisantă și au ieșit doi oameni purtînd un skiff. L-au lăsat în apă și o clipă mai tîrziu a ieșit și Bland, cu ramele. Era îmbrăcat în pantaloni de flanelă, o jachetă cenușie și o pălărie de paie tare. Sau el sau maică-sa citiseră probabil undeva că studenții de la Oxford fac canotaj în costum de flanelă și pălării tari, așa că la un început de martie Gerald a primit cadou un skiff cu o pereche de rame și în pantalonii lui de flanelă și cu pălăria tare pe cap a pornit-o la drum pe firul apei. Tipii de la debarcader au amenințat că au să cheme poliția, dar el nu s-a lăsat impresionat. Maică-sa a sosit într-un taxi închiriat, înfoltită într-o blană ca un explorator la Polul Nord, și a asistat la plecarea lui pe un vînt de douăzeci și cinci de mile pe oră și în mijlocul unei turme de blocuri de gheață care se îngheșuiau unul într-altul pe rîu ca niște oi murdare. De atunci chiar am căpătat convingerea că Dumnezeu este nu numai un gentleman dotat cu simțul umorului, ci și că e originar din Kentucky. Cînd el s-a îndepărtat în barca lui, ea a făcut un ocol și a revenit apoi iarăși pe lîngă mal, urmîndu-și drumul paralel cu fiu-său, cu automobilul la viteza întîia. Cică nici n-ai fi crezut că s-ar mai întîlnit pînă atunci unul cu altul în viața lor, văzîndu-i așa cum mergeau, ca un rege și o regină, fără măcar să-și arunce vreo privire, străbătînd umăr la umăr Massachusetts-ul pe linii paralel, ca două planete.

S-a urcat în barcă și a pornit. Acuma învățase să lopăteze destul de bine. Ar fi fost și cazul. Se spunea că maică-sa încercase să-l determine să renunțe la canotaj și să se apuce în schimb de un lucru pe care restul colegilor lui n-ar fi fost în stare sau n-ar fi avut chef să-l facă, însă o dată în viața lui a fost și el încăpățînat. Dacă ai fi putut să spui că era încăpățîinare felul în care ședea, cu un aer de plictiseală princiară, cu părul lui blond buclat, și ochii violeți, și genele lui și hainele lui croite la New York, în timp ce maică-sa ne povestea despre caii lui Gerald și femeile lui Gerald și negrii lui Gerald. Soții și tații din Kentucky trebuie să fi fost teribil de fericiți cînd ea se decisese să-l mute pe Gerald la Cambridge. Acuma își închiriasse un apartament pentru ea în oraș, și Gerald avea și el unul, afară de camera sa la colegiu. Nu se opusese ca Gerald să se împrietenească cu mine pentru că eu dădusem cel puțin dovadă de un simț oricît de stîngaci al noblesse oblige-ului lăsîndu-mă născut mai la sud de Mason, și Dixon, și cîteva alte orașe a căror geografie îndeplinea condițiile (minimale). Sau cel puțin îl iertase pentru asta. Sau închidea ochii. Dar de cînd îl întîlnise pe Spoade ieșind din capelă El spunea că era imposibil să fi

fost o doamnă respectabilă pentru că o doamnă respectabilă n-ar fi fost pe stradă la ora aia din noapte și ea nu putuse niciodată să-i ierte că avea cinci nume, inclusiv numele unei case ducale engleze cu descendenți încă în viață. Sînt convins că se mîngîia cu gîndul că vreun degenerat din neamul Maingault sau Mortemar se încurcase cu fata grădinarului. Lucru foarte probabil, fie că ea îl inventase sau nu. Spoadă în ce-l privește era campionul mondial al flegmaticilor și leneșilor, și nimeni nu l-ar fi putut concura chiar într-o competiție în care s-ar fi permis orice fel de piedici și brutalizări ale oponentilor.

Skifful era acum un punct negru, și ramele îi răsfrîngeau soarele în scînteeri rărite, ca și cum prora ar fi făcut cu ochiul pe măsură ce aluneca mai departe. *Ai avut tu o soră? Nu dar toate sînt niște putori. Ai avut o soră? O clipă ea a fost. Putori. Nu putoare o clipă ea a stat în prag Dalton Ames. Dalton Ames. Dalton. Cămăși. Crezusem tot timpul că sînt kaki, ca uniformele militare, pînă cînd am văzut că erau de mătase grea chinezească sau de flaneaua cea mai fină pentru că-l făceau să pară că are tenul brun și ochii atît de albaștri. Dalton Ames. Îi lipsea doar atîtca să fie un nume aristocratic. Așa, doar o recuzită teatrală. Carton presat, poți să pui mîna. Ho. Asbest. Nu chiar bronz. Dar n-o să-l vezi că ne calcă în casă.*

Caddy e și ea o femeie, nu uita. Face și ea unele lucruri cum face orice femeie.

De ce nu-l aduci aici în casă, Caddy? De ce trebuie să faci și tu cum fac negresele pe pajiște prin șanțuri în pădurile întunecoase în călduri pe furii apucate de furie în pădurile întunecoase.

Și după un timp îmi auzisem ceasul de o vreme și îmi simțeam scrisorile foșnind prin haină, pe balustradă, și mă rezemasem de balustradă, pîndindu-mi umbra, cum o mai păcălisem. Am făcut cîtiva pași pe lîngă balustradă, dar și costumul meu era de culoare închisă așa că m-am putut șterge pe mîini supraveghindu-mi umbra, cum o mai păcălisem. Am intrat în umbra cheiului. Pe urmă am luat-o spre apus.

Harvard băiatul meu student la Harvard Harvard Harvard Țingăul ăla cu bube pe față pe care-l scosese nu știu de unde în ziua întrecerilor de marș cu panglici colorate. Prelingîndu-se pe lîngă gard încercînd s-o atragă să iasă fluierînd-o ca pe un cățel. Pentru că n-a putut fi momit să intre în sufragerie Mama credea că are s-o deoache cînd avea să rămînă singur cu ea. Și cu toate acestea orice canalie Zăcea pe jos lîngă ladă sub fereastră urlînd în stare să se prezinte într-o limuzină și cu o floare la butonieră. Harvard. Quentin ți-l prezint pe Herbert. Băiatul meu student la Harvard. Herbert are să fie ca un frate mai mare pentru voi i-a și promis lui Jason o situație la bancă.

Cordial, de celoid ca un comis voiajor. Fața numai dinți albi dar fără suris. Am auzit de el acolo. Numai dinți dar fără suris. Tu ai să conduci?

Urcă-te Quentin.

Ai să conduci tu.

E mașina ei nu ești mîndru de surioara ta are primul automobil din oraș Herbert e darul lui Louis i-a dat lecții în fiecare dimineață n-ai primit scri-soarea mea Mr și Mrs Jason Richmond Compson anunță căsătoria fiicei lor Candance cu Mr Sydney Herbert Head la douăzeci și cinci aprilie o mie nouă sute zece la Jefferson Mississippi. Vor fi acasă după întâi august numărul nu știu cît nu știu ce Avenue South Bend Indiana Shreve a spus Nici măcar nu vrei s-o deschizi? Trei zile. De trei ori. Mr și Mrs Jason Richmond Compson Tînărul Lochinvar a luat-o din loc cam devreme din Vest pe calul lui, nu?

Eu sînt din sud. Te crezi spiritual, nu.

A da știam eu că de undeva de la țară.

Te crezi spiritual, nu. Ar trebui să te angajezi la circ.

Am și trecut pe acolo. Așa mi-am și stricat ochii stropind puricii elefanților. De trei ori Fetele astea de la țară. Niciodată nu știi la ce să te aștepți cu ele, nu-i așa. Oricum, Byron n-a ajuns să-și vadă îndeplinită pofta, mulțumesc lui Dumnezeu. Dar să nu lovești un om cu ochelari. Nici măcar nu vrei s-o deschizi? Era pe masă cu cîte o lumîinare arzînd la fiecare colț peste plic legate cu o jartieră roză pătată două flori artificiale. Să nu lovești un om cu ochelari.

Țărani săracii de ei n-au mai văzut automobil pînă acuma o grămadă claxonează Candance să se Ea nu vroia să se uite la mine dea la o parte nu vroia să se uite la mine lui taică-tău nu i-ar place dac-ai călca pe vreunul din ei chiar că acuma taică-tău are să fie obligat să cumpere un automobil acuma îmi pare rău aproape că l-ai adus aici Herbert mi-a plăcut atît de mult bine înțeles mai e și trăsura dar aproape totdeauna cînd aș vrea eu să ies Mr Compson îi pune pe negri să facă vreo treabă pe care nu sînt eu vrednică s-o întrerup tot îmi spune că Roskus e la dispoziția mea ori de cîte ori am eu chef dar știu eu mai bine ce înseamnă asta știu că sînt unii care promit doar ca să aibă conștiința împăcată așa ai să te porți și tu cu fetița mea Herbert sigur foarte bine că nu Herbert ne-a răsfățat pe toți ceva grozav Quentin ți-am scris că are să-l ia pe Jason la el la bancă cînd își termină Jason școala Jason are să ajungă un bancher grozav e singurul dintre copiii mei care are simț practic mie să-mi mulțumiți pentru asta asta a moștenit-o de la ai mei toți ceilalți sînt Compsoni Jason livra făina. Făceau zmee pe veranda din spate și le vindeau cu cinci cenți bucata, el și cu băiatul lui Patterson. Jason ținea banii.

În autobuzul acesta nu era nici un negru, și pălăriile încă curate alune-au pe sub fereastră. Se duce la Harvard. Am vîndut pajiștea lui Zăcea pe jos sub fereastră, urlînd. Am vîndut pajiștea lui Benjy pentru ca Quentin să se poată duce la Harvard ca un frate pentru voi. Frățiorul vostru.

Ar trebui să ai o mașină nici nu știi cît e de bună pentru tine nu crezi Quentin am să-i spun pe nume de la început știți am auzit atîtea despre el de la Candance.

Și de ce nu vreau ca băieții mei să fie mai mult decît niște prieteni da Candance și Quentin mai mult decît prieteni *Tată am săvîrșit ce păcat că tu n-ai nici frate nici soră Nici soră nici soră nu are soră* Nu-l mai întreba pe Quentin el și cu Mr Compson se simt amîndoi cam jigniți cînd mai prind puteri să cobor la masă acuma rezist numai cu nervii am să plătesc pentru toate astea cînd s-o termina și dumneata mi-o vei fi luat pe fetița mea *Surioara mea nu a avut. Dacă aș putea spune Mamă. Mamă*

Afară de cazul că fac ce sînt ispitit să fac și te iau pe dumneata în locul ei nu cred că Mr Compson ar putea să-mi ajungă mașina.

Ah, Herbert Candance îl auzi ce spune *Ea nu vroia să se uite la mine bărbia ei blîndă încăpățînată nu se întoarcea* Dar nu trebuie să fii geloasă face doar niște complimente unei doamne în vîrstă nici nu pot să cred o fată mare măritată.

Ce vorbe-s astea dumneata arăți ca o fată de măritat ești mai tînără decît Candance cu roșu-n obraji ca o fetiță *O față scîldată în lacrimi privind cu reproș miros de camfor și lacrimi un glas plîngînd încet și fără să se oprească dincolo de ușa bătută de soarele-n amurg de mirosul bîntuit de amurg al capri-foiului. Coborînd cufere goale pe scara de la pod parcă erau cosciuge French Lick. Nu și-a găsit moartea la saline*

Cu pălării curate încă și fără pălării. De trei ani nu pot să port o pălărie. N-am putut. Trecut. Au să mai fie atunci pălării cînd eu nici n-am fost și pe vremea aceea nici Harvard. Unde tot ce e mai bun în gîndire spunea Tata se agață ca iedera moartă pe cărămizile vechi moarte. Nici nu se vorbea de Harvard pe atunci. Cel puțin nu în ce mă privește. Iarăși. Mai trist decît am fost. Iarăși. Cel mai trist din lume. Iarăși.

Spoade era cu cămașa pe el; deci trebuie să fie. Cînd am să-mi mai văd umbra dacă nu sînt atent pe care am păcălit-o în apă am să calc iar pe umbra mea impenetrabilă. Dar n-avea soră. N-aș fi făcut-o. Nu vreau ca fiica-mea să fie spionată N-aș 'fi

Cum pot să mai am vreo autoritate asupra vreunuia dintre ei cînd tu i-ai învățat totdeauna să n-aibă nici un fel de respect pentru mine și pentru dorințele mele știu că te crezi mai presus de ai mei dar e asta un motiv să-i înveți pe copiii mei pe proprii mei copii pentru care am suferit atîta să n-aibe nici un fel de respect Strivindu-i oasele umbrei mele înfundîndu-i-le

în asfalt cu talpa și pe urmă îmi auzeam iar ceasul și mi-am simțit scrisorile prin haină.

Nu vreau ca fata mea să fie spionată de tine sau de Quentin sau de oricine o fi ori ce-ai crede c-a făcut

Cel puțin recunoști că aveam motive s-o țin sub observație

N-aș fi făcut-o n-aș fi. Știu că n-ai fi făcut-o n-am vrut să-ți vorbesc atîta de aspru dar femeile n-au nici un respect una față de alta nici față de ele însele

Dar atunci ea de cea Ceasul a început iar pe cînd pășeam peste umbra mea, dar era sfertul. Deacon nu se vedea pe nicăieri. crezut că eu aș fi vrut aș fi putut

N-a vrut să spună așa fac femeile din cauză că o iubește atît pe Caddy

Felinarele coborau pe deal pe urmă urcau către oraș Am pășit pe pîntecele umbrei mele. Puteam să-mi întind mîna dincolo de ea simțindu-l pe Tata în spatele meu dincolo de întunecimea înțepătoare a verii și luna august și felinarele de stradă Tata și cu mine le apărăm pe femei una de alta de ele însele femeile noastre Așa sînt femeile nu ajung să se priceapă la oameni noi sîntem pentru asta ele se nasc doar cu un fel de fertilitate reală a bănuiei care dă și roade destul de des și de obicei îndreptățite există un fel de afinitate între ele și rău care adaugă răului ceea ce-i lipsește în sine și se pricep să strîngă răul în jurul lor instinctiv așa cum îți strîngi pătura lîngă tine prin somn fecundîndu-le mintea deschizînd-o spre el pînă cînd răul și-a îndeplinit rolul fie că a existat sau nu Venea spre mine între doi studenți din primul an. Nu-i trecuseră încă efectele paradei, pentru că m-a salutat cu un aer foarte pronunțat de ofițer superior.

« Numai o clipă. Aș vrea să-ți spun două vorbe », i-am spus, oprindu-mă.

« Mie? Sigur. Atunci, la revedere, băieți », a spus, oprindu-se și întorcîndu-se spre ei; « mi-a părut bine c-am mai avut prilejul să stau de vorbă cu voi » Așa era Deacon. Și mai sînt unii care se pretind psihologi înăscuți. Se spune că de patruzeci de ani n-a scăpat nici un tren la începutul anului școlar, și că poate și acuma să identifice un tip din statele din Sud dintr-o singură ochire. N-a dat greș niciodată, și din clipa în care te-a auzit vorbind e-n stare să-ți spună din ce stat vii. Aștepta trenurile într-un fel de uniformă în toată regula, ceva în gen Coliba lui Moș Toma, cu catarama și toate cele.

« Așa, dom-le. Pe aici, tinere domn, am ajuns cu bine » și-ți și lua bagajele din mînă. « Hei, băiete, vino-ncoace și ia geamantanele astea. » La care, se urnea spre tine un munte de bagaje, lăsînd să apară un băiețaș alb de vreo cincisprezece ani, și Deacon mai adăuga într-un fel sau altul încă un geamantan la această piramidă și-l mîna mai departe. « Hai, și vezi

să nu-l scapi. Așa, dom-le, tinere domn, spune-i numai bătrînului negru numărul camerei dumitale, și ai să găsești toate la locul lor cînd ai s-ajungi »

Și de atunci și pînă cînd ajungea să te aibe cu totul în stăpînirea lui nu făcea altceva decît să intre și să iasă din camera ta, ubicvuu și locvace, deși, pe măsură ce i se îmbunătățea aspectul vestimentar atitudinea și comportamentul i se transportau tot mai spre nord, pînă cînd, în cele din urmă, cînd te tapase cît se putea și tu începuseși să cam înțelegi despre ce era vorba ajunsese că-ți spună Quentin sau cum te-o fi chemat, și pe urmă cînd îl mai întâlneai îl vedeai îmbrăcat într-un costum vechi de la Brooks și cu o pălărie cu o panglică de la nu mai știu ce club Princeton pe care i-o dăduse un oarecine și despre care el credea cu o bună credință jovială că provine din eșarfa militară a lui Abe Lincoln. Cineva a lansat zvonul acum cîțiva ani, cînd el a apărut la colegiu venind de oriunde ar fi venit, că era absolvent al seminarului teologic. Și cînd el a înțeles ce însemna asta a fost atît de încîntat încît a început el însuși să povestească această versiune, pînă cînd a ajuns să creadă chiar el ce spunea. În orice caz relata anecdote lungi și fără noimă despre vremurile cînd fusese student în primii ani, pomenindu-i cu familiaritate pe profesorii morți sau ieșiți la pensie, spunîndu-le pe numele mic de obicei nepotrivindu-se cu cel din realitate. Însă fusese mentorul și prietenul unor promoții nenumărate de studenți naivi și singurateci din primul an și cred că cu toate șicanele și ipocriziile lui nu era în ochii Domnului un păcătos mai înrăit decît oricare altul.

« Nu te-am mai văzut de vreo trei-patru zile », mi-a spus, privindu-mă de sus, investmîntat încă în aura lui militară. « Nu cumva ai fost bolnav? »

« Nu. Sănătos. Am avut de lucru. Dar eu te-am văzut ».

« Zău? »

« La paradă, acum vreo două trei zile. »

« A, acolo. Da, am fost. Eu nu mă dau în vînt după chestii din astea, îți dai seama, dar băieților le place să mă aibă în mijlocul lor, veteranii, adică. Vor să se prezinte toți veteranii, înțelegi. Așa că trebuie să le fac cheful. »

« Și încă, la sărbătoarea aia a italienilor », am spus. « Atunci, le-ai făcut un serviciu W. C. T. U. X-ului probabil ».

« Cînd? atunci? Nu, acolo m-am dus de dragul lui ginere-meu. Umblă să capete o slujbă în serviciile publice. Măturător de stradă. Cum îi spunem, nu, își caută o mătură, să aibe de ce să se sprijine cînd doarme. M-ai văzut, așa? »

« Da, de amîndouă dățile. »

« Vreau să spun, în uniformă. Cum arătam? »

« Splendid. Mai grozav decît oricare dintre ei. Ar trebui să te avanseze general, Deacon. »

Mi-a luat brațul, delicat cu mîna lui ofilită și mîngîietoare, cum sînt mîinile negrilor. « Ascultă. Rămîne între noi. Dumitale pot să-ți spun, pentru că dumneata și cu mine sîntem aproape din aceeași familie. » S-a înclinat puțin spre mine, vorbind repede, și fără să mă privească. « Am oamenii mei, care-mi spun. Mai așteaptă un an. Doar atît, așteaptă. Și pe urmă ai să-nțelegi ce urmăresc eu. Nici nu-i nevoie să-ți spun eu ce vreau; doar atîta îți spun, așteaptă și ai să vezi, băiete. » Atunci deabea s-a uitat la mine, m-a apucat ușor de umăr și legănîndu-se pe călcîie mi-a făcut semn cu capul. « Da, domnule. Nu degeaba am trecut acum trei ani la Democrați. Ginerele meu în oraș; eu — Da, domnule. Dacă doar pentru că a trecut la Democrați, nepricopsitul ăla poate fi făcut să muncească și eu; cînd se-mplinește un an de-alaltăieri începînd, stai acolo, la colțul ăla, și ai să vezi. »

« Așa zic și eu. O și meriți, Deacon. Și pentru că veni vorba... » Am scos scrisoarea din buzunar. « Du-te cu asta în camera mea mîine și dă-i-o lui Shreve. Are să-ți dea ceva. Dar nu înainte de mîine, nu uita. »

A luat scrisoarea și a examinat-o. « E lipită. »

« Da. Și înăuntru scrie ceva. Dar nu înainte de mîine dimineată. »

« Hm », a spus. A privit plicul, cu buzele strînse. « Spui că e ceva pentru mine? »

« Da. Un dar pe care ți-l fac eu. »

Acuma mă privea pe mine, ținînd plicul alb în mîna lui neagră, în soare. Avea ochii blînzi, fără iriși și căprui, și dintr-o dată l-am văzut pe Roskus pîndindu-mă din spatele acestor mascarade ale albilor, cu uniforme, și politică și maniere de la Harvard, suspicios, ascuns, nearticulat și trist. « Nu cumva te gîndești să-i faci o farsă unui nenorocit de negru bătrîn, a? »

« Știi bine că nu. Ți-a jucat vreodată vreo festă un om din sud? »

« Ai dreptate. Țștia sînt oameni fini. Doar că nu poți să trăiești laolaltă cu ei. »

« Dumneata ai încercat vreodată ? » am spus. Dar acumă Roskus nu mai era. Era iarăși eul lui pe care se învățase să și-l poarte în lume pompos, fals, nu chiar grosolan.

« Îți voi îndeplini dorințele, băiatule. »

« Dar nu pînă mîine, nu uita. »

« Sigur », a spus. « S-a înțeleș, băiete. Ei, atunci... »

» Sper . . . » am spus. S-a uitat la mine de sus, benign, profund. L-am întins deodată mîna, și el mi-a strîns-o cu gravitate, de la înălțimile pompoase ale visului său municipal și militar. « Ești un om de bază, Deacon. Sper că... știu că dumneata i-ai ajutat pe o grămadă de studenți tineri, atunci cînd ți s-a ivit ocazia. »

« Am încercat să mă port bine cu toată lumea » a spus. « Pentru mine nu există diferențele astea sociale meschine. Pentru mine omul e om, oriunde l-aș întâlni. »

« Îți urez să găsești toți atîția prieteni cîți ți-ai făcut dumneata în viață. »

« Cu tinerii, eu mă-nțeleg. Și adevărul e că nici ei nu mă uită », a spus, fluturînd plicul. L-a pus în buzunar și și-a încheiat haina. « Da, domnule », a spus. « Am avut prieteni de nădejde. »

Ceasul a început iarăși — jumătatea. M-am oprit peste pîntecele umbrei mele și am ascultat bătaile distanțate și liniștite în lumina de soare, printre frunzele subțiratece, încă mici. Rare și liniștite și senine cu atmosfera de toamnă pe care o au întotdeauna clopotele chiar și în luna mireselor. Zăcînd pe pămînt sub fereastră și urlînd O singură privire spre ea și lui i-a fost deajuns. Din gura sugacilor. *Felinarele* Bătaile au încetat. M-am întors spre poștă, călcînd peste umbra mea pe pavaj, *coboară pe deal pe urmă urcă înspre oraș ca lanternele atîrnate una deasupra alteia pe un zid*. Tata spunea că e din cauză că o iubește pe Caddy ea îi iubește pe oameni chiar în defectele lor. Unchiul Maury cu picioarele desfăcute în fața căminului trebuia să-și scoată o mîină destul de mult timp ca să toasteze de Crăciun. Jason alerga, cu mîinile în buzunare a căzut și zăcea acolo ca o găină tăiată pînă cînd l-a ridicat Verah. *De ce nu-ți scoți mîinile din buzunare cînd alergi atunci ai putea să te ții pe picioare* Dădea din cap în leagăn și-l răsturna pe spate. Caddy i-a spus lui Jason că Versh a spus că Unchiul Maury nu vrea să muncească pentru că atunci cînd era mic tot dădea din cap în leagăn.

Shreve venea pe alee, tîrșîindu-și picioarele, cu corpolența lui gravă, și ochelarii îi licăreau sub frunzele lunecătoare ca niște iazuri minuscule.

« I-am lăsat lui Deacon un bilet să ia niște lucruri. S-ar putea să nu mă-ntorc în după amiaza asta, și te rog să nu-i dai nimic pînă mîine, da? »

« Da, bine ». M-a privit. « Dar ce dracu se-ntîmplă cu tine azi? Împoțonată ca nu știu ce și cu fața asta lungă parc-ai fi la o înmormîntare. Ai fost la cursul de psihologie azi dimineață? »

« Nu mă mai duc la nici un curs pînă mîine. »

« Ce-ai acolo? »

« Nimic. O pereche de pantofi. I-am dat la pingelit. Atunci, nu uiți, nu pînă mîine. »

« Bine. E-n regulă. A, apropo, ai văzut c-aveai o scrisoare pe masă astăzi dimineață? »

« Nu. »

« Trebuie să fie acolo. De la Semiramida. A adus-o șoferul înainte de ora zece. »

« Foarte bine. Am s-o iau. Mă întreb ce-o mai fi vrînd. »

« Vreo altă mascaradă, probabil, Ta-ta-ta, Gerald -bla. « Mai tare la tobă, Quentin ». Doamne, ce bine-mi pare că nu sînt un gentelman ». S-a dus, răsfoindu-și cartea, doar o idee diform, gras și preocupat. *Felinarele* crezi asta din cauză că unul dintre strămoșii noștri a fost guvernator și alți trei au fost generali și cei din partea Mamii nu

Orice om viu e mai bun decît un mort dar oricare om viu sau mort nu e cu mult mai bun decît oricare altul viu sau mort *Dar pentru Mama așa e s-a terminat. Gata. Gata. Așadar cu toții am fost otrăviți* confuzi păcatul cu moralitatea femeile nu fac așa Maică-ta se gîndește la moralitate nici nu i-a trecut prin cap să se-ntrebe dacă e păcat sau nu

Jason eu trebuie să plec tu ține-ți-i pe ceilalți am să-l iau pe Jason și am să plec unde nimeni să nu mai știe de noi cel puțin el s-aibe noroc să crească și să uite de toate astea ceilalți nu mă iubesc n-au iubit pe nimeni niciodată vîna asta de egoism și mîndrie falsă a Compsonilor Jason a fost singurul pe care l-am iubit fără să-mi fie vreodată frică

prostii Jason o duce foarte bine mă gîndeam cum te mai întremezi tu și cu Caddy să vă duceți puțin la French Lick

și să-l las pe Jason singur aici cu voi și cu negrii

ea are să-l uite pînă la urmă și n-o să mai vorbească nici lumea *nu și-a găsit moartea la saline*

poate am să-i găsesc vreun bărbat *nu moartea la saline*

Autobuzul a venit s-a oprit. Ceasurile băteau încă jumătatea. M-am urcat și autobuzul a pornit, acoperind jumătatea. Nu : trei sferturi. Așa că au să mai rămînă zece minute oricum. Să pleci de la Harvard *visul Maică-ti pajiștea lui Benjy vîndută pentru asta*

păcatele mele s-ajung să am copii ca ăștia aș fi crezut că Benjamin a fost destulă pedeapsă și acuma ea care nici nu se uită la mine mama ei bună care a suferit atîta din cauza ei și ce visuri și planuri și cum m-am sacrificat am băut cupa și cu toate astea de cînd a făcut ochi n-a avut nici un gînd bun pentru mine numai din egoism uneori cînd mă uit la ea nici nu-mi vine să cred că e copilul meu decît Jason el nu mi-a făcut nici un fel de griji și de cînd l-am luat în brațe prima dată am simțit că el are să fie bucuria și mîngîierea mea am crezut că Benjamin ajunge ca pedeapsă pentru păcatele mele cele mari am crezut că e pedeapsa lui Dumnezeu pentru că mi-am călcat pe inimă și pe mîndria mea și m-am măritat cu om care se socotea mai presus de mine nu mă plîng l-am iubit mai mult decît orice din cauza asta din datorie deși a fost și iubirea pentru Jason dar acuma văd că n-am suferit deajuns acuma văd că trebuie să plătesc și pentru păcatele voastre nu numai ale mele ce-ați făcut ce păcate ați aruncat voi ăștia oamenii nobili și superiori pe capul meu sigur tu ai să le iei apărarea întotdeauna ai găsit scuze pentru ai tăi numai Jason e rău pentru că el e mai mult Bas-

comb decât Compson și fii-că-ta copilul meu fetița mea ea nu ea nici nu contează n-am avut noroc cînd eram fată am fost doar o Bascomb mi se spunea că nu există măsură de mijloc că o femeie sau este o doamnă de familie bună sau nu e nimic dar nici n-aș fi visat atunci cînd o țineam în brațe că o fată de-a mea ar fi putut să se lase parcă tu nu știi ajunge să mă uit în ochii ei și-ți spun crezi poate c-o să-ți spună ea dar ea nu spune nimic e ascunsă nici un știi cu cine ai de-a face știu eu c-a făcut niște lucruri care eu nici moartă știi că asta e dă-i înainte vorbește-l de rău pe Jason acuză-mă că eu l-am pus s-o spioneze ca și cum asta ar fi o crimă și fata ta are voie să știu eu că nu-l iubești că vrei să-i găsești mereu cusururi niciodată nu l-ai da sigur rîzi de el așa cum ai făcut todeauna și cu Maury nu poți să mă faci să sufăr mai mult decât m-au făcut copiii tăi și lasă că mă duc și eu și Jason are să rămînă singur nimeni să nu mai țină la el să-i ia apărarea în fiecare zi mă uit la el și mi-e groază c-am să văd că se dă pe față în el sîngele Compsonilor și soră-sa care o șterge în fiecare zi să se întîlnească cu cum îi spui atunci înseamnă că l-ai văzut măcar lasă-mă și pe mine să încerc să văd cine e nu din curiozitate nici n-aș suporta să-l văd în ochi pentru tine să te apăr pe tine dar poți să te pui cu sîngele vicios nici nu mă lași să încerc să stăm cu toții așa cu brațele încrucișate și ea în timpul acesta nu numai că-ți tîrăște numele în noroi dar și ce exemplu pentru copiii tăi Jason trebuie să mă lași să plec nu mai pot să suport lasă-mă să-l iau eu pe Jason și tu ține-ți-i pe ceilalți nu sînt carne din carnea mea cum e el niște străini nimic din mine mi-e și frică de ei pot să-l iau pe Jason și să mă duc unde-oi vedea cu ochii să nu ne mai știe nimeni am să cad în genunchi să mă rog pentru iertarea păcatelor mele ca el să scape de blestemul acesta să încerc să uit că ceilalți au fost vreodată

Dacă atunci fusese pentru trei sferturi, acuma nu-au mai rămas mai mult de zece minute. Un autobuz tocmai plecase și se și strînseseră să-l aștepte pe următorul. Am întrebat dar nu știa dacă avea să mai plece vreunul înainte de douăsprezece pentru că vedeți și dumneavoastră cursele astea interurbane. Așa că întii a mai venit un troleibuz. M-am urcat. Simțeau că e amiază. Mă întreb dacă chiar și minerii în măruntaiele pămîntului. Din cauza asta și fluierile: pentru că oamenii care cu sudoarea frunții, și dacă te ții departe de sudoarea frunții nu mai auzi fluierile și în opt minute ești la Boston departe de sudoarea frunții. Tata spunea că omul este suma nenorocirilor sale. Într-o zi ai putea să crezi că și nenorocirea obosește, dar atunci timpul este nenorocirea ta spunea Tata, Un pescăruș de un fir nevăzut legat prin spațiu tras.Îți porți simbolul neîmplinirii tale în eternitate. Atunci aripile sînt mai mari spunea Tata numai cine poate să cînte la harpă.

Îmi auzeam ceasul ori de câte ori se oprea troleibuzul dar nu des începuseră să mănînce *Cine ar ști să cînte la* Mîncarea ocupația asta să mănînci înlăuntrul tău și spațiul spațiul și timpul amestecate Stomacul care spune amiază creierul care spune ora mîncării Perfect mă întreb cît e ceasul și ce-i cu asta. Coborau. Troleibuzul nu se mai oprea atît de des obligația de a mîncă îl golise.

Pe urmă era trecute. M-am dat jos și am stat un timp în umbra mea și după un timp a venit un autobuz și m-am urcat și m-am întors la autogara interurbană. Unul tocmai pleca și mi-am găsit un loc la fereastră și autobuzul a pornit și am privit cum se destrăma în blocuri plate și apoi în copaci. Din cînd în cînd vedeam rîul și mă gîndeam ce bine trebuie să fie pentru ei acolo la New London dacă vremea și skifful lui Gerald alunecînd solemn în dimineața licăritoare și mă întrebam ce o mai fi vrînd acum baba, de-mi trimisese un bilet înainte de ora zece dimineața. Ce fotografie a lui Gerald și eu să fiu unul dintre cei din *Dalton Ames oh asbest a împușcat* fundal. Una cu multe fete. Femeile au întotdeauna vocea lui pe deasupra sporovădiilor glasul care sufla o afinitate cu răul, cu credința că nu poți să ai încredere în nici o femeie, dar și că unii bărbați sînt prea naivi să se apere singuri. Niște fete oarecare. Verișoare îndepărtate și prietene de ale familiei pe care calitatea lor de simple cunoștințe le investise cu un fel de-obligație de rudenie noblesse oblige. Și ea stînd acolo spunîndu-ne de față cu ele ce rușine că Gerald moștenise întreaga frumusețe a familiei pentru că un bărbat nici n-are nevoie să fie frumos, e mai bine chiar fără asta dar dacă nu e frumoasă o fată e pur și simplu pierdută. Povestindu-ne despre femeile lui Gerald pe un *Quentin i-a împușcat pe Herbert i-a împușcat* vocea prin dușumeaua camerei lui *Caddy* ton aprobator plin de satisfacție. « Cînd împlinise șaptesprezece ani i-am spus într-o zi 'Ce rușine să ai tu o gură ca asta asta ar fi la locul ei pe fața unei fete' și ce credeți perdelele umflîndu-se înlăuntrul camerei în amurg peste mireasma de măr capul ei în amurg cu mîinile după cap aripile capodului glasul care sufla peste paradis vestmintele aruncate pe pat de nas deasupra măr c-a spus? doar de șaptesprezece ani, țineți minte. 'Mamă' a spus, 'chiar și e acolo foarte des'. » Și el stînd acolo în atitudinea lui regească privindu-le printre gene, două sau trei dintre ele. Îi zvîcneau ca niște ciocîrlii avîntîndu-se în zbor genele lui. Shreve spunea că el întotdeauna s-a *Ai să ai grijă de Benjy și de Tata*

Cu cît vorbești mai puțin despre Benjy și Tata cu atît mai bine cînd te-ai gîndit tu vreodată la ei Caddy

Imi promiți

Nu-ți face griji pentru ei tu ai scăpat ce-ți mai pasă

Promite-mi sînt bolnavă trebuie să-mi promiți întrebat cine a scornit gluma asta dar adevărul este că el a considerat-o din totdeauna pe Mrs Bland o femeie remarcabil de bine conservată spunea că ea îl antrena pe Gerald să ajungă să seducă o dată o ducasă. Ea cînd vorbea despre Shreve îi spunea grăsunul acela din Canada de două ori a aranjat să mi se schimbe colegul de cameră fără măcar să mă întrebe pe mine, o dată să mă mut eu, o dată să

A deschis ușa în penumbra amurgului. Fața îi era ca o plăcintă cu dovleac.

«Și-așa, am să-ți spun un cald adio. Soarta crudă ne poate despărți, dar eu n-am să iubesc pe altul niciodată. Niciodată.»

«Ce tot îndrugi acolo?»

«Îndrug despre soarta cea crudă drapată în opt yarzi de mătase de culoarea caisei și cu mai multe metale pe ea socotite la greutatea corpului decît un sclav de galere și singura proprietărească și administratoare a falusului peripatetic campion absolut al defunctei Confederații.» Mi-a povestit cum ea s-a dus la administrator să-l facă să-l mute pe el din apartamentul nostru și cum administratorul fusese destul de meschin în încăpățînarea lui ca să insiste să-l întrebe și pe Shreve întîi. Atunci ea îi ceruse să-l cheme pe loc pe Shreve să termine odată, și el n-a vrut, așa că mai tîrziu ea a fost de-a dreptul moică cu Shreve. «Îmi fac un punct de onoare să nu le vorbesc niciodată de rău pe femei», a spus Shreve, «dar femeia asta e mai cătea decît oricare altă doamnă din statele astea suverane sau din dominiioanele lor și acum Scrisoarea pe masă la-ndemîină să comandăm orchidee parfumate colorate dac-ar ști ea că am trecut aproape pe sub ferestre știind că e-acolo și nu Draga mea Doamnă n-am avut încă prilejul să iau cunoștiință de comunicarea dumneavoastră înșă vă rog dinainte să mă iertați pentru astăzi sau ieri și mîine sau ori Dacă mai țin bine minte acum urmează aceea cu Gerald care își îmbrîncește negrul pe scară în jos și cum negrul se roagă să i se dea voie să se înscrie la seminarul teologic ca să fie aproape de domnișorul poponete gerald și Cum a alergat tot drumul pînă la gară pe lîngă trăsură cu lacrimi în ochi cînd poponetele gerald a plecat De abea aștept să vină la rînd aia cu soțul care luca la fierăstraie care s-a înființat la ușa bucătăriei cu o pușcă și cum a coborît Gerald și i-a rupt pușca în două și i-a dat bucățile îndărăt și și-a șters mîinile pe o batistă de mătase a aruncat batista în sobă pe asta n-am auzit-o decît două ori

Împușcat prin Te-am văzut intrînd aici așa că am profitat de ocazie ia o țigară de foi și am venit m-am gîndit să ne cunoaștem mai bine Mulțumesc nu fumez

Nu lucrurile trebuie să se mai fi schimbat pe acolo de la vremea mea te supără dacă fumez eu

Poftim

Mulțumesc am auzit o grămadă cred că maică-ta n-are să se supere dacă arunc chibritul în spatele paravanului nu o grămadă de lucruri despre dumneata Candance vorbea tot timpul despre dumneata acolo la saline eram chiar gelos îmi spuneam cine-o mai fi și Quentin ăsta oricum trebuie să văd cum arată animalul ăsta pentru că mă prinsesem foarte tare înțelegei cum am dat cu ochii cu fetița asta n-am de ce să ți-o ascund nici nu-mi trecea prin cap că vorbea despre frate-său n-ar fi vorbit mai mult despre dumneata dac-ai fi fost singurul bărbat din lume sau soț nici de departe nu te-ai răsgândit să iei o țigară

Nu fumez

Atunci nu mai insist cu toate că e o buruiană de soi mă costă douăzeci și cinci de dolari suta de bucăți preț en gros un prieten de-al meu din Havana mda îmi închipui că s-au schimbat bine de tot lucrurile pe-acolo tot îmi spuneam că trebuie să fac o vizită dar n-am mai ajuns am intrat în horă de mai bine de zece ani nu pot să-mi permit să lipsesc de la bancă în timpul studenției omu-și mai schimbă obișnuințele multe din chestiile care ți se păreau așa de importante când erai boboc înțelegei povestește-mi și mie cum mai stau lucrurile pe-acolo

N-am să le spun Tatii și Mamii dacă la asta te referi

N-ai să le spui n-ai să asta la asta te gîndești așadar dar crede-mă că puțin îmi pasă dacă le spui sau nu înțelegei că un lucru ca ăsta un ghinion dar nu-i o crimă n-am fost nici primul nici ultimul am avut ghinion pur și simplu dumneata ai fi putut fi mai norocos

Minți

Ține-ți firea nu vreau de loc să te fac să spui un lucru pe care n-ai fi vrut nici o supărare bine înțeles că era de așteptat ca un tînăr ca dumneata să ia un lucru ca ăsta mai în tragic decît ai s-o faci dumneata singur peste vreo cinci ani

Nu văd decît un singur fel în care se poate gîndi despre unul care trișează nu cred că la Harvard ar putea să mă învețe altceva

Sîntem mai grozavi ca la teatru ar fi trebuit să urmezi arta dramatică ei ai dreptate nu-i nici o nevoie să le spui morții cu morții nu-i așa n-o să lăsăm un lucru de nimic ca ăsta să intervină între noi doi dumneata îmi placi Quentin îmi place prestața dumitale nu semeni de loc cu tărănoii ăștia îmi pare foarte bine că ai posibilitatea să pornești frumos în viață i-am promis maică-tii că am să-l ajut pe Jason dar aș vrea să-ți dau și dumitale o mîină de ajutor Jason ar duce-o la fel de bine și aici dar pentru un tînăr ca dumneata nu-i nici un fel de viitor într-o groapă ca asta

Mulțumesc rămii la Jason el ți se potrivește mai bine decît aș putea-o face eu

Îmi pare rău de chestia aia dar un tinerel neumblat cum eram eu pe vremea aia și n-am avut o mamă ca o voastră care să mă învețe subtilitățile astea ar însemna să o faci să sufere pe de geaba dacă i-ai spune de ai dreptate nu-i nevoie bine înțeles că vreau să spun nici lui Candance

Am spus Mamii și Tatii

la ascultă uită-te nițel la mine cît crezi c-ai putea să te pui cu mine

Nici n-ar fi nevoie prea mult timp dacă tot așa ai învățat și să te bați n-ai decît să încerci și-ai să vezi

Mă țingăule unde crezi c-ai să ajungi

Încearcă și-ai să vezi unde

Dumnezeule țigara ce-ar spune mama dumitale dac-ar vedea o arsură pe consolă tocmai la vreme uite că Quentin să n-ajungem să facem un lucru pe care pe urmă să-l regretăm amîndoi dumneata îmi plăci te-am simpatizat de cum te-am văzut zic trebuia să fie un tip al dracului de reușit oricine ar fi altminteri Candance n-ar face atîta caz de el ascultă-mă uite sînt zece ani de cînd mă descurc în viață lucrurile nu au chiar atît de mare importanță ai să vezi și dumneata atunci dumneata și cu mine trebuie să ne înțelegem și în chestia asta ca băieții bătrînei Harvard și așa mai departe cred că nici n-aș mai recunoaște locurile pe-acolo dar e locul cel mai bun din lume pentru un tînăr acolo am să-i trimit și pe băieții mei ei au să aibe șanse mai bune decît am avut eu stai unde te duci să stăm și noi de vorbă puțin așa sînt tinerii le intră cîte o idee în cap dar eu îi înțeleg așa se și cuvine cît ești la școală ți se formează caracterul e bine pentru tradiția școlii dar mai tîrziu cînd iese în lume are să trebuiască să pună mîna pe ce-i al lui cum poate mai bine pentru că are să vadă că fiecare face exact același lucru și-i dă dracului pe toți ceilalți haide să ne strîngem mîna și să lăsăm ca morții cu morții de dragul mamei dumitale gîndește-te la sănătatea ei haide dă-mi mîna uite uită-te la ea parcă acuma a ieșit din mînăstire uite nici o cută nici măcar n-a fost împăturită uite

Du-te dracului cu banii dumitale

Nu nu haide acuma fac și eu parte din familie ce știu eu cum sînt tinerii au o grămadă de chestii personale și e totdeauna greu să-l convingi pe bătrîn să scuipe banii eu să nu știu n-am fost și eu acolo și nici măcar prea de demult dar acuma m-am însurat și eu la casa mea mai ales acolo haide nu fii prost ascultă-mă cînd o s-avem timp să stăm de vorbă ca oamenii am să-ți povestesc o chestie cu o văduvioară dincolo în oraș

Am auzit și de asta ține-ți dracului banii

Să zicem că-i vorba de un împrumut atunci închide și dumneata ochii
un moment și-ai să fii cu cincizeci

Nu pune mîna pe mine mai bine ia-ți țigara de pe consolă

N-ai decît să le spui atunci și să te duci dracului și ai să vezi ce-ai
cîștigat cu asta dacă n-ai fi un tîmpit ai fi înțeles că-i am prea bine la
mînă ca să mai poată vreun idiot de frate cu capul în nori care se crede
cine știe ce Galahad mi-a povestit maică-ta despre voi niște exaltați
intră a intră draga mea Quentin și cu mine ne-am împrietenit acum
vorbeam și noi despre Harvard pe mine mă căutai nu te rabdă inima
să stai departe de bătrînul eh

Du-te o clipă Herbert vreau să vorbesc cu Quentin

Intră intră te rog să ciocnim și noi un păhărel ca între prieteni toc-
mai îi spuneam lui Quentin

Lasă Herbert du-te puțin

Foarte bine e normal ca tu și frățiorul să vreți să stați puțin liniștiți
la-ți mai bine țigara de pe consolă

Ai dreptate ca de obicei dragul meu bine atunci o iau din loc lasă-i
să-ți mai comande cît mai pot s-o facă nu Quentin de poimîine încolo
are să fie numai cum i-o da voie bătrînul nu-i așa draga mea ia dă-mi
tu un pupic păpușico

O lasă acum las-o pentru poimîine

Am să-ți iau dobîndă atunci vezi nu-l lăsa pe Quentin să se ambaleze
a à propos Quentin ți-am spus-o pe-aia cu tipul care avea un papagal și
ce s-a întîmplat cu el o poveste tristă să-mi aduci aminte să ți-o
spun să te gîndești și tu la ea ei la revedere pe curînd dragii mei

Și-așa

Și-așa

Ce mai vrei acum

Nimic

Iar te-amesteci în treburile mele nu ți-a ajuns astăvară

Caddy tu ai febră *Ești bolnavă ce boală-i asta*

Sînt și eu bolnavă. N-am pe cine să-ntreb.

I-a împușcat vocea prin

Nu cu canală asta Caddy

Din loc în loc rîul licărea printre tot felul de lucruri într-un fel
de licăriri legănătoare, de-a lungul amiezii și după. Mult după acum,
deși trecusem pe lîngă locul unde el lopăta încă majestuos în susul
curentului sub privirile lui Dumnezeu zeilor. Mai bine. Zeilor. În Bos-
ton Massachusetts și Dumnezeu ar fi o persoană de nimic. Sau poate
doar nu un soț. Lopețile ude clipind pe măsură ce se îndepărta în

ochiade strălucitoare și palme feminine. Adulator. Lingușitor fără un soț l-ar ignora și pe Dumnezeu. *Canalia asta Caddy* Rîl a mai licărit mai departe după un cot al șoselei.

Sînt bolnavă trebuie să-mi promiți

Bolnavă ce boală-i asta

Bolnavă pur și simplu nu pot să-ntreb încă pe nimeni promite-mi îmi promiți

Dacă e nevoie să aibă cineva grijă de ei e din cauza ta ce boală-i asta Sub fereastră am auzit autobuzul plecînd spre gară, pentru trenul de 8,10. Să-i aducă pe verișori. Capete. Crescînd cu fiecare cap dar fără frizeri. Manicuriste. Am avut o dată un cal pur sînge. În grajd da, dar o dată îmblînzit un mieluşel. *Quentin le-a împuşcat toate vocile prin duşumeaua camerei lui Caddy*

Autobuzul s-a oprit. Am coborît chiar în centrul umbrei mele. Drumul traversa calea ferată. Într-o cabană de lemn era un bătrîn care mîncă ceva dintr-o pungă, pe urmă nu s-a mai auzit nici autobuzul. Drumul intra printre copaci unde trebuia să fi fost umbră, dar frunzişul de iunie din New England, nu mult mai des decît e în aprilie acasă în Mississippi. Se vedea un coş de fabrică. I-am întors spatele, călcîndu-mi umbra în picioare în praf. *Uneori era ceva un lucru înfricoşător în mine noaptea puteam să-l văd rînjind la mine îl vedeam prin ei rînjind la mine prin chipurile lor acum s-a dus şi mi-e rău*

Caddy

Nu mă atinge promite-mi

Dacă eşti bolnavă nu poţi

Ba da pot după asta totul are să fie bine nu mai contează atunci nu-i lăsa să-l trimită la Jackson îmi promiți

Îţi promit Caddy Caddy

Nu mă atinge nu mă atinge

Cum arată asta Caddy

Ce

Asta care rînjeşte la tine lucrul ăsta prin chipurile lor

Mai vedeam încă hornul. Acolo trebuie să fi fost şi apa, curgînd către mare şi către grotele liniştite. Aveau să se rostogolească liniştite, şi cînd El avea să spună Treziţi-vă doar fiarele de călcat. Cînd Versh şi cu mine plecam la vînătoare pe cîte o zi întreaţă nu luam cu noi de mîncare, şi pe la douăsprezece mi se făcea foame. Mi-era foame pînă pe la unu, şi pe urmă dintr-o dată uitam pînă şi că-mi fusese foame. *Felinarele coboară pe deal pe urmă am auzit automobilul coborînd dealul. Braţul fotoliului plat rece lustruit sub fruntea mea închipuind forma fotoliului mărunţindu-se peste capul meu peste paradis vestmintele de nas văzute Ai febră am simţit de ieri parc-ai sta lîngă sobă.*

Nu mă atinge

Caddy nu poți să faci asta dacă ești bolnavă. Canalia asta.

Trebuie să mă mărit cu cineva. *Pe urmă mi-au spus că osul trebuie tras și frînt din nou.*

În sfîrșit am ajuns să nu mai văd hornul. Drumul mergea pe lîngă un zid. Niște pomi se aplecau peste zid, spulberați în lumina de soare. Piatra era rece. Chiar mergînd pe lîngă ea doar puteai să-i simți răceala. Doar că la noi acasă nu-i ca pe aici. Era ceva în aer, îl simțeai mergînd pur și simplu plimbîndu-te dintr-un loc într-altul. Un fel de fertilitate liniștită și intensă care-ți liniștea parcă și foamea de pîine. Revărsîndu-se n jurul tău, îmbelșugată fără să se împiedice posomorîtă, să mai mîngîie fiecare piatră nenorocită. Ca un fel de expedient pentru ca destul verde să se poată răspîndi printre copaci și chiar și albastrul depărtărilor nu himera aceea somptuoasă. *mi-au spus osul are să trebuiască tras și frînt iarăși și în mine a început să se miște HaHaHa și am început să asud. Ce importanță are știu ce înseamnă să-ți rupi piciorul nu-i nimic doar c-o să trebuiască să mai stau în casă asta-i tot și-mi amorțiseră fîlcile și gura mea spunînd Stai Stai nițel prin vîlul de sudoare ha ha ha printre dinți și Tata dracul să-l ia pe calul ăla dracul să-l ia pe calul ăla. Stai e vina mea. Trecea în fiecare dimineață pe lîngă gard cu un coș în brațe spre bucătărie și-și aluneca bățul pe gard în fiecare dimineață m-am tîrît pînă la fereastră cu ghips cu tot și-l pîndeam cu un cărbune Dilsey a spus ai să te nenorocești n-ai minte nici patru zile de cînd ți l-ai rupt. Stai am să mă obișnuiesc cu el numaidecît așteaptă doar o clipă am să*

Chiar și sunetele se pierdeau parcă în aerul acesta, ca și cum aerul s-ar fi uzat după ce purtase sunetele atîta vreme. Lătratul unui cîine se aude mai departe decît un tren, în orice caz pe întuneric. Și glasul unor oameni. Al negrilor. Louis Hatcher nici măcar nu-și folosea cornul deși îl avea întotdeauna la el ca și lanterna lui veche. I-am spus, « Louis, cînd ți-ai curățat ultima oară lanterna? »

« De curînd am curățat-o. Ții minte cînd s-au revărsat apele și i-au dus pe ăia de dincolo? Chiar în ziua aia am curățat-o. Baba mea și cu mine stăteam la foc în noaptea aia și ea zice « Louis ce te faci dacă vin apele alea pînă aici la noi? » și eu zic, « Chiar. Hai să m-apuc să-mi curăț lanterna. » Așa că mi-am curățat-o chiar în noaptea aia. »

« Dar inundația aia a fost departe, în Pennsylvania », am spus. « N-ar fi putut s-ajungă pînă aici, la noi. »

« Așa spui dumneata », a spus Louis. « Apa poate să vină să inunde în Jefferson cum poate și în Pennsylvania. Tocmai ăia care spun că apa nu poate s-ajungă pînă aici sus, pe ăia-i vezi într-o zi cocoțați pe aco-perișe. »

« Și tu și cu Martha ați ieșit afară în noaptea aia? »

« Am ieșit. Mi-am curățat lanterna și eu și cu Martha ne-am suit în noaptea aia tocmai pe deal, acolo în spatele cimitirului. Și dac-aș fi știut de un deal mai mare, ne-am fi dus acolo direct. »

« Și de atunci nu ți-ai mai curățat lanterna? »

« De ce s-o curăț dacă nu-i nici o nevoie? »

« Adică, dacă nu mai e nici o inundație? »

« Da aia de atunci ne-a scăpat destul de bine. »

« Ei, lasă, moș Louis », i-am spus.

« Lasă dumneata domnule. Dumneata n-ai decît să faci cum te-oi pricepe dumneata, lasă-mă pe mine să fac cum mă taie capul. Dacă mie mi-ajunge ca să scap de apă să-mi frec lanterna asta, de ce să mă cert cu alții. »

« Moș Louis nici n-ar putea să prindă nimic dac-ar avea o lanternă care să-i lumineze », a spus Versh.

« Eu vînam oposumi pe-aicea, băiete, cînd lu taică-tu îi dădeau cu gaz în cap ca să-i omoare păduchii », a spus Louis. « Și nu numai că-i vînam, da-i și prindeam. »

« Asta așa e », a spus Versh. « Eu cred că Moș Louis a prins mai mulți oposumi decît oricine de pe-aici. »

« Te cred », a spus Louis. « Am destulă lumină ca să vadă oposumii cît le trebuie. Nu l-am auzit niciodată pe nici unul să se plîngă. Haide, acum. Gata. Hopa. Haide, mă cîine. » Și rămîneam printre frunzele uscate care foșneau puțin în respirația tăcută a așteptării noastre și în răsufarea înceată a pămîntului și a aceluia octombrie fără vînt, și mirosul rînced al lanternei duhnind în aerul înțepător, ascultînd cîinii și ecourile glasului lui Louis murind în depărtare. Nu vorbea niciodată, tare, și cu toate acestea în nopțile liniștite îl auzeam de pe verandă. Cînd își chema cîinii glasul îi răsuna la fel de tare ca și cornul pe care-l purta atîrnat de umăr și nu-l folosea niciodată, doar că mai melodios, ca și cum vocea lui ar fi fost o parte a întinericului și a tăcerii, încolăcindu-se să iasă, încolăcindu-se să intre iarăși în ea. Huhuuu. Huhuuu. Huhuuuuuuu. *Trebuie să mă mărit cu cineva*

Au fost foarte mulți Caddy

Nu știu prea mulți ai să ai grijă de Benjy și de Tata

Atunci nu știi al cui e el știe

Nu mă atinge ai să ai grijă de Benjy și de Tata

Am început să simt apa înainte de a fi ajuns la pod. Podul era de piatră cenușie, năpădită de licheni, pătată de umezeală înceată pe unde se agățase mușchiul. Sub el apa era limpede și liniștită în umbră, șopo-

tind și clipocind pe lângă piatră în vârtejuri tot mai pierdute de cer rotitor. *Caddy asta*

Trebuie să mă mărit cu cineva Versh mi-a povestit despre un om care s-a mutilat singur. S-a dus în pădure și acolo a făcut-o cu un brici, așezat într-un șanț. Un brici rupt, și le-a aruncat peste umăr dintr-o singură mișcare și șuvoiul zvâcnitor de sînge curgîndu-i spre spate drept. Dar nu asta. Nu să nu le mai ai. Să nu le fi avut niciodată asta e atunci aș fi putut spune O asta Asta-i chinezărie. Ce știu eu chinezește. Și Tata spunea asta din cauză că ești virgin: nu-nțelegi? Femeile nu sînt niciodată virgine. Puritatea este o stare negativă și deci contrarie naturii. Natura este cea care te face să suferi nu Caddy și eu am spus Astea sînt vorbe și el a spus Tot o vorbă e și virginitatea și eu am spus dumneata nu știi. Nu poți să știi și el a spus Ba da. În momentul cînd ajungem să înțelegem asta tragedia trece pe planul al doilea.

Unde cădea umbra podului puteam să văd mult în adînc, dar nu chiar pînă la fund. Cînd lași o frunză mult timp în apă după o vreme țesutul dispare și doar fibrele delicate legănîndu-se ca prin somn. Nu se ating una de alta, ori cît de strîns îmbinate ar fi fost odinioară, ori cît de aproape ar fi fost odinioară de schelet. Și poate că atunci cînd El va spune Treziți-vă ochii vor ieși și ei să plutească, din liniștea adîncă și din somn, să privească spre gloria Domnului. Și după un timp au să iasă să plutească și fiarele de călcat. Le-am ascuns sub pod la un capăt și m-am întors și m-am sprijinit de balustradă.

Nu puteam să văd fundul dar vedeam mult în adînc în mișcarea apei înaintea ca ochiul să se piardă, și pe urmă am văzut o umbră plutind ca o săgeată groasă iscîndu-se din firul curentului. Musculițele intrau și ieșeau din umbra podului chiar la suprafața apei. *Dac-ar putea să mai existe un iad dincolo de asta: flacăra limpede noi doi mai mult decît morți. Atunci n-ai să mă mai ai decît pe mine atunci numai pe mine atunci noi doi în condamnarea și oroarea de dincolo de flacăra limpede* Săgeata a crescut fără să se miște, apoi cu un zvîcnet grăbit păstrăvul a tras o muscă sub suprafața apei cu un fel de delicatețe gigantică asemenea unui elefant culegînd de jos o alună. Vîrtejul tot mai larg a alunecat în jos pe firul curentului și pe urmă am văzut iarăși săgeata, cu botul în curent, legănîndu-se ușor o dată cu mișcările apei peste care zburau și planau musculițele. *Numai tu și cu mine atunci în mijlocul condamnărilor și oroarei împrejmuiți de flacăra limpede*

Păstrăvul rămăsese suspendat pe apă, delicat și imobil printre umbrele tremurătoare. Trei băieți cu undițe au pășit pe pod și ne-am sprijinit cu toții de balustradă să privim păstrăvul. Îl știau păstrăvul acesta. Era un personaj de legendă prin partea locului.

«De douăzeci și cinci de ani tot încearcă să prindă păstrăvul ăsta. E o prăvălie din Boston care spune că-i dă o undiță de douăzeci și cinci de dolari cui l-o prinde.»

«Și atunci de ce nu-l prindeți voi? N-ați vrea să aveți o undiță de douăzeci și cinci de dolari?»

«Ori că», mi-au spus. Se sprijineau de balustradă privind în apă la păstrăv. «Te cred c-aș vrea.»

«Eu n-aș lua undița», a spus al doilea. «Eu aș lua banii.»

«Vezi că poate că nu te lasă», a spus primul. «Pe cât că te obligă să iei undița.»

«Atunci o vînd.»

«N-ai să iei douăzeci și cinci de dolari pe ea.»

«O să iau și eu cît s-o putea. Tot peștii ăia îi prind cu undița asta ca și cu aia de douăzeci și cinci de dolari.» Pe urmă au mai discutat ce-or să facă cu douăzeci și cinci de dolari. Vorbeau toți deodată, cu glasurile insistente și contradictorii și nerăbdătoare, făcînd din irealitate o posibilitate, pe urmă o probabilitate, pe urmă un fapt de necontestat, așa cum fac oamenii cînd dorințele le devin vorbe.

«Eu îmi cumpăr un cal și o căruță», a spus cel de al doilea.

«Vezi să nu-ți ajungă», au spus ceilalți.

«Mi-ajung. Știu eu de unde să cumpăr cu douăzeci și cinci de dolari. Îl și știu pe omul care mi-l vinde.»

«Cine-i ăsta?»

«Ce-ți pasă cine-i. Vorba e că pot să cumpăr cu douăzeci și cinci de dolari.»

«Păi», au spus ceilalți. «Habar n-are. Vorbește și el să n-adoarmă.»

«Așa credeți voi», a spus băiatul. Ei au continuat să-l ia peste picior, dar el n-a mai spus nimic. Se sprijinea de balustradă, privind în apă la păstrăvul pe care-l și cheltuisese, și dintr-odată acrimonia, conflictul au pierit din glasurile lor, ca și cum și pentru ei ar fi fost adevărat că prinsese peștele și-și cumpărase calul și căruța, împărtășindu-se și ei din trăsătura aceea a adulților care pot fi convinși de orice prin asumarea unei superiorități tăcute. Îmi închipui că oamenii, care se uzează ei înșiși și se uzează unii pe ceilalți atît de mult prin cuvinte, sînt cel puțin consecvenți cînd atribuie înțelepciune unei buze tăcute, și o vreme i-am simțit pe ceilalți doi căutînd febril vreun mijloc cu care să-i facă față, prin care să-l frustreze de calul și căruța lui.

«Pe undița aia n-ai putea să iei douăzeci și cinci de dolari», a spus primul. «Pe cât că n-ai să iei.»

«Da' nici n-a prins păstrăvu' ăsta», a spus deodată cel de al treilea, și atunci amîndoi au strigat:

« Păi da, ce-ți spuneam? Cum îl cheamă pe omu' ăla? Spune dacă poți. Nici nu există un om ca ăsta. »

« la mai tăceți din gură », a spus al doilea. « Uite aici. Uite că vine iar. » S-au aplecat iar peste balustradă, nemișcați, identici, și undițele li se înclinau svelte în lumina amurgului, și ele identice. Păstrăvul s-a ridicat în apă fără nici o grabă, o umbră tremurătoare căpătînd treptat contururi; și iarăși micul vârtej s-a destrămat încetișor în josul curentului. « Tii », a murmurat primul.

« Nici nu mai încercăm să-l mai prindem », a spus. « Acum ne uităm numai la tipii din Boston care vin aici să-ncerce să-l prindă. »

« ăsta e singurul pește din iazul ăsta? »

« Da. l-a gonit pe toți ălalți. Locul cel mai bun de pescuit pe aici e colo jos la Vîrtej. »

« Nu, nu acolo », a spus al doilea. « De două ori mai bine e la moara lui Bigelow ». Pe urmă s-au mai certat un timp ca să stabilească unde era locul cel mai bun de pescuit și apoi au tăcut cu toții deodată ca să pîndească păstrăvul cum saltă iar la suprafață și cum vârtejul spart al apei mai suga ceva din cer. l-am întrebat cît mai e pînă la orașul cel mai apropiat. Mi-au spus.

« Dar linia cea mai directă de autobuz e pe aici », mi-a spus al doilea, arătînd cu degetul în jos pe șosea. « Unde vreți să mergeți? »

« Nicăieri. Mă plimb și eu. »

« Sînteți de la colegiu? »

« Da. E vreo fabrică pe aici, prin oraș? »

« Fabrică? » S-au uitat la mine.

« Nu », a spus al doilea. « Nu pe aici. » Mi-au privit hainele. « Căutați de lucru? »

« Ce spuneți atunci, de moara lui Bigelow? » a spus al treilea. « Și aia-i tot o fabrică. »

« Fabrică, pe dracu'. El întreabă de o fabrică ca lumea. »

« Una care să aibă și o sireună », am spus. « N-am auzit sirena de ora unu încă. »

« A », a spus al doilea. « E un orologiu la catedrala reformată. Vedeți acolo cît e ceasul. N-aveți ceas la lanțul ăla? »

« L-am spart astăzi dimineață ». Le-am arătat ceasul meu. L-au examinat cu toată gravitatea.

« Mai merge încă », a spus al doilea. « Cît să coste un ceas ca ăsta? »

« E un dar », am spus. « Mi l-a dat tata cînd am terminat liceul. »

« Nu cumva sînteți canadian? » a spus al treilea. Avea părul roșu. « Canadian? »

« N-are accent de canadian », a spus al doilea. « I-am auzit vorbind pe canadieni. Vorbește ca actorii de la trupele de revistă. »

« Ce faci », a spus al treilea. « Nu ți-e teamă că te pocnește? »

« Pe mine? »

« Ai spus că vorbește ca unul de culoare. »

« Ia mai lasă-mă-n pace », a spus al doilea. « Vedeți catedrala când urcați pe dealul ăla de-acolo. »

Le-am mulțumit. « Noroc la pescuit. Numai să nu vă mai legați de bătrînul ăla de-acolo. Ar merita să-l lăsați în pace. »

« Nu s-a născut omu' care să prindă peștele ăsta », a spus primul. Se sprijineau pe balustradă, privind în jos în apă, cele trei undițe ale lor țesînd trei fire oblice de foc galben în soare. Am mers peste umbra mea, călcînd-o în picioare din nou în umbra bălțată a copacilor. Drumul făcea un ocol, îndepărtîndu-se, în sus, de malul rîului. Traversa dealul, pe urmă cobora șerpuind, ducîndu-ți ochiul, gîndul tot mai departe sub un tunel verde nemișcat, și cupola pătrată deasupra copacilor și ochiul rotund al ceasului, dar destul de departe. M-am așezat pe marginea drumului. Iarba era deasă, îmi ajungea pînă la glesne. Umbrele erau nemișcate pe drum, ca și cum ar fi fost desenate cu creioane de soare înclinate. Însă fusese doar un tren, și după un timp s-a stins dincolo de copaci, sunetul lui prelung, și pe urmă am putut să-mi aud ceasul și trenul îndepărtîndu-se, ca și cum ar fi călătorit printr-o altă lună sau o altă vară undeva, grăbindu-se tot mai departe sub pescărușul suspendat, trecînd cum trec toate. În afară de Gerald. Și demn pe deasupra, lopătînd singurătatea prin această amiază, străbătînd cu lopețile lui amiaza, aerul prelung și scînteietor ca într-o apoteoză, urcînd într-o infinitate somnolentă unde să nu mai fie decît el și cu pescărușul, unul înspăimîntător de nemișcat, celălalt în ritmul neîntrerupt al efortului, încovoindu-și trupul, îndepărtîndu-și-l într-un fel de inerție, și lumea din jur strivită sub umbrele lor în soare. Caddy canalia asta canalia asta Caddy

Apoi glasurile au venit peste deal și cele trei undițe zvelte ca mănunchiurile legănate de foc tremurător. Cînd au trecut pe lîngă mine m-au privit fără să-și încetinească pașii.

« Ei », le-am spus. « Nu-l văd. »

« Nici n-am încercat să-l prindem », a spus primul. « Peștele ăsta nu poți să-l prinzi. »

« Acolo-i ceasul », a spus al doilea, arătîndu-mi cu mîna. « Cînd ajungeți mai aproape puteți să vedeți cît e ceasul. »

« Da », a spus. « Tocmai ». M-am ridicat în picioare. « Mergeți în oraș? »

« Mergem la vârtej să dăm la pește », a spus primul.

« La vârtej nu poți să prinzi nimic », a spus al doilea.

« Tu ai vrea să te duci la moară, să faci baie cu toți ăia și să speriați tot peștele. »

« La vârtej n-ai să prinzi nici un pește. »

« N-o să prindem nicăieri dacă mai stăm aici, » a spus al treilea.

« Nu știu ce tot îți dați zor cu vârtejul », a spus al doilea. « Acolo nu prindeți nimic. »

« N-ai decît să nu vii », a spus primul. « Ce, te-a legat cineva de mine? »

« Haide mai bine la moară, să facem baie », a spus al treilea.

« Eu merg la vârtej să pescuiesc », a spus primul. « Voi n-aveți decît să faceți ce vreți. »

« Ia spune, de cînd n-ai mai auzit pe cineva s-a prins vreun pește la vârtej? » a spus al doilea către al treilea.

« Hai mai bine la moară să înotăm », a spus al treilea. Cupola se lăsa, încet printre copaci, cu fața rotundă a ceasului încă destul de departe. Am intrat în umbra fremătătoare. Am ajuns la o livadă, roză și albă. Era plină de albine, le auzeam din drum.

« Haide mai bine la moară, să înotăm », a spus al treilea. Mai încolo de livadă se făcea o cărare. Cel de al treilea și-a încetinit pașii și s-a oprit. Primul a mers mai departe, și pete de soare îi alunecau pe bățul undiței peste umăr și în jos pe cămașă, pe spate. « Haideți », a spus al treilea. Cel de al doilea s-a oprit și el. *De ce trebuie să te măriți neapărat Caddy*

Vrei să-ți spun crezi că dacă am să spun n-are să mai fie

« Hai la moară », a spus. « Vino și tu. »

Primul a mers mai departe. Era în picioarele goale, mergea fără zgomot, pășind mai ușor decît frunzele în praful subțire. În livadă albinele se auzau ca un vînt, o undă de foșnet prins parcă sub un descîntec, într-un crescendo susținut. Cărarea șerpua, pe lîngă zid, trecea dincolo, presărată cu flori, pierzîndu-se printre pomi. Soarele cădea în raze oblice, rare, intense. Fluturi galbeni pîlpîiau prin umbră ca petele de lumină de soare.

« De ce ții să te duci la vârtej? » a spus al doilea. « Poți să pescuiești și la moară dacă vrei neapărat ».

« Lasă-l », a spus al treilea. Se uitau după primul. Lumina soarelui îi aluneca întretăiat peste umerii legănîndu-i-se în mers, sclipind de-a lungul undiței ca niște furnici gălbui.

« Kenny », a spus al doilea. *Spune-i lui Tata vrei da vreau sînt cel care l-am creat pe Tata eu l-am inventat l-am creat eu pe el Spune-i n-are*

să se poată pentru că el va spune n-am fost și pe urmă tu și cu mine pentru că-ți iubești creatura proprie

« Haide o dată », a spus băiatul. « Aia au și ajuns ». Se uitau după primul. « Mda », au spus deodată, « n-ai decît să te duci, băiatul lui mă-mica. Dacă vîi să-noți poate că ți se udă părul și atunci capeți bătaie. » Au luat-o pe cărare și s-au dus, cu fluturii galbeni rotindu-se în jurul lor în umbra zidului.

asta pentru că nu există nimic altceva cred că există și altceva dar s-ar putea să nu și atunci ai să vezi că chiar și nedreptatea nu e chiar atît de importantă cît îți închipui tu Nu-mi dădea nici o atenție, cu fălcile strînse, în profil, cu fața puțin întoarsă într-o parte sub pălăria zdrențuită.

De ce nu te duci cu ei să înotați? » i-am spus canalia asta Caddy Vroiai să te iei la bătaie cu el nu

Un mincinos și un escroc Caddy l-au dat afară din club l-au prins trișînd la cărți l-au trimis la Coventry l-au prins trișînd în perioada examenelor și l-au dat afară

Și ce-i cu asta doar n-am să joc cărți cu el

« Îți place să pescuiești mai mult decît să înoți? » i-am spus. Zum-zetul albinelor scăzuse, dar era încă susținut, ca și cum în loc să se stingă în tăcere, tăcerea creștea doar între noi, așa cum crește o apă. Drumul făcea iarăși o curbă și acuma era o stradă printre niște peluze umbroase și case albe. Canalia asta Caddy gîndește-te la Benjy și la Tata să faci una ca asta nu la mine

La ce altceva să mă gîndesc la ce altceva crezi m-am gîndit Băiatul a ieșit de pe stradă. A sărit peste un gard de lemn fără se se uite înapoi și a traversat peluza pînă la un copac, și-a lăsat jos undița și s-a suit în copac pînă la furca crengilor și s-a așezat acolo cu spatele spre drum și lumina bălțată a soarelui imobilă în sfîrșit pe cămașa lui albă. ceva crezi că m-am gîndit nu mai pot nici măcar să plîng am murit de anul trecut ți-am spus am murit dar nici nu știam atunci ce spuneam nu mai știu ce spuneam Cîteodată în august acolo acasă sînt unele zile ca asta, aerul este subțire și intens ca acum, și e ceva trist și nostalgic și cunoscut. Omul e suma experiențelor climatice spunea Tata. Omul este suma a tot ce poțtești. O problemă a unor proprietăți impure dusă cu efort pînă la nimic invariabil: partidă remiză între dorință și un pumn de țărînă. Dar acuma știu am murit îți spun

Dar atunci de ce trebuie ascultă putem să fugim tu și cu Benjy și cu mine undeva unde să nu ne știe nimeni Careta era trasă de un cal alb, copitele îi tropăiau în praful subțire; roțile ca un păienjenis într-un murmur subțire și uscat, rostogolindu-se în susul dealului sub un șal unduitor de frunze ulm. Nu: ulum. Ulum.

*Cu ce bani cu banii tăi de școală pentru care au vîndut pajiștea să poți
tu să te duci la Harvard nu vezi trebuie să termini acumă dacă nu-l termini
el rămîne chiar fără nimic*

*Vîndut pajiștea Cămașa albă îi era nemișcată în furca pomului în umbra
tremurătoare. Roțile erau ca un păienjeniș. Sub adîncitura caretei copi-
tele în tropot rapid și continuu ca mișcările unei doamne care brodează,
descrescînd fără să progreseze ca o figură pe o scenă turnantă scoasă
repede din vederea spectatorilor. Strada făcea iarăși o cotitură. Vedeam
cupola albă, aserțiunea rotundă, stupidă a ceasului. Vîndut pajiștea*

*Tata moare într-un an așa spun ei dacă mai bea și are să bea într-una
nu se poate opri de cînd eu de cînd vara trecută și atunci au să-l trimită
pe Benjy la Jackson nu pot să plîng nu mai pot nici să plîng o clipă ea s-a
oprit în prag și în clipa următoare el o trăgea de rochie și urla vocea lui
răsuna ca un ciocan de la un perete la altul în valuri și ea se strînsese în
perete tot mai mică fața ei albă ochii ei înfundați cu degetul parcă înă-
untru pînă cînd el a împins-o afară din cameră vocea lui ca un ciocan
răsunînd ca și cum o dată pornită nu s-ar mai fi putut opri ca și cum n-ar
fi încăput în tăcere urlînd*

Cînd deschideai ușa suna un clopoțel, dar numai o singură dată,
ascuțit și limpede în obscuritatea cuminte de deasupra ușii ca și cum ar
fi fost potrivit și reglat să scoată acel unic sunet mic limpede astfel
încît clopoțelul să nu se tocească și nici să nu fie necesară investiția
unei prea mari cantități de tăcere ca să se restabilească atunci cînd
deschideai ușa în mireazma caldă proaspătă de brutărie; un copil murdar
cu ochii ca ai unui ursuleț de pluș și două codițe lucitoare.

« Salut, surioaro. » Fața îi era ca o ceașcă de lapte stropită cu cafea
în pustietatea aceasta dulceagă, caldă. « Nu-i nimeni aici? »

Însă s-a mărginit să mă privească pînă s-a deschis ușa și a venit vîn-
zătoarea. Pe deasupra tejghelei unde erau șirurile de forme crocante
în spatele sticlei fața ei curată și cenușie părul lins și rărit pe craniu-
ei curat și cenușiu, ochelarii cu rame curate cenușii plutind apropiîndu-
se ca ceva tras pe o sîrmă, ca mașina de înregistrat a unei casierite
într-o prăvălie. Semăna cu o bibliotecară. Ceva printre rafturi prăfuite
cu certitudini ordonate și de mult divorțate de realitate, secătuiindu-se
liniștite, ca și cum un suflu din aerul acesta care vede cum se îndepli-
nesc nedreptățile

« Două din astea, vă rog, doamnă. »

A scos de sub tejghea o bucată de ziar tăiată într-un pătrat, a pus-o
pe tejghea și a luat brișele. Fetița le urmărea cu ochii ei liniștiți și
care nu clipeau, ca două coacăze, plutind nemișcate într-o ceașcă de
cafea slabă Țara pieilor roșii patria macaronarilor. Pîndind brișele,

mîinile curate cenușii, un cerc lat de aur pe arătătorul stîng, strîns acolo într-un nod albăstrui.

« Le coaceți dumneavoastră singură, doamnă? »

« Domnule? » a spus. Doar atît. Domnule? Ca la teatru, Domnule? « Cinci cenți. Altceva mai doriți? »

« Nu, doamnă. Eu nu. Domnișoara dorește ceva. » Nu era destul de înaltă să poată vedea pe deasupra vitrinei, așa că s-a dus pînă la colțul tejghelei să se uite la fetiță.

« Dumneavoastră ați venit cu ea? »

« Nu, doamnă. Era aici cînd am intrat. »

« Păcătoasă mică », a spus. A ieșit de după tejghea, însă nu a atins-o pe fetiță. « Ai băgat ceva prin buzunare? »

« Nici n-are buzunare », am spus. « Nu făcea nimica rău. Ședea aici și vă aștepta. »

« Atunci de ce n-a sunat clopoțelul? » M-a privit sever. Îi mai lipsea un mănunchi de nuieleușe, o tablă neagră în spate $2 \times 2 = 5$. « Ascunde pe sub rochie și nici n-apuci să-ți dai seama. Cum de-ai intrat aici fetico? »

Fetița n-a spus nimic. A privit-o pe femeie, pe urmă mi-a aruncat mie o privire neagră fugară și s-a întors apoi iar spre femeie. « Străinii ăștia », a spus femeia. « Cum o fi intrat de n-a sunat clopoțelul? »

« A intrat cînd am deschis eu ușa », am spus « A sunat o singură dată pentru noi amîndoi. Oricum, n-ajunge pînă la tejghea să ia ceva, Nici nu cred c-ar face-o. Nu-i așa micuț? » Fetița m-a privit, contemplativă, tainică. « Ce vrei? Pîine? »

Și-a întins pumnul. L-a desfăcut să arate o monedă de cinci cenți, jilavă și murdară, murdărie jilavă încrustată în palmă. Umedă și caldă. Îi simțeam mirosul, vag metalic.

« Aveți o pîine de cinci cenți, doamnă? »

A scos de sub tejghea o bucată de ziar tăiată în pătrat, a pus-o pe tejghea și a înfășurat o pîine în ea. Am pus moneda fetiței și încă una pe tejghea. « Și încă o brișă din astea, doamnă, vă rog ».

A mai scos o brișă din vitrină. « Dați-mi vă rog pachetul », a spus. I l-am dat și ea l-a desfăcut, a pus cea de a treia brișă înăuntru și a făcut pachetul la loc, a luat banii, a căutat două monede de un cent în buzunarul șorțului și mi le-a întins. Le-am dat fetiței. Și-a strîns degetele peste ele, umede și calde, ca niște viermi.

« Vreți să i-o dați ei, brișă asta? » a spus femeia.

« Da, doamnă », i-am spus. « Mi-nchipui că mirosul ăsta bun de brutărie de aici de la dumneavoastră, îi face și ei poftă cum îmi face și mie. »

Am luat cele două pachete și i-am dat fetei pîinea, și între timp femeia, toată cenușie, ca oțelul, ne urmărea din spatele tejghelei cu o certitudine rece. « Așteptați o clipă », a spus. S-a dus în spatele prăvăliei. Ușa s-a deschis iarăși și s-a închis. Fetița mă pîndea strîngîndu-și pîinea pe rochița murdară.

« Cum te cheamă ? » am spus. Și-a luat ochii de pe mine, dar a rămas nemișcată. Nici nu părea să respire. Femeia s-a întors. Avea ceva ciudat în mînă. Îl ducea de parcă ar fi fost un șoarece mort.

« Ține » a spus. Fetița a privit-o. Ia-o, hai », a spus femeia, împun-gînd aerul cu ea spre fetiță. « N-arată prea grozav dar mi-nchipui că n-o să-ți pese de asta cînd o mînci. Haide, ia-o, n-o să-mi pierd timpul cu tine toată ziua. » Copilul a luat-o fără s-o slăbească din ochi. Femeia și-a șters mîinile pe șort. « Trebuie să văd ce-i cu clopoțelul », a spus. S-a dus la ușă și a zmucit-o. Clopoțelul a sunat o singură dată, slab, limpede, invizibil. Noi ne-am îndreptat spre ușă și spre spatele atent al femeii.

« Mulțumim pentru prăjitură », i-am spus.

« Străinii ăștia », a spus ea privind concentrată în sus spre întu-nericul de unde sunase clopoțelul. « Ascultă-mă pe mine și ține-te cît mai departe de ei, tinere. »

« Da doamnă », am spus. « Hai, surioară ». Am ieșit. « Vă mulțu-mesc, doamnă. »

A împins ușa, pe urmă a zmucit-o iar deschisă, făcînd clopoțelul să-și scoată sunetul lui unic, tainic. « Străinii ăștia », a spus, privind în sus spre clopoțel.

Noi ne-am dus. « Ei », am spus. « ce-ai spune de-o înghețată? » Își mîncă prăjitura stafidită. « Îți place înghețata? » Mi-a aruncat o privire neagră, tăcută, mestecînd înainte. « Haide. »

Am ajuns la cofetărie și am comandat înghețată. N-a vrut să lase pîinea din brațe. « De ce n-o lași pe masă, să poți să-ți mînci înghe-țata? » am spus și am încercat să i-o iau din brațe. Dar a strîns-o la piept, mestecîndu-și înghețata ca și cum ar fi fost o caramelă moale. Prăji-tura din care mușcase era pe masă. Și-a mîncat înghețata fără să se întrerupă o clipă, apoi s-a apucat iar de prăjitură, privind vitrina cu dulciuri. Mi-am terminat-o și eu pe a mea și am plecat din cofetărie.

« Unde stai? » am spus.

O caretă, era cea cu calul. Numai că doctorul Peabody e gras. O sută cincizeci de kilograme. Trebuie să te agăți bine cînd mergi cu el în trăsură. Copii. E mai ușor să mergi pe jos decît să te agăți așa. Ai fost la doctor ai fost Caddy.

N-am nevoie să mă duc nu pot să întreb acumă după aceea are să fie totul în regulă nu mai contează atunci

Pentru că femeile atît de delicate atît de tainice spunea Tata. Un echilibru delicat de murdărie periodică cumpănit de la o lună plină și pînă la următoarea. Luna spunea el plină și aurie cum e luna plină în perioada recoltei coapsele pulpele ei. Afară afară din ele întotdeauna decît dacă. Galbene. Ca tăpile picioarelor cînd ai mers mult. Și pe urmă cînd știi că un bărbat că toate aceste tainice și imperioase ascunse, Că toate acestea înăuntrul lor dau formă unei suavități exterioare așteptînd doar o atingere ca să. Putrefacție lichidă ca niște resturi năclăite plutind ca un cauciuc decolorat umplut flasc și cu mirosul de caprifoi amestecat peste tot.

« Nu trebuie să duci pîinea acasă? »

Mă privea. Mesteca liniștită, fără să se întrerupă; la intervale regulate o contracție ușoară îi aluneca pe gît în jos. Mi-am desfăcut pachetul și i-am dat o brișă. « La revedere », am spus.

Am mers mai departe. Pe urmă m-am uitat înapoi. Venea după mine. « Pe aici stai? » N-a spus nimic. Mergea alături de mine, îmi ajungea pînă la cot, mîncînd. Am mers amîndoi mai departe. Era liniște, aproape nimeni pe stradă mirosul de caprifoi amestecat peste tot *Ar fi trebuit să-mi fi spus ea nu să mă lase să stau acolo pe scară auzind cum se trîntește în amurg ușa ei auzindu-l pe Benjy cum plîngea încă la masa de seară avea să trebuiască să coboare atunci cu mirosul caprifoiului amestecat peste tot* Am ajuns la colț.

« Ei, eu o iau pe aici », i-am spus. « La revedere ». S-a oprit și ea. Și-a înghițit ultima bucătică de prăjitură și s-a apucat de brișă, privindu-mă în timp ce mușca din ea. « La revedere », am spus. Am pornit în jos pe stradă dar ajunsesem la primul colț cînd m-am oprit iar.

« Pe unde stai? » am spus. « În partea asta? » Am arătat în josul străzii. Mă privea fără să clipească. « Pe acolo stai? Pariez că stai pe lîngă gară, unde sînt trenurile. Nu-i așa? » Se uita la mine, senină și tainică, mestecînd înainte. Strada era pustie și într-o parte și în cealaltă, cu pajiștile liniștite și casele curățele printre copaci, însă pustie, decît acolo în fund. Ne-am întors și am pornit-o înapoi. Doi bărbați așezați pe scaune în fața unei prăvălii.

« N-o cunoașteți cumva pe fetița asta? » Se ține după mine și nu pot să aflu de la ea pe unde stă. »

Și-au mutat privirile de pe mine pe ea.

« Trebuie să fie vreuna din familiile astea noi de italieni », a spus unul din ei. Era îmbrăcat într-o redingotă uzată. « Am mai văzut-o.

Cum te cheamă, fetițo? » S-a uitat la ei o vreme, întunecată, însă fălcile nu i se opreau nici o clipă din mestecat. A înghițit fără să se oprească din mestecat.

« Poate nu știe englezește », a spus celălalt.

« Au trimis-o după piine », am spus. « Trebuie să știe totuși să lege două vorbe? »

« Cum îl cheamă pe tatăl tău? » a spus primul. « Pete? Joe? Poate-l cheamă John, nu? » Ea a mai mușcat o dată din brișă.

« Ce să fac eu cu ea? » « Se ține după mine. Și eu trebuie să mă întorc la Boston. »

« Sînteți de la colegiu? »

« Da, domnule. Și trebuie să mă întorc. »

« Ați putea să vă duceți mai în susul străzii și să i-o dați în grijă lui Anse. Trebuie să fie unde se închiriază trăsurile. Polițaiul. »

« Cred c-așa am să fac », am spus. « Pînă la urmă mă descurc eu cu ea într-un fel. Vă mulțumesc foarte mult. Haide, fetițo. »

Am luat-o în susul străzii, pe partea unde era umbră, unde umbra neregulată a fațadelor se întindea încet de-a lungul străzii. Am ajuns la stația de trăsurile de închiriat. Polițaiul nu era acolo. Un bărbat așezat pe un scaun rezemat doar în două picioare în ușa largă, unde bătea o briză întunecoasă răcoroasă cu miros de amoniac printre șirurile de boxe ale trăsurilor, m-a sfătuit să întreb la poștă. Nici el n-o cunoștea.

« Pe străinii ăștia eu nu pot să-i deosebesc unul de altul. Duceți-vă dincolo de calea ferată unde stau ăștia, poate o cunosc ei. »

Ne-am dus la poștă. Era înapoi, în josul străzii. Bărbatul în redingotă își desfăcea un ziar.

« Anse tocmai a plecat cu mașina », a spus. « Mai bine duceți-vă dincolo de gară, pe lîngă casele alea de pe chei. Acolo sigur c-o știe cineva. »

« Așa o să trebuiască să fac », am spus. « Hai ». Ea și-a împins ultima bucătică de brișă în gură și a înghițit-o. « Mai vrei una? » am spus. M-a privit mestecînd, avea ochii negri, prietenoși, fără să clipească. Am scos celelalte brișe, i-am dat ei una și am mușcat și eu din cealaltă. Am întrebat pe cineva unde-i gara și mi-a arătat. « Hai, surioară. »

Am ajuns la gară și am traversat calea ferată spre râu. Era acolo și un pod peste râu și o stradă cu case de lemn înghesuite una-ntr-alta pe lîngă apă și parcă dîndu-se înapoi înspre râu. O stradă sărăcăcioasă, dar cu un aer eterogen și viu în același timp. În mijlocul unui loc viran împrejmuit cu un gard cu scînduri boante și cu goluri între ele era o

trăsurică veche hodorigită și o casă coșcovită unde, la o fereastră de sus atârna un vestmînt roz aprins.

« Cam așa e casa ta? » am spus. Mă privea pe deasupra brișei. « la ascultă? » am spus arătînd cu mîna. Mesteca fără să-mi răspundă, dar mi s-a părut că discern ceva afirmativ, o consimțire chiar dacă nu prea entuziasă, în aerul ei. « Asta? » am spus. « Vino cu mine atunci. » Am intrat pe poarta dărăpănată. Am privit-o peste umăr. « Aici? » am spus. « Seamănă cu casa ta? »

A dat din cap grăbită, privindu-mă, mușcînd din semiluna jilavă a pînii. Am mers înainte. O alee cu dale sparte, multe din ele lipsă, și printre care se ițeau fire de iarbă tînără, aspră, ducea pînă la peronul ruinat din fața intrării. În toată casa nu se vedea nici o mișcare, doar vestmîntul cel roz atîrnînd de la fereastră în aerul nemișcat. Era un șnur de sonerie cu mîner de porțelan, agățat la capătul a vreo doi metri de fir, pînă cînd am renunțat să mai trag de el și am bătut. Fetița își băgase acuma o bucată de coajă de pîne, dintr-o parte în gura care îi mesteca înainte.

O femeie a deschis ușa. Mi-a aruncat o privire, apoi a spus ceva repede pe italienește fetei, cu inflexiuni suitoare în glas, apoi o pauză interogativă. I-a vorbit iarăși, și fetița o privea doar pe deasupra cojii de pîne, împingîndu-și-o în gură cu mîna ei murdară.

« Zice că locuiește aici », am spus. « Am întîlnit-o jos, în oraș. E pîinea dumneavoastră? »

« Eu nu englezește », a spus femeia. I-a spus iarăși ceva fetei. Fetița se uita la ea.

« Nu stă aici? » am spus. Am arătat cu mîna spre fată, apoi spre ea, apoi spre ușă. Femeia a dat din cap. A spus ceva repede. A venit pînă la capătul verandei și a arătat în josul străzii, vorbind mereu în vremea asta.

Am dat și eu din cap, energic. « Veniți să-mi arătați? » am spus. Am luat-o de braț, arătîndu-i cu mîna spre drum. Vorbea grăbită, arătînd și ea. « Vino să-mi arăți », am spus, încercînd s-o trag în jos pe trepte.

« Si, si », a spus, trăgîndu-se înapoi, arătîndu-mi mereu spre ce-o fi vrut să-mi arate. Am mai dat și eu din cap.

« Mulțumesc, mulțumesc, mulțumesc. » Am coborît pe trepte și m-am îndreptat spre poartă, fără să alerg, dar mergînd foarte repede. Am ajuns la poartă și m-am oprit și am privit-o un timp. Își terminase bucata de coaje, și mă fixa cu privirea ei negricioasă, prietenoasă. Femeia se oprise pe peronul de la intrare și ne pîndea.

« Haide, atunci », am spus. « Mai devreme sau mai tîrziu ne descurcăm noi. »

Mergea lângă mine, îmi venea exact pînă la cot. Am mers mai departe. Casele păreau toate pustii. Nu se vedea nici țipenie. Aerul acela de încordare, da și cum și-ar ține respirația, pe care-l au casele părăsite. Dar nu se putea să fie toate părăsite. Toate odăile astea diferite, dacă numai ai fi putut să le dai la o parte pereții dintr-o singură mișcare. Doamnă, fetița dumneavoastră, vă rog. Nu, Doamnă, fetița dumneavoastră, pentru numele lui Dumnezeu. Mergea în același pas cu mine, îmi ajungea de abia pînă la cot, cu cozile ei, strîns împletite, lucioase, și pe urmă ultima casă a trecut pe lângă noi și drumul făcea o cotitură pierzîndu-se dincolo de un zid, ținîndu-se mai departe pe lângă rîu. Femeia ieșea tocmai pe poarta cea dărăpănată, cu un șal aruncat peste cap și pe care și-l ținea cu o mîină sub bărbie. Drumul cotea mai departe, pustiu. Am scos un ban și i l-am dat fetei. Douăzeci și cinci de cenți. « La revedere, surioară », am spus. Și am luat-o la fugă.

Alergam repede, fără să mai privesc îndărăt. Chiar înainte de cotitură m-am uitat peste umăr. Rămăsese în drum, mititică, strîngîndu-și pîinea peste rochița murdară, cu ochii ei negricioși, și nemișcați și care nu știau să clipească. Am fugit mai departe.

Din drum se făcea o ulicioară. Am luat-o pe ea și după o vreme n-am mai fugit, mergeam doar repede acum. Șerpuia printre zidurile din spate ale unor case — case netencuite, cu aceleași vestminte în culori vesele, tipătoare atîrnate pe sfoară, un hambar ruinat, înecîndu-se treptat printre pomii unei livezi, nealtoiți, sufocați de ierburi, roz, albi și murmurători în lumina soarelui și printre albine. Am privit înapoi. Intrarea pe ulicioară era pustie. Am început să merg și mai încet, și umbra mea venea după mine, tîrîndu-și capul prin ierburile care îmbrăcau gardurile.

Ulicioara se oprea într-un gard închis, se pierdea prin iarbă, pînă nu mai era decît o cărăruie abea croită în iarba proaspătă. Am sărit gardul, am dat într-o pădurice; am trecut prin ea și am ajuns la un alt zid și am mers pe lângă acesta, cu umbra venindu-mi acum în spate. Acasă ar fi fost caprifoi, aici erau viță de vie și plante agățătoare, urcînd în valuri, mai ales în amurg cînd ploua, cu mirosul de caprifoi amestecat peste tot ca și cum n-ar fi fost destul și așa, nu destul, nu de nesuportat. De ce l-ai lăsat atunci să te sărute sărute

Nu l-am lăsat l-am silit s-o facă simțînd cum urcă furia în mine Ce mai spui de asta? Amprenta roșcată a mîinii mele urcînd peste prin fața ei ca și cum ți-ai fi aprins o lumină sub palmă și ochii ei tot mai strălucitori

Nu pentru un sărut te-am palmuit. Brațele fetelor de cincisprezece ani spunea Tata înghiți ca și cum ai avea un os de pește în gît ce-i cu tine și

Caddy de partea cealaltă a mesei și care nu vroia să se uite la mine. E pentru că i-ai permis unui nenorocit de golan din oraș de asta te-am palmuit așa ai făcut da acuma ai să spui că nu mai poți. Mîna mea ridicîndu-i-se de pe față. Ce mai spui de asta să-i zgîrîi fața cu fire de iarbă împletite intrîndu-i în carne zgîrîndu-i scrijelindu-i fața. Spune că nu poți hai spune

Oricum eu nu m-am sărutat cu o putoare ca Nathalie. Zidul intra în umbră, și apoi și umbra mea. O păcălisem iar. Uitaseam de rîul care șerpuia mai departe pe lîngă drum. M-am cățărat pe zid. Și pe urmă eu care mă privea cum sar, strîngîndu-și pîinea peste rochiță.

Am rămas în iarbă și ne-am privit unul pe altul un timp.

« De ce nu mi-ai spus că stai prin partea asta? » Pîinea îi aluneca treptat din hîrtie; ar fi avut nevoie de un alt pachet. « Bine, hai atunci să-mi arăți casa. » nu pe o putoare ca Nathalie. Ploua auzeam ploaia pe acoperiș, suspinînd prin pustietatea înaltă dulceagă a grajdului.

Aici? și atingînd-o

Nu acolo

Acolo? nu ploua tare dar nu auzeam nimic decît acoperișul ca și cum ar fi fost sîngele meu sau sîngele ei

M-a împins în jos pe scară și a fugit afară și m-a lăsat singur Caddy a făcut asta

Aici te-a durut cînd Caddy a alergat afară aici era

Oh Mergea alături de mine îmi ajungea pînă la cot, creștetul ei cu părul lucios, pîinea alunecîndu-i din jurnal.

« Dacă n-ajungi acasă repede n-are să-ți mai rămînă nimic din pîinea asta. Și atunci ce-are să spună mămica? » Pe cît că pot să te ridic în brațe

Nu poți sînt prea grea

Caddy a fugit s-a dus în casă nu poți să vezi grajdul din casa ei încercat vreodată să vezi grajdul din

A fost vina ei m-a împins a fugit

Pot să te ridic în brațe uite că pot

o sîngele ei sau sîngele meu O Mergeam prin praful rar, picioarele nu ne făceau nici un zgomot ca un cauciuc prin praful rărit unde creioanele soarelui se aplecau prelungi printre pomi. Și auzeam apa iarăși curgînd grăbită și pașnică în umbra tainică.

« Dar departe mai stai. Ești o fetiță mare poți să mergi în oraș atît de departe de casă. » E ca și cum ai dansa așezat ai dansat vreodată așezat? Auzeam ploaia, un șoarece în pod, grajdul pustiu gol fără cai. Cum îl ții cînd dansați îl ții așa

O Doamne

Eu așa le țineam ai crezut poate că n-am destulă putere nu

O Doamne O Doamne

*Eu așa le țineam ca să vreau să spun ai auzit ce-am spus am spus
o doamne o doamne*

Drumul mergea mai departe, tăcut, pustiu, soarele tot mai înclinat. Codițele ei micuțe țepene erau legate în vîrf cu bucăți de cîrpă stacojie. Un colț de hîrtie de ziar flutura încet în vînt în mersul ei și un capăt al pîinii se vedea în afara ziarului. M-am oprit.

« Uite ce. Aici stai, pe drumul ăsta? N-am mai trecut pe lîngă nici o casă de aproape o milă. »

Mă privea, negricioasă, tainică, prietenoasă.

Unde stai tu fetițo? Nu stai undeva înapoi, în oraș? »

Undeva în pădure, dincolo de razele oblice sfîșiate și rărite ale soarelui, se auzea o pasăre.

« Tăticul tău trebuie să fie îngrijorat. N-ai să capeți bătaie că nu te-ai întors acasă cu pîinea? »

Păsărica a fluierat iar, nevăzută, un sunet lipsit de înțeles și adînc, fără vreo inflexiune, întrerupt dintr-o dată de parc-ar fi fost tăiat cu un cuțit, și iarăși, și senzația apei, grăbită și liniștită curgînd peste niște locuri tainice, simțită doar, nu auzită nu văzută.

« Ce dracu, fetițo. » Cam jumătate din hîrtia de jurnal îi atîrna acum moale. « N-are nici un rost s-o ții în hîrtia asta. » Am smuls-o din jurul pîinii și-am aruncat-o pe jos, la marginea drumului. « Hai cu mine. Să ne întoarcem în oraș. O să mergem pe lîngă rîu. »

Am ieșit din drum. Prin mușchi creșteau niște flori mici decolorate și senzația apei, mută, invizibilă. *Nu așa le țineam ca să vreau să spun așa* Ea se opri în ușa privindu-mă cu mîinile în șolduri

Tu m-ai împins a fost vina ta și pe mine m-a durut

Dansam așezați Caddy pariez că nici nu știe să danseze stînd

Termină termină o dată cu asta

Dar te scuturam doar pe rochie

la-ți mîinile astea murdare de pe mine a fost vina ta tu m-ai împins nici nu vreau să te mai văd

Nu-mi pasă ea ne privea n-ai decît să fii supărată a plecat Începeau să se audă țipetele, plescăiturile; am văzut un trup cafeniu scînteind ud în soare o clipă

N-ai decît să fii supărată. Mi se udase cămașa, și părul. Pe tot acoperișul auzeam acum acoperișul tare de tot o vedeam pe Nathalie mergînd prin grădină prin ploaie. Udă-te sper c-ai să faci o pneumonie du-te acasă vaca dracului. Am sărit cît am putut mai violent în troaca porcilor și noroiul m-a cuprins gălbui pînă la mijloc duhnind m-am zbatut tot mai adînc pînă cînd am căzut și m-am rostogolit înăuntru « Îi auzi cum înoată, fetițo? Și eu aș vrea să înot. » Dac-aș avea timp. Cînd o să am timp.

Îmi auzeam ceasul noroiul era mai cald decât ploaia putea grozav. Ea era cu spatele spre mine am ocolit-o i-am ieșit în față. Știi ce-am făcut? S-a întors cu spatele am ocolit-o să ies iar în fața ploaia strecurându-se în noroi udându-i corsajul prin rochie duhnea oribil. O strîngeam în brațe asta făceam. Mi-a întors spatele am ocolit-o să-i ies în față O strîngeam în brațe îți spun.

Ce-mi pasă mie ce-i făceai

Nu-mi pasă nu-ți am să te fac eu să-ți pese al dracului. Ea m-a lovit peste mîini am aruncat cu noroi în ea cu mîna cealaltă nici nu simțeam loviturile umede ale mîinii ei mi-am șters noroiul de pe pantaloni și l-am azvîrlit peste trupul ei încordat zbătîndu-se auzind cum degetele ei îmi zgîrîie fața dar nici nu simțeam chiar cînd am început să simt ploaia dulceagă pe buze

Ei ne-au văzut din apă, de unde nu li se zărea decât capetele și umerii. Au țipat și unul dintre ei s-a ridicat pe vine și a început să țopăie printre ei. Parcă erau niște castori, cu apa șiroindu-le pe bărbie și țipînd.

« la fata de-aici? Ce vii cu o fată aici? Plecați. »

« Dar ce să fac cu ea? Vrem numai să ne uităm la voi cum înotați. »

S-au chircit în apă. Și-au strîns capetele laolaltă, pîndindu-ne, pe urmă s-au răzlețit și s-au năpustit spre noi, aruncînd apa cu mîinile. Ne-am îndepărtat repede.

« Stați nițel băieți. Nu vă face nimic. »

« Pleacă de-aici, Harvard ! » Țista era cel al doilea dintre ei, cel cu calul, și căruța dincolo de pod. « Da-ți cu apă în ei, fraților ! »

« Să urcăm pe mal și să-i aruncăm pe ei în apă », a spus altul. « Mie nu mi-e frică de fete. »

« Da-ți cu apă-n ei Da-ți cu apă-n ei ! » S-au aruncat spre noi spulberînd apa în toate părțile. Ne-am tras înapoi. « Plecați de-aici ! » zbieau. « Plecați de-aici ! »

Am plecat. Se strînseseră cu toții chiar sub mal, și capetele ude, lucioase, li se arătau în șir pe suprafața lucie a apei. Noi ne-am dus. « Aici nu-i de noi. » Soarele își trimitea razele tot mai oblice prin mușchi, ici și colo, aproape de-a lungul pămîntului. « Săraca de tine, tu nu ești decât o fetiță, » Prin mușchi creșteau niște floricele, mai mici decât văzusem vreodată pînă atunci. « Ești fetiță. Săraca de tine. » O căruie se încovoia prin iarbă urmînd firul apei. Pe urmă apa s-a liniștit iarăși, întunecată, tăcută, grăbită. « Doar o fetiță. Sărăcuța de tine. » Zăceam amîndoi în iarbă udă gîfîind ploaia ca niște alice reci în spinarea mea Acuma îți pasă îți pasă acuma

Dumnezeule uite-n ce hal sîntem scoală-te. Unde ploaia îmi atîngea fruntea începuse dă mă doară mîna mi s-a făcut roșie m-am șters sîngeriu în ploaie. Te doare.

Sigur tu ce crezi

Cît p-aci să-ți scot ochii cu ghiarele Dumnezeule uite ce urît mirosim hai să-ncercăm să ne spălăm la cotul pîrîului « Am ajuns iar în oraș, mititico. Acuma trebuie să te duci acasă. Eu mă duc la școală. Uite ce târziu s-a făcut. Te duci acasă, nu? » Dar ea mă privea doar, cu privirea ei întunecată, tainică, prietenoasă, strîngîndu-și la piept pîinea acuma pe jumătate dezgolită din pachet. « S-a udat. Am crezut că ne-am ferit la timp. » Mi-am scos batista și am încercat să șterg pîinea, dar a început să-i cadă coaja, așa c-am renunțat. « S-o lăsăm să se usuce singură. Ține-o așa. » A ținut-o așa. Acuma arăta ca și cum ar fi mușcat șoarecii din ea și apa urcînd urcînd peste spinarea încovoiată noroiul cojindu-se și urît mirositor urcînd la suprafață pătînd suprafața bolborositoare a apei ca gră-simea la foc. Ți-am spus c-am să te fac să

Ce-mi pasă mie de ce faci tu

Pe urmă i-am auzit fugind și ne-am oprit înapoi și l-am văzut venind fugind pe cărare, umbrele orizontale zvîcnindu-i peste picioare.

« Ce se mai grăbește. Să . . . » pe urmă am mai văzut unul, unul mai bătrîn alergînd greoi, strîngînd în mînă un băț, și un băiat gol pînă la brîu și care alerga ținîndu-și pantalonii cu o mînă.

« Uite-l pe Julio », a spus fetița și atunci i-am văzut fața lui de italian și ochii cînd a sărit pe mine. Ne-am rostogolit la pămînt. Își zvîcnea mîinile spre fața mea, și spunea ceva, și încerca să mă muște, cred, și pe urmă l-au ridicat de pe jos și l-au ținut gîfîind și zbătîndu-se și urlînd și-l țineau de mînă și el încerca să dea cu picioarele în mine pînă cînd l-au tîrît înapoi. Fetița urla, strîngîndu-și pîinea cu amîndouă mîinile. Băiatul pe jumătate gol se zbătea și topăia în sus și în jos, ținîndu-și pantalonii cu o mînă și cineva m-a ridicat de pe jos la vreme ca să văd încă unul gol pușcă trecînd în goană pe unde cărarea făcea acel cot liniștit, și schimbîndu-și din plină fugă direcția, și sărind în tufiș, cu hainele, țepene ca niște scînduri, în spinare. Julio se zbătea încă. Cel care mă ridicase în picioare a spus « Ei, așa. Am pus mîna pe tine. » Era în vestă, fără haină. Pe vestă avea o insignă metalică. În mîna cealaltă strîngea un băț noduros, lustruit.

« Dumneata ești Anse, nu? » am spus. « Te-am căutat. Ce s-a întîmplat? »

« Te avertizez că orice-ai spune poate fi folosit împotriva dumatăle », a spus « Te afli în stare de arest. »

« Îl omor », a spus Julio. Se zbătea. Îl țineau doi oameni. Fetița urla fără să se întrerupă, strîngînd pîinea la piept. « Ai răpit-o pe soră-mea », a spus Julio. « Înfășcați-l, domnilor. »

« Am răpit-o pe soră-sa? » am spus « Păi cum așa, eu am . . . »

« Tacî din gură, » a spus Anse. « Ai să te explici în fața judecătorului. »

« Răpit-o pe soră-sa? » am spus. Julio s-a smuls din brațele lor și a sărit iar pe mine, dar polițaiul l-a prins din zbor și s-au bătut între ei pînă cînd ceilalți doi i-au imobilizat iarăși mîinile. Anse i-a dat drumul gîfîind.

« Măi veneticule », a spus. « Mai că te-aș umfla și pe tine, pentru atac și molestare. » S-a întors iar spre mine. « Vii de bună voie sau trebuie să-ți pun cătușele? »

« Vin de bună voie », am spus. « Fac orice, numai să dau peste cineva care . . . să fac ceva cu . . . Răpit-o pe soră-sa », am spus. « Răpit-o pe . . . »

« Te-am avertizat », a spus Anse. « Te acuză de răpire cu premeditare. Hei, făceți-o să tacă pe fetița asta. »

« A », am spus. Pe urmă am început să rîd. Alți doi băieți cu capetele ude și cu ochii rotunzi au ieșit din tufișuri, încheindu-și cămășile care se și udaseră pe umeri și brațe, și eu încercam să mă opresc din rîs dar nu reușeam.

« Fii atent, Anse. Țsta sigur e nebun. »

« M-mă opresc i-imediat », am spus. « Nu-numaidecît. Adineaori, era ha ha ha », am spus și rîdeam. « Lăsați-mă să stau jos nițel. » M-am așezat și ei se uitau la mine, și fetița, cu fața mînjită și pîinea mușcată în brațe, și apa, grăbită și pașnică, dincolo, sub nivelul cărării. După un timp rîsul mi s-a stins. Însă din gîtlej îmi mai venea greu să mă opresc, așa cum îți mai vine să icnești chiar și după ce ți s-a golit stomacul de tot.

« Haide, haide », a spus Anse. « Vino-ți în fire. »

« Da », am spus, și-mi contractam gîtul. Vedeam un alt fluture galben ca una din petalele luminii de soare scăpată deodată. După un timp n-a mai fost nevoie să-mi strîng gîtul atît de tare. M-am ridicat în picioare. « Sînt gata. Pe unde mergem? »

Am luat-o pe cărare, cu cei doi care-l supravegheau pe Julio și fetița și băieții undeva în spatele nostru. Cărarea mergea de-a lungul rîului pînă la pod. Am trecut dincolo și am traversat calea ferată, și oamenii ieșeau în ușile caselor să se uite la noi și mereu alți băieți ieșind ca din pămînt pînă cînd, atunci cînd am ajuns în strada mare formam o adevărată procesiune. În fața cofetăriei era un automobil, mare, dar nu l-am recunoscut decît cînd Doamna Bland a spus,

« Ia te uită, Quentin ! Quentin Compson ! » Pe urmă l-am văzut pe Gerald, și pe Spoadă pe bancheta din spate, cu ceafa sprijinită de spătar. Și Shreve. Pe cele două fete nu le cunoașteam.

« Quentin Compson ! » a spus doamna Bland.

« Bună seara », am spus scoțându-mi pălăria. « Mă aflu în stare de arest. Îmi pare rău că n-am apucat să citesc biletul dumneavoastră. V-a spus Shreve? »

« În stare de arest? » a spus Shreve. « Iertați-mă », a spus. S-a ridicat de la locul lui, a trecut peste picioarele lor și a ieșit din mașină. Era îmbrăcat în niște pantaloni de-ai mei de flanelă, îi veneau ca o mănășă. Nici nu-mi dădusem seama că-l uitasem. Nu-mi dădusem seama nici câte bărbii avea doamna Bland. Fata cea mai drăguță era, bine înțeles, în față, alături de Gerald. Mă priveau amîndouă, prin voalete, cu un fel de oroare delicată. « Cine-i arestat? » a spus Shreve. « Ce înseamnă asta, domnule? »

« Gerald », a spus doamna Bland. « Spune-le ăstora să plece de aici. Tu urcă-te în mașină, Quentin. »

Gerald a coborît. Spoadă nu se mișcase de la locul lui.

« Ce s-a întîmplat, domnule căpitan? » a spus el. « A furat ceva din vreun coteț? »

« Vă atrag atenția », a spus Anse. « Îl cunoașteți pe arestat? »

« Dacă-l cunosc », a spus Shreve. « Ascultă aici . . . »

« Atunci veniți și dumneavoastră pînă la judecător. Vă opuneți bunului mers al justiției. Haide cu mine ». M-a luat de braț.

« Ei, bună seara », am spus. « Îmi pare bine că ne-am întîlnit. Regret că nu pot să mai stau cu dumneavoastră. »

« Gerald », a spus doamna Bland.

« Un moment, domnule sergent », a spus Gerald.

« Vă atrag atenția că-l împiedicați pe un ofițer al legii să-și facă datoria », a spus Anse. « Dacă aveți ceva de spus, puteți veni la judecător și acolo o să luați cunoștință de crima arestatului. » Am mers mai departe. O adevărată procesiune acuma, Anse și cu mine în frunte. Îi auzeam povestindu-le despre ce era vorba, și Spoadă punînd întrebări și apoi Julio care spunea ceva violent pe italienește și m-am uitat peste umăr și am văzut-o pe fetiță stînd pe marginea trotuarului și uitîndu-se după mine cu privirea ei prietenoasă, insesizabilă.

« Tu du-te acasă », a strigat Julio la ea. « Te bat de te omor. »

Am mers în jos pe stradă și apoi am intrat pe o mică pajiște, unde, mai retrasă din stradă, se afla o clădire de cărămidă cu un singur etaj tencuit în alb. Ne-am dus pe alee pînă la ușă, și acolo Anse i-a oprit pe toți în afară de noi, și le-a spus că trebuie să aștepte afară. Am intrat într-o cameră goală care mirosea a tutun stătut. În mijlocul unei lăzi de lemn umplute cu nisip era o sobă de tablă și pe perete o hartă ștersă de vreme și planul unui oraș. În spatele unei mese cu lemnul

crestat și încărcată de hîrtii un bărbat cu o creastă înfioată cenușie ca oțelul ne privea pe deasupra unor ochelari cu rama de oțel.

« L-ați prins, da, Anse? » a spus.

« L-am prins, domnule judecător. »

A deschis un registru uriaș, prăfuit, l-a tras înspre el și a muiat un toc murdar într-o călmară plină cu ceva care semăna a praf de cărbune.

« Un moment, vă rog, domnule, » a spus Shreve.

« Numele arestatului », a spus judecătorul. l l-am spus. L-a scris în registru fără să se grăbească, cu penița scîrțîindu-i cu o meticulozitate chinuitoare.

« Un moment, domnule » a spus Shreve. Noi îl cunoaștem Am . . . »

« Liniște în sala de ședințe », a spus Anse.

« Taci nițel din gură, băiete, » a spus Spoad. « Lasă-l să facă cum știe el. Tot n-ai să-l convingi. »

« Vîrsta », a spus judecătorul. l-am spus. A transcris și asta, și în timp ce scria își mișca buzele. « Ocupația ». l-am spus. « Student la Harvard, așa? » a spus. M-a privit, încovoiindu-și gîtul puțin ca să vadă pe deasupra ochelarilor. Avea ochii limpezi și reci, ca ai unui țap. « Ce-i cu dumneata, să vii aici să răpești copiii? »

« Asta-i nebunie curată, domnule judecător », a spus Shreve. « Cine spune că băiatul ăsta a răpit vreun . . . »

Julio s-a zbătut violent. « Nebunie? » a spus. « Ce nu l-am prins eu? Nu l-am văzut eu cu ochii mei . . . »

« Minți », a spus Shreve. « N-ai văzut . . . »

« Liniște, liniște », a spus Anse, ridicîndu-și glasul.

« Tăceți din gură acolo », a spus judecătorul. « Dacă nu stau liniștiți, evacuiază-i din sală, Anse. » Au tăcut. Judecătorul l-a privit pe Shreve, pe urmă pe Spoad, pe urmă pe Gerald. « Îl cunoașteți pe tînărul acesta? » i-a spus lui Spoad.

« Da, domnule judecător », a spus Spoad. « E un băiat care a venit din provincie ca să învețe aici la Universitate. N-a vrut să facă nici un rău. Cred că sergentul a greșit în constatările lui. Tatăl său este un pastor congregaționalist. »

« Hm », a spus judecătorul. « Ce făceai exact? » l-am spus, el privindu-mă în vremea asta cu ochii lui reci, palizi. « Ce spui, Anse? »

« Se prea poate », a spus Anse. « Străinii ăștia blestemați. »

« Eu sînt american », a spus Julio. « Am acte în regulă. »

« Unde-i fata? »

« A trimis-o el acasă », a spus Anse.

« Părea speriată sau ceva? »

« Nu pînă în momentul cînd Julio ăsta a sărit pe arestat. Mergeau pe cărare pe lîngă rîu, spre oraș. Niște băieți care făceau baie ne-au spus pe unde s-o luăm ca să-i ajungem. »

« E o greșeală, domnule judecător », a spus Spoadă. « Copiii și cîinii au o adevărată slăbiciune față de el, din totdeauna. Nu depinde de el. »

« Hm », a spus judecătorul. Un timp a privit pe fereastră. Noi ne uitam la el. Îl auzeam pe Julio scărpinîndu-se. Judecătorul s-a întors spre noi.

« Ești convins că fata n-a pățit nimic, dumneata de acolo? »

« N-a pățit », a spus Julio posomorît.

« Ai plecat de la lucru să mergi s-o cauți? »

« Sigur că da. Am fugit. Am fugit ca toți dracii. Uită-te ici, uită-te colo, pe urmă mi-a spus un tip că l-a văzut cum îi dădea să mănînce. Și că s-a dus cu el. »

« Hm », a spus judecătorul. « Ei băiete, după părerea mea îi datorezi ceva lui Julio pentru că l-ai făcut să plece de la lucru. »

« Da, domnule », am spus. « Cît? »

« Cred că un dolar e tocmai bine. »

I-am dat lui Julio un dolar.

« Ei bun, » a spus Spoadă. « Dacă asta-i tot... Presupun că-i dați drumul, nu, domnule judecător? »

Judecătorul nici nu s-a uitat la el. « Cît ai fugit după ei, Anse? »

« Două mile, pe puțin. Au trecut vreo două ore pînă să-i găsim. »

« Hm », a spus judecătorul. S-a gîndit un timp. Noi îl priveam, îi vedeam creasta înfioată, ochelarii lăsați în jos pe nas. Pătratul gălbui al ferestrei aluneca încet pe podea, a atins peretele, urca pe perete. Puncte mici de praf tremurau în lumină. « Șase dolari. »

« Șase dolari? » a spus Shreve. « Asta ce mai e? »

« Șase dolari », a spus judecătorul. L-a privit pe Shreve un moment, pe urmă și-a întors ochii spre mine.

« Stai nițel », a spus Shreve.

« Taci din gură », a spus Spoadă. « Dă-i banii și hai să-l scoatem de-aici. Ne așteaptă doamnele. Ai șase dolari? »

« Da », am spus. I-am dat șase dolari.

« Cazul s-a închis », a spus el.

« Să-ți dea o chitanță », a spus Shreve. Ia o chitanță pentru banii ăștia. »

Judecătorul l-a privit blînd pe Shreve. « Cazul s-a închis », a spus, fără să-și ridice glasul.

« Să mă ia dracul... » a spus Shreve.

« Haide », a spus Spoadă, apucându-l de braț. « Bună seara, domnule judecător. Vă mulțumim mult. » Pe când ieșeam, glasul lui Julio s-a auzit iar, violent, apoi a încetat. Spoadă m-a privit, cu o expresie ironică în ochii lui căprui, cam reci. « De băiete, cred că de-acum încolo ai să-ți vînezi fetele în Boston. »

« Idiotule », a spus Shreve. « Ce dracu te-a găsit, să dai buzna tocmai aici, să te-ncaieri cu blestemații ăștia de macaronari? »

« Haide », a spus Spoadă. « Cred că și-au pierdut răbdarea. »

Doamna Bland le făcea conversație. Erau domnișoara Holmes și domnișoara Daingerfield și și-au mutat atenția de la ea spre mine, privindu-mă cu acea silă delicată și plină de curiozitate, cu voaletele ridicate peste năsururi, și ochii lunecători și tainici în spatele voaletelor.

« Quentin Compson », a spus doamna Bland. « Ce-ar spune mama dumitale dacă te-ar vedea? E firesc ca un băiat tînăr să intre în tot felul de încurcături, dar de aici și pînă să te aresteze un polițai de țară. Ce spun c-ar fi făcut, Gerald? »

« Nimic », a spus Gerald.

« Prostii. Ce-a fost toată chestia asta, Spoadă? »

« A încercat s-o răpească pe fetița aia murdară, dar noroc că l-au prins la vreme », a spus Spoadă.

« Prostii », a spus doamna Bland, însă vocea i-a cam pierit și m-a privit fix o clipă, și fetele și-au tras respirația cu un fel de icnet palid, înspăimîntat. « Ce idioție », a spus doamna Bland. « Ce le mai trece prin cap nenorociților ăștora de yankei. Urcă-te, Quentin. »

Shreve și cu mine ne-am așezat pe două scăunele pliante. Gerald a învîrtit manivela motorului și am pornit.

« Acuma. Quentin, spune-mi și mie ce-i cu toată aiureala asta? » a spus doamna Bland. Le-am spus Shreve chircit în vremea asta, furios, pe scăunelul lui și Spoadă rezemat iar cu ceafa de speteaza banchetei, alături de domnișoara Daingerfield.

« Și bancul e că toată vremea asta Quentin ne-a dus pe toți », a spus Spoadă. « Toată vremea am crezut că-i un tînăr model în care-ai fi putut avea oricînd încredere să-ți dai fiica pe mîna lui, pînă cînd l-a prins poliția asupra faptului. »

« Tu taci din gură, Spoadă », a spus doamna Bland. Am mers în josul străzii, am traversat podul, și am trecut pe lîngă casa unde era vestmîntul roz atîrnat la fereastră. « Vezi ce-ai pățit dacă nu mi-ai citit biletul? De ce nu te-ai întors să-l iei? Domnul Mackenzie zice că ți-a spus de el. »

« Da, doamnă. Am vrut tot timpul să-l iau, dar n-am mai apucat să mă întorc în camera mea. »

« Ne-ai făcut să stăm acolo să te așteptăm nu știu cât, dacă n-ar fi fost domnul Mackenzie. Când ne-a spus că nu te-ai mai întors, am rămas cu un loc liber, așa că l-am invitat pe dumnealui. Ne pare foarte bine în orice caz c-ați putut veni, domnule Mackenzie. » Shreve n-a spus nimic. Ședea cu brațele încrucișate, privind rău drept în fața lui, pe lângă șapca lui Gerald. Era o șapcă specială pentru șofat în Anglia. Așa ne spusese doamna Bland. Am trecut pe lângă casa aceea, apoi pe lângă alte trei, și pe lângă o altă curte unde fetița era în fața porții. Nu mai avea pîinea în brațe și fața îi arăta ca și cum i-ar fi fost mînjită cu praf de cărbune. l-am făcut semn cu mîna, dar nu mi-a răspuns, doar capul i s-a întors încet în timp ce trecea mașina, urmărindu-ne cu privirea ei care nu știa să clipească. Pe urmă am mers de-a lungul zidului, și umbrele noastre alunecau de-a lungul zidului, și după o vreme am trecut pe lângă o bucată de ziar aruncată la marginea drumului și am început iarăși să rîd. Îmi simțeam rîsul în gît și am privit în sus spre pomii în care cădea oblic soarele, gîndindu-mă la după amiază și la păsărele și la băieții care înotau. Dar tot nu puteam să mă opresc și pe urmă mi-am dat seama că dac-aș fi încercat prea tare să mă opresc aveam să încep să plîng și mă gîndeam, cum mă gîndeam că nu puteam să fiu virgin, și atît de mulți dintre ei înaintînd în umbră și șoptind cu vocile lor blînde feminine ezitînd prin colțurile întunecoase și vorbele picurînd și parfumurile și ochii pe care puteai să-i simți nu să-i vezi, dar dac-ar fi fost atît de simplu n-ar mai fi fost nimic și dacă n-ar fi fost nimic, ce mai aveam eu de și apoi Doamna Bland a spus, « Quentin? Ce-i cu tine, e bolnav, domnule Mackenzie? » și pe urmă mîna greoaie a lui Shreve mi-a atins genunchii și Spode a început să vorbească și eu am renunțat să mai încerc să mă opresc.

« Dacă-l deranjează coșul ăsta, domnule Mackenzie, mișcă-l puțin mai spre dumneata. Am adus un coș cu sticle de vin pentru că m-am gîndit că dumneavoastră tinerii gentilemeni ați vrea să beți vin, deși tatăl meu, bunicul lui Gerald » *făcut asta ai făcut tu asta vreodată În întunericul cenușiu o lumină palidă mîinile ei strîngîndu-i*

« Tinerii gentilemani o fac și ei cînd pot », a spus Spode. « Nu-i așa, Shreve? *genunchii fața ei răsturnată spre cer mirosul caprifoiului pe fața pe gîtul ei*

« Și bere », a spus Shreve. Mîna lui îmi atinse iarăși genunchiul. Mi l-am mișcat iarăși. *ca o pojghiță subțire de vopsea liliachie vorbind despre el aducînd*

« Dar tu nu ești un gentileman », a spus Spode. *-l între noi pînă cînd forma ei s-a șters în întuneric*

« Nu, eu sînt canadian », a spus Shreve. vorbind despre el lopețile aruncînd ochiade pe cînd se depărta clipind Șapca făcută pentru șofat în Anglia și tot timpul alunecînd pe dedesubt și ei doi contopiți pierzîndu-se unul într-altul pentru totdeauna mai mult fusese în armată omorîse și oameni

« Eu ador Canada », a spus domnișoara Daingerfield. « E o țară minunată »

« Ați băut vreodată parfum? » a spus Spoadă. cu o singură mînd putea s-o ridice pînă la înălțimea umerilor lui și să fugă cu ea fugind Fugind

« Nu », a spus Shreve. fugind animalul cu două spinări și ea pierzîndu-și forma în lopețile clipind alergînd porcul lui Euboleu fugind împerecheată cu cîți Caddy

« Nici eu », a spus Spoadă. nu știu prea mulți era ceva un lucru înspăimîntător în mine Tată am săvîrșit Ai făcut tu asta vreodată N-am făcut n-am făcut asta am făcut noi asta

« și bunicul lui Gerald își culegea menta întotdeauna înainte de micul dejun, cît mai era încă roua pe ea. Nu vroia să-l lase nici măcar pe bătrînul Wilkie să se atingă de ea ții minte Gerald o culegea întotdeauna cu mîna lui și-și făcea singur rachiul. Era pedant cu rachiul lui de mentă ca o domnișoară bătrînă, măsurînd mereu totul după o rețetă pe care-o știa pe dinafară. Unui singur om i-a dat rețeta asta: lui « ba da am făcut asta cum de nu știi așteaptă puțin să-ți spun cum a fost o crimă am săvîrșit o crimă înspăimîntătoare nu se mai poate ascunde crezi că se poate dar ai să vezi Sărmanul de tine Quentin tu n-ai făcut asta niciodată nu-i așa și am să-ți spun cum a fost am să-i spun Tatii pe urmă are să trebuiască să fie pentru că ții la Tata pe urmă are să trebuiască să fugim în mijlocul condamnărilor și al ororii flacăra limpede am să te silesc spui c-am făcut asta mai tare ca tine am să te silesc să știi c-am făcut-o noi doi ai crezut că erau ei dar eu eram ascultă-mă te-am păcălit toată vremea eu am fost ai crezut că eu eram în casă cînd blestematul ăsta de caprifoi încercînd să nu mă gîndesc leagănul cedrii valurile tainice de dorință respirația ținută sorbindu-i răsuflarea sălbatică și da Da Da da « niciodată nu s-a lăsat convins să bea vin el însuși, dar întotdeauna spunea că un coș În ce carte-ai citit asta în aceea unde spunea că hainele de canotaj ale lui Gerald de vin constituie o parte necesară din coșul de picnic al oricărui gentleman care se respectă » i-ai iubit Caddy i-ai iubit Cînd mă atinge muream

În românește de MIRCEA IVĂNESCU

(Continuare în numărul viitor)

OCTAVIAN BARBOSA

CONSTRUCTIVISMUL

între rațional și irațional

NOTE DESPRE BIENALA DE LA NÜRNBERG

Prin unele din cele mai noi și mai lucide tendințe, arta modernă pare să fie ispitită de ambiția unei răsturnări copernicane. Abdicînd de la un rost sacerdotal, ea se înfățișează adesea într-o ipostază care, în aparență cel puțin, o neagă. Suprem orgoliu sau umilință și ironie a jocului, această intervertire de planuri?

Fenomenul este destul de complex și impresia de desacralizare a frumosului artistic este mai la îndemîna observației curente decît sacralizarea estetică a realității obiective, pe care o implică, astfel încît aceasta, atunci cînd nu este repudiată pur și simplu, faptul are mai mult aerul unei concesi a bunului simț și mai puțin al unei recunoașteri ca atare. Pentru unii, *la folle du logis* — imaginația lui Alain — a luat-o razna, amenințînd lumea, iar pentru alții s-a domesticit de-a binelea, punîndu-se în slujba forțelor constructive ale rațiunii. Pe scurt a devenit inginer, ca Faust în partea a II-a a tragediei.

Într-adevăr prezența elementelor « ingineresti », nu numai ca mecanisme auxiliare operei, ci și ca forme și structuri, ce nu se sfîșec să se pretindă « con-substanțiale » este atît de dominantă încît reclamă aproape un transfer funcțional între artă și tehnologie. În acest context se vorbește adesea de tehnicizarea artei, care n-ar face decît să reflecte — în spiritul unui *nou mimesis* — tehnici-zarea vieții. *Natura naturată* tehnică, în orizontul căreia, cu voia sau fără voia sa, individul contemporan evoluează, ca altădată într-un mediu natural, determină apariția unor noi tipare iconografice, adecvate noii seismologii, cu puterea unei *natura naturans*, indiferentă la finalitatea catarctică a artei. Atunci la ce bun acest joc secund impur?

•

O nevoie de clarificare a problemelor pe care le ridică în fața umanismului contemporan integrarea sau alienarea individului și a societăților, renașterea

sau disoluția artei, examinarea modalităților de realizare a unuia sau a altuia din termenii alternativei, puritatea sau impuritatea jocului, au stat la originea organizării unei bienale consacrate acelei direcții artistice, care și-a făcut din edificarea estetică a realității obiective idealul fundamental al programului său: *constructivismul*.

Ampla expoziție internațională — *Arta constructivă — elemente și principii* — organizată de Institutul de artă modernă din Nürnberg — în perioada aprilie-august a.c., însumând un număr de 138 de artiști din 22 de țări, a realizat în ansamblul ei, nu atât o retrospectivă a curentului cât mai ales o confruntare a experiențelor. Pe de o parte, între diferitele tendințe și modalități individuale actuale, iar pe de altă parte, între acestea și formele originare ale constructivismului. Prin organizarea unor expoziții paralele bienalei, cu caracter retrospectiv dedicate unor fondatori ca Josef Albers, Vantongerloo, Van Doesburg, El Lissitzky, Frantisek Kupka, Lajos Kassak, Max Bill, reprezentând fiecare o tendință sau o școală, vizitatorului contemporan i se oferă imaginea antologică a unui curent care a făcut din rațiune primul și ultimul resort al creației, iar din realitate, primul și ultimul motiv al operei de artă. « Arta nu trebuie să rămână un sanctuar pentru inutili, o consolare pentru disperați și o justificare pentru leneși. Arta ar trebui să ne însoțească oriunde acționează și pulsează viața: la bancul de lucru, la masă, în repaus, în joc, în zilele de lucru și în vacanță, acasă și pe stradă, astfel încât flacăra vieții să nu se stingă în umanitate », — stă scris într-unul din primele texte ale « dogmaticii » constructiviste. (Gabo și Pevsner — Manifestul realismului 1920).

— Este destul de ciudată rezerva unei părți a publicului la această formă de artă care-i solicită participarea — îmi spune profesorul Umbro Apollonio, peripatetizînd printre obiectele lui Ilie Pavel, ca pe străzile imaginare ale unui oraș ideal — ca și cum n-ar fi vorba de construirea estetică a propriei sale ambianțe, de *naturalizarea* spirituală a acesteia. Uite, această *Ipoteză de arhitectură* a compatriotului dumitale, îmi sugerează cu multă pregnanță ceea ce ar trebui să fie, și de ceea ce arhitecții în general uită, spațiul moral al arhitecturii. Severitatea clasică a ansamblului său arhitectural îmi amintește într-un context modern, rigoarea și clasicismul sculpturii și arhitecturii populare românești. Această orgă de lumină a lui Cotoșman mă introduce cu mijloacele cele mai tehnice într-o atmosferă de seninătate și echilibru atât de necesare în epoca noastră. Nu-mi explic bine, probabil nu am toate datele problemei, aderența atât de organică a artiștilor români, atât cei numiți cât și Mihai Rusu, Constantin Flondor-Străinu, sau Ștefan Bertalan, integrarea lor de nivel european, în coordonatele unui curent tipic pentru raționalismul extrem al țărilor hiperevoluate din punct de vedere tehnic.

— Performanța românească în această direcție este pentru mine uluitoare, neașteptată. Numai amintirea lui Brâncuși diminuează întrucîtva acest sentiment în fața realizărilor românești prezente la Bienală — intervine Dr. Dietrich Mahlow, directorul Institutului de artă modernă din Nürnberg, stîrnit poate și de entuziasmul cu care un veteran al artei moderne, ca Max Bill se apropia pentru a cunoaște și felicită pe tinerii artiști români.

Mi se pare că, fără a face un act de patriotism local, se poate vorbi în România de existența unui « constructivism » *avant la lettre*. Ceea ce explică de altfel și faptul că un Brâncuși, care a dezvoltat elementele și principiile fundamentale ale viziunii artistice românești tradiționale a putut fi revendicat, prin unele

capodopere ale sale (*Coloana fără sfârșit, Masa Tăcerii, Poarta sărutului, Scaunele*) tendințelor constructiviste moderne de integrare a artelor. Este vorba de elemente constructive, nu de un program estetic bineînțeles, care pot fi descoperite în arta populară românească în special în sculptură și arhitectură. Și astăzi se mai păstrează modele de organizare estetică a spațiului ambiant în satele noastre. Nu mă gândesc la obiectele artizanale ale spațiului domestic, ci, în primul rând, la osmoza dintre sculptură și arhitectură, care structurează pereții caselor, gardurile și porțile curților.

Sincronizându-se deci cu eforturile moderne ale gândirii contemporane, de umanizare a ambianței, artiștii români se sincronizează cu o ancestrală tradiție. Situați pe această linie evolutivă și receptivi la problematica filozofică a artei contemporane, artiștii români au afirmat în cadrul bienalei constructiviste o prezență diferențiată calitativ și remarcată ca atare. Comentînd expoziția, criticul Wolf Schön scrie, printre altele, într-un articol amplu: « În special participarea iugoslaviei și a României a arătat că în general în acest moment nu se mai poate vorbi de o diferență de nivel între Est și Vest. » (*Reinischer Merkur*, nr. 17/1969).

Mai aproape de tradiția populară românească, *Ilie Pavel* proiectează în obiectele sale spațiale aspirațiile cele mai intime spre echilibru și armonie. Obiectele sale sînt de fapt experiențe în mic pentru vaste ansambluri arhitecturale, în care omul să se simtă solidar cu mediul, să aibă sentimentul unei simbioze spirituale, nu al înstrăinării. Descoperind vocația formală a lemnului, tradițională la români, artistul conferă construcțiilor sale de o rigoare geometrică impecabilă ceva din poezia sublimă a absolutului matematic.

Mihai Rusu se simte atras de o artă de investigație în universul formelor necunoscute, în care invenția prevalează asupra descrierii, sugestia asupra mimesis-ului. Preocupat în mod deosebit de captarea și sugerarea unui spațiu intim, artistul apelează în prezent la mijloace de limbaj clasic. Folosește culoare nu pentru a obține efecte de materie și structură, ci pentru a evoca implicațiile sensibile ale culorii, pe care o gîndește în spirit goethean, ca pe o dialectică a lumii și întunericului.

Constantin Flondor Străinu este preocupat de paralelismul dintre ordinea artificială și ordinea naturală. Obsesia mișcării ca element inițial și permanent al genezei, dă naștere încercărilor sale de surprindere și cuprindere a mișcării între două planuri. Lucrările sale constituie în fond niște analize plastice ale stărilor tensionate dintre formă și spațiu, plin și gol, alb și negru, culori complementare. Artistul trece de la sugerarea spațiului și timpului la iluzionarea lor concomitentă, prin folosirea planului de sticlă. Sticla riglată spațializează mișcarea, potențîndu-i misterul, nu elucidîndu-l. Sticla canelată alături spațiului mișcarea prin deplasarea spectatorului, obiectul de artă devenind un punct simetric între privitor și producător, un centru dialogal. Este un început de rezolvare plastică a unui sistem cu acțiune inversă. Pentru fiecare deplasare a spectatorului obiectul comunică și răspunde printr-o nouă imagine într-un dialog prezent și continuu, creator și operă dispărînd în programarea acestui joc.

Ștefan Bertalan evoluează pe linia lui Gabo și Pevsner și a școlii de la Bauhaus. Structurile sale au darul de a organiza un spațiu obiectiv și de a-i potența la maximum valențele estetice, virtualitățile artistice, prezentînd un interes pentru sistematizările arhitectonice moderne. Ca și *Ilie Pavel*, dar pe alt plan și în altă direcție, obiectele sale solicită imaginația dar crează în același timp, arhitecturază spațiul imediat al ambianței cotidiene.

Pentru *Roman Cotoșman* opera de artă vizuală trebuie să depășească etapa obiectului, devenind instrument cibernetic stimulator, emițător și receptor în

aceiași timp de mesaje umane: Știința și arta coincid în demersurile lor primordiale de cunoaștere și revelare a structurilor fundamentale ale comportamentului uman. Caracterul nemijlocit al revelației artistice complinște caracterul mijlocit al cunoașterii științifice. În spiritul ideilor lui Wiener artistul tinde la realizarea unor instrumente cinetico-cibernetice, dispozitive mecano-umane, având funcția de amplificatoare energetice deosebit de utile în realizarea spectacolelor cinetice și optice. În lucrările sale, care nu constituie decât o primă etapă a unor realizări mai ample, artistul este preocupat de revelarea factorilor aleatori în cadrul relațiilor dintre mișcarea reală discontinuă și mișcarea continuă a luminii, a culorii. Adept al operei deschise, artistul nu consideră îndeajuns de spiritualizat dialogul, atita timp cit el se limitează la mișcările de deplasare sau manipulare a spectatorului. O angajare psihofizică disciplinată, urmărind o condiționare reală a instrumentului emițător-receptor, de către sensibilitatea fiecărui spectator, luat individual, ar face posibile diferite nivele de comunicare, ajungându-se la o participare spirituală totală, la o *spiritualizare* a senzațiilor vizuale.

« Constructivismul este o metaforă a raționalității lumii » — scrie criticul Karl Günther Simon, referindu-se la bienală, în revista *Publik* din 2 mai 1969. Într-adevăr, de la nonobiectivitatea absolută a lui Malevici și de la asceza eleatică a lui Mondrian pînă la obiectivitatea absolută, integratoare, a lui Gabo și Pevsner și, mai aproape de noi, a cinetiștilor și obiectualiștilor contemporani, fie că este vorba de *Penetrabilele* lui Soto, de rigoarea geometrică a unui dialectician al culorii ca Reiner Kalhardt, de turnurile de lumină ale lui Schœffer, de orizontul metafizic al orașului programat pe care ni-l propune un vizionar structurilor spațiale mobile ca Leonardo Mosso ca să nu luăm decit cîteva nume prezente la bienală, constructivismul a afirmat întotdeauna primatul raționalului asupra iraționalului. Întemeietorii erau însă artiști în înțelesul tradițional al cuvîntului — pictori, sculptori, arhitecți — deși aspirau spre coincidența lor într-o entitate creatoare unică, iar opera lor se oferea contemplării, imaginea fiind încă un dat al reflectării, în timp ce construcția obiectuală sau cinetică este un act, operînd în cîmpul duratei și condiționînd receptarea mesajului, desăvirșirea operei, de participarea osmotică a spectatorului. « Cu *Penetrabilele* mele — spune Soto — care invadează totalitatea spațiului, nu mai ești în fața operei ci înăuntrul ei. De altfel, se știe bine astăzi, că omul nu mai este de o parte și lumea de altă parte, cum se credea în timpul Renașterii. Noi înotăm în trinitatea spațiu-timp-materie ca peștii în apă ».

Dialogul creator-spectator îmbracă forme de maieutică socratică. Pentru că spectatorului nu i se oferă frumosul, ci este adus în situația de a-l descoperi, cu sentimentul că îl elaborează. De fapt, acesta e sensul activ al conceptului de operă deschisă, care face din participarea spectatorului finalitatea supremă a creației artistice.

În concepția și viziunea constructivistă, realitatea este la fiecare pas solicitată să devină operă de artă. Misterul existențial pe care tehnica îl elimină, uniformizînd viața și amenințînd spiritul cu mortificarea, arta îl elaborează cu aceleași mijloace pe care știința și tehnica le folosesc în alt scop sau accidental în

această direcție. Dacă în prima perioadă a evoluției sale, constructivismul afirma un primat al raționalității, aproape un mit al raționalismului integral, înfățișându-se adesea ca o anti-natură, în unele din modalitățile contemporane, raționalul surprinde și captează iraționalul, factorii aleatori ai subconștientului, programind efluviile subconștiente, într-un complex operațional aparent doar tehnologic. Simptomatică, această « deliberare » afectivă, această nevoie și capacitate de a elabora stări sufletești extreme, extatice sau de groază, în afara unei motivații pur existențiale. Marile intensități afective devin o problemă de procedură. Brazilianul Cordeiro expune procesul electro-mecanic al unui Sărut sau un tot atât de sugestiv *Aparat pentru o transformare semantică fizică*. Artă devine o fizică a stărilor sufletești. Iar lumea în totalitatea ei, realitatea comportamentală a lucrurilor, obiectul principal al investigației și construcției estetice. În ceea ce s-ar putea numi *noul val* al constructivismului — arta optică și arta cinezică — viziunea apollinică, rațională, este dublată de sentimentul dionisiac al existenței. O feroare primară își afirmă dreptul la viață, abisul conștiinței își trimite fulgerele jucăușe în lumină. O senzație stranie premonitoare, încerci pătrunzând în spațiul cinezic al lui von Graevenitz, după cum *Spațiul elastic* al italianului Colombo te introduce într-o stare tensionantă, nedefinită, acut fiziologică. La intervenția omului, tehnica devine misterioasă și își elaborază *terapeutic* miracolele și angoasele. Ca și cum, omul știind că nu poate trăi fără sentimentul tragic al existenței, îl crează în laborator și, învingând indiferența cathartice a tehnicii pure, accede în zona noilor adevăruri și noilor întrebări.

EDUARD CONSTANTINESCU

« Greco cea de toate zilele »

Într-o epocă în care mediocritatea miturilor de duzină face, dacă nu succesul atunci cel puțin gloria efemeră a unor cîntăreți pentru care adevărata artă a devenit o raritate iar talentul, cea mai întimplătoare dintre întimplări, riscăm poate, așa cum spunea Queneau « să pierdem nordul » — nordul bunelor noastre speranțe — uitînd că mai există încă și cazul atât de rar al acelor care, cu prețul sincerității și al dăruirii lor totale, și-au cucerit de-a lungul timpului nu un public al lor, ci pur și simplu Publicul în întregime. Iar Gréco, « fata din cele patru anotimpuri și din cele patru colțuri ale lumii », cum o numea același Queneau, este

una, dacă nu prima, dintre fericitele excepții. Și s-ar fi putut într-adevăr ca la un moment dat convorbirea noastră să înceapă de aici, de la încercarea de a pătrunde dincolo de aparențe, în mecanismele secrete ale unor excepții și a unei cariere ea însăși excepțională. Dar un asemenea proiect a trebuit repede abandonat căci, văzînd-o doar, am înțeles ceea ce pînă atunci mi s-a părut aproape imposibil: că pe scenă, în fața miilor de priviri cercetătoare, Gréco are încă acel imens curaj de a rămîne aceeași Gréco cea de toate zilele. Tandră și ironică în același timp, rînd pe rînd femeia fatală dintr-o *Chambre trente trois* și încîntătoare *Jolie môme* dintr-un *Paris canaille*, Gréco este astăzi nu numai un artist a cărei prezență copleșitoare intrată deja în memoria noastră sentimentală, dar privilegiu atît de rar într-o epocă ca a noastră, ea a devenit însăși un personaj. Am abordat-o deci așa cum se abordează un personaj: prin legenda sa. Legenda eternului feminin și a existențialismului exotic care a fost și va rămîne pentru totdeauna trandafirul acela negru de pe Saint-Germain de Près.

— Mai mult decît o legendă, este vorba poate aici de acea imagine pe care oamenii și-au făcut-o despre mine și căreia i-am rămas mereu fidelă căci aici, în această imagine s-a impregnat încă de la început și în modul cel mai decisiv întregul sens al existenței și al meseriei mele. Și într-adevăr ciudat cum oamenii se pot atașa atît de mult de o simplă imagine fără să vadă și fără să bănuiască măcar ceea ce există dincolo de ea, acea ființă umană care trebuie mereu să evolueze față de sine însăși fără a-și contrazice imaginea pentru că altfel în scurtă vreme ea ar deveni un monstru. Sintem mereu prizonierii propriilor noastre mituri care-și au desigur partea lor de adevăr și de minciună. Întîmplarea, și poate coincidența istoriei au făcut din mine o imagine vie a acelei epoci de aur care a fost Saint-Germain-ul de acum douăzeci de ani, imaginea celui existențialism care a însemnat nu numai cea mai formidabilă explozie culturală a acestui secol, dar și afirmarea unui nou mod de viață, într-o nouă perspectivă: furia aceea disperată de a-ți trăi o viață pe care războiul o refuzase de atîtea ori. Ei bine, aș putea spune astăzi că această imagine, propria mea imagine, m-a depășit de mult și e intrată deja în istoria și tradiția culturală a unei Franțe care nu-și va uita niciodată epocile ei de glorie. Atunci cînd, în ultimii ani ai războiului, ieșită de abia din închisorile Gestapoului porneam în căutarea primului meu profesor de franceză pe străzile unui Rive Gauche care adunase în el tot ceea ce Franța avea atunci mai bun, și în cafenelele unui Saint-Germain de Près care devenise peste noapte ceea ce Montmartre-ul fusese în 1914, nu mă gîndeam desigur la repercusiunile acestei întîlniri. Dar astăzi, pot spune că totul, toată viața mea și toată cariera mea au început aici la această răscruce de epoci și în mijlocul acestor oameni de la care am învățat să dau altora tot ceea ce aveam mai bun.

Și, așa cum spunea Cocteau « bogăția ei cea mai de preț este inima ». O inimă pe care și-o împart în fiecare seară, cu fiecare cîntec unui public mereu același și de fiecare dată altul.

— Și poate tocmai de aceea, în fiecare seară, mi-e atît de frică. Fiecare scenă pe care n-o cunosc este pentru mine un fel de capcană, misterioasă și fascinantă în același timp, pe care o descopăr pas cu pas, cu simțul acela intuitiv pe care îl au doar animalele. Scena este locul confesiunilor mele de fiecare seară și o scenă căreia nu-i cunosc mirosul și luminile, și un public căruia nu-i vād fața și nu-i aud glasul, sînt pentru mine imense necunoscute pe care trebuie să le cuceresc, tot așa cum o femeie cucerește un bărbat; cu aceeași simplitate și sinceritate a frumoaselor sentimente. În fiecare seară, mi-e frică, mi-e foarte frică pentru că dacă într-o zi oamenii aceștia care mă aplaudă acum cu atîta căldură mă vor părăsi dintr-o dată, ei bine în acea zi, pentru mine se va prăbuși totul și pentru totdeauna...

Sau, cum ar spune cu răutate domnul de La Palice «fiecare artist moare cu ultimele aplauze». Dar pentru Gréco ziua aceasta nu va veni probabil niciodată căci ea are totdeauna acea superbă umilință și acea noblețe detașată care fac ca dincolo de capriciile gusturilor mereu schimbătoare, cîntecele ei să înlînească întotdeauna inteligența intuitivă a marelui public, numită sensibilitate. A unui public care știe să-i mulțumească astăzi în picioare: privilegiu atît de rar și atît de rar meritat. Muza de ieri a devenit acum o stea: steaua veșnicilor noastre speranțe de fiecare zi, a speranțelor într-o dragoste care poate nici nu mai există astăzi, dar pe care Gréco o promite încă, undeva în feminitatea și căldura fiecărui gest. Locul vechiului pulover negru cu care Juliette apăruse în urmă cu douăzeci de ani pe estrada micului cabaret de la *Table rose* pentru a intra astfel în albumul cu amintiri vii al Saint Germain-ului de altădată, l-a luat acum rochia lungă, neagră sub care bate însă aceeași inimă. Inima lui Gréco, cea de ieri, de azi și de mîine și de toate zilele.

Dar mi-am spus întotdeauna că adevăratele culori ale artistului sînt ceea ce poetul numește «les fortes couleurs de la liberté»

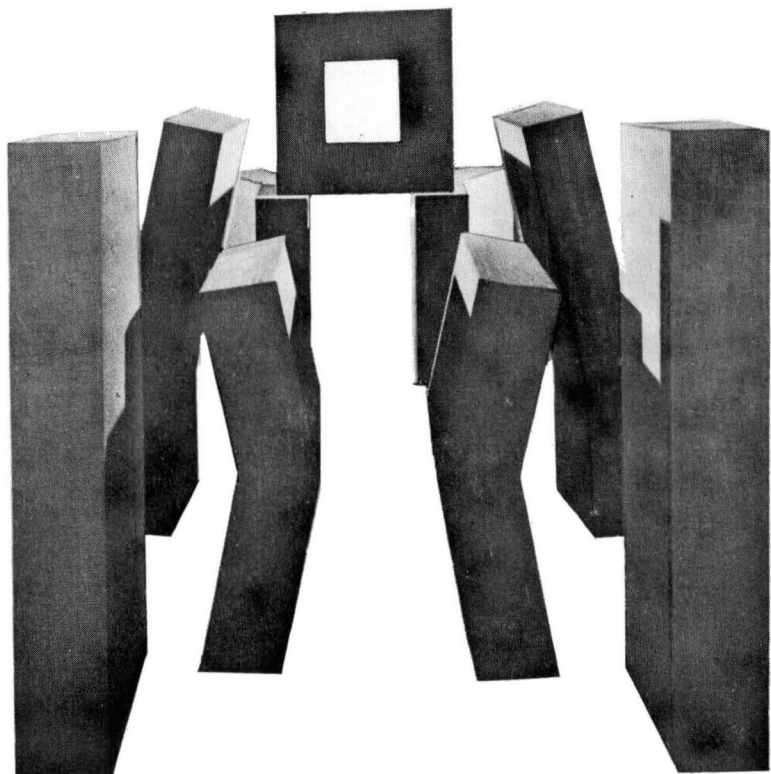
— Rochia aceasta este dacă vrei pielea mea de artist. Și dincolo de ea există desigur o alta, pielea cea adevărată — de femeie. Dar pentru că artistă și femeie fiind în același timp, eu însumi nu am știut niciodată ce culoare am cu adevărat. Cum spunea Queneau: «On sait jamais la couleur de notre existence». Eram numită odată «cea mai liberă fată din Saint Germain». Și Saint Germain-ul era atunci cel mai liber colț de pe pămînt. Ei bine, am încercat mereu de-a lungul timpului să-mi păstrez această libertate. Și în măsura în care în zilele noastre oamenilor mai pot fi liberi, eu fac parte dintre aceștia. Și cred că tocmai lucrul acesta place atît oamenilor care vin să mă vadă: această senzație de independență aproape masculină pe care o comunică personajele cîntecelor mele.

Gréco aceeași și mereu alta: aceeași inimă și aceeași dăruire. Ceea ce într-adevăr s-a schimbat este audiența cîntecelor sale. De la stilul atît de special al cabaretelor de pe Rive Gauche pînă la publicul popular al T.N.P.-ului trecînd prin examenul de la Olympia și Bobino, Gréco a cucerit încet dar sigur dreptul de a avea astăzi nu o Franță a ei, Franța lui Gréco, care ar putea să existe tot așa cum există de pildă acum o Franță a lui Mireille Mathieu și cum ieri exista una a lui Adamo, ci pur și simplu întreaga Franță. Dacă nu mai mult.

— Epoca umbrei și a exotismului existențialist este de acum încheiată. Și publicul trăiește astăzi în alte ritmuri: ritmurile Beatles-ilor și ale lui James Brown. Dar lucrul acesta este probabil un fenomen firesc, căci fiecare generație trebuie să-și treacă criza ei de creștere. Esențial este doar că artistul, rămînînd mereu fidel lui însuși, să-și găsească acele resurse pentru a-și seduce mereu publicul prin sinceritatea adevărilor pe care le spune. Adevăruri care au fost și rămîn mereu aceleași.

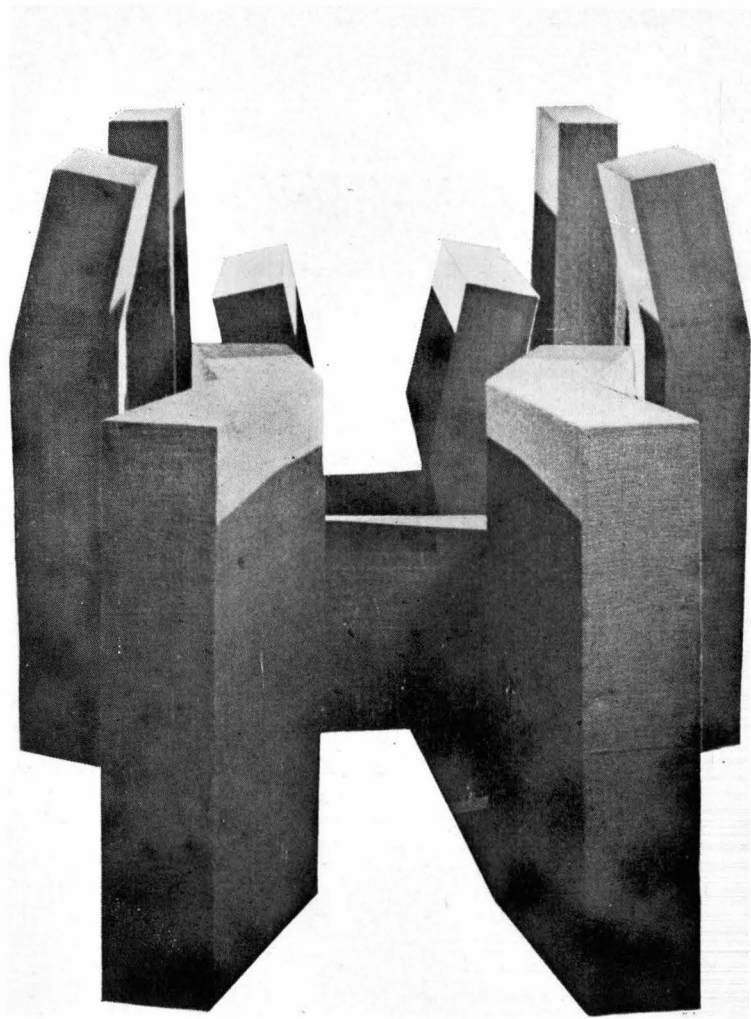
Iar adevărurile lui Gréco sînt adevărurile simple și firești ale vieții. Adevărul sentimentelor declarate ale unei ființe *Reveuse et fragile* care știe că *Il n'y a plus d'après* dar care mai cere încă *Parlez-moi d'amour* pentru că *Je suis seul ce soir*.

Sînt, dacă vrei, adevărurile unei lumi mărunte în care *Un petit poisson, un petit oiseau s'aime d'amour tendre* undeva *Sous le ciel de Paris* și *Sur les quais du vieux Paris* în care mai plutesc încă *Les feuilles mortes* și *L'âme des poètes*. Iar în spatele acestor adevăruri, poezie. O imensă poezie căreia vocea lui Gréco îi dă acel farmec anume pentru a deveni o artă aparte, o artă pe care Pierre Seghers o numea undeva «La chanson de la poésie». Și probabil nu-i atunci întîmplător faptul că însăși Gérard de Nerval, autorul *Chimerelor* este în același timp unul dintre acei puțini poeți care, tocmai spre profiturile poeziei, a contribuit atît de mult la restaurarea vechilor tradiții populare ale cîntecului.

ILIE PAVEL

Ipoteze spațiale

— Cred că muzica servește în primul rînd cuvintelor pentru a le face mai accesibile, dar poezia și farmecul acestor cîntece există aici în cuvinte, în felul de a le spune și de a descoperi noi rezonanțe. Cîntecul este pentru mine arta de a face din cîntecele altora cîntecele mele și fiecare cîntec este de fapt o mică istorioară în versuri, o fabulă fără morală dar cu multe, multe sentimente. Și cîntecele după poeziile lui Desnos și Queneau mai ales. Queneau fusese atunci în primii ani ai existențialismului pur și simplu fermecat de adaptarea *Exercitiilor sale de stil* în cîntecele lui Yves Robert și tot el ne povestea că de cînd ziarele au început să vorbească despre cîntecele sale, portăreasa imobilului unde locuia începuse în sfîrșit să-l salute. Aduceți-vă aminte apoi de acel *La fourmi*. Ei bine, e aproape imposibil să cînti acest cîntec în stilul obișnuit al șansonetelor pentru că un anume « cote » supraréalist al textului invită mai degrabă la o interpretare teatrală în stilul Comediei dell'Arte și muzica nu face aici decît să prelungească o stare poetică făcînd-o mai accesibilă marelui public.

... Suprimînd aproape verbul Gréco, întărește forța imaginii și din această subtilă alchimie se naște imaginea poetică atît de prezentă în cîntecele sale *Si tu t'imagines* spune Gréco, că o întreagă lume defilează acum prin fața celui care știe să asculte și să vadă, în care se amestecă umorul fin al lui Desnos și cel acid al lui Queneau, tandrețea lui Ferret și luciditatea aproape cinică a lui Gainsbourg, și, în momente de mare virtuozitate, poezia în stare pură adică ceva din lumea lui Pierre Mac Orlan.

— Este cu adevărat extraordinar să-l poți cînta în fața oamenilor pe Mac Orlan. Am găsit aici lucruri atît de extraordinare, poezia unui univers care se oferă mereu privirii dar care rămîne mereu plin de mister și fascinație: *La Chanson de Botany Bay* și *Je peux vous raconter « Les quatre saisons »*, *Matin « Ketje Siska »* și *Tendres promesses « recouvrences »*. Poate că nu toată lumea este de acord cu definiția pe care Mac Orlan o dă cîntecului: un cîntec bun este un cîntec care poate fi cîntat, dar eu cred că există aici un imens adevăr și Pierre este dacă nu singurul atunci cel puțin unul dintre primii poeți care au înțeles cu adevărat că un cîntec este în primul rînd o imagine...

De altfel înșăși Mac Orlan scrie undeva, poate în *La fille de Londres*: ideile nu mă interesează, doar imaginile contează pentru mine și înclinația aceasta spre imaginativ este una din dimensiunile specifice ale operei sale, o dimensiune pe care Gréco asemeni lui Ferret a înțeles-o atît de bine atunci cînd a făcut din *L'homme* un cîntec bazat pe cuvinte concrete dar care se referă la idei abstracte și fiecare dintre aceste cuvinte este o imagine și fiecare imagine — cum spune Mac Orlan — « poate sau ar putea fi pictată ».

După douăzeci de ani de totală dăruire unei arte care a însemnat pentru ea totul, Gréco veșnica muză a Saint-Germain-ului a devenit astăzi cea pe care Luis Nucerat o numește cea mai mare după dispariția celei mai mari care a fost Piaf. Cea pe care francezii o numesc cu atîta căldură « notre Gréco de Paris ». Dar au trebuit peste douăzeci de ani pentru ca talentul ei atît de rar astăzi să învingă nu numai neîncrederea dar și gusturile mereu schimbătoare ale unui public în mijlocul căruia se născuse și crescuse. Aici înțã, pe scena unui festival, la mii de kilometri distanță în fața unor oameni care o vedeau și o ascultau pentru prima oară i-a fost suficientă, doar o singură seară pentru ca « Gréco de Paris » să devină, și pentru totdeauna « Gréco a noastră » dar asta, poate tocmai pentru că dincolo de măruntele noastre idealuri de fiecare zi, în intimitatea momentelor de adevăr față de noi înșine, fiecare dintre noi tînjim nemărturisit după mica noastră Gréco cea de toate zilele.

DIN NOU SARTRE...

Desmințind o cvasi-abdicare de la prerogativele și obligațiile unui mentor obișnuit cu aclamațiile unei întregi generații, Jean-Paul Sartre a apărut, din nou, la tribuna ideilor.

Cei cărora li se adresează, sint tinerii.

De mult n-a mai încercat Sartre să le arunce incandescente punți spirituale, de mult n-a mai simțit, lingă sau pentru ei, tensiunea unor dialoguri încărcate de consecințe.

Reluarea contactului direct cu tinerii se săvârșește sub incidența unui « hic et nunc » agitat și patetic, în care jocul gratuit de idei le-ar părea acestora nu numai o exhibiție inutilă, dar și o gravă ofensă.

O primă reintîlnire — cu prilejul unui miting la care au participat, în număr imens, studenți și cadre universitare — n-a declanșat acel rîvnit scurt-circuit de zile mari, între vorbitor și foștii sau viitorii săi prozeiști. Lingă microfon, pe pupitru, cineva îi scrisese: « Sartre, fii clar, fii scurt: vrem să discutăm consemnele de adoptat ». Și Sartre n-a dat consemne, ci sugestii. Se pare, — după cum el însuși mărturisește — că și-a dezamăgit astfel tinărul auditoriu; ceea ce nu înseamnă că dezamăgirea a fost reciprocă. Dovadă efortul, reinnoit apoi, de a le vorbi nu ca spectator, fie el oricît de atent și plin de solitudine —, nu din afara vârtejului, ci integrîndu-se în chiar centrul său, ba mai mult, impulsîndu-l. Lungul articol publicat de Sartre în *Le nouvel Observateur* — martie 1969 — sub sugestivul titlu *La jeunesse piégée*, este în același timp o disecție, total fără menajamente, a « Noii legi de orien-

tare » universitară, edictată de Edgar Faure, un strigăt de alarmă și un vehement îndemn. Seducției cîntecului de sirenă al unei culturi pretins contemplative și dezinteresate, învâluind, mai mult sau mai puțin disimulat, un mecanism social viciat, sterilității « discurs asupra discursului » trasînd, la infinit, inutile și inconsistente arabescuri verbale, Sartre le opune acțiunea, « negația » revoluționară, refuzul oricărei participări (la o lege care mistifică adevărul). Cultura nu trebuie « să servească să selecționeze pe înalții funcționari ai monopolurilor: cultura înseamnă noua *praxis*, luminîndu-se pe ea însăși, din luminile propriilor sale acte. Dacă tinerilor le revine direct pasionanta misiune de a lupta (« violență contra violenței ») celor mai vîrstnici, « copii înăspriți, putrezii, uciși, care se numesc adulți », le revine un rol nu mai puțin util. « Să lupti și să explici: voi nu veți face singuri revoluția » — spune Sartre. Iată o perfectă împărțire a sarcinilor: pe noi cei vîrstnici care sîntem cu voi, nu toți, din nefericire, și care nu mai avem vîrsta să luptăm fără încetare, lăsați-ne să explicăm oamenilor atitudinea voastră ».

Intuiești în îndemnul sartrian, cu brusce accente patetice, de rugă-minte aproape de a fi acceptat de cei tineri aportul celor în vîrstă, vechea fascinație a filozofului după *faptă*, vechea nostalgie a gînditorului după intensitatea, Inimitabilă, a acțiunii.

Răspunsul lui Edgar Faure, — publicat ulterior în paginile aceleași reviste — este un « discurs » abil, știind să folosească fisurile și să ocolească propriile puncte nevral-

gice, un discurs condus cu eleganță retorică, discret concesiv și prudent reprobativ totodată.

Dar răspunsul pe care-l așteaptă Sartre este cel pasionat al tinerilor, gestul devenit oct plin, tulburător prin franchețea sa deconcertantă.

Să fie oare intervențiile lui Sartre preludiul unei noi opere teoretice, posibilă forță de atracție pentru un tineret neliniștit, care-și pune în-
trebări limită, cruciale?

TEA PREDĂ

CUM NE CUNOSC STRĂINII

Pentru a cita oară trebuie să constatăm reaua informare pe care o au străinii despre noi! Evident, nu este cazul să ne alarmăm de vreo rea voință și nu ne afectează ignoranța nevinovată, dar prea des ies la iveală lacune de cunoaștere neașteptate, cu atât mai întristătoare cu cât probează o lipsă de preocupare eficientă chiar din partea noastră pentru a impune despre noi înșine o imagine corespunzătoare.

Nu de mult revista *Europe* a dedicat suprarealismului unul dintre numerele sale speciale. În 300 de pagini compacte sînt cercetate și pe o parte și pe alta izvoarele suprarealismului, manifestările sale cele mai diverse, ecourile lui în lume pînă în ținuturile exotice hispano-americe. Nici un cuvînt despre suprarealismul românesc, de parcă s-ar fi manifestat pe altă planetă, nici măcar pe Marte, tocmai în Saturn. Tăcerea pare aproape neverosimilă dacă ne gîndim că unul din promotori, Tristan Tzara, provenea din România și că prin el s-au creat legături care au stimulat, ulterior, o mișcare literară și artistică de anvergură, cu relații ramificate în toată Europa occidentală. Revistele

avangardei românești, cu deosebire *Unu*, stau mărturie contactelor întinse ce s-au dezvoltat și au impulsionat, aproape un deceniu, experiența suprarealistă la noi. Totuși cititorii revistei *Europe* nu află nimic despre această prezență apăsată a spiritului creator românesc în contextul european respectiv și un bun prilej de a ne confirma existența este ratat. Vor reflecta unii poate, dispuși să nu acorde cine știe ce importanță suprarealismului, că nu-i nici o pierdere. Greșit punct de vedere — nici nu poate fi numit punct de vedere, ci mai curînd un simptom insinuant al indiferentismului, căci dacă ținem la dreapta noastră reputație nici un prilej nu apare mai însemnat decît altul, orice manifestare de inventivitate și de spiritualitate fiind o cale de acces spre înțelegerea impulsului nostru creator original. O cale poate fi mai directă sau mai ocolită, mai îngustă sau mai largă, de noi înșine depinde doar să facem mai vizibil sensul ei și să-i atragem pe cît mai mulți s-o parcurgă.

Dacă într-o prezentare monografică a suprarealismului se trece peste varianta sa românească nu-i nici o catastrofă, dar faptul în sine reactualizează o stare de lucruri agasantă. În *Tribuna*, cineva enumera o suită de dicționare enciclopedice străine pline de lacune în ce ne privește. Mi se spune că la Bibliothèque Nationale din Paris pot fi consultate numeroase opuri bibliografice la zi privind raporturile culturale polono-franceze sau ungaro-franceze; pentru partea noastră, deși facem atîta caz de afinități îndelung probate, există încercarea meritorie dar de mult depășită a lui G. Bengescu și în rest pustiul dezolant. De ce să ne mai mirăm atunci că nu ne cunosc străinii cînd noi înșine nu facem ce trebuie sau cît ar trebui în acest scop!

Cel mai convingător argument sînt faptele. La centenarul *Florilor răului*, dacă nu mă înșel, Perpessicius remarca surprins absența totală din tabloul traducerilor în lume din Baudelaire, atașat în corpul ediției *Pléiade*, a referirilor la contribuția românească. Recenta antologie Baudelaire alcătuită de Geo Dumitrescu dă o copioasă replică, definitiv convingătoare de aici înainte pentru oricine se va mai ocupa de răspîndirea *Florilor răului*.

Uneori piedicile ni le punem noi înșine, de cîte ori ne complacem în postura de imitatori, apăsati de complexul culturii prea tinere, fără tradiție, de țară mică. Nu cumva tocmai prin atitudinea de timorare incurajăm ignorarea?

Putem demonstra străinătății un fertil spirit receptiv. Dacă e vorba de Proust, să zicem, nu numai că a fost obiectul unei atenții susținute în revistele românești, începînd cu acel înțelegător eseu al Corei Irinei din 1922 în *Ideia europeană*, dar a dat naștere unui produs absolut original în persoana lui Anton Holban printr-un proces de osmoză artistică unică, inexistentă nici între scriitorii francezi.

Mai important este însă și mai definitoriu pentru locul nostru în lume să valorificăm intens acele replici proprii prin care spiritualitatea românească își poate face auzită vocea pretutindeni. Trebuie să acționăm cu convingerea că, bunăoară, Spania interpretată de G. Călinescu prin literatura ei nu e cu nimic mai prejos, ca gest intelectual, de imaginea Franței văzută de un Curtius. Exemplele se pot multiplica. Prin Blaga, Camil Petrescu, Vianu, Ralea, pentru a rămîne în secolul nostru, avem dreptul să pășim peste meridianele culturii mai ferm și-cu o mîndrie mai activă decît am făcut-o pînă acum.

Încet, încet, biblioteca cititorului român se îmbogățește cu lucrări substanțiale ale criticii străine, mult prea multă vreme ignorate în chip păgubitor. Eforturile conjugate ale unor redacții de specialitate, mai ales din cadrul Editurii pentru literatură universală și a Editurii « Meridiane », s-au concretizat într-un șir de apariții prestigioase.

Chiar dacă nu au fost întîmpinate în presă cu reacții mai vii, cum era de așteptat, și n-au incitat imediate schimburi de opinii, clarificări de poziție, luări de atitudine, este sigur că — dincolo de aparenta apatie — asemenea traduceri s-au impus atenției și lucrează fertil asupra spiritelor, cu consecințe care se pot identifica de pe acum în ce privește ridicarea altitudinii de concepere și abordare a creației artistice.

Față de obligația de a recupera atîtea rămîineri în urmă, trebuia, firește, să se meargă pe mai multe căi deodată. Se disting, cel puțin, două direcții. Una este cea a reprezentării unor autori de mare suprafață prin selecții de texte și, astfel, am avut primele traduceri compacte din Albert Thibaudet, G. Luckacz, John Ruskin. Trebuie inclusă aici și critica scriitorilor, excelent înfățișată cititorului nostru prin selecții și tîlmăciri de elevată ținută intelectuală datorate Lilianeî Toşa (Baudelaire), lui Virgil Nemoianu (T. S. Eliot), și Irinei Mavrodin (A. Camus). Asemenea procedee implică însă riscul trunchierii, pe care, bunăoară, antologia lui Savin Bratu din Thibaudet n-a ajuns să-l surmonteze; dorința de a da cîte ceva din fiecare lucrare a criticului a fost împinsă pînă acolo încît din studiul asupra bergsonismului s-a reținut doar prefața. Pentru un prim contact cu metoda lui Thibaudet și

aplicarea sa practică la interpretarea fenomenului literar, poate că era de preferat unui mozaic de capitole zmulse din contexte disparate, traducerea integrală a unei singure lucrări, socotită exemplară: ori *Istoria literaturii* (care ar fi făcut un sugestiv pendant cu *Istoria* lui De Santis) ori monografia excepțională despre Flaubert.

A doua direcție are în vedere studiile care au făcut epocă. Se prea poate ca aici inițiativa personală să fi decis în mai mare măsură și alegerea și succesiunea tipăririi. Ce s-a întreprins pînă acum este, aproape fără excepție, remarcabil și dătător de speranțe pentru viitor. Într-un interval relativ scurt au intrat în circuitul autohton cărți capitale pentru gîndirea estetică a secolului nostru: *Mimesis* de Auerbach (trad. I. Negoitescu), *Știința literaturii* de Wellek și Warren (trad. Sorin Alexandrescu), *Structura liricii moderne* de Hugo Friederich (trad. Dieter Fuhrmann), iar din cele mai vechi dar de loc vetuste, după *Principiile fundamentale ale artei* de Wölfflin, acum în urmă *Sistemul artelor frumoase* al lui Alain (trad. Alexandru Baciuc) și *Cultura Renașterii* a lui Jakob Burckhardt (sub îngrijirea lui N. Balotă). Să nu uităm *Literatura comparată* a lui Paul Van Tighem sau *Realismul neîmărmuit* al lui Roger Garaudy.

Dacă ce s-a înfăptuit pînă acum trebuie considerat ca premize, atunci chiar nivelul acestor premize invită la solicitări sporite și la exigențe în plus. Există o categorie de critici ante-belici care trebuiesc readuși în actualitate avînd în vedere chiar evoluția propriei noastre literaturi între cele două conflagrații mondiale. Din ea fac parte un Julien Benda, un Ortega Y Gasset, un Leo Spitzer, în domeniul artelor un Henri Focillon sau Elie Faure. După Thi-

baudet ar fi rîndul celorlalți critici de la N.R.F. — poate într-o antologie comună: Jacques Rivière, Benjamin Crémieux, Charles du Bos. Dacă s-a găsit loc unei lucrări nu prea percutante ca cea despre roman a lui R. M. Albères, devine obligatoriu să nu mai întîrzie a apare în românește contribuțiile de prestigiu ale criticii moderne franceze: Gaëtan Picon (*Ecrivain et son ombre*), Maurice Blanchot, Bachelard sau George Poulet. Se fac frecvente referiri la « noua critică » dar pînă acum nu s-a tradus nimic de Roland Barthes (s-ar cuveni început chiar cu... începutul: *Le degré zero de l'écriture*) sau Jean Pierre Richard (din el poate ar avea întîietate cartea despre Mallarmé) sau Jean Starobinsky. Mai multă operativitate este de dorit față de lucrările care coagulează pentru un moment tendințe specifice prezentului, chiar dacă nu au garanția unei sigure posterități. O carte ca a lui Lucien Goldmann, *Le Dieu caché*, controversată acum cîțiva ani, a determinat multe clarificări și, cu siguranță, un rol de ferment l-ar putea îndeplini și în climatul nostru cultural. Același este cazul cu *Shakespeare, contemporanul nostru* de Jan Kott (carte pe care « Biblioteca pentru toți » ar fi avut ocazia s-o prefere) sau cu studiul englezului George Steiner despre tragedie. În ce privește artele s-a lăsat prea mult așteptat contactul publicului nostru cu exegeza avizată a unui Herbert Read, din care — după *Semnificația artei* — ar trebui să urmeze *Art and Alienation*, deasemeni considerațiile despre artă și societate ale lui Francastel. Nume de rezonanță universală — Adorno, Huizinga, Matthew Arnold, Galvano della Volpe — pentru noi sună încă exotic. Pînă cînd?

GEO ȘERBAN

C O R E S P O N D E N Ț A ALAIN-ROMAIN ROLLAND

Există afinități electice între marile spirite chiar dacă aria lor de gândire nu se identifică, ci numai se interferează.

Romain Rolland, romancierul și filozoful, a cărui existență a fost permanent dominată de conflictul între vis și acțiune, pentru care libertatea era mai presus de orice, în numele ei militând pe un sinuos dar totdeauna autentic itinerar spiritual; și Alain, gânditorul și profesorul, cel care, în ordinea probelor și a rațiunii, opunea cu o înfruntare sălbatică o riguroasă metodă de reflexie; cel care urmărise cu o neostoită migală de entomolog — pe tot uriașul întins al cunoștințelor umane — drumurile tainice de la natura biologică și fiziologică la idei, pe urmă, cu ajutorul voinței, de la idei la înțelegere, restabilind astfel, deasupra împrejurărilor, împlinirilor și accidentelor — suveranitatea spiritului care judecă, — fără ca niciodată să fie slăbită atenția pentru urzeala omenească, sensibilitatea pentru realitățile concrete și sociale, neclintita și încrezătoarea solidaritate față de condiția umană.

Doi gânditori, de structuri deosebite, dar umaniști în sensul cel mai autentic al termenului, pe care i-a legat o mare prietenie, dezvoltată cu generozitate și în corespondența dintre ei, din care s-au publicat ample extrase și în hebdomadarul *Le Figaro Littéraire*.

Schimbul de scrisori dintre autorul «*Propos*»-urilor și romancierul lui *Jean Cristophe* se întinde pe o lungă perioadă — între 26 ianuarie 1907 și mai 1938, cu multe întreruperi — și ne dezvăluie luminos ceea ce este posibil și ceea ce nu-i între două mari spirite. Cu un ton cald, simplu, de la suflet la suflet,

sînt abordate cele mai variate probleme, niciodată alunecînd pe panta polemiciei gratuite, a dezbaterii sterile, a insinuării mieroase; totdeauna prezidînd auster o emulație de fervoare, dar fiecare urmărindu-și cu obstinație, în zone de altitudini, propriul său drum.

Iată-l pe Alain recunoscînd identitatea în finalitate a operei lor: «*Legile enigmatice ale vieților noastre au făcut, cum spuneți, ca una să treacă alături de alta, fără să se întretaie. Dar ele nu s-au părăsit. Pe două drumuri în pădure, vecine și separate de o perdea de arbori — care uneori se deschidea — ele au mers cu același pas. Cît de diferiți o să putem fi în ce privește vîrsta (care este a dumneavoastră?) și firea, noi aparținem aceleiași specii. Recunosc accentul vocii, patosul și gestul*» (22. II. 1926). Sau o adevărată profesiune de credință a autorului *Conversațiilor pe țărmul mării*: «*... meseria mea este să raționez; îmi fac meseria; îmi place (...)* M-am născut cu ideea că nimic nu se schimbă, că au trecut puțini ani după Platon. Acestea spuse, este totuși încă adevărat să afirmi că generațiile se succed și nu se aseamănă» (22. II. 1926); sau: «*Circumstanța n-are memorie, nici geniu. Iau istoria ca circumstanță. Istoria este făurită cu rigoare din ceea ce oamenii fac împotriva propriului lor spirit. Goethe ministră aparține istoriei; Beethoven n-apartine istoriei...*» (18. II. 1931).

Pentru ca Romain Rolland să-i răspundă cu aceeași profesiune de credință umanistă: «*Nu-i nevoie să-ți depășești natura! Numai să-ți realizezi pe deplin! Să vrei să depășești natura! Numai să-ți realizezi pe deplin. Să vrei ceea ce poți, tot ceea ce poți! Și mai întii s-o știi. Căci mai credem în vestitele cuvinte ale lui Claude Bernard: «Omul poate mai mult decît știe».*

Aceasta este cheia progresului cel mai minunat, căci ne ignorăm hotărârile » (30.II.1938).

Correspondența dintre Romain Rolland și Alain poate părea anacronică aceloră care cîntă osanale cu prea multă grabă societății de consum, marcată de tehnicismul atotstăpînitor; aceloră care socotesc pe autorul lui *Au dessus de la mêlée* depășit și desuet, pentru care Alain rămîne doar « Profesorul », gînditorul fiind apreciat concesiv — « parțial recuperabil », — deoarece nu l-ar fi înțeles pe Freud și Nietzsche și nu i se găsește confluente cu filozofia existențialistă, cu Husserl sau cu Wittgenstein.

Necopleșit de prejudecăți procustiene sau automatisme la modă, întîrziind asupra corespondenței dintre Romain Rolland și Alain — ca și atunci cînd le recitești operele reprezentative — nu poți să nu fii captivat. Aici, omul se frămîntă pe coordonatele lui firești, cu drepturile ce i se cuvin, într-o lume pe care o stăpînește și, mai ales, o înțelege. Și e mult, poate totul.

ALEXANDRU BACIU

O VOCAȚIE FANTASTICĂ DISPUTATĂ: DINO BUZZATI

Cititorul român a luat primul contact cu proza lui Dino Buzzati, prin traducerea cîtorva povestiri, cărora le va urma opera capitală *Deșertul tătarilor*. Dar chiar de la acest prim contact, a fost izbit cu siguranță de ciudata fuziune dintre lumină și taină, dintre accident cotidian și eșafodaj oniric, dintre reprezentare nudă și sugestie simbolică, adică tocmai de acele particularități ale scrisului lui Dino Buzzati, care au facilitat stabi-

lirea de afinități și asocieri critice neinvestite totdeauna cu harul formulărilor cuprinzătoare, întemeiate.

Diminuat și denaturat uneori prin captarea în tiparele ingrate ale cite unei formule incapabile să integreze critic un demiurg, Buzzati a fost asociat cu Chamisso și Poe, a Kirkegaard și Hofmann, cu Wells și Landolfi, dar în deosebi cu Kafka — pentru a reține numai alăturările cele mai frecvente.

Prezențe incontestabil în narațiunea sa, asemenea corespondenței « elective » nu epuizează însă tentativa cuprinderii depline și nu anulează posibilitatea revelării și definirii adevăratei voci a scriitorului purtătorul unei autentice și singulare vocații fantastice încărcate de vibrații lirice și sensuri etice tulburătoare.

Construcții fantastice, povestirile lui Buzzati sînt eliberate de sentimentul acut al blocării, al lipsei de ieșire, atît de caracteristic, bunăoară, personajului kafkian, prizonierul cercului anistoric în care este condamnat la mișcare perpetuă exclusiv pe dimensiunea prezentului etern, de unde cromatica plumburie a paletelor kafkiene, observată de Joyce și Svevo. Fenomenologia lui Kafka presupune taina de nedeslușit a veșnicei reîntoarceri, constringîndu-l pe om la o repetiție proprie ritului. Structura acestei viziuni este atît de originală, de aparte, încît însăși unicitatea ei o prezervă cu înverșunare de posibilitățile înstrăinări. Emilio Cecchi a putut să afirme pe bună dreptate, în acest sens, că împrumutul unui motiv kafkian, ar conferi operei care s-ar hazarda pe un atare drum « un aer melancolic și primar de subprodus provincial ». Dincolo de similitudini aparente, sugestia kafkianismului buzzatian, schițată mai ales în afara Italiei, a fost respinsă de Buzzati însuși.

Veritabilul Buzzati trebuie căutat într-o matrice nativ-fabuloasă, în atmosfera de basm a lumii poetico-

mitologice, în zăpezile și cețurile culmilor care ascund privești și promit taine, în edificiile autonome ale fantaziei stimulate de intimitatea cu muntele — constantă geografică și dominantă a fantasticului buzzatian, așa cum colina este constanta geografică și dominantă fantasticului pavesian: cadru feric în care se dilată așteptările unor evenimente de proporții cosmice, cuib de briganzi și scenă pentru spectacole suprafirești, leagăn al unor străvechi legende, al unei întregi mitologii. Inițial decorativ-folcloric, aparatul fantastic elementar specific lui Buzzati devine treptat tot mai complex, citadizindu-se. Supunându-se statornic unei viziuni mitice a lumii, fondul inspirației sale se articulează în structuri fabuloase singulare, inconfundabile, întemeiate pe categoriile fundamentale omului modern: spațiu, timp, destin.

Invenția buzzatiană pătrunde din imediat în supraréal, din anecdotică în simbolică, elementele dobîndind sensuri multiple și amplificări greu de anticipat.

Într-o astfel de lume magică sîntem chemați să pătrundem pentru a nu-i speria tainele, cu prospețimea genuină a lui Giovanni Drogo, eroul

romanului de mare tensiune lirică, *Deșertul tătarilor*, prizonierul unei iluzii sublime, al unei speranțe eroice de glorie dar și de jertfă, care oficiază cu nealterată fidelitate himerei, inapt pentru diversiunea oscilațiilor, dincolo de solitudine și tristețe, dincolo de stagnarea în monotonie, dincolo de frîngerea visului, zîmbind morții.

Este un mod de a întâmpina moartea situat la polul opus celui pavesian.

« Nu tenebros pentru că e străin de orice delectare estetizantă, nici existentialist pentru că e lipsit de gustul și plăcerea eșecului, a falimentului », Buzzati rămîne un povestitor investit cu « simplitatea temperamentelor clasice ». . . « Pentru el a povesti cu singulară artă fericită, va însemna întotdeauna a se întru-chipa în povestea sau parabola de semnificație majoră ».

Caracterizarea aceasta aparține lui Eugenio Montale și atribuirea unei astfel de plenitudini narative lui Dino Buzzati, pare să fie confirmată de însăși confesiunea poetică a scriitorului: « Ascunși după ferestre, în serile de iarnă, vom rămîne muți, eu pierzîndu-mă în poveștile stinse . . . »

ȘT. DELUREANU

Corectura : LIDA IGIROȘIANU

Tiparul executat la Întreprinderea Poligrafică «Arta Grafică»

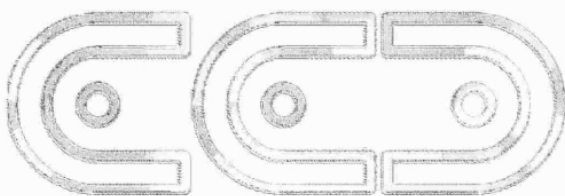
PREZENTAREA TEHNICĂ
S. CIUBOTARU

Secolul 20

REDACȚIA: CALEA VIC-
TORIEI, 115. TEL. 16.79.22
ADMINISTRAȚIA: ȘOSEAUA
KISELEFF, 10—TEL. 18.33.99
BUCUREȘTI

Lei 10

43 804

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2026

